

СТАРА
СРПСКА
КЊИЖЕВНОСТ

I

НОВИ САД * БЕОГРАД

**БИБЛИОТЕКА
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У СТО КЊИГА**

Уређивачки одбор

**ИВО АНДРИЋ, ЖИВОЈИН БОШКОВ, ВОЈИСЛАВ ЂУРИЋ
МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ, ДУШАН МАТИЋ, ЖИВАН МИЛИ-
САВАЦ, БОРИСЛАВ МИХАЈЛОВИЋ, ВОШКО ПЕТРОВИЋ,
ЖИВОРАД СТОЈКОВИЋ**

Уредни:

ЖИВАН МИЛИСАВАЦ

МАТИЦА СРПСКА * СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У СТО КЊИГА

КЊИГА 1

СТАРА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ, I

Предговор, избор и редакција
др Драгољуб Павловић

Доментијан: Живот светоза Саве,
редакција и коментари
др Радмила Мариновић

Штампарско предузеће „Будућност“
Нови Сад — 1970.

ΠΡΕΔΓΟΒΟΡ

Почеци средњовековне српске писмености и књижевности могу се пратити још у временском периоду од X до XII века, када су на територији, на којој ће се доцније изградити немањихка држава, постојале неколике полусамосталне жупе (Зета, Дукља, Рашка, Захумље, Травунија). Од свих тих области највише снаге показивале су Зета и Рашка, које су наизменично покушавале да од свих ових области начине јединствену државну организацију (Часлав, Бодин). Сви ти покушаји, међутим, нису могли имати трајнијег успеха. Прво, због тога што у тим областима још увек није био завршен процес преласка из родовског у феудални друштвени поредак, а затим што је тај процес био праћен узајамним борбама, које су исцрпљивале снаге тих области и користиле суседним јаким државама, Византији и Бугарској, да повремено намећу своју врховну власт, и тиме успоравају коначно уједињење Зете и Рашке и осталих жупа.

Сасвим је природно што се у овако још недовољно формираним феудалним државним заједницама није могла јавити у јачој мери ни средњовековна српска књижевност. Јер читаво то време представља у ствари епоху у којој се наставља рад на ширењу основне писмености, онакве какву су још у X веку започели ученици Ћирила и Методија. Цео тај рад састојао се углавном у преписивању раније преведених обредних књига (јеванђеља, дела апостолских, псалтира, и др.) или дела која су служила као нека врста помоћне обредне књижевности (црквене беседе, житија светаца, и сл.). Како је, затим, добар део тих књижевних споменика, нарочито

оних из X и XI века, био писан глагољицом, коју ће током овог временског периода потпуно истиснути спретнија ћирилица, разумљиво је да је и та промена азбуке допринела губљењу многих од тих списа најстарије српске писмености и књижевности. По извесним сигурним знацима, међутим, може се са сигурношћу тврдити да је у овој првој фази свога развоја српска средњовековна књижевност, поред преведених обредних књига, имала и по које оригинално дело које није било намењено искључиво црквеној употреби. Најзначајније од тих дела је свакако познати *Летопис попа Дукљанина*, који је настао негде у другој половини XII века. Дело је, додуше, сачувано само у латинском преводу, али његов писац, вероватно неки старији бенедиктински калуђер из Бара, каже у предговору изрично да је превео „са словенског на латински спис о Словенима у коме су описана сва дела и ратови њихови“. То „прво наше национално литерарно дело“ — како га је карактерисао његов најбољи познавалац и издавач Ф. Шишић — сачувало нам је не само драгоцен текст овог летописа, већ исто тако и једну од наших најстаријих оригиналних биографија, познато *Житије кнеза Владимира зетског*, настало вероватно још у првој половини XI века као светачко житије. Ова занимљива старинска повест доживела је изузетну популарност не само у писаној већ и у усменој нашој књижевности.

Али ма колико да је ова прва епоха развоја старе српске средњовековне књижевности оставила мало споменика писмености и књижевнога рада, она ипак означава читаву прекретницу у даљем развоју не само српске већ и читаве јужнословенске књижевности. То је доба у коме се паралелно са процесом постепеног прелажења из родовског у феудални друштвени поредак врши и постепени прелаз од опште јужнословенске ћирило-методијевске писмености и строго религиозно-обредне књижевности ка настајању посебних националних јужнословенских књижевности. Први знаци тог постепеног диференцирања српске књижевности из заједничког ћирило-методијев-

ског наслеђа јесу: 1. све јаче формирање српске редакције старословенског књижевног језика, и 2. победа ћирилице над глагољицом на терену на коме ће, после велике шизме од 1054. године, тј. од коначног одвајања источне (православне) од западне (католичке) цркве, потпуно преовладати утицај византијске културе и византијске књижевности. Из завршног дела ове временски прве етапе развоја старе српске писмености, сачувано нам је познато *Мирослављево јеванђеље*, које има свој изузетни значај не само као један од најстаријих споменика старосрпског језика, већ и као ремек-дело наше калиграфске и сликарске уметности.

Није, наравно, нипошто случај што је овај прелаз од обичне писмености ка правој књижевности извршен у исто време када је велики рашки жупан Стефан Немања, после завршених успешних борби са спољним и унутрашњим непријатељима, успео да коначно уједини не само Рашку и Зету већ и да границе своје државе знатно прошири на исток. Због тога Немањина владавина представља завршну етапу оног дугог процеса постепеног формирања српског феудалног друштва и српске феудалне државе кроз који су током X, XI и XII века пролазиле поједине српске покрајине. Као даља природна последица овог завршеног политичког и друштвеног процеса немањичке државе доћи ће њен економски и културни напредак, који ће у једној правој линији сталног успона пратити и јачање феудалног начина производње, ширење и учвршћивање великих феудалних поседа, и коначно издвајање поседничког staleжа као владајуће класе. Постављено тако на чврсту основу, српско феудално друштво и српска феудална држава стално ће јачати и биће све више у могућности да изнутра утврђују своју класну владавину, а да споља, путем ратова, пређу на ширење државне територије. Проглашење краљевства и, нарочито, добијање самосталности српске цркве, које је дошло ускоро после Немањине смрти, значили су не само дефинитивно међународно признање српске независне државе, већ су донели и све потребне услове

за развој самосталне и оригиналне срpske средњо-
вековне књижевности, уметности и културе.

Слично осталим јужнословенским књижевностима овога доба, и срpsка средњовековна књижевност развија се поглавито у крилу цркве. Као главна идеолошка сила феудалног поретка, црква је у средњовековној немањихкој држави давала своје обележје не само књижевности и уметности, него и целокупном духовном и културном животу. Она је, уз то, пружала и главну подршку световној власти, борећи се и сама противу свих учења и покрета који су угрожавали основе феудалног поретка. Може се чак рећи да тај уски савез између цркве и државе, заснован на заједничким класним и материјалним интересима, није можда ни у једној другој феудалној држави био тако присан и неразружив, какав је био међусобни однос срpsке феудалне државе и цркве за све време њихова живота. Од момента када су два рођена брата из династије Немањиха, један као први срpsки краљ, а други као први архиепископ независне срpsке цркве, ударили основе овој сарадњи, па све до пропасти последње срpsке деспотовине, није било ниједног случаја да, као на пример у западноевропским земљама, или чак каткада и у Византији, те две власти, макар повремено, иду у раскорак или дођу у отворено супарништво и непријатељство. У иначе бурној историји немањихких владара, када су отац сина, син оца и брат брата сурово збацивали са престола, срpsка црква није никада отворено подржавала једног противу другог, већ се увек трудила да у интересу државне заједнице делује помирљиво и изнађе компромисно решење. Чак и у време Душановог сукоба са грчком црквом, срpsка црква је, и поред анатеме грчког патријарха, остала на страни свога владара, који заступа државне интересе. С друге стране, мало има феудалних држава у којима су владари у толикој мери подизали манастире и обасипали их скупоченим поклонима и великим поседима, какав је случај у средњовековној немањихкој држави. Та непрекидна и уска сарадња, условљена истоветним идеолошким и материјалним интересима,

учинila je da i srpska srednjovekovna književnost, samim tim što je bila veran izraz srpskog feudalnog društva, dobi je još u prvoj etapi svoga razvoja izvesne specifične crte i neke originalne rodove po kojima se razlikuje od ostalih južnoslovenskih književnosti toga vremena. Tako, na primer, za razliku od ostalih crkava srednjega veka, srpska crkva je za svoje domaće sveće, velikomučenike i čudotvorce proglašavala ne askete i puštinjake, već nemañiñke vladare i najviše crkvene poglavare, i zbog toga su uobičajena svetacka žiti ja zamениле старе српске биографије, а такав специфичан књижевни род је тешко наћи у осталим јужнослоvensким књижевностима.

Као што је случај и у већини осталих феудалних земаља, и у немаñиñкој држави главни књижевни центри били су манастири, а једини писци — калуђери. У том погледу треба посебно истаћи огромну улогу коју је за развој српске средњовековне књижевности играо манастир Хиландар. Откако је године 1199. Немања подигао ову своју славну задужбину, а његов син Сава написао у њему своја прва књижевна дела, Хиландар је кроз цео средњи век био главно средиште целокупне српске културе. Добро организован и богато обдариван од свих српских владара и велможа, он је за све време представљао неку врсту високе духовне школе из које су излазили најбољи српски средњовековни писци. Иако није био на територији српске средњовековне државе, Хиландар је као „царска лавра“ имао по целој српској земљи велике поседе, тзв. метохе, који су чинили његову економску моћ, и због чега је његов ауторитет био проширен и на најниже друштвене класе. Поред Хиландара, на целој територији старе српске државе постојао је такође велики број манастира, какви су Студеница, Жича, Милешева, Грачаница, Дечани, и др. које су као своје задужбине подизали поједини владари из династије Немаñића, и који су били исто тако значајна средишта књижевног и културног рада.

Негована тако у манастирима, који су уживали пуну заштиту и помоћ владара и високог племства, писана од стране калуђера који су и сами водили порекло из владајуће класе, средњовековна српска књижевност је нужно морала бити веран израз српског феудалног друштва и служити у првом реду његовим класним интересима. Како су уз то манастири били једино место где се могла стећи основна писменост, а калуђери једини учитељи и наставници, сасвим је природно да се и читалачка публика у то доба састојала поглавито од представника цркве и владајуће феудалне класе. Уколико су садржаји извесних дела, или читави књижевни родови, могли бити познати и ширим слојевима народним, то је било могуће само посредним путем, нарочито преко црквених беседа које су калуђери и свештеници држали по манастирима и црквама. Због те своје класне повезаности српска средњовековна књижевност је нужно морала бити тенденциозна, тј. она је имала за циљ да у феудалном друштву изграђује и учвршћује нарочито оне основне назоре, друштвене, политичке и моралне, од којих је зависио опстанак и напредак феудалне државе и феудалног друштвеног поретка. С једне стране, дакле, разрађујући непрестано основно учење хришћанске догме о ништавности и пролазности земаљског, материјалног живота, она је много допринела да се човек средњег века не само резигнирано мирио са свима животним невољама и налазио утехе у будућем загробном животу, него и да, прихватајући аскетизам као највиши степен духовног и моралног усавршавања, потпуно заборави на све друштвене неправде и неједнакости феудалног поретка. С друге стране, за оне припаднике аристократске владајуће класе чије амбиције нису ишле за тим да преко аскетизма буду проглашени за свеце, средњовековна књижевност је давала низ занимљивих прича и легенди из историје и псеудо-историје, које су биле обрађиване тако да је у њима млади властелин и будући владар могао добити све потребне савете и упутства како се има владати у разним згодама и незгодама ритерског и владарског позива. И

у једном и у другом случају, дакле, дела српске средњовековне књижевности играла су врло значајну улогу у васпитавању средњовековног друштва, а о тој њеној улози треба водити рачуна када се даје карактеристика и оцена појединих наших средњовековних писаца. Зар бисмо, на пример, могли добро разумети бежање са очевог двора младог Растка Немањића и његову упорну жељу за монашким позивом ако не бисмо знали да се његова лектира из ране младости састојала поглавито од житија светаца, какви су били *Живот Саве Освећеног* или *Житије Алексија божјег човека*? Или како би се исто тако објаснила она невероватна подударност у животној каријери између св. Саве и арх. Данила II, кад не бисмо знали да је овај последњи као млади паж на двору краља Милутина читао Доментијаново *Житије св. Саве*? Уосталом, овај васпитни значај старих српских биографија истицали су и сами њихови писци. Архиепископ Данило II, на пример, који се инспирисао житијем св. Саве, подвлачио је доцније стално ту велику васпитну улогу житија српских владара и поглавара цркве: „Сва напред писана житија — каже он сам, пошто је завршио описивање живота српских владара — и опет после њих наумисмо да и неке мале повести житија проговоримо и о светитељима (тј. о поглављима цркве); ми смо дужни — наставља он даље — ово изнети о њима и пут показати“, и та васпитна тенденција осећа се у свима његовим списима. *Живот краља Драгутина* он пише са јасном намером да у њему да узорни тип владара који се искрено каје за свој грех према оцу и тај грех испашта као прави аскета. Насупрот томе, у *Животу краља Милутина* он слика тип идеалног владара ратника и државника који савлађује све препреке и побеђује све непријатеље само због тога што су у њему удружене све узорне врлине једног феудалног владара. *Живот Милутинове мајке*, краљице Јелене, Данило је такође радио са очигледним циљем да од ње начини тип савршене владарке по феудалном узору: одлучне и дарежљиве као краљице, смирене и богобојажљиве као монахиње. Поука и васпитна

тенденција, најзад, осећају се јасно чак и у делима која по свом садржају нису увек спадала у круг хагиографске и религиозне литературе. То је у првом реду случај са средњовековним романима и приповеткама, који су представљали неку врсту средњовековне белетристике. Код тих романа и приповедака карактеристична је, најпре, чињеница да се целокупна њихова тематика окреће једино око царева, краљева или великаша, и већ по томе може се одмах видети којој публици је овај књижевни род био намењен. Препричавајући, наиме, у овим повестима разне згоде и незгоде појединих владара и династа, прерађивачи и преводиоци ових дела задржавали су се нарочито на онима од њих из којих се могла извући потребна поука, и то не само она која се тицала духовног и моралног живота, већ и она која је била неопходна за свакодневни практични живот. При томе сви ти цареви, краљеви и великаши, било да су узети из митолошких прича и легенди, било из историје или псеудо-историје старих оријенталних народа, обрађивани су били увек тако да су њихови поступци, њихови назори и схватања тачно одговарали потребама средњовековног феудалног друштва. Због тога су и ови романи и приповетке представљали увек неку врсту васпитне лектире, из које су млади племићи на лак и забаван начин могли добити сва потребна знања која, иначе, друкчије не би стекли, пошто у средњем веку — како је познато — није било организованих школа, ни обавезног школовања. Та знања нису се само односила на породичан и приватан живот, и на лично понашање и манире, већ и на опште друштвене односе и ритерски морал. У тим романима млади племић је могао да научи како се треба понашати према побеђеном непријатељу на мегдану, или у рату, како поступати са пријатељима а како са непријатељима, како се треба држати у срећи и задовољству, а како у највећим опасностима и искушењима, и масу других ствари које су биле неопходне сваком великашу и витезу. Због тога су у *Роману о Александру Великом* прерађивачи биографије овог великог ратника и

освајача старога света обрадили цело дело тако да су у личности славног македонског владара дали идеализовани тип феудалног владара и освајача. У том циљу они су намерно мењали историјске чињенице, или су их чак проглашавали лажним, замењујући их фантастичним бајкама и измишљеним причама. Тако су на самом почетку романа прогласили лажном историјску чињеницу да је Александар син Филипа Македонског, и заменили је египатским предањем о гобожњем краљу Нехтенаву, сину бога Амона, желећи да на тај начин докажу божанско порекло Александра Великог. Такво његово порекло одговарало је много више средњовековним схватањима по коме је богом миропомазани владар у ствари носилац не само световне власти већ и божји заступник на земљи. Слично томе, средњовековни писци су од паганског Александра, који је живео читава три века пре наше ере начинили, ако не право хришћанина, а оно бар владара који, посредством старозаветног пророка Јеремије, почиње да верује у једног бога, у бесмртност душе и у поновно васкрснуће. Исте такве, ако не и веће измене, начинили су средњовековни писци и у популарном *Роману о Троји*, у коме су од Хомеровог епоса остала само деформисана имена и основна фабула, док су античке личности и догађаји обрађени умногоме у духу феудалних схватања и потреба. Јер и у овим романима, као и у романима који су описивали догађаје и личности из западно-европских земаља (*Бово од Антоне*, *Тристан и Изолда* и др.) наши средњовековни владари и племићи тражили су поглавито узоре које ће имитовати у свом свакидашњем ратничком и витешко-авантуристичком животу. И да су за њих ти хероји из средњовековних романа представљали заиста узор витешког понашања и опхођења, види се лепо из сачуваних помена и трагова које су ови романи оставили у нашим средњовековним делима и документима. Када, на пример, анонимни писац биографије Стефана Дечанског, описујући чувену битку код Велбужда из 1330. године, говори како су српски војници донели мртво тело побеђеног бугарског цара Михаила и бацили пред

ноге свога владара, онда се Дечански одмах сећа сличне ситуације из романа о Александру Великом. Јер „као што некада — каже писац биографије — силни македонски цар Александар учини борбе са персијским царем Даријем и Пором индијским, и победивши их, имајући у рукама њихова телеса, и љубазно их оплакавши, заповеди да их погребу са чашћу, тако и овај превисоки краљ, просузивши над телом овога цара, рече му: „Не беше ли ти довољно земље царства твог’ . . .“ — У којој мери су, затим, ови романи представљали узорно штиво не само за средњовековне владаре већ и за племство у средњовековним нашим приморским градовима, имамо доказа исто тако и у сачуваним архивским документима, из којих се види да су неки од тих племића давали својој деци лична имена по појединим личностима или чак животињама из ових романа (Тристан, Оливер, Ахил, Паладин, Буцефал и др.).

Највећи део српске средњовековне књижевности развијао се у доба када још није била пронађена штампа и када су наши калуђери, пишући гушчијим или тршчаним пером по пергаменту, а доцније и на грубој хартији, уносили у своје рукописне зборнике не само дела литерарног садржаја већ и списе из разних других области средњовековне духовне делатности. Сви ти списи, међутим, ма колико били разновидни међу собом, чинили су скупа средњовековну лектуру сваког образованог човека, лектуру на основу које је он формирао своје погледе на живот и друштво. Због тога, када је реч о средњовековној књижевности, израз „књижевни“ мора се узети у нешто ширем смислу него што је то случај када се говори о новијим периодима наше књижевне историје. Обичном читаоцу данас може изгледати чудно што се у школским уџбеницима и у збиркама одабраних текстова наводе и дела каква су *Физиолог* или неке апокрифне визије у којима се налазе наивна и фантастична излагања из средњовековне зоологије и космографије. Али, када се има у виду да су баш овакве наивне и фантастичне књиге биле у своје доба не само врло много читане, већ да оне и

данас представљају кључ за разумевање алегорија и симбола, којих је пуна и средњовековна српска књижевност и средњовековно наше сликарство, онда је јасно да се о тим делима још увек мора водити рачуна. Наравно, то никако не значи да целокупна средњовековна српска књижевност има само културно-историјски значај и да се њени писци и њихова дела не могу оцењивати књижевним мерилима. Додуше, у нашој науци дуго се на дела наше средњовековне књижевности гледало или као на документарне изворе за политичку и културну историју, или као на језичке споменике. Али већ од времена када је у нашој књижевној историји и критици настао одлучан прекид са искључивошћу филолошког метода, наши средњовековни писци и њихова дела почињу се са пуно разлога оцењивати и књижевно-естетским мерилима. У том погледу било је чак и извесних претеривања и некритичних уопштавања, али је данас ипак јасно да многа дела нашег средњег века имају и својих књижевних квалитета, које не треба потцењивати. Тако, на пример, у апокрифним и хагиографским списима, који су имали за циљ да утичу на машту својих читалаца, имамо добар број текстова који су обрађивани у виду занимљивих прича, бајки и легенди. Писани лаким и живим приповедачким стилем, они се често одликују успешним поетским сликама, и представљају занимљиву мешавину између фантастичног и реалног, и због тога није претерано што се за апокрифе једном рекло да се могу сматрати „религиозним епосом у прози“, (М. Мурко). Оваквих и сличних књижевних одлика имају још у већој мери и многи оригинални родови српске средњовековне литературе. У нашим старим биографијама, похвалама, записима и другим списима, налазимо често изванредно живе и сликовите описе који каткада изненађују својим реализмом или топла, нежна и поетски надахнута места, која иначе читалац не би очекивао у делима ове врсте.

Настала још у доба раног формирања феудалне државе и феудалног друштвеног поретка, српска средњовековна књижевност се развијала и напредовала напоредо са уздицањем и јачањем средњовековне српске државе да, најзад, у XIV веку доживи врхунац свога развоја. Тај паралелни и синхронизовани ход српске средњовековне литературе и немањихке државе, учинио је да је током XIII и XIV века средњовековна Србија добила низ даровитих писаца који су један за другим неговали са успехом један оригиналан, и за наше прилике врло значајан и карактеристичан књижевни род, старе српске биографије. Срећним случајем, зачетник тога рода Сава Немањић, или св. Сава, располагао је изузетним књижевним даром, и због тога његово, иако по обиму мало, дело *Живот св. Симеуна* представља не само најстарији наш биографски спис већ и једно од најбољих књижевних остварења нашег средњег века. Лепу допуну Сави, као првом писцу старих српских биографија, чини његов брат Стефан Првовенчани. Јер док је Сава описао углавном монашки живот свога оца, Стефан је у својем делу *Живот св. Симеуна* обухватио не само целокупан живот Немањин већ и један део своје владавине. Тако су оба Немањина сина дали образац за писање биографија свих доцнијих владара немањихке династије, и самим тим поставили чврсту идејну основу за дугогодишњи савез између црквене и световне власти. И пошто су Њихова дела почетком XIII века довољно утврдила ауторитет Стевана Немање као оснивача државе и династије, средином истог века осетила се потреба за уздицањем и учвршћивањем култа св. Саве као оснивача и првог поглавара самосталне српске цркве. Тај посао извршила су један за другим два хиландарска калуђера. Први од њих, Доментијан, један од последњих ученика Савиних, написао је године 1243. опширан *Живот архиепископа Саве*. Његово дело, иако претерано опширно и развучено, има лепу документарну вредност и местимично садржи топла и поетски надахнута места. Ипак, њега је као писца умногоме надмашио хиландарски калуђер Теодосије,

који је крајем XIII века из основа прерадио Доментијанов спис, тако да је његов *Живот св. Саве* не само потпуно оригинално дело већ представља занимљив средњовековни роман. Његово причање је лако и живо, описи реалистички и сликовити, излагање течно, добро повезано и често драматично. Због тих својих одлика, Теодосије је, у време феудалног српског друштва и касније, уживао глас једног од најбољих српских средњовековних писаца.

Упоредо са непрестаним снажењем и ширењем српске државе, расла је све више потреба за што потпунијим и детаљнијим описивањем живота и рада читавог низа немањићких владара и поглавара цркве. Тај посао систематског описивања живота свих истакнутих државних и црквених личности извршиће почетком XIV века српски биограф Данило, који је и сам био архиепископ за време владе Стефана Дечанског. Његово главно дело *Животи краљева и архиепископа српских* представља систематски уређен зборник у који су ушле биографије свих немањићких владара, почевши од синова Стефана Првовенчаног па све до цара Душана, као и свих архиепископа. Додуше, Данило није стигао да до своје смрти (1337) у потпуности заврши своје дело, али су то учинили његови ученици и настављачи. Од свих њих највише књижевног талента показао је Данилов анонимни ученик, који је, поред живота Ст. Дечанског и цара Душана, написао са много топлине и живот самог архиепископа Данила.

Нагло пропадање средњовековне српске државе, које је настало после Душанове смрти, проузроковало је и привремени застој у развоју српске средњовековне књижевности. Али већ првих година XV века, деспот Стефан Лазаревић, настављајући традицију немањићких владара, подиже низ манастира, од којих ће његова главна задужбина, манастир Манасија на Ресави, постати центар ондашње српске писмености, књижевности и уметности. Он не само да свесрдно прима све калуђере, учене људе и уметнике, који су са разних страна тражили уточиште у његовој земљи, него и сам позива способне писце, даје

им одређене књижевне и просветне задатке и пружа им све материјалне услове за успешан рад. Сам он, када није забављен ратничким и државним пословима, бави се активно књижевним делом, преводи с грчког и пише краће оригиналне списе.

У том периоду свога обнављања и јачег изграђивања, књижевност деспотовине иде углавном утртим стазама немањихког периода. Сви књижевни родови који су раније неговани настављају се и даље. Рад на преводачкој књижевности не само да не слаби већ и добија у интензитету и ширини. Оригинални књижевни родови, а нарочито старе српске биографије, не само да се настављају већ ће у даљем развоју добијати све више карактер правих биографско-историјских списа. Али ма колико да целокупни ток књижевне радње овога времена и у погледу тематике и у погледу форме у основи представља само продужење раније српске средњовековне књижевности, ипак се у скромним али приметним размерама могу запазити и извесни наговештаји једног новог доба. Треба, наиме, имати на уму да у првој половини XV века и у суседним византијским земљама и у Италији, па и у нашем Приморју, почињу да се јављају први знаци хуманизма, покрета који ће већ у другој половини XV века довести до праве прекретнице у развоју целокупног друштвеног и културног живота. Те прве знаке хуманизма, који наговештавају постепени прелаз од средњовековног мистицизма и догматизма ка новим схватањима и назорима, можемо запазити, иако у врло малим размерама, још у доба владе деспота Стефана Лазаревића. Тако већ у самој личности деспота Стефана могу се приметити, за разлику од ранијих немањихких владара, извесне нове црте владара апсолутисте и заштитника просвете, књижевности и уметности, који у многоме подсећа на тип хуманистичког владара и мецене. У вези с тим није никако случајно што биограф деспота Стефана, познати Константин Филозоф, на једном месту врло опширно развија идеју о потреби сузбијања власти феудалних великаша и јачања апсолутистичке моћи владара. Ту идеју, додуше, Кон-

стантин Филозоф приписује турском султану Бајазиту, али је он, у сваком случају, не би тако опширно објашњавао да се она у то време није осећала као врло актуелна. Карактеристичан је у том погледу напор који је деспот Стефан чинио да, насупрот немањихким владарима који су давали велике повластице страним трговцима, с једне стране низом општрих мера сведе на минимум повластице дубровачким трговцима, а да с друге стране енергично потпомаже снажење домаћег трговачког и занатлијског сталежа. Те мере довеле би у даљој будућности сигурно до јачања грађанске класе у већини наших градова и тиме би био испуњен један од главних предуслова за даљи развој нашег политичког, друштвеног и културног живота. У низу тих нових наговештаја карактеристично је исто тако и силно јачање историцизма, које се огледа не само у књижевним родовима наслеђеним из немањихког доба, већ и јављању нових, чисто историјских списа. Неће, на пример, бити никакo случај што се баш у ово доба, а по иницијативи самог деспота Стефана, ради на преводу византијског хроничара Зонаре, у коме су наши први састављачи генеалогичке нашла потребне податке да династију Немањиха, а преко ње и самог деспота Стефана, вежу за стару римску империју, што је — како је познато — била општа тежња свих хуманистичких владара и великаша. Занимљиво је исто тако да је тек у ово време, и опет по наредби деспотовој, „граматика грчка на српски језик преписана“, и да је у деспотовој задужбини Манасији основана посебна школа за реформу правописа у смислу враћања на узор из класичне старине. Као даљи знак тог организованог рада на школству и просвећености, што је такође једна од тековина хуманизма, карактеристична је, најзад, и појава првих жена писаца. У доба Немањиха жене, па чак и оне из највиших владајућих кругова, не само да се нису могле саме активно бавити књижевношћу већ нису имале ни најосновнију писменост. Византијски писци који су у прво време владе краља Милутина посећивали српски двор са изненађењем истичу да српске принцезе на двору

преду вуну као обичне сељанке. У време деспота Стефана, међутим, јачи развој писмености обухвата донекле и жене, бар оне из владајуће класе. Тако су, на пример, очувана, иако на жалост нису још објављена, два писма треће кћери кнеза Лазара, Јелене, жене Ђурђа Страцимировића, која је она писала своме учитељу Никону Јерусалимском, док је овај, опет, састављао за своју ученицу посебни зборник штива. Још лепши пример жене књижевнице овога доба представља позната Јефимија, удовица деспота Угљеше, чија *Похвала кнезу Лазару* иде у ред најбољих поетских састава наше средњовековне литературе. Најзад, и средњовековна српска уметност, а нарочито сликарство, које је, додуше, и у доба Немањића „било на висини свога доба“, у време деспота Стефана добија не само нов полет већ и нове изражајне могућности.

Сви ови и слични знаци новог времена, који се приликом детаљније анализе политичких, друштвених и књижевних прилика овога доба могу још потпуније запазити, довели би сигурно, са даљим развојем нашег средњовековног друштва, а нарочито са јачањем грађанске класе, до појаве и развоја „оног покрета који је именом хуманизма и ренесансе прозван, да их турско завојевање скоро удушило није“ (Ф. Рачки). Али већ после смрти деспота Стефана Лазаревића, доласком на престо његовог сестрића Ђурђа Бранковића, српска средњовековна држава улази у најбурнији период свога живота. И поред све своје умешности и тежње да, наслањајући се час на турску, час на суседну угарску краљевину, одржи било какву самосталност, деспот Ђурађ Бранковић је за све време своје владе био наизменично жртва и турске и угарске силе. Изнурена тако непрестаним ратовима за одржање своје самосталности и пустошена и од турске и од угарске војске, српска деспотовина је преживљавала своје последње дане, да ускоро после смрти деспота Ђурђа буде коначно прегажена и уништена. За њом је дошла и пропаст средњовековне босанске државе, а тиме су били угрожени већ и наше Приморје и ужа

Хрватска. Са том пропашћу средњовековних наших држава пресечен је био даљи нормални друштвени развој већине наших народа. Дотадашњи феудални поредак наших средњовековних држава, који је био прешао кулминацију свога развоја, и који је баш у време свога пропадања имао потребне услове да се развије у нове, напредније друштвене облике, замењен је нагло турским, оријенталним феудализмом, под којим већина наших земаља неће имати могућности да за пуних пет стотина година развије свој самостални државни и културни живот. Сасвим је природно што је у овом бурном времену пропадања наших последњих феудалних држава и највећи део наше средњовековне књижевности био нагло задржан у свом даљем развоју, и то баш у моменту када је почела добијати елементе нових друштвених промена и нових културних и књижевних настојања. Разумљиво је, исто тако, што ће она после тога спасти на обичан преписивачки и скупљачки рад. Она је наставила да животари у традицијама књижевности феудалног доба, и то управо у време када се у другим нашим земљама, које нису биле пале као жртва турских освајања, проналазак штампе и оснивање штампарија стављају у службу нових и моћних револуционарних покрета, који ће коначно прекинути са средњовековним мистицизмом и догматизмом. У том погледу ништа боље не показује несрећне прилике у којима се у ово доба налазила већина наших народа, него сама чињеница да су једине књиге које су биле штампане у најстаријим нашим штампаријама под Турцима били октоиси, јеванђеља и разни зборници апокрифних и хагиографских списа.

Има већ више од сто шездесет година откако је српска средњовековна књижевност постала предмет интересовања не само слависта и историчара књижевности већ и шире јавности. За то време, проучавање овог дела нашег књижевног наслеђа пролазило

је кроз неколико фаза. У доба Лицеја и Велике школе, док су катедру књижевности држали наши познати филолози, Ђуро Даничић, Јован Бошковић и Стојан Новаковић, књижевна настава била је усмерена поглавито на проучавање средњовековне српске књижевности. То је сасвим разумљиво када се зна да се у ово доба и читава словенска филологија као наука бавила поглавито питањима и проблемима старе словенске писмености и књижевности. У том погледу врло је карактеристична чињеница да чак ни долазак Светислава Вуловића на катедру српске књижевности није могао поколебати овај примат старе књижевности. Када је године 1881. постављен за професора српске књижевности, Вуловић је и тада и касније у широј јавности био познат поглавито као књижевни критичар и есејиста, а и он је у том моменту и сам изјављивао да, иако „штује стару литературу“, ипак му „више лежи жива“, савремена књижевност. Али и поред тога, Вуловић за све време свога седамнаестогодишњег наставниковања на Великој школи није никада држао предавање из наше новије књижевности. Традиција је била јача од његове вокације и он је све до своје смрти понављао наизменично сваке године већ раније предаване периоде наше старе а нарочито средњовековне књижевности. Ипак, у једном погледу, и то врло значајном, Вуловићев долазак на катедру Велике школе обележавао је нову фазу у проучавању старе српске књижевности. Све до Вуловића, наиме, на дела средњовековне српске књижевности гледало се — како смо већ раније поменули — поглавито као на историјске изворе, или као на језичке споменике, погодне за изучавање средњовековне политичке историје и историје књижевног језика. Вуловић је, међутим, први почео с успехом да у њима налази и открива и књижевне вредности, и да њихове писце оцењује књижевним мерилима. Тај Вуловићев напор наставио је још много шире и свестраније његов ученик и наследник на катедри, Павле Поповић. Пишући у своје време одељак о средњовековној српској књижевности у свом познатом *Прегледу*, он је савесно

читао у оригиналу сва дела нашег средњег века и оцењивао их првенствено као књижевна остварења. Касније његове расправе и чланци о писцима и делима српске средњовековне књижевности такође представљају не само исцрпне научне студије већ садрже и детаљне књижевне анализе и оцене појединих дела. Поред тога, Павле Поповић је и иначе учинио много да се и у времену пре првог светског рата, а и после њега, одржи и развије интересовање не само за научно проучавање наше средњовековне књижевности већ и за њено популарисање у ширим читалачким круговима. Тако је, захваљујући поглавито његовој иницијативи и његовом залагању, Српска књижевна задруга у времену између два рата издала у преводу на савремени језик скоро све старе српске биографије.

У последње време интересовање за српску средњовековну књижевност добија све више и у ширини и интензитету. О томе сведоче две симптоматичне појаве које треба нарочито истаћи: прво, чињеница да последњих година поједини угледни књижевни часописи и листови, па чак и дневни листови, радо дају места чланцима и есејима, а често и краћим научним саопштењима из области средњовековне српске књижевности; и друго, да изванредан број наших истакнутих савремених песника показује живо интересовање за поетске вредности појединих дела наше средњовековне литературе. Све то, као и бројна издања текстова и антологија које су се појавиле у последње време, показује јасно да је средњовековна српска књижевност најзад добила своје право место, које јој, као делу нашег књижевног наслеђа, несумњиво припада.

Драгољуб Павловић

СТАРА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

I

ВЛАДИМИР И КОСАРА

После тога краљ Петрислав роди сина, коме даде име Владимир, а затим се упокоји у миру. Сахрањен је у цркви свете Марије, у месту названом Крајини...

Дечак Владимир пак, примивши краљевство, растијаше обдарен сваком мудрошћу и светошћу. У то време, док је Владимир као дечак владао уместо свога оца, гореречени цар Бугара Самуило,¹ сакупивши велику војску, удари на далматинске крајеве, на земљу краља Владимира,² који беше човек свет и не жељаше да му ико од његових погине у рату, повуче се мирно и успне се на брдо Облик са целим својим народом. Када затим цар с војском дође и види да не може савладати краља, он остави један део своје војске у подножје брда, а други део поведе собом да би освојио Улцињ. На брду Облику, међутим, бејаше отровних змија, и кога би оне ујеле, тај би одмах умро, па су тако наносиле велику штету како људима тако и животињама. Тада краљ Владимир са сузама упути молитву Господу, да би их свемогући Бог ослободио те погибелне смрти. Бог услиши молбу свога слуге и од тог дана нико више није био уједен, па чак и данас ако неког човека или животињу на том брду уједе змија, он остане здрав и без икакве повреде. Од тог дана на том брду, откако се блажени Владимир помолио, змије као да су остале без отрова све до данас. У међувремену посла цар изасланике краљу Владимиру са поруком да са свима који су са њиме, сиђе са брда. Али краљ не пристаде. А жупан

овога места, слично издајнику Јуди, поручи цару, говорећи: „Господару, ако твоје величанство жели, ја ћу ти предати краља“, на шта му цар одврати: „Ако то постигнеш, знај да ћу те учинити богатим и узвишеним.“ Тада краљ, сакупивши све који су били са њим, рече им: „Потребно је, најдража браћо, да видим како се на мени испуњава она јеванђеоска реч која вели: „Добар пастир полаже душу своју за своје овце.“ Боље је, дакле, браћо, да ја дам душу своју за вас, и предам драговољно своје тело мучењу и убијању, него да ви страдате од глади или од мача.“ Тада, пошто им је рекао ово и још много друго, опрости се са свима и пође цару. Цар га одмах прогна у охридски крај, у место звано Преспа, где се налазио и двор истога цара. Сакупивши после тога сву своју војску, опседаше дуго времена Улцињ, али га никако не могаше заузети. Одатле крену љут и поче рушити, палити и пустошити целу Далмацију, а градове Котор и Дубровник спали, а села и целу област тако опустоши да је изгледало као да је без становника. Пустошећи тако, цар пређе приморске и планинске области све до Задра, а затим се преко Босне и преко Рашке врати у свој крај.

Владимира, међутим, држаху у тамници, и он је ту дане и ноћи проводио у посту и молитви. Једном му се јави у визији анђео господњи, и храбрећи га, најави му да ће га Бог ослободити из те тамнице, и да ће преко мучеништва стићи у царство небеско, и примити неувели венац и награду вечног живота. Тада блажени Владимир, ојачан визијом анђела, одавао се све више посту и молитвама. Али једног дана кћи цара Самуила, по имену Косара, подстакнута и надахнута светим Духом, оде оцу и замоли га да може са слушкињама сићи у тамницу и опрати главу и ноге окованим и заробљеним, и отац јој то допусти. И тако она сиђе и изврши добро дело. Том приликом примети Владимира, и видећи да је лепе спољашности, понизан, благ и скроман, и да је пун знања и мудрости господње, задржа се у разговору са

њим. Учини јој се онда да му је говор слађи од меда и саћа. И заволи га не из страсти већ из самилости према његовој младости и лепоти, јер је била чула да је краљ и краљевског порекла и пошто се поздравила са њим, оде. Желећи после тога да га ослободи окова, она оде цару, и бацивши се пред његове ноге, проговори овако: „Оче мој и господару, знам да ћеш ми дати мужа, као што је то обичај. Сада, дакле, ако је по вољи твоје величанству, или ћеш ми дати за мужа краља Владимира, кога држиш у оковима, или знај да ћу радије бити мртва неголи узети за мужа кога другог.“ Чувши то, цар се обрадовао, и пошто је јако волео своју кћер, а знајући да је Владимир краљевског порекла, радо пристане да се њена молба испуни. И одмах пошаље по Владимира, и нареди да га окупана и краљевски одевена приведу к њему. И гледајући га мило, и љубећи га пред великашима своје државе, даде му своју кћер за жену. Пошто је на краљевски начин било обављено венчање његове кћери, постави цар Владимира за краља и даде му земљу и краљевство његових отаца и целу драчку област. Потом јави цар Драгомиру, стрицу краља Владимира, да дође и прими своју земљу Трибунију, да сакупи свој народ и настани га, и тако је и било.

Тако је краљ Владимир живео са својом женом Косаром у пуној светости и чистоти, поштујући Бога и служећи му дању и ноћу. И владао је народом који му је био поверен праведно и са страхом божјим. После кратког времена, умре цар Самуило, а његов син Радослав наследи царевину. Он је био снажан и храбар, и водио је многе ратове са Грцима у доба цара Василија,³ коме заузме сву земљу до Константинопоља. Цар Василије, пак, бојећи се да можда не изгуби царство, пошаље тајно изасланике Владиславу, сестрићу Радомирову, говорећи: „Што не осветиш крв оца твога? Узми од мене злата и сребра колико желиш, и буди с нама у миру, па ћеш добити царство

Самуила, који уби твога оца и твога брата. А ако будеш могао, уби и његова сина Радомира, који сада влада.“ Чувши то, Владислав пристаде, и једног дана, када је Радомир био у лову, а он сам јахао са њим, удари га и убије. И тако умре Радомир, а место њега завлада Владислав, који га је убио. Пошто је овладао царевином, пошаље изасланике краљу Владимиру и позове га да дође к њему. Чувши то, краљица Косара задржавала га је, говорећи: „Мој господару, немој ићи, да ти се — не било тако — не догоди као моме брату, него пусти мене да ја видим и чујем шта је с краљем. Ако ме жели погубити, нека ме погуби, само да ти не погинеш.“ Краљица, дакле, пође са дозволом свога мужа до свога братучеда, и она би од њега дочекана са почастима, али лицемерно. Потом, он по други пут посла краљу изасланике, дајући му златни крст и веру, говорећи: „Зашто оклеваш доћи? Ево, твоја је жена код мене, и никакво јој се зло не догоди, него и ја и моји поступамо достојно са њом. Прими веру крста и дођи да те видим и да се потом с чашћу и даровима вратиш у своје место са женом својом.“ Краљ му на то одговори: „Знамо да Господ наш Исус Христос, који је нас ради страдао, није био разапет ни на златном нити на сребрном, већ на дрвеном крсту; ако су, дакле, твоја вера и твоје речи истините, пошаљи ми дрвени крст по духовницима, па ћу у име вере и снаге Господа нашег Исуса Христа доћи, уздајући се у животнорни крст и часно дрво.“ Тада он позове два епископа и једног пустињака и, скривајући од њих своју неверу, даде им дрвени крст и посла их краљу. Ови дођоше и поздравише краља и предадоше му веру и крст. А краљ прими крст, поклони се дубоко до земље, целива га и стави га у своја недра и, узевши са собом неколико људи, оде цару.

Цар, међутим, бејаше заповедио да му путем поставе заседе, па када краљ прође да навалe са

стране и да га убију. Али свемогући Бог, који је свога слугу штитио од детињства његова, не хтеде да задрема над људским делима, него посла своје анђеле да га чувају. И када је пролазио кроз места где су биле постављене заседе, опазе они који су били у заседи да краља прате војници који као да имају крила, а у руци имају победничке знаке па, поплашивши се, побегну сваки у свој крај. А краљ дође до царског двора, у место звано Преспа, и како уђе, поче се по свом обичају молити Богу. Када је цар сазнао да је дошао краљ, веома се расрди. Он је, наиме, у свом срцу претпостављао да ће краљ на путу бити убијен пре него што њему дође, да не би изгледало да је он саучесник у његовој погибији, или да је одобрава, јер се био заклео и у руке епископа и пустињака дао крст, те му због тога и беше поставио заседу на путу. Но када је већ видео да му је погано дело разголићено, седећи за ручком, пошаље крвнике да му ови одсеку главу. Док се краљ молио, војници су га опколили. Када је краљ то приметио, позове епископа и пустињака који су ту били, и рече им: „Шта је то, господо моја? Шта урадисте? Што ме тако преваристе? Зашто да умрем без кривице, верујући вашим речима и заклетвама?“ А они од стида не усудише се да му погледају у лице. Тада се краљ помоли Богу и исповеди, прими тело и крв Господњу па, држећи у руци крст што га беше од цара добио, рече: „Молите се за мене, господо моја, а овај часни крст нека ми заједно с вама буде сведок на дан Господњи да без кривице умирем.“ Затим целива крст, опрости се у миру са епископима, и док су сви плакали, изиђе из цркве, а војници га одмах пред црквеним вратима убију; глава му би одсечена 22. маја. А епископи узеше тело његово и сахранише га у истој цркви са песмама и похвалама. А Господ, да би објавио заслуге блаженог мученика Владимира, учини да многи људи, мучени разним болестима, оздравише чим су ушли

у цркву и помолили се над његовим гробом. Ноћу су, пак, сви онде видели божанску светлост, као да гори мноштво свећа. А жена блаженог Владимира горко плакаше много дана, више но што се може исказати. Када цар виде чудеса које је ту Бог учинио, покаја се, веома се уплаши, и дозволи својој братучеди да узме његово тело и да га сахрани где она жели. Она најзад узме тело његово и пренесе га у место звано Крајина, где се налазио његов двор, и сахрани га у цркви Св. Марије. Тело његово лежи цело и мирише као да је помазано многим мирисима, а у руци држи онај крст што га је од цара добио. У истој цркви скупља се на дан његова празника силан народ, а по његовим заслугама и његовим посредништвом дарују се ту све до данашњег дана многа добра свима онима који се моле чиста срца. Жена пак блаженога Владимира, Косара, поставши калуђерица, живљаше побожним и светим животом, те у истој цркви заврши свој живот, и ту би сахрањена поред ногу свога мужа.

У то пак време, када је тело блаженога Владимира пренесено из Преспе у Крајину, цар Владислав, скупивши војску, дође да заузме земљу блаженога Владимира и град Драч, како му је обећао цар Василије због убиства које је био извршио. Бавећи се тако под Драчем, једног дана, док је вечерао и гостио се, појави му се изненада наоружани војник у лику светога Владимира. Уплашен, он поче викати из свег гласа: „Потрчите, војници моји, потрчите и браните ме, јер Владимир хоће да ме убије.“ И то рекавши, скочи са свога седишта да бежи, али га анђео одмах удари, и он се сруши на земљу и умре и телом и душом. Тада кнежеви и његови војници и сав народ, поплаше се веома, па распале ватре по логору, и исте ноћи побегну у своје крајеве. И тако се догоди да најодвратнији убица, који је седећи за ручком био наредио да се Владимиру одсече глава и учинио га мучеником, и сам за време вечере буде убијен и постане анђео Сотоне.

Ко жели да зна колика је и каква добра дела и чудеса учинио Бог преко блаженог Владимира, нека прочита књигу о његовим делима,⁴ где су му дела сва по реду описана, и увериће се, заиста, да је овај свети човек био један дух са Господом, и да Бог бејаше с њим, коме част, итд.

ХИЛАНДАРСКА ПОВЕЉА

ПОВЕЉА СТЕВАНА НЕМАЊЕ МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ

У почетку створи Бог небо и земљу¹ и људе на њој, и благослови их, и даде им власт над сваком творевином својом, и постави ове царевима, друге кнезовима, оне господарима, и свакоме даде да пасе стадо своје, и да га сачува од сваког зла које би наишло на њега. И зато, браћо, Бог премилостиви утврди Грке царевима, Угре краљевима, и оделивши сваки народ и закон давши, и обичаје установи, и господаре над њима по обичају и закону постави својом премудрошћу. А тада по многој његовој и неизмерној милости и човекољубљу дарова нашим прадедовима и нашим дедовима да овладају овом земљом српском, и чинећи Бог свакојако на боље људима, и не желећи људску погибел, постави ме за великог жупана, названог на светом крштењу Стефан Немања. И обнових своју дедовину, и утврдих божјом помоћу и својом мудрошћу датом ми од Бога, и уздигох своју палу дедовину, и прибавих од приморске земље Зету² са градовима, од Арбанаса Пилот³, а од грчке земље Лаб с Липљаном⁴, Глубочицу⁵, Реке⁶, Загрлату⁷, Левче, Белицу⁸, Лепеницу⁹. И божјом помоћу и својим трудом то све стекавши, и помоћу божјом осигуравши од свих страна мојој владавини мир и тихост, почех поштравати мисао своју и поучавати ум свој, старати се и бринути се о души својој, у који број ћу бити уврштен на дан страшнога суда, и како бих могао примити анђеоски и апостолски образ, и

следовати владичиним речима: Узмите на себе иго моје, и научите се од мене, како сам кротак и смирен срцем; јер иго моје је благо, и бреме моје је лако.¹⁰ И пошто је прошло много времена, Владика мој премилостиви не презре молење моје, његова твораштва, но као милосрдни трудоположник и наградилац рече неоскрнављеним својим устима: Не дођох да позовем на покајање праведнике, већ грешнике.¹¹ И по милосрђу његовом изненада ми се све то јасно догоди, и сва част и слава овога света ни у чему ми не беше измењена, и сву лепоту живота и дивно гледање би ми видимо као дим, а Христова љубав се чак привеза за мене иако недостојног. И изненада оставих владавину моју, и све моје, и сву разну моју имовину, и изволи се Христу и пресветој госпођи Богородици, и удостоји ме светога и благог његовог јарма, и учини ме учесником часног анђеоског и апостолског образа, малог и великог. Пошто се ово сврши са мношвом, и пошто сам то све уредио, оставих на престолу мом у владању дарованог ми од Христа, љубљенога ми сина Стефана, великог жупана и севастократора, зета боговечаног кир Алексија, цара грчкога, па и ако нисам достојан да се назовем роб Христов, монах Симеун, благослових свима благословима, као што благослови Исак Јакова, сина својега, да би му помогао да у сваком благом делу његова владања буде користан хришћанском свету, и онима који се старају о цркви и служе јој, и да никоме не буде зазорно од Творца и Господа. — А потом, по жељи Господа мојега Исуса Христа, као што сведочи писмо: Нико није примљен за пророка у својој земљи¹², и поче ми долазити мисао моја да се растанем од мојих познаника и деце, и да нађем неко место, и ту да добијем спасење. И не остави Владика мој мене и жељу моју, јер се радује и за грешнике који се кају. И одох из своје отаџбине у Свету Гору, и нађох неки бивши манастир, звани Хиландар, светом Ваведењу и пресветој Богородици нашој (посвећен), на коме не беше

остао ни камен на камену, но само одасвуд развалине. И потрудих старост своју, помогнуту ми од сина ми, великог жупана Стефана, и удостоји ме Владика мој да будем ктитор. И затражих његове остатке и обнових га, по вољи владичице Богородице и, јер испросих од цара у Призрену парике¹³, и дадох од њих манастиру у Светој Гори, светој Богородици од Милеја¹⁴, села: Непробиште, Момушу, Славодраву, Ретивлу, Трње, Ретивштицу, Трновац, Хочу, и другу Хочу, и трг тудје¹⁵, и два винограда тудје насадих, и уљанике¹⁶ четири: један у Трпезама, други у Дабшору, трећи у Голишеву, и четврти у Парицах; а за сваки уљаник по два човека, и планину Богачу, а од Влаха¹⁷ Радово судство и Ђурђево, а од свих Влаха 170, и дах од стоке што могох, и у Зети кобиле и соли 30 пудова. И ако ко од манастирских људи побегне великом жупану, или коме другом, да се опет врати. А ако од жупана дођу у манастирске људе, да се враћају опет. И све то дах манастиру у Светој Гори, да не треба ни мојој деци, ни мојим унучадима, ни мојим рођацима, ни ма коме другом. Ако ли ко ово друкчије уради, да му Бог суди, и да му је непријатељица света Богородица на страшном суду оном, ја грешни Симеон.

Крст Симеона и потпис.

**ЖИВОТ СТЕФАНА НЕМАЊЕ
(СВ. СИМЕОНА)**

ОД СВ. САВЕ

*Како је наследио овај свети манастир пречасни
отац наш и ктитор¹ господин Симеон и о животу
његову, какав би пред Богом и људима*

Оче, благослови!

I

*О Стефану Немањи као владоцу. Рад на вери. Похвала.
Зидање манастира*

Овај наш свети манастир (Студеница), као што знате, како је ово место било пусто, беше ловиште зверова. И, дошав у лов, господин наш и самодржац, владалац све српске земље, Стефан Немања, ловљаше овде, и свиде му се да овде, у овом пустом крају, сагради овај манастир на покој и умножење чина калуђерског. Јер нека је знано свима нама и другим да Бог, који управља људе на боље, не хотећи људске погибљи, постави овога преблаженог, уистину, господина нам и оца за самодржнога² господина, да влада свом српском земљом, названа Стефан Немања.

И, пошто обнови очеву дедовину³, и боље је утврди божјом помоћу и својом мудрошћу даном му од Бога, и пошто подиже пропалу своју деловину, придоби од приморске земљу Зету⁴ с градовима, а од Рабна⁵ Пилота оба⁶, а од грчке земље Патково⁷, Хвосно⁸ све и Подримље⁹, Кострац¹⁰, Дршковину¹¹, Ситницу, Лаб и Липљан¹², Дубочицу¹³, Реке¹⁴, Ушку¹⁵ и Поморавље¹⁶, Загрлату¹⁷, Левче, Белицу¹⁸. Све то мудрошћу и трудом својим задоби, што је било пропало насиљем од његове

дедовине, и што му је припадало од српске земље. И с помоћу божјом његова је држава уживала мир и тишину са свих страна. Јер је, уистину, он био диван и страшан свима који су живели около њега, јер је држава његова била за 37 година сачувана у целости и ни од кога повређена. Јер како да га назовем? Господарем или, још више, учитељем? Јер утврди и уразуми срца свих, и научи нас како треба као правоверни хришћани да држимо веру према Богу. Прво на себи показа благоверје, а потом и друге научи. Цркве освети, манастире сазида, светитеље у сласт слушајући, јереје штујући, према монасима имајући велику смерност и љубав, онима који су без наде беше нада, убогима заступник, сиротнима хранилац, наге у дом свој уводећи и одевајући, сироте нахрани, удовице оправда, слепима, и хромим, и немоћним, и глухим, и немим, уистину, мати би. И, просто рећи, све своје имање у зајам издаде, јер други Аврам¹⁹ би, гостољубац, земаљски анђео, небески човек. Зато га и Бог преузнесе, и дарова му име које је више од свакога имена.²⁰ Његову имену сви се народи поклонеше. Сам пак сазида манастире: прво у Топлици Светога оца Николе²¹. И други онде Свету Богородицу у Топлици²². Потом опет сазида манастир Светога Ђорђа²³ у Расу. И свима тим манастирима створи управу, како треба. А после њих овај наш свети манастир сазида, који посвети имену пресвете владичице наше Богородице²⁴ добротворке. Сазида од малог до великог, и села предаде, с другим што припада манастиру, са иконама и сасудима часним и књигама, и ризама²⁵ и завесама, и што је написано у златопечатној повељи његовој, што је, штавише, и у цркви написано на стени²⁶, и с клетвом и обавезом да нико не потвори његова предања, како чујете о том реч и у књигама²⁷ овим напред.

II

*Стефан Немања жени сина Стефана кћерју грчкога цара
Алексија. Жеља његова да се покалуђери*

И божјом помоћи и својим трудом све то задоби. И када је с помоћу божјом његова држава стекла мир и тишину одасвуд, усхте, и спријатељи се с великим и Богом венчаним царем грчким, кир-Алексом Комненом¹, и узе његову кћер за благороднога и драгог сина Стефана, кога и намени да му буде намесник. А овај благоверни и христољубиви господин, пречасни старац, труђаше се да се придружи броју оних који су угодили Богу на дан страшнога суда, како би задобио оно рајско и неисказано насеље неким добрим делима, највише жељаше како би могао да прими анђеоски и апостолски лик.² И стараше се да с успехом иде по владичиним³ речима: Узмите иго моје на се, јер сам кротак и смиран срцем, и наћи ћете мир душама вашим, јер је иго моје благо и бреме моје лако.⁴ Јер Свето писмо говори: Љубав божја⁵ је привезана у вернима. А за веру овог блаженог старца привеза се јамачно још више оно што се говори: Онај који љуби оца или матер више од мене није мене достојан; онај који љуби сина или кћер више од мене није мене достојан, и који не прими крста свога и за мном не пође није мене достојан. Јер сваки који остави дом, или села, или имање, или жену, или децу, или браћу, или оца, или матер имена мојега ради, стотруко ће примити и живот ће вечни наследити.⁶

Овај, дакле, богољубни отац наш и ктитор, желећи примити (вечни живот), слаше молбе премилостивоме Владици да га не лиши жеље његове. И мину много времена владања његова и 37 година државу и силу непобедно и неповредно сачува од свих страна и благоверна му деца беху однегована у благоверју и чистоти. А о владању и држању његовом не исписасмо по реду, како смо слушали и видели, да се не умножи писање.

Јер сам Бог зна, а и људима је неугајено, колики је труд његов био о нама и људским незнањима, труд овог блаженог мужа, господина нам и учитеља, који је имао Соломонову премудрост, Давидову кротост, Јосифову душевност. Свима је био диван и страшан: као владалац онима који владају и као господар онима који господаре, и просто рећи: други се не може поредити с њим. Зато ћу о овом укратко испричати, да се не умножи писање.⁷

III

Стефан Немања сазива сабор на ком држи говор и одриче се престола

А кад се наврши 37 година његова владања, Владика премилостиви не презре мољења његова, којим је из дубине срца уздисао, него се показа штедар и трудопримљив, и наградилац свих оних који хоће да се спасу. Јер, кад је дошло време, овај увиђавни муж сву славу овога света ни за шта не сматраше, и красоте овога света чињаху му се као дим, а Христова љубав расташе у њему и разгараше срце његово, као храм спремљен за њ и сасуд пречистоме духу његову, дошао му је некако у разум Христос и поучио га је.

И, тако послав, сакупи благородну децу своју и све изабране бољаре¹ своје, мале и велике. И, сакупив их к себи, поче им говорити учећи: „Чеда моја драга и одгајена мноме, ево знано је свима вама како Бог својим промислом постави мене да владам над вама, и какву у почетку нађох упропашћену земљу, и помоћу божјом и пресвете владичице наше Богородице колико сам моћи имао, не лених се, нити мира себи дадох, докле све не поправих. И божјом помоћу придодадох вам и у дужину и у ширину, што је свима знано. Све вас, као и своју децу, однегових ево досад, и научих вас како да се држите правоверне вере. А многи иноплеменници усташе на ме и нападоше

ме као пчеле саће, али именован господњим против-
љах им се и одолех им.² Тако и ви, чеда моја
драга, не заборављајте учења својега и правовер-
нога закона, мноме установљеног. Јер, овога
држећи се, имаћете Бога за помоћника себи и
пресвету госпођу Богородицу и моју, ако и греш-
ну, молитву. А сада отпустите мене, господара
свога, с миром, да виде очи моје спасење, које је
спремно пред лицем свега света³ на откриће наро-
дима и у славу вама, пастви мојој. Јер видим
како је све што је човечје таште, како неће пре-
остати после смрти, неће преостати богатство,
нити ће сићи слава, јер кад дође смрт, све ово
уништи. Због тога се узалуд ценимо. Кратак је
пут којим ходимо, дим је живот наш, пара, земља
и прах. Замало се јавља, па брзо пропада. Зато је,
уистину, све таштина. Јер је овај живот сенка
и сан, и ни за шта се не цени сваки земаљски,
као што рекоше књиге. Када сав свет стечемо,
онда се у гроб селимо, где су заједно цареви и
убоги. Зато, чеда моја драга, пустите ме одмах
да идем видети утехе Израилеве.“⁴

Оваким их поукама поучи добри господин и
благи пастир, а они су сви много ридали и го-
ворили му: „Не остављај нас сирота, господине,
јер ти нас освети, и ти нас научи, и ти нас про-
свети, пастиру добри, који полажеш душу своју
за овце⁵, јер никада у твоје дане вук не уграби
јагње од Богом преданог ти стада пастве, и за
свих 38 година твојих сачувасмо се и одгајисмо,
и другога господина и оца не познасмо осим тебе,
господару наш!“

IV

Немања саветује синове своје

И он, блажени старац, пошто их као отац
посаветова премудрим речима да престану с јеца-
њем и сузама, јер је тако божја воља била, изабра

племенитога и драгог сина Стефана Немању, зета Богом венчаног кир-Алексија, цара грчког, па им га предаде говорећи: „Овога имајте уместо мене! Корен благи који је изишао из утробе моје. И њега посађујем на престо у држави, Христом ми дарованој.“ И, пошто га сам венча и изврсно благослови, као што благослови Исак Јакова¹, сина својега сваким благословом, поче га учити да се труди о сваком благом делу у држави његовој, да буде блага срца према свету хришћанском, који му он предаде, Богом спасену своју паству, говорећи му: „Чедо моје драго, паси² овај мој Израилъ и старај се о њему, водећи га као Јосиф јагње.“

Заповедаше му да се брине о црквама и о служиоцима у њима, да светитеље и црквене слуге слуша у сласт, да поштује јереје и бди над чрнорисцима:³ „да би се молили за тебе, и да ни у чем не будеш зазоран пред Богом и људима“. И другога племенитог и драгог сина, кнеза Вукана, благослови и постави за великог кнеза, и даде му довољно земље. Па, дав и њему овога заповести, постави их оба благи отац преда се и говораше им: „Синови, немојте заборављати мојих закона, речи моје нека чувају ваше срце. Јер ће нам се тако придати дужина живота, и године живота и владања. Милостиња и вера нека вас не остављају, привезите их о свој врат, и напишите их на таблици срца својега⁴, и наћи ћете благодет. И помишљајте на оно што је добро пред Богом и људима. Уздајте се свим срцем у Бога, а немојте се величати својом мудрошћу. На свима својим путовима знајте да вам путови треба да буду прави, па вам се ноге неће спотицати. Немојте се мудрити собом, него се бојте Господа, и клоните се свакога зла, и тада ће бити исцељења вашем телу и одмора костима вашим. Поштујте Господа од својих праведних трудова и дајте му првине од својих праведних плодова, да би се испуниле житнице ваше мноштвом пшенице, а ваша точила⁵ вином текла. Синови, не

очајавајте кад вас Бог казни, не клоните кад вас изобличи. Јер Господ кара онога кога љуби и бије свакога сина кога прима.⁶ Блажен је човек који је нашао премудрост, и онај смртни који је видео разум. Јер је боље њу куповати неголи скровишта злата и сребра; скупља је од драгог камења, њој се не противи ништа зло, слатка је свима који јој се приближују. Свака друга драгоценост недостојна је, јер дужина живота и године живота у десници су њеној, а у левици њеној су богатство и слава. Из уста њених излази правда, закон и милост на језику носи. Путови су њени добри путови, а све стазе њене су у миру. Она је дрво живота свима који се држе ње и наслањају се на њу, као на Господа тврда.⁷ Јер ја вам ову заповед дајем: да љубите брат брата, немајући никакве злобе међу собом. Овоме, као и од Бога и од мене посађеном на мој престо, ти се покораваш и буди му послушан.⁸ А ти који ћеш владати не вређај брата својега него га поштуј.⁹ Јер ко не љуби брата својега, Бога не љуби. Бог је љубав. Зато ко љуби Бога, нека и брата својега љуби.¹⁰ Јер на том је сав закон, апостоли о том научише, мученици тим венчани¹¹ бише, и пророци то славе. Зато, ако усхтете да ме послушате, земаљска блага ћете уживати. Ако не хтеднете и не послушате ме, оружје ће вас појести.¹² Нека вам је, синови моји драги, мир од Господа Бога и спаса нашега Исуса Христа, дух божји, нека почива на вама, укрепљујући вас и заклањајући од свих видљивих непријатеља и упућујући вас на пут мира.

Мир буди и вама, властело моја и бољари! Мир буди и вама младићи, које васпитах од рођења матера ваших. Мир вам буди свима, стадо Христово разумно, које ми Богом би предано, и које, пасавши, неповређено сачувах, као пастир добри душу своју полажући за вас. Зато вас молим, чеда моја драга, богати и убоги, стари и млади, држите се учења мојега, оца вашег. Бога се бојте, цара поштујте,¹³ цркве просвећујте да и оне

вас просвете, епископе слушајте, јерејима част одајите, и будите смерни према монашком чину, да би се молили за вас, а ви, имајући међу собом правду и љубав, не заборављајте милостиње. И благодет Господа нашега Исуса Христа и љубав Бога Оца и учешће светогa Духа нека је са свима вама. Амин!¹⁴

И потом, као што и напред писасмо, предаде им, да међу њима царује, драгога сина својег, Стефана Немању, и нареди да се народ уклони. А они плакаху и ридаху, гледајући како се растају од таква владоца и пастира, и тако плакаху и ридаху, као што се чуо глас и у Рами када је Ракила плакала за чедима својим, не могући се утешити.¹⁵ Јер, како ћу га назвати, уистину, недоумевам се. Да ли господином добрим? Учитељем правоверја? Оцем благим? Пастиром, који вером сачува стадо му поверено? Да ли просветиоцем црква и учитељем благих обичаја, и који увек у молитвама пребива? Да ли преизобилним служиоцем и љубиоцем убогих? Да ли наставником правоверја и учитељем благоверја и светлилом чистоте васељенске? Да ли наставником испуњеним вером и угледом кротости и поста? Да ли наставником премудрости и смислодавцем и казниоцем несмислених? Да ли чуваром стада својега и премудрим одговородавцем свима који живе око њега? Јер, уистину, све је ово било у њему. Јер беше испуњен премудрости и разума, и благодат божја беше на њему.¹⁶

V

Немања се калуђери и добија име Симеон. Живот у Студеници и жеља за Светом Гором

По свем овом учини да свима буде објављено дело овога премудрог и дивног мужа па, благословив свет свој, остави државу од Бога даровану му и сва врло многа и различна своја блага, јер

је Христос Бог тако хтео и пресвета владичица госпођа Богородица да га насите неисказане и свете жеље.

Раздав све имање¹ своје убогима, растаде се од државе своје и деце своје и жене своје. Богом данога првога венца, јер он не би учесник другога брака, и учини себе удеоничарем неисказаног, и часног, и светоанђеоског, и апостолског, малог и великог. И дано му би име господин Симеон, месеца марта 25, на свето Благовештење, године 6703. [1195]. У исти дан и богодана му супруга, пређе госпођа све српске земље, Ана, и она прими овај свети лик.² И дано јој би име госпођа Анастасија.

Кад је ово све било свршено, отац господин наш дође у наш манастир (Студеницу) који и сазидана, Свету Богородицу добротворку, а госпођа Анастасија отиде Светој Богородици³ у Расу.⁴ Овај предивни и блажени отац наш и ктитор, господин Симеон, пребиваше међу нама у сваком благоверју и чистоти, напредујући и учећи све трудом духовним, и говорећи нама око себе: „Узмите иго моје на се и научите се од мене како сам кротак и смиран срцем, и наћи ћете мир у душама вашим. Јер је иго моје благо, и бреме моје лако је.“⁵

Јер, уистину, отац наш господин Симеон учини по писаном у Јеванђељу: Продаде све што имађаше, и купи само скупоцени бисер,⁶ Христа, којег ради све ово учини, и удостоји се заповели младића онога, којему Спас заповедив рече: Ако хоћеш да будеш спасен, иди и раздај све имање своје убогима и, узев крст, пођи за мнош.⁷ Све ово блажени овај старац испуни, и пробави у овом манастиру⁸ нашем две године, и умножи стадо Христово чрначкога чина, па зажеле узићи на виши степен духовни, видев како Свето писмо говори: Уклоните се од места својих и рођења свога, јер нико као пророк неће бити примљен у свом отачаству.⁹ Тако и богољубиви господин Симеон зажеле опет да одавде изиђе и да стран-

ствује, да испуни собом све што је речено, нашав реч која се говори: Они који се уздају у Господа, изједначују се с Гором Светом, што се никада неће поколебати због напасти ђавољевих.¹⁰ Ради тога и зажеле изићи, једно ради светога места, а друго ћу вам укратко испричати.

VI

Св. Симеон одлази у Св. Гору

Овај блажени господин наш Симеон имађаше три сина. Један, најмлађи, — не могу га назвати сином него робом — којег љубљаше више свих, а и овај му неодступно служаше. Јер овај, као млађи међу браћом, најмлађи и, просто рећи, видећ немоћ своје природе и умножење грехова, учини као и блудни син, оставив благога оца и господина, и блажену матер, госпођу своју, и благородну, нећу рећи браћу него господаре своје, и обнажи све безумљем својим. И отидох¹ у земљу туђу далеко, хранећи се са свињама, и насићиваше се храном њиховом, мртав би и не оживе, изгубио се беше и не нађе се.²

Тога ради блажени отац господин Симеон зажеле ићи у Свету Гору, да као пастир добри потражи побегло јагње и да га, узев на раме, донесе оцу његову, својој вољи, и да од Бога прими награду због уклањања од својих, и да другу жељу срца свога испуни, да нађе драго и заблудело своје јагње. И, распалив се духом, мољаше се Богу говорећи: „Царе славе, једини бесмртни, оче неба и крепости, и који промислом своје блакости нећеш да ниједан човек пропадне, него да се сви спасу³, не остави ме да погинем. Јер знам како је велика милост твоја на мени. И сада те, Владико, молим, дај ми да овај живот завршим.“ И то рекав, посла по Богом дароване му синове. И сакупише се они са свом властелом и бољарима. И, дав им опет други благослов,

отиде одатле у Свету Гору, месеца октобра 8, године 6706,⁴ (1197), а господину сину своме, који остаде у Богом даној му власти, заповеди да се о свима заповедима и о овом нашем манастиру⁵ стара и потруди о дограђивању његову. А блажени отац наш и ктитор, господин Симеон, полазећи постави за игумана овога светога места, изабрав пречасна мужа, по имену Дионисија јеромонаха, и предаде му да се стара и чува стадо Христово, које је у овом месту светом.

VII

Св. Симеон долази најпре у Ватопед, па потом подиже Хиландар

И он, блажени, дође у Свету Гору месеца новембра, 2. дан. Богоносни и пречасни оци, који живљаху у Светој Гори, примише га с радошћу и с почашћу великом. Усели се најпре у Ватопед манастир, јер ту и нађе жељено, заблудело своје јагње.¹ И, пољубив га, прими га на своје раме како доликоваше, и намени га себи на службу. И пробави ту мало времена, па блажени, као што овде оправда своје царство, тако и онде зажеље наћи место спасења свима који долазе одасвуд, и испроси у цара, кир-Алексе, пријатеља свога, место пусто ради подизања манастира² у Светој Гори. И узме мене грешнога из Ватопеда у место то, и уселисмо се. И проведе са мношвом пречасни отац наш у Гори Светој годину и пет месеци. Ко може испричати подвиге и труде овога блаженог? Јер, уистину, сви који живљаху у околним земљама, дивљаху му се, гледајући на њему неисказане божје силаске, и долажаху му на благослов. И ту из Свете Горе преосвећени и богобојажљиви и христољубиви чрнорисци, и сав освећени црквени клир не раздвајаху се од њега, дивећи се толикој смерности и угледу кротости и наставнику пошћења и следоваоцу светих јеванђељских уче-

ња, по реченом: Онај који хоће да је старији, нека буде мањи од свих и свима слуга,³ и: Ако не будете као деца незлобни, нећете ући у царство небеско⁴; и опет: Блажени ништи духом, јер је њихово царство небеско. Блажени су који плачу овде, јер ће се тамо смејати. Блажени су кротки овде, јер ће онде бити наследници царства небеског. Блажени су који су гладни и жедни овде, јер ће се онде наситити. Блажени су који су милостиви овде, јер ће онде помиловани бити. Блажени су чисти срцем, јер ће увек Бога видети,⁵ и друго.

Јер свега овог испунилац би отац наш, и ктитор господин Симеон, и ни у ком обичају не би зазоран, него спасење прими са онима који живе Христа ради. И стиже у ливаду покоја, у красно растом и плодовима дрвеће, у ком слатке птице певају, где послуша и поживе мирни, и неметезни, и богоугодни живот, укоренив се добро правоверјем и светло сијајући, као дивно дрво стојећи, у пристаништу добром, велим, у Светој Гори, у којој као слаткогласну птицу и грлицу која љуби пустињу нађе једног жељеног монаха, милу утеху христољубивога старцу, и некад њиме неговано јагње, грану од плода његова и цвет корена његова. Ту нађе и благи мирис јер, уистину, зажеле, и одмори се на ливади красној, на којој певаше птица, мењајући гласове, и на-сићаваше се са пет премудрих чула: гледањем, слушањем и мирисањем, певањем и миловањем птице.

Јер изиђе из отачаства свога у свету ону ливаду, тј. у Свету Гору, и нађе некадашњи ма-настир, звани Милеје,⁶ ваведења свете и преславне владичице Богородице, разваљен одасвуд од безбожних ратника. И други бољи подиже и прими, и потруди старост своју, имајући и мене, ако и недостојна, да му ради. Као што овде⁷ обнови и све уреди, тако и то свето место подиже, да нас ни онде не лиши обновљења,⁸ и помена, и склоништа. И, сакупив ту доста чрнаца,⁹ постави некога пре-

часнога мужа, по имену Методија монаха и, пошто је све довољно уредио за манастир и оне који живе у њему, пробави осам месеци, вршећи труде и неисказана дела духовна која не може исказати ум човечји. Јер не само ту, у манастир свој, него и у свој Светој Гори и свима манастирима ту, даде преизобилно милостиње на помен себи и наследницима својим.

VIII

Болест св. Симеона и поука његова св. Сави

У седми дан месеца фебруара поче нешто мало да поболева часна старост његова. И одмах блажени старац, господин Симеон, позвав мене недостојна и унижена одасвуд, с тихошћу поче ми говорити свете и часне и слатке речи:

„Чедо моје слатко и утехо старости моје, сине, слушај моје речи, к мојим речима приклони своје ухо и, да не оскудевају извори живота твојега, сачувај их у својем срцу. Јер су живот свима који их налазе. Сваком храном¹ храни срце, јер од њих су извори животу. Одбаци од себе опора уста и увредљиве усне удаљи од себе. Очи твоје нека право гледају, а веће твоје да се крећу на оно што је праведно. Право ходи својим ногама и путове своје исправљај. Не склањај се на десно, ни на лево, јер путове оне с десна зна Бог, а развраћени су они с лева. А ти учи ономе што је право, да ти живот буде у миру. Сине, слушај моју премудрост, к мојим речима приклони своје ухо, да сачуваш моју благу мисао; оно што осећам, мојим ти устима казујем.² Чувај, сине, закон оца твојега, не одбацуј поуке матере твоје. Јер је блажен муж, који послуша мене, и човек који путове моје сачува. Не помешај се са безумним. Тражи премудрости да поживиш. Исправи знања на разум, јер онај који кори зле, навући ће на се мржњу, а онај који изобличава нечастивога,³

порећи ће себе. Не изобличавај зле, да те не омрзну. Изобличуј премудра и заволеће те. Покажи премудроме кривицу и биће мудрији, поуку праведноме и продужиће да је прима. Почетак је премудрости бојазан господња,⁴ а и знање светих ствари је разум, а разумевати закон помисао је блага. Јер оваквим владањем много ћете поживети и придодаће ти се године животу.“⁵

И, подигав руке своје, блажени их положи на врат мој грешни и поче плакати жалосно, и дарујући ми слатке своје пољупце, поче ми говорити: „Чедо моје омиљено, светлости очију мојих, и утехо и чувару старости моје, ево већ приспе време да се растајемо. Ево већ ме отпушта Владика с миром, по речи његовој, да се испуни што је речено: јер си земља и у земљу ћеш поћи као туђ.“⁶ А ти не тугуј, чедо, гледајући мој растанак, јер је ово чаша за све општа. Јер, ако се овде растајемо, онде ћемо се опет састати где више нема растајања.“

И, подигав пречисте руке своје и положив их на главу моју, говораше: „Благослове, благосиљам те. Господ Бог благословљен помоћи ће спасење твоје. И да ти дâ уместо земаљскога благодет и милост и царство небеско. И да исправи пут хода твојега, којим из младости од мене пође, имајући са собом нераздвојну, овде и онде, моју, ако и грешну, молитву.“

А ја, павши ничице на пречасне ноге његове, са сузама говорих: „Многих и великих дарова науживах се од тебе, блажени господине мој Симеоне, па се показах ја, бедни и неблагодетни, да се не сећам свега, помешах се са стоком неразумном, и изједначих се с њом, бивајући убог добрим делима, а богат страстима, испуњен срамом, лишен божје слободе⁷, осуђен од Бога, оплакан од анђела, бивајући на смех бесовима⁸, обличан својом савешћу, посрамљен злим својим делима. И пре смрти бивам мртав, и пре Суда сам се осуђујем, пре бескрајње муке сам себе мучим од очајања. Јер тога ради падам к пречасним ногама твојим,

клањајући се, не бих ли ја, неисправљени, ради твојих пречасних молитава, добио неко мало олакшање о оном страшном доласку Господа нашега Исуса Христа.“

А кад дође осми дан тога месеца, рече ми: „Чедо моје, пошљи ми по оца духовног и по све часне старце из Свете Горе да дођу к мени, јер се приближује дан исхода⁹ мојега.“ И, пошто се испуни заповест, дође мноштво чрнаца као мирисни цветови који цветају у тој светој пустињи. И, кад дођоше к њему, примише један од другогa мир и благослов, и не даде им отићи од себе, говораше им: „Останите код мене док тело моје светим и часним молитвама вашим опојете и погребете.“ А блажени старац од седмога дана па све до смрти му, не окуси хлеба ни воде, само се сваки дан причешћиваше светих и пречасних тајни, тела и крви Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа.

IX

Смрт, опело и погреб св. Симеона

У дванаести дан тога месеца видех га да се спрема на одлазак и рекох му: „О блажени господине Симеоне! Ево се већ спрема благи твој исход у покој твој. Већ сам слушао како си благословио наследнике своје, али им и сад дај свој последњи благослов.“ А он подигав руке, поче са сузама говорити: „Тројице света, Боже наш, славим те, и благосиљам те, и молим те, и замишљам те, јер трећи¹ благослов дајем наследницима својим. Господе сведржиоче, Боже отаца наших, Аврама, Исака, Јаковљев и семена праведнога, сачувај их и укрепи у држави којом сам владао, и помоћ пресвете Богородице и моја, ако и грешна, молитва нека је са њима од сада па до века. А дајем им пређашњу заповед: имајте љубав међу собом! Ако ли који од њих иступи из онога што

сам им ја узаконио, гнев божји нека прождере и њега и потомство његово!“ А ја сам на све то рекао: Амин!

А кад је дошао дванаести дан тога месеца, рече ми: „Чедо моје, принеси ми пресвету Богородицу,² јер такав завет имам да пред њом испустим дух мој.“ И кад заповест би извршена, и кад би вече, рече: „Чедо моје, учини љубав, метни на ме расу која ми је за погреб, и спремиме ме потпуно на свети начин, како ћу и у гроб лећи. И простри рогозину на земљу и положи ме на њу. И положи ми камен под главу да ту лежим док ме не походи Господ да ме узме одавде!“ А ја, све испунивши, учиних што ми је заповедио.

И сви ми гледасмо и плакасмо горко, гледајући на овом блаженом старцу такву неисказану божју вољу. Јер као што је и овде³ просио у Бога, па му је и дао у држави његовој, тако ни до овога часа не хтеде се лишити ниједне ствари духовне, па му Бог све и испуни. Јер, уистину, браћо моја драга и оци, чудо беше гледати: онај којег се бојаху и трептаху на све стране, сад се могаше видети као један од туђинаца, убог, расом обавит где лежи на земљи, на рогозини, а камен му под главом, свима се клања, и умиљава, и проси од свих опроштаја и благослова.

А кад наста ноћ, сви се опростише и благословише у њега, па отидоше у ћелије да врше службе и да мало отпочину. А ја остадох, и једнога јереја оставих са собом, и остадосмо код њега сву ту ноћ. Кад би поноћ, утиша се блажени старац, и више ми не проговори. Кад би јутро, и започе црквено појање, намах се просветли лице блаженоме старцу, и подигав руке к небу, рече: „Хвалите Бога ва светих јего, хвалите јего и на утвржденији сили јего.“⁴ А ја му рекох: „Оче, кога виде, кад тако говориш?“ А он, погледав на ме, рече ми: „Хвалите јего и на силах јего, хвалите јего и по премногому владичаствију јего!“ И, то рекавши, одмах испусти пребожанствени дух свој и усну у Господу.

А ја, пав на лице његово, плаках горко за дуго часова, и устав, захвалих Богу што сам видео такву смрт овога пречасног мужа.

А кад чуше сви, долазећи дивљаху се просветљености лица његова, говорећи: „О блажени Симеоне, који си се удостојио да видиш такво виђење на крају, Владику светога, који ти даје благодет за подвиге трудова твојих. Зато си, веселећи се, изрекао слатки глас при изласку душе своје: Хвалите Бога ва светих јего, хвалите јего и ва утвржденији сили јего, хвалите јего и по премногому владичаствију јего.“ Јер ћеш блажен бити свугде. Зато си и изрекао блажени глас.

И потом, узевши пречасно тело његово, са чашћу постависмо насред цркве, као што је обичај. Пошто се сврши јутрење, и пошто се сабраше без броја чрнци, почеше појати часно уобичајене песме око пречаснога тела, и испунише оно што се говори: Они који се боје Господа славе га.⁵ Затим и многи народи дођоше тада да му се поклонe и да са великом чашћу отпоју. Појали су најпре Грци, потом Ивери,⁶ затим Руси, по Русима Бугари, потом опет ми, његово стадо сакупљено. А кад мину време литургије и кад се сврши сва уобичајена служба, целиваше сви пречасно тело. А ја, грешни, обухватив блажено тело, положих га у нови гроб, као што ми беше заповедио, и испуних заповед његову. А кад се сакупи мноштво чрнаца, не отпустих их све до деветога дана, сваки дан чинећи му свету службу.

Х

Св. Сава уређује Хиландар. Позив од браће да пренесе мошти св. Симеона у Србију. Извршење преноса

А кад овај блажени отац наш пређе у вечни покој, оставив мени грешном заветом манастир у неком малом саставу, и у њему ми остави неког пречасног мужа, по имену Методија, и мене сам-

петнаестога.¹ И обузе ме велика туга и бојазан, једно од пустиње, а друго од страха од безбожних разбојника. Али је љубав Богоматере и наставнице наше хтела, и светим молитвама господина Симеона, да се тај храм од незнатнога и малог претвори у величанствену појаву. И сакупих после малог времена братства деведесет монаха, и за све се постарих шта је за потребу манастирску.

И кад проведох ту осам година, настадоше многи метежи на тој страни, јер дођоше Латини и заузеше Цариград,² пређашњу грчку земљу, па и до данас остадоше, и уђоше и ту, у свето место. И кад је велики метеж био, и кад се о том метежу сазнало одасвуд, дође ми посланица од христуљубивог и благочастивог, Богом изабраног и блаженим оцем Симеоном благословљеног, који је владао његовом државом, Стефана Немање и брата његова, великог кнеза Вукана.³

Ја примих њихову молбу, у којој се говори. „Ево, у страни тој узбунеше се народи, а блажени отац наш, господин Симеон, који нам је био господар и учитељ, тамо лежи. Ради тога молимо за твоју молитву, да нас Господа ради не презреш. Узми часне мошти господина нам, Симеона, и донеси нам га овамо да се благослов његов покаже испуњен на нама.“ А ја, видев њихну молбу што желе и да то треба испунити, подигав своју немоћ на то, почех радити. И, угледав погодно време да се то учини, дођем и отворим гроб блаженога старца, и нађох часно тело његово цело и неповређено, иако је био ту у гробу осам година. Јер тако доликује онима који су угодили Богу, да су и по смрти својој прослављени, да учини вољу оних који га се боје и да им молитву услиша, да сачува све кости њихове, а да се ниједна од њих не сломи.⁴

И, узев часне мошти његове, кренух се на пут, иако је много метежа било у тим странама, с божјом помоћу и пресвете владичице Богородице, са молитвама блаженога и предостојног и часног господина нам и оца Симеона, прођох оно што

се каже кроз огањ и воду цео и сачуван и ничим повређен. И дођох с часним моштима у Хвосно,⁵ и кад сазнаде син његов владалац, Стефан Немања, и брат му кнез Вукан, сакупише светитеље,⁶ и јереје, и игумане с многим чрнцима и с бољарима и са свима, радујући се радошћу и веселећи се весељем. Дошавши, с великом чашћу узеше мошти господина Симеона, песмама духовним захваљујући Богу. Јер, као што је прекрасни Јосиф, узев тело оца својега Јакова, из Египта пренео на земљу обећану, тако и ови богољубиви и благообразни синови његови са свом државом примише га, радујући се радошћу и веселећи се весељем, носећи сами пречасно тело оца својега. И положише га с великом почашћу у светој овој цркви (Студеници), у одређени му гроб, који Блажени у почетку сам себи беше начинио. А ово је било месеца фебруара, у 19. дан.⁷

XI

Укратко живот св. Симеона. Поука св. Саве братству манастира Студенице, за које је и написао живот свога оца

Треба да сазнате о овом блаженом оцу нашем и ктитору, господину Симеону, од рођења па до смрти. Рођење му је било у Зети на Рибници, и онде је примио свето крштење и, кад је тај младенац био изнесен овамо, прими га епископ цркве Светих апостола и, дав молитву младенцу, миром га помаза, па и друго крштење прими. Јер све је било чудно с мужем овим, да као младенац прими двоје крштење.¹ И опет, пошто прими свети анђeosки лик, и ту прими два благослова: мали лик и велики.² Тако и после смрти његове пречасно тело његово прими две сахране, прво у Светој Гори, где му је и смрт била, и опет одатле би узет и пренесен овамо, и с великом почашћу и красним славословљем би овде друго гробно пола-

гање часних моштију његових. Од рођења му 46. године прими, пак, с божјом вољом, владу. И пробави опет на влади 37 година, а тада пак прими анђеоски лик, и поживе у том лику 3 године, и цео његов живот би 86 година. Престави се блажени отац и ктитор господин Симеон године 6708. (1200), месеца фебруара у 13. дан пресели се у вечно блаженство.³

А ти, Боже и Господе свему, и, о прослављена мати Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа, да буде све ово што је написано и рађено: да ми и они који после нас буду до краја овога века, с помоћу часних молитава оца нашега и ктитора, слушамо оно што се говори и слушајући да чинимо све оно што је Богу угодно, гледајући на подвиге и живот овога свблаженог оца нашег, у којима је сладост и весеље, помињући Бога, веселећи се Богом.

Ум наш, дакле, нека буде на небесима у гледању,⁴ на красотама рајским, у становима вечним, на анђеоским зборовима, у животу онде: где ли су, како ли су душе праведних или грешних; како ли ће се јавити велики Бог и Спас наш Исус Христос, о ком је просвећеном реч: Небеса ће проћи с хуком, стихије ће се огњем уништити, земља и све што је на њој, и дела сажећи ће се⁵; како ће ту свака душа примити самртно тело; какво ли ће ту бити збориште од мноштва људи од Адама до свршетка; како ли ће бити Христово лице страшно, и од сунца светлије; какав ће се његов глас чути, да ли ће нас као праведне примити у царство небеско или као грешнике који се одашиљу у вечну муку. Ради тога нам, драга браћо моја, треба туговати и замишљати се у овом животу као они који су изван света, као они који имају живот на небесима, проводећи мирно овај живот, имајући наду да ћемо задобити будућа вечна блага у Христу Исусу Господу заступањем пресвете владичице наше Богородице и добротворке и молитвама пречаснога и блаженога оца нашег и ктитора, господина Симеона.

СЛУЖБА СВЕТОМ СИМЕУНУ

ОД СВЕТОГ САВЕ

СЛУЖБА СВ. СИМЕУНУ ОД СВ. САВЕ

Преподобни оче, ти нађе добру лествицу, којом изиђе на висину, којом Илија нађе огњена кола.¹ Али он не остави усходишта другима, а ги после смрти твоје у своме отачаству показа пут онима који царују. Небесни човече, земаљски анђеле, светилниче своме отачаству, Симеоне блажени, моли се за спасење душа наших.

Преподобни оче, када си ти требао отачаству проповедати, ти ниси ћутао, но си говорио. Боловима и трудовима и сузама твојим исправљао си стадо своје у веру истиниту, напајано као дрво учењем твојим. Дивише се анђели, чудише се људи, ужаснуше се демони од твога трпљења. Симеоне блажени, моли се за спасење душа наших.

Силом светога Духа, подобећи се своме Владици, остави владавину своју, крстом последова Христу и усели се у Гору Свету. Примивши отуда помоћ, твоја рака точи миро благодати, веселећи синове твоје који стоје пред тобом.² Симеоне блажени, моли се за спасење душа наших.

Оче преподобни, прође мимо царства земаљскога и избравши богатство: свете речи, и њих изволи чувати. Оставив жену и чеда, и све земаљске красоте, изишавши у Свету Гору, са анђелима служиш Богу. Моли се непрестано Христу за оне који славе твоју успомену...

... Божаственом љубављу расположивши душу своју, угаси телесне похоте, оче, створивши на земљи нетварни живот, Симеоне блажени!

Божаственим блистањем засија у срца нас, који славимо твоју успомену. Својим молитвама,

преблажени Симеоне, избави стадо своје од напаста.

Утврдивши тело своје на земљи, примивши крст, последова Христу, удостоји се живота који не стари, оче преблажени, Симеоне! . . .

. . . Небеснога круга врхотворче Господе, и зиждитељу цркве, ти утврди мене у твојој љубави, крају жеља, утврђење верних, једини човекољупче!

Јави се Христу као делатељ цркве божије, и усели се у Свету Гору, оче преподобни; зато просија блиставим добрим делима, као свети, богоносни Симеоне!

Сав заволевши духовни живот, био си ван света и тела, богоносни; зато си, оче, примио славу премудрости и вечно причешће.

Од твојих болова, преподобни, тело процвета, добро обрађивани клас, од кога се љубављу напајају твоја божанствена чеда, прослављајући твоју божанствену успомену . . .

. . . Оставивши земаљско царство, примивши крст свој на рамена, себе свега приложи ка Богу и пође у Свету Гору, поставши учасник светога Духа; зато се и јави као чудотворац, рака моштију твојих истиче миро. Богоносни Симеоне, моли Христа Бога да се онима који те поштују даде опроштај грехова . . .

. . . Струјама суза твојих, оче Симеоне, ломио си душевне страсти, и постаде, преблажени, божанствени стан Духа.

Вером си испунио крепко бдење, клицање увек мирно и непрезриму љубав, преблажени оче Симеоне!

Примивши, преблажени, благодат као истинити божји угодник, рака твојих моштију истаче миро благодати . . .

. . . Као многоплодна лоза процветао си грозд, оче Симеоне, божаственим добрим делима, изливајући вино покајања и одгањајући маглу страсти од душа наших, и узвеселавајући срца верних.

Досадна змија³ подиже разне напасти на твоје стадо, али си њу, оче, красним оружјем и молитвом убио, и измолио си отачаству твоме од Бога мир, богомудри Симеоне!

... Имајући те као несаблажњиво светило које води, нађосмо пут живоносни, богоносни, и тобом бисмо вођени ка истини, преблажени Симеоне! ...

... Примивши Христов јарам, Симеоне, и његов крст узевши, последова му, насадивши се у дому господњем: прецвета као финик,⁴ као кедар који је на Ливану: умножио си чеда твоја, мужу жеља духовних, јер се јави као чудотворац ...

О, испуни ми ум божаственом вишњом премудрошћу, мени ништем! О, како ћу опевати твој живот, оче, или како ћу моћи да ти принесем реч? Но ти ми подај крепост и разум, реч и самисао, јер ти од твојих приносим твоје (дарове), од (твога) богатства добру доброту твоју ...

... Испуњен бивши божаственом светлошћу, оче, јави се покојиште божаствене славе, из које божаствене светлости дајеш луче муње, просвећујући лице верних ...

Просвети, богоносни, срца верних, блистајући од Тројице разумном светлошћу, прогнавши таму неверовања; одржи цркви православну веру, веру као оклоп, крст као оружје, љубав као штит, реч божју као мач, Симеоне, појаше: Децо, благословите ...

... Црква твоја данас са радошћуштује твој живот и весело ти приноси пјеније, скупљајући твоја духовна чеда, која радосно славе тебе. Твоја рака точи добро мирисно благодатно миро, весеље твоје синове који стоје пред тобом, преподобни, и твој анђелски живот, дану ту светлост и славу, преблажени Симеоне!

Твоја свечасна велика лавра (Студеница) вапије ти са хвалом, предлажући те, мудри, као селитеља и зиждитеља и љубитеља отачаства, бого-

мудри Симеуне, помоли се прилежно за своје стадо...

... Преподобни оче, примивши љубав божију, уђе у Свету Гору, као Мојсије боговидац,⁵ и наситивши се божје благодети, богомудри, радујући се течаше ка подвигу Христу Богу нашем; и на небеса узнесен, јавио си се нама као светилник, оче Симеоне, непрестано моли се за стадо своје!...

ЖИВОТ СТЕФАНА НЕМАЊЕ
ОД КРАЉА СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

*Живот и дела светогa и блаженог и пречасног
оца нашег Симеона, који је био пређе наставник
и учитељ, господин и самодржац отачаства свога,
све српске земље и поморске*

Владико, благослови!

I

Увод. О Богу, по Сзетом писму

Дођите, о христољупци, и видите како се на нама земним открила дубина божјега милосрђа. Онај који од саздања свега света милује пали род човечји, милосрђем светогa својег Духа унапред објављиваше пророчким устима оно што ће бити, као што рече пророк: Речима господњим небеса се утврдише, и у даху уста његових сва је сила њихова.¹ Јер пророци, проричући, утврђиваху свет му створени Духом његовим светим да верује у свету Тројицу и у једно божанство, па и о доласку његову који ће бити.

Јер је свеубилачки ђаво насејао штетну плеву и укоренио је у срца њихова², и одвратио их од Творца својега³, да служе глухим кумирима⁴, па их је, штавише, довео и до писања њихова⁵, да их тако рине на дно скровишта адових⁶. А они, будући без наде, мишљаху да Творац наш неће потражити створења руку својих, јер и пророци у аду говоре: Да ли ће доћи наш избавилац да нас избави или други ко? А он милосрђем својим не задоцне, по пророштву које прорече Давид Духом светим: Сићи ће као дажд на руно и као капља која капље на земљу.⁷ Јер, уистину, сиће и

усели се у утробу женску онај који се не може сместити ни на небесима. Ко је ова жена? Ово је жена о којој пророк рече: од корена Јесејева, жазао који је никао из слабина Давидових⁸, и, просто рећи, чиста и пречиста и безгрешна и увек девојка Марија, мати Христа Бога нашег, царево покојиште, из које неповредно прође, сачував је затворену, као што рече пророк: Светлост засја онима који седе у тами и у сенци смртној.⁹ И у дане његове засја правда. Јер, уистину, светлост засја доласком његовим онима који су у аду, не само светим пророцима који су у аду, него и нама који смо сагрешили од преступљења нашега прадеда Адама.

Јер нас најпре обнови крштењем својим, ве-ром и духом, а потом нас искупи пречистом својом крвљу, и све народе сакупи под једно божанство, и под једну власт, и у једну веру. Штавише, и онима који га љубе даје преизобилну богату милост своју неисказаним својим милосрђем, и ви-сином својега божанства хоћаше земноме јестас-тву придодати од небесних сила, изабрав по саз-нању неке за свете мужеве, другима, према тру-дима њиховим, дајући венце¹⁰, а неким да, од ро-ђења матерâ њихових¹¹, буду земаљски господари као угодници његови, који се не старају само за земаљске власти, него који угађају Господу, чине-ћи му по вољи са страхом, па и са слободом. Међу њима беше и овај мој господин свети хранилац, угађајући Господу, желећи да ужива блага у до-му господњем. Јер насађени у дому господњем, пророк рече, процветаће у дворовима Бога наше-га¹², што не погреша.

II

Рођење и крштење Стефана Немање

Зато ћу, у Господу светитељи, јерарси, јереји и чрнорисци, пријатељи и браћо моја,¹ ја Стефан, недостојни и грешни и јадни бивши пред његовим

одласком, који сам рођен па и однегован од њега, испричати рођење и живот и врлине овога светог господина својег. Иако ме тада није било нити памтим шта је било о рођењу његову, ипак сам слушао да је био велики метеж у овој страни српске земље, и Диоклитије и Далмације и Травуније, и да су родитељу његову браћа му завишћу одузели земљу, а он изиђе из буна њихових у место рођења својега, по имену Диоклитија².

И вољом божјом и пречисте њихове Матере роди и ово свето дете, које ће божјим промислом бити сакупилац пропалих земаља отачаства његова, пастир и учитељ па, штавише, и обновилац онога што је било пропало, у месту по имену Рибница³. А како су у земљи тој (и) латински јереји, то се по вољи божјој удостоји да у храму том прими (и) латинско крштење. А кад се вратио отац његов у столно место, опет се удостоји да прими друго крштење из руку светитеља и архијереја усред српске земље, у храму светих и свеславних и врховних апостола, Петра и Павла,⁴ идући за владиком својим пастиром Христом, као што Свето писмо каже: Сисао си млеко из обеју дојки, тј. извршилац је Старога и Новог завета. Док се тако васпитавао у благоверју и богочашћу родитеља својих, родитељи његови пажаху на дете, не знајући божје тајне ни пучине милосрђа која ће се догодити на њему да ће царовати над земаљским и да ће се на небесима настањивати с анђелима.

III

*Стефан Немања добија од грчкога цара Манојла
Дубочицу. Зида манастир Свете Богородице у Топлици*

А кад је одрастао до младихства, и примио чест отачаства својег, по имену Топлицу, Ибар и Расину и зване Реке¹, увек противни ђаво не престајаше наносити напасти праведноме, и ожалош-

ћаваше га браћом његовом, а не знађаше, безумни, да се за трпљење напасти троструки венац плеташе на глави праведнога. Јер на гнев због преваре не помишљаше, него, одвргав злобу ђаволу у нападању браће своје, стараше се како ће угодити Господу и творити пред њим угодна дела.

А кад чу богољубиви цар Манојло² из Константинова града о изврсној чистоти и о смерности и кротости овога незлобног, приближив се нишавском крају желећи га видети, посла по њ да дође на виђење. И он, похитав, дође к њему. А кад га овај угледа, прими га с царском љубављу и пољуби га. И, задивив се, одликова га царским достојанством и различним даровима. И, одвојив му од своје земље, даде му звану Дубочицу говорећи: „Теби буди и потомству твојему по теби, ни с ким у заједници, ни са мнош, ни са сродницима мојим по мени.“

И томе, браћо, нека се не почуди ум ваш што га цареви љубљаху царском љубављу и што му множаху почести и дарове. И други га владоци марљиво слушаху, јер га вишњи Господ Исус Христос љубљаше. О драги, нека је знано свакоме створу да онима који љубе Бога свим срцем све полази за руком. Јер, иако овога Светога љубљаше цар, и он гледаше царске љубави, срце се његово распаљиваше божанственим огњем како ће угодити Господу и градити храмове угодника светих.

Дошав, нимало не задоцнев, поче журно зидати у отачаству својем, у Топлици, храм Пресвете Богородице, на ушћу реке по имену Косаонице. И украсив га свима правима црквеним, установи у њему сабор чрнаца, са часним богољубивим подружјем³ својим, по имену Аном. И предаде јој храм Пресвете да се стара о њему по сваком делу и о чрнцима које установи у том манастиру светом. А она слушаше са сваком послушношћу и добродушношћу, чувајући храм Пресвете Богородице, предани јој овим њеном светим господином. Јер

о овој речи Мудри⁴: Часна жена у дому мужа својега више вреди од бисера и драгог камења.⁵ Земалски мисле о бисеру и камењу. Трошни су камен и бисери, а пророк мисли на онога који је пун добрих дела, као бисера и драгога камења. На то се и она угледа, творећи угодна дела пред Господом у дому мужа својега.

IV

*Браћа хватају Немању и бацају га окована у пећину.
Његова молитва св. Ђорђу и ослобођење. Зиданье
манастира Св. Николе у Топлици и Св. Ђорђа*

И опет овај наш господин свети, не могући зауставити срца свога, распаљен Христовом љубављу, поче зидати храм Светога архијереја и чудотворца оца Николе, близу Свете Богородице, оне на ушћу реке Бањске. И, док је ишао бос, ради речи Господа нашега Исуса Христа коју рече: Сваки који се узноси, понизиће се, а који се понижава узнеће се,¹ и док је зидао храм светог чудотворца и брзога у бедама помоћника Николаја, опет браћа његова, подстицањем ђавољим и злом ревношћу и љутим гневом обузета, дођоше да ожалосте Светога, говорећи: „Шта радиш то, не договорив се о том с нама, што ти не личи да радиш?“ А он, погледав на њих и с осмехом око усана, говораше: „Браћо моја драга, иако смо једнородни, нека не буде на гнев ово дело моје, које почех у Господу и доврших га. Ја га сврших па, ако је добро, нека је мени, а ако је зло, нека опет буде мени. Него просите у Господа Бога мојега многе дарове и милостиње велике и некварежне, да (их) свако од вас прими.“

И сврши храм Светоме, и установи у њем правила о чрнцима, како да славе Господа Бога непрестано. И живљаше, захваљујући Богу и Пресветој, светоме архијереју и чудотворцу Николају, док не стиже ревност ђавоља, и већ ригаше

змија своју злобу. Јер се договорише с најстаријим од браће његове, који је тада владао овом српском земљом и, дозавши овога целомудреног² и светог мужа, ухватише га, и оковаше му руке и ноге, и вргоше га у пећину камениту, као што некада браћа вргоше у јаму прекрасног Јосифа, не разумевајући, безумни, промисла владинина који ће бити: да ће неповређени од беда бити они који верују у њ. И тако, ради правде и чистоте, изведе Јосифа из тамнице, и постави га за господина дома фараонова и за кнеза свега имања његова.³

И овога опет, због кротости и правде, и дивне смерности, и због свих добрих обичаја, Владика премилостиви руком својом крепком и мишицом високом⁴ изведе из камените пећине, и изведе га на престо отачаства његова, и подиже га за господара великога свему свету. Као што рече Јосифу да научи кнезове његове као и себе, и да старце његове умудри,⁵ тако и овај пресјајни и крепки свети муж однегова чеда своја у благоверју и чистоти, и сабра пропалу земљу своју, ограђујући је крстом Христовим, и кнезове своје научи разумно, и старце умудри, шаљући захвалност и хвалу своју Владики свих и Творцу.

Тако седећи у пећини, с тугом у уму свом, са срцем подвижним⁶ мољаше се светоме и великом мученику Христову и страстотрпцу,⁷ и војнику непобедном Ђорђу, овако говорећи: „О страстотрпче, свети мучениче Христов Ђорђе, који си Христа ради претрпео страдања, муке и ране различне без броја, иако у великој беди и на точку растрзан, ипак призиваше Владика светог Господа Исуса Христа да дође на избављење, и на исцељење, и на утеху твоју. Јер ти, који си своје клање гледао, као јагње Христово, говораше незлобно: Прими, Господе, прошење моје, и који буду у беди и невољи, или у тамници, или на мору, па призову именом мојим твоје човекољубље, ради неиспитаног милосрђа твојега милостив им буди, Господе! И услиша Владика молитву твоју и про-

шење твоје испуни према достојним трудима твојим. Јер, уистину, достојан ти би, страсотрпче Христов, угодив Владици својему Христу. А ја се грешан и недостојан јављам Господу. Јер с каквим очима ја, омрачени, смем погледати на небеску висину, или с каквим ћу уснама призвати Оца страшног и тебе, Свети? Него, умилосрдивши се, страсотрпче Христов, на мене, невољна и бедна, похитај Владици својему, Исусу Христу, који је обећао испуњавати ти прошења, да ме избавиш сада из муке ове и од узâ које ме стежу, именом твојим светим, да ти послужим, Свети, за све дане живота мојега, до последњега даха мојега, на који начин буде угодно висини страдања својега, милошћу и милосрђем онога који те је прославио и венчао у свем свету, Христа, на све векове, амин!“

Чу страсотрпац Христов молбу овога светог мужа, господина ми, и испуни све што је просио у њега, па овај свети господин мој поче хитно, нимало не задоцнев, зидати храм светога и преславног и великог мученика Христова, Ђорђа,⁸ с ревношћу и љубављу, и сврши га, призивајући брзога свог помоћника и, украсив га сваком лепотом и свима изврским потребама црквеним, установи правило о чрнцима, како ће непрестано славити светога и у невољама заштитника, страсотрпца Ђорђа.

V

Бој с браћом код Пангина. Победа Немањина с помоћу св. Ђорђа

И разгна и расеја тада овај Свети непријатеље своје по земљама иноплеменим за зла безаконја њихова. И мисли своје недостојне остварише наговором сотониним у грчком царству, да ту помоћ добију, трудећи се да убију Светога и да ње-

гове добре намере и дела разоре и до краја искорене, али које не послуша Бог. И, најмивши грчке војнике, Фруге и Турке и друге народе, пођоше на Светога и уђоше у отачаство његово, на место по имену Пантин.¹

А он, подигав очи и руке своје к небу, вапијаше к Владици својему из дубине срца, ка страстотрпцу Христову, Ђорђу: „Суди, Господе, онима који ме нападају и успротиви се онима који се боре са мном. Узми оружје и штит и стани на помоћ мени! Затвори пут онима који ме гоне! Реци души мојој: Спасење твоје ја сам!“² И, узев знамење животворнога крста и копље дано му од Владике, иђаше слободно насупрот многим народима.

А кад је био близу града по имену Звечана, на којем бејаше сазидана црквица светога и преславног мученика Христова Ђорђа, изабрав једнога од правоверних својих јереја, посла га да твори обноћну молитву, и опет литургију, сву ноћну и дневну службу по реду. А кад је овај заспао од труда, дође свети брзи помоћник, и презвитеру се јави у војничком оделу. Јереј га питаше: „Ко си, господине?“ А он рече: „Ја сам слуга Христов, Ђорђе, који идем на помоћ господину твојему да победим и непријатеље његове.“

Сутрадан одмах стекоше се на битку снажну и силну. Божјом помоћу и светога и преславног мученика Христова Ђорђа победи непријатеље своје, иноплемене народе, и падоше од оружја сви, и нестале им помена са земље. Учинив битку гу, један од законпреступне браће његове сврши, утопив се у води, да се збуде реч пророка Давида: Ров изри, ископа, и упаде у јаму коју начини. И, уистину, обрати се болест на његову главу, и на теме његово његова неправда сиђе.³

А кад се Свети врати у државу своју, на престо отачаства својега, живљаше, захваљујући Господу Богу нашем Исусу Христу и пречистој његовој и непорочној матери увек деви Богородици и светоме чудотворцу и брзоуме у бедама по-

моћнику и архијереју Николи, и овоме светом и великом страсотрпцу и у борбама браниоцу мученику Ђорђу, који га сачува и укрепи ничим неповређена од противника, и вршаше преизобилно дневне и ноћне службе пред Господом.

VI

Стефан Немања прогони богумилску јерес

Дође један од правоверних војника његових па, пав на колена, с узбуђењем и унижењем многим говораше му: „Ја сам међу најхуђим слугама твојим најмањи и, видећ усрдност твоју према владици твојој Господу Исусу Христу, и пречистој владичици Богородици, и светим угодницима њиховим, заштитницима твојим, који крепким дланом подржавају твоју власт неповређену, усудих се јавити твојој моћи да се мрска ти и проклета јерес већ укоренењује у држави твојој.“

А овај пречасни свети мој господин, нимало не задоцнев, одмах призва свога архијереја, по имену Јефтимија, и чрнце с игуманима својим, и часне јереје, и велмуже своје, од малога до великога, па говораше светитељу¹, и чрнцима, и свима сабранима: „Дођите и видите, оци и браћо, ако сам и најхуђи међу браћом својом, али Господ Бог и пречиста владичица Богородица, мати његова, не гледа на лице човечје, него удостоји мене најгрђега, који верујем у јединобитну неразделиву Тројицу, да чувам ово предано ми стадо, које видите сада, да се не посеје кукољ лукавога и одвратнога ђавола. И никако нисам мислио да је он у области мојој, а већ сад чујем да се лукави брзо укоренио и да хулу наноси на светога Духа и да дели недељиво божанство, што говораше безумни Арије², пресецајући недељиво божанство. Кад су проговорили богоносни оци: Ко ти, Спасе, ризе раздра? рече: Арије, безумник, који Тро-

јицу пресече.³ Тако и ови безумни иду за учењем његовим, и не знајући, бедници, да ће, пошто су тако веровали, сићи с њим, проклетим, на дно скровишта адових.“

И, док је говорио овај Свети, и док је била велика препирка, дође кћи једнога од велможа његових правоверних, удата за мужа од тих кривоверних, која је била у њих и сазнала нечисте одвратности њихове, али се нимало не косну вере њихове и, павши к ногама Светога, исповедаше јасно, говорећи му: „Господине, господине мој, ево видим како твоја држава испитује о овој мрској и одвратној вери; уистину, господине мој, бих испрошена по брачном закону, у оца мојега, слуге твога, који је мислио да је једноверство у твојој држави. И бих у тих законопреступника, и видех, господине, да заиста служе отпаднику од славе божје, самоме сотони. И не могући трпети смрада глухих кумира и мрске јереси, истргавши се из руке њихове и пребегавши, вапијем држави твојој: порази крстом оне који се боре с нама, да науче нечастиви непријатељи како је моћна вера твоја, господине.“

А Свети, изведав ову пред сабор свој, сабран противу те лукаве јереси, изобличи кривоверје њихово, и саветова се са светитељем Јефтимијем и са часним чрнцима, и са велможама својим, и, нимало не задоцнев, посла на њих војску, наоружану од славних својих, говорећи: „Ревнујући поревновах за Господом Богом сведржиоцем.“⁴ Као некада пророк Илија,⁵ који је устао на бесидне јереје, и он изобличи безбоштво њихово, и једне попали, друге разним казнама казни, треће прогна из државе своје а домове њихове и све имање, сакупив, разда прокаженим и убогим. Учитељу и начелнику њихову језик уреза у грлу његову, што не исповеда Христа, сина Божјег, а књиге његове нечастиве спали, и изагна га, запретив да исповедају и помињу по свим странама проклето име. И на све стране искорени ту прок-

лету веру, да се и не помиње никако у држави његовој, него да се слави једнобитна и нераздељива и животворна Тројица: Отац и Син и свети Дух, свагда и сад и увек на веке векова. Амин.

VII

Стефан Немања ратује с Грцима и ослобађа српске земље у Поморављу, Рашкој и Приморју

После свега овога устаде у Константинову граду други цар, љут и крвопролитник, и поквари мир с Пречасним и Светим. Развалив уста своја, мишљаше да прогута и државе других, што че учини, безумник, нити постиже такве намере, него, хотећи наудити незлобноме и Светоме, нанесе на се и погибао своју, и хулу на царство своје, и опустошење на земљу своју. Јер пође пречасни свети Симеон са угарским краљем, и дође до града по имену Средца, и разруши га и опустоши до краја.¹ А кад се угарски краљ врати у своју државу, Свети, растав се од њега, отиде са силом својом на град Перник, па и њега разруши силом својом и опустоши, и град Стоб, и град Земен, и град Велбужд, град Житомитски, и град Скопље, и град Лешки у доњем Пологу, и град Градац, и град Призрен, и град славни Ниш, и град Сврљиг, и град Равни, и град Козли.² Те градове поруши и до краја темеља их искорени, јер не оста камен на камену који се не поруши. И не подигоше се ни до данас. Земље њихове, и богатства њихова, и славу њихову приложи богатству и слави отачаства свога, и слави велможâ, и народа свога.

Придодаде земљи отачаства свога област нишавску до краја, Липљан,³ и Мораву, и звано Врање, призренску област и оба Полога до краја с међама својим. И живљаше у захваљивању Богу и у молитвама дан и ноћ. Победи непријатеље сво-

је као Мојсеј Амалика,⁴ крст Христов неослабно носећи пред очима и њиме односећи победу над непријатељским варварима. Поврати Диоклитију и Далмацију,⁵ отачаство и рођење своје, праву дедовину своју, коју је насиљем држао грчки народ, и градове у њој, сазидане од руку њихових, тако да се прозвала грчка област, а којима су имена: Дањ град, Сардоники град, Дривост, Росаф град звани Скадар, град Свач, град Уцињ, град славни Бар.⁶ А Котор остави, утврди га и пренесе свој двор у њ, који је и до данас. Остале градове пообара, и поруши, и претвори славу њихову у пустош, истреби грчко име, да се никако не помиње име њихово у тој области, а народ свој у њима неповређен остави да служи држави његовој са страхом и са уреченим данком од Светога.

VIII

Покајна и заветна молитва Немањина. Подизање манастира Студенице. Подизање и потпомагање других цркава

А кад је све ово било свршено божјом помоћу, овај мој свети господин, увек имајући у срцу свом неисказани страх божји, поплашив се приче, говораше: „Да се како на мени не испуни реч из приче Владике мојега коју рече: Некоме богату човеку прероди њива, и помишљаше у себи, говорећи: разорићу житницу и већу ћу сазидати, и сабраћу жита и сва добра моја, и рећи ћу души мојој: душо, имаш много добра за све године, пиј и једи, и весели се,¹ и остало? И, очекавши, у невреме постићи ће ме она реч на крају коју рече: Безумниче, ове ћу ноћи извадити душу из тебе, и ово што спреми коме ће бити?²

О, тада, тада, браћо, ко ће отрпети или схватити оно грдно и страшно судиште његово, или гнев неодољиви који ће бити на нама грешним? Или ко ће тада призвати страшнога и грдног су-

дију на помоћ себи, не учинив милости и преступив заповед Творца својега, као ја грешни? Али, Господе, Господе, поштеди и помилуј слугу својега, јер су, ја знам, безакоња моја, уистину, велика и пред тобом су увек неутајена, Господе. Зато износим као почетак у срцу мојем: да трепти и да се боји имена твојега светог. По апостолу Павлу говорим: Ви који имате жене да сте као они који немају, чувајући се у чистоти и у заповедима Господњим.³ Зато и ја, грешни, дајем ти пречисту и неоскврњену Матер твоју као јамицу мојега тврдог заступања и чуварку, ради имена твојега светог, да се због тебе одвајам од спреге са женом својом, и стављам тебе, Владико мој, Исусе Христе, за вођа и храниоца старости моје и наставника на путу, којим идући и славећи име твоје, нећу се спотаћи. Назидаћу и храм пречисте и пренепорочне Матере твоје добротворке, и ту ћу ти испунити завете моје, које изрекоше уста моја.“

И поче зидати храм Пречисте у Ибру, на реци по имену Студеници. И док је све ово радио, увек и непрестано слаше молбе Господу и Богу и Спасу нашем Исусу Христу и пречистој Матери његовој и, штавише, угодницима његовим светим слаше дарове, почев од велике цркве господње у Јерусалиму и Светога Јована Претече, и у Риму цркви светих и свеславних врховних апостола Петра и Павла и Светога Теодосија у пустињи, и светога архијереја и светитеља Николаја и чудотворца у Великом Бару⁴ и преславне и увек деве Богородице у Евергетиди у Константинову граду, и светога архистратига Михаила у граду званом Скопљу, којему и храм подиже у месту том,⁵ и светога великог мученика Христова Димитрија у граду солунском, и светога и великог мученика Пантелејмона у граду Нишу, и којему и храм сазида ту.⁶

Вапијаше непрестано, дан и ноћ, овако говорећи: „Свети Христови представници и арханђели, пророци и апостоли и мученици и јерарси и предостојни оци и пустињаци и чрнорисци и преча-

сне деве, молитве своје излијте пред владиком свих, Господом нашим Исусом Христом, да ме не осуди на дан Страшнога суда и грозног испитивања, онога дана и часа, него да ми буде милостив, тих и утешан, због молитава пречисте своје Матере и ваших, свети, и да ми дâ да, пребродив животну буру, уђем у тихо и истинито и неузбуркано пристаниште и да видим светлост моју незаходну и Господа и Спаса и Бога мојега, цара Исуса Христа, који је у светињи хвала Израилјева. Јер пророк рече: На те се надаше оци наши, и не постидеше се, на те се надаше, и спасли су се.⁷ Зато, Господе, и мене бедна, који се надам на милост твоју, не остави; који је сагрешио, не одбаци; и милуј, Спасе, твар своју да, одбацив кроте овога света, иде за тобом, хвалећи и славећи свето и безлобно име твоје, Оца и Сина и светога Духа, и сад и увек, и на веке векова.“

Ове молитве чинећи из дубине срца, веселом душом труђаше се о храму Пресвете, старајући се о њој да се скоро сврши. А кад гледаше подизање храма Пресвете, овај мој господин свети, верујте ми, о господо и браћо, да сам видео како се његов ум диже у висину као неки небопарни орао, који је држан на земљи везан узама железним, па се истргао и у висину узлетео да дође до онога бесмртнога и светога источника и да види хлад божанственога града вишњега Јерусалима чији, уистину, постаде прави грађанин.

IX

Најмлађи син Немањин, Растко (св. Сава), одлази у Св. Гору. Немањина молитва с побожним размишљањем

Гледајући сва ова добра дела господина ми светога, син његов млађи, уистину, младић, живљаше неодступно у целомудрености, веселећи изврским разумом оца својега и матер, као што писац прича говори: Син премудар весели срце оца

својега и матер¹ и остало. Помишљаше у себи, говорећи: „Господе Исусе Христе, Спаситељу наш, једночедна речи очева, вођо старих, утврђење младих, привуци моју младићку слабост у вољу истинитога твог разумевања да, претекав, идем путем овим, којим се господин мој, овај свети мој хранитељ, труди ићи. Јер ти знаш, зналче срца, Господе Исусе Христе, да овај свет не заволе душа моја, ни оно што је у њему. Зато, Господе, не погуби душе моје с нечастивима и са светодршцима овога века, него, умилосрдивши се на мене, недостојна, похитај да ми испуниш јеванђељску реч, коју пречиста и нелажљива уста твоја, Господе, рекоше: Онај који остави оца својега и матер, и куће царске, и власти имена мојега ради, стогубо ће примити и вечни ће живот наследити.² Зато у руке твоје предајем ти дух мој и, припавши ти незадоцњено, идем за тобом, Творче мој!“³

И, узев крст⁴ свој, одмах изиђе неопажено. Опази један од слугу његових и јави господину светоме и пречасној говорећи: „Господо моја, син ваш млађи, кога сте ви однеговали, отпутова из овога света.“ А они, тргавши се од ужаса, говораху у себи: „Да ли ће бити овај или други? Иде ли нашим путем драги васпитаник наш? Да ли ће нам нанети тугу и жалост? Да ли ће се овим збити на нама искушење Јовово, као што искуша Господ праведнога Јова? Али је ипак Јов био праведан, кога и Господ сам послуша правде његове ради. А ја како ћу сад започети плач, не сазнао о животу драгога ми васпитаника, зашто ли и како отпутова? Да, умножавајући тугу због њега, не разгневим како незлобнога Владику мојега?“

И посла у све земље своје славне своје велможе и кнезове своје да потраже дечка овога. А они, обишавши земље и места, нађу га да се уселио у Свету Гору, у манастир преславне и пресвете Богородице, по имену Ватопед,⁵ да је примио апостолски и анђеоски лик.

И, кад се вратише, одмах их известише о свем шта је било, како га нађоше и шта видеше.

А он, седећи у тузи и, саслушав све што су говорили, отпусти их. И, устав с престола својега и подигаг руке у висину небеску, вапијаше: „Захваљујем ти, Владико, Господе Боже мој, Исусе Христе, милостиви Господе, човекољупче, што си ме удостојио да на данашњи дан видим почетак пута спасења твојега, а они који у истинити разум долазе, незаблудно живе. Зато, дакле, о души моја, прени и потеци покајању, јер те Владика твој зове. Јер овим псалмима показа ти пример, говорећи: Из уста младенца и одојчади свршио си себи хвалу.⁴ Зато се не лени. Зар не видиш младе који траже оно што им је потребно и који ти предњаче?

Не обзири се опет као жена Лотова,⁷ не обзири се на красоте светске, које убрзо ишчезавају, да ти се не случи по причи, као онеме богаташу, него се умили Господу, и сети се својега обећања, јер се време приближује. Јер секира већ лежи при корену дрвета, и забелеше већ ниве⁸ разумеј: жетва је. Женик је на вратима⁹, а ти ниси готова. Чувај се да како не останеш с ону страну куцајући. Јер чуј, још Христос говори: Дођите к мени сви који се трудите и обременени, ја ћу вам дати мира,¹⁰ и друго. Да, устани, дакле, устани, и труди се у игу благоме Христову и бремену лакоме, да ти отвори Христос двери царства својега!“

Х

Немања се, оставив на престолу сина Стефана, калуђери и добија име Симеон. Најпре живи у Студеници, а потом, на позив сина Саве, одлази у Св. Гору. Живот његов у Св. Гори

Кад је свршио молитву ову, призва к себи жену своју, и синове своје, и архијереја својега, по имену Калиника, и старешине, и кнезове земље своје који управљаху, војводе, војнике, па им

говораше: „Светитељи, пријатељи и браћо моја, нека вам је знано да из младости моје жуђах пламеном срдачним да идем за заповедима Владике мојега, и не хтеде Господ мој. А сад приспе време да се оно што се започе одавна и сврши. Јер, ево, свет мој дарујем ономе који је остао међу вама да влада на престолу мојем, благословив вам га благословом, као што Бог благослови Јовове¹ наследнике, да господује међу вама непокретно.“

И, устав с престола својега, предаде му га са оваким благословом. А светитељу рече: „Приступи и сврши молбу моју.“ И прими часно из руке његове анђеоски и апостолски лик са, Богом састављеном му, женом својом. И назва се калуђерским именом Симеон, а пречасну назва Анастасија. И дође у Пресвету Богородицу у Студеници. И остаде ту, живећи са часним чрнцима, по правилу и заповеди светих и богоносних отаца, никако се не ленећи.

И посла пре њега отишломе васпитанику, названоме Сави монаху, у Свету Гору, извештај с речима: „Знај, о љубимче Христов, што просих и што жељах, што тражих из све снаге своје, из све душе моје, смилова се на мене Творац мој, не по мојим безакоњима, него по премногој и неисказаној милости својој и човекољубљу, те ме удостоји онога што жељах — часнога његова анђеоског лика. Радуј се и ти због мене, и моли се о мени Владици својему, што ме, недостојна, ако и у дванаести час, удостоји ући, да се с тобом јавим као радник винограда Христова, да примим награду своју.“²

Обрадова се духом названи Сава, и множећи умножи молбе своје пред Господом својим и, дав хвалу са сузама пречистој владичици Богородици, рече: „Захваљујем ти, Господе, што ниси оставио оне који те траже и који се надају на те и труде се имена твојега ради.“ И написа му писмо: „Греди,³ господине мој, присна слуго Влади-

ке мојега, греди пречасни. Господ твој чека те, и спремио ти је сваки стан. Јер се неће постидети они који се надају на њ. Уђи у радост Господа својега, јер онима који га љубе све ће ићи на добро.“⁴

Примив речи ове мој господин свети похита и, узев крст свој, пође за Христом, брзо текући к жељеноме. И дошав, одмах се усели у храм Пречисте Богородице Ватопедске. И сабравши се ту, живљаху у радости душевној, у појањима и бдењима, у часним молбама дан и ноћ. Прота⁵ и сва браћа светогорска, и часни игумани, и сва браћа, и пустињници, дођоше да га походе, и клекнувши један пред другим, љубљаху се са сузама, и говораху с њим о красоти душевној, а он их испитиваше о животу њихову и правилима калуђерским. И дивљаху се и, чудом ужасавани, говораху у себи: „Да није изабрао милостиви Владика и пресвета његова мати ову Свету Гору за уточиште калуђерскога живота, не би ни овога Светога привео к нама, који је оставио царство своје и славу своју. Али га истинито заволе Господ и Бог наш, да истинито праведноме нам удеоничару покаже место ово свето. Него слава ти, Господе Исусе Христе, који твориш оно што је страшно и преславно, како си изволео. Хвалу ти одајемо за добра твоја која бивају у ове дане, јер овај свети, пошто најпре пусти свој летораст, као дар непорочан и жртву пријатну, и сам, потрудив се, дође. О милосрђа Владичина, о неисказане дубине човекољубља ти, које се види међу нама! Јер, уистину, разумесмо како Господ Бог наш и Пречиста походи ово место свето и нас који станујемо у њему, јер нам донесе хранитеља нашега.“

Јер, кад дође овај господин свети, све манастире, од великих па до краја њихова, ниједног не остави од њих, него сваки од њих обдари свакојаким даровима по достојању њихову, и у свима њима ужеже светилник и братство⁶ своје у њима остави које је и до данас.

XI

*Св. Симеон подиже, с помоћу Стефановом, Хиландар у
Св. Гори. Захвалне молитве Стефанове и
дарови манастиру*

После овога нашав пусто место, звано Хиландар, Увођења пресвете Владичице наше Богородице у цркву, посла овај свети и пречасни старац, са названим ава¹ Савом, сину, којег остави у отачаству свом да влада свом земљом српском, да им пошаље довољно потреба на подигнуће и обновљење храма Пресвете, говорећи му овако: „О драго чедо и слуго Христов, знај, ако смо те и оставили вољом Господа Бога и Пресвете и с благословом мојим, да владаш у том месту, пишем ти да нађох пусто место усред Горе Свеге, Ваведења пресвете Богородице, по имену Хиландар. Не лени се, него похитај свом снагом својом да га подигнеш, да се сазида храм Пресвете у спомен мој у земљи овој, и опет по мени да буде теби и чедима твојим и унучадма, у вашем роду до века. Јер ти си ктитор овоме, као што и пређе писмом предадох у држави твојој храм пресвете Богородице благодатнице у Студеници, ни с ким у заједници, само теби и породу твоме после тебе. Помињем ти, чедо, пророчку реч коју рече: Покори се Богу и умоли га, и даће ти по прошењу срца твога. Откриј пут твој, и он ће учинити, и изнеће као светлост правду твоју?² Зато не догни, нити спавај, него се труди да, испунив ове моје речи, с благословом мојим извршиш своје добро дело.“

А овај син његов, примив посланство и писмо пречаснога свога господара Симеона са свим срцем и радошћу великом, и, устав с престола својега, паде ничице на земљу и са сузама говораше: „Захваљујем ти, Владико Господе Боже мој, Исусе Христе, што си дао мени, недостојноме слуги твојему, да идем за делима некадашњег храниоца мојега, који се старао да отхрани земно ми

тело, који се и сада, иако се одстранио од мене, увек и непрестано стара о души мојој и упућује ме на пут свој, да идем за делима његовим. Јер, уистину, прави и истинити слуга твој је онај који иде за твојом речју, и не гнуша се да привуче човекољубљу твојему заблуделе, отпале, и блудне, и грешне, као што он мене, недостојна, иако сам далеко од њега, чини удеоничарем и ктигором храмова његових светих, не по мојем недостојанству, него по неисказаној његовој милости. Зато шта да ти вратим или шта да ти принесем од мојега недостојанства за добра твоја која си учинио и чиниш мени грешном?³ Јер ко ће испричати или исказати величину силе твоје, или бездану ти човекољубља? Или, опет, ко ће претрпети неодољиви гнев твој који је на нама грешним? Него си обострано благ, Господе, и добра чиниш као милосрдан. Зато ми, дивећи се сили твојој, вапијемо ти: Слава човекољубљу ти, Господе, у веке, амин!“

Потом, кад је дошао од њега игуман Методије, посла довољно и преизобиљно дарова на основање и довршење храма Пресвете, и не само једанпут, него и за све године слаше што је потребно господину светоме, док се не сврши црква Пресвете. Не само дарове него и од своје земље одвојив даде на потпуно довршење господину светоме и чрнцима у том месту, овако говорећи игуману Методију: „Клањајући се, реци господину мојему, тако говори слуга твој, све заповести твоје извршише се, и жеље срца твојега испунише се. Јер како бих се и каквом мишљу ја, бедни, окаљао кад не бих испунио заповести твојих? Како да заборавим добро и благо васпитање твоје? Јер Христос удохну дух у мене, а он ме однегова, и настави, и поучи. И милошћу Господа твојега Исуса Христа, извршеном науком и благословом уста твојих, нећу се уплашити оних који ме ода свуд нападају, нити хуке иноплемених варвара. Јер Петар Господу својему рече при прању ногу, некад бранећи му: Не само, Господе, ноге него и

главу.⁴ Тако, господине, и ја, недостојни слуга твој, непрестано ти кличем: не само ово што се приноси, него и тело моје земно дајем на оно што ти је потребно. Него, господине, заповедај и друго, све ће се свршити, јер нећу ослабети ни до последњег даха. Јер не прибавих ја ово, него ти, господине, све створи с помоћу Владике твојега. Јер оно што је било пропало поврати и растурено сабра, и јереси прогна с помоћу Христа твојега, и људе и земљу своје државе, извукав као из бездане, научи божјему величанству, да се слави име свето. Јер си, уистину, пастир добри, који си положио душу своју за овце своје, прогнав од њега јеретичка учења као мислене вуке. А ја шта сам, господине? Само послушност, гледајући твоја дела.“

А он,⁵ кад је дошао Светоме и Пречасноме, би са донесеним даровима примљен с чашћу, па исприча све што је било и како његов драги син испуни вољу срца његова.

XII

Св. Симеон шаље сину Стефану крст од часнога дрвета с писмом по игуману Методију. Стефан га дочекује и прима. Хвала крсту и захвалност Богу

И опет га врати свети Симеон са часним својим благословом сину својему, дав му часни и животворни крст господњи, на ком би распет Владика грехова наших ради, који је сам, владајући, носио о врату својем и којим је побеђивао непријатеље своје, рекав: „Овај нека ти буде чувар и утврђење, и победилац, и помоћник у борбама противу видљивих и невидљивих непријатеља, и чедима твојим на веке, и исцелилац болести телесних и рана душевних, и земљи твојој тврдо уточиште и стена, и кнезовима твојим оштро копље, и војницима твојим штит вере и смела победа, и мир и тишина животу твојему, и да те до-

веде и представи непорочна Христову престолу, разгонећи силом својом пред тобом ваздушне царинике,¹ и увек да ти помаже, као Давиду² и древноме цару Константину, прогонећи од тебе на сваком месту бесовске пукове. Буди ограђен силом овога на веке! Амин!“

Пође с помоћу божјом поменути Методије игуман, и стиже у државу сина његова драгог, и дође до крајње власти његове. И чу се код престола његова: „Иде Методије с благословом оца твојега, јер богато изли и умножи и молитву и благослов теби. Сада те часним крстом ограђује.“ Примив глас овај, радујући се, гледаше да би се што пре наситио непотрошљива блага. И гле, на једном изиђе као сунце са истока, осветљујући западне крајеве, и шаљући зраке своје у васељену и осветљујући сав свет зрацима Распетог на њему. Јер због дрвета отпадосмо од рајске хране, а дрветом се опет удостојисмо поновнога живота.³

И, устав са архијерејем својим, и с јерејима, и с часним чрнцима, и са свим клиром, с кадионицама и са свећама у рукама, и с мноштвом народа, вапијаше, као некад Давид играјући пред ђивотом⁴ у сеници: „Идите, христоносни људи, поклонимо се животодаровном дрвету крсном. Цођите, православни хришћани, насладимо се неукрадљива богатства, благослова мојега господина светог. Јер ово је апостолска похвала, мученичко победно венчање, монасима утврђење. О преблажено дрво, на ком се распе Христос цар и Господ! О крсно дрво, државо царевима! О пречасно, многим богатећи. Јер тобом бисмо искупљени од клетве законске. Јер на теби Христос Бог наш прикова и рукопис нашега греха. Јер тобом се смрт умртви и ад разори. Јер о теби апостол Павле, хвалећи се, говораше: Да се похвалим ничим до тобом, крсте господњи!“⁵

И тако, китећи похвалама као красним цветићима, са псалмима, и песмама, и појањима многим, ношаше га у цркву своју са свим мноштвом

на спремљено му место. И дивљаху се, гледајући толике божје милости које бивају на владоцу њихову од благосиљања и сладости пречистога и преблаженог старца. И свршише службу часнога и животворног крста, и учинише празник сав гај дан и, опет оквасив све тело своје сузама свети-тељским, син његов и господар својега отацтва говораше: „Приклони, Господе, ухо твоје и услиши ме, јер сам ништ и убог ја. Јер сам ја, Влади-ко, слуга твој и син слушкиње твоје. И шта да дам Господу за оно што он мени даде⁶? Које ћу појање да принесем твојему милосрђу? Којим ус-нама да ти хвалу принесем? Јер си умножио ми-лост твоју на мени, Боже, и научио си човекољубље пречаснога и преблаженог угодника својега да увек неисказним молитвама и благословима и утврђењима не оставља мене недостојна. И шта да дам њему ја, бедни? Или шта да му принесем? Јер нисам достојан да уђе под кров страсне ми душе. Јер су блага и дарови моји трошни и не-трајни. Тебе знам, Господе Боже мој, да имаш бо-гатство нетрулежно и благо живота. И тебе мо-лим из дубине душе моје, да даш за мене, слугу твојега; као што си научио, тако и подај по мно-гој милости твојој. Амин!“

И остаде ту игуман Светога, и прими почас-ти по достојању и награду према својим трудо-вима. И, свршив недовршено и манастирске по-слове, пође опет Пречасноме, радујући се и за-хваљујући Господу Богу Исусу Христу и пресве-тој Богородици.

XIII

Болест и смрт св. Симеона

И живљаше блажени Симеон у тишини са дететом својим Савом. И тиховаху у манастиру својем, у храму Пресвете Богородице, у Светој Гори, и калуђероваху, по сваком правилу калу-

ђерскога устава, дан и ноћ не престајаху устима, не умукњаваху појањем, идући преуским и тесним путем, заборавивши сасвим на оно што је земаљско. И, отишавши од онога што је трошно и земно и уперивши ум на небеса, телом на земљи стајаху, а умом и душом међу небеснимā борављаху, гледајући доле као самога Христа пред собом, а горе са анђелима настањујући се. И исправивши живот и дела налик старих светих, начелника овога правила, налик чрнаца пречасних, и гледајући на награде трудова својих раније труђаху се на боље, тако да и надмашише остале. И испунише много времена у својем месту свете Богородице и увек деве Марије, док не би по вољи онеме који је саздао тела људска и који зна тајне људске, коме је у руци сваки створ животни и који својим милосрђем зна крај свакога, хотећи набоље превести преблаженог старца и дати му оправдања за труд његов, и трошење тела и за умножавање сузнога источника, и за свако вршење добра дела, да га призове к тајној трпези и да га напоји с источника бесмртнога, и да га удвори на хладовитом месту оне ливаде, да га насели у дворовима својим са онима који су му угодили, да се весели непрестано с анђелима његовим. Јер који је човек, рече, који ће поживети, а неће смрти угледати?¹ И, хотећи овога објавити као небеског човека, а земаљског анђела, потруди своју неизречену милост, и спреми лествице² исходу Пречаснога, које сам себи унапред спреми, предав Владици својему, да му их, у часу исхода његова, изнесе. Сликајући их унапред,³ Климакс Јован⁴ говораше: Пењите се, браћо и оци! Ступив Свети на њих непостидно, хиташе да иде онеме који га зове.

Јер у ово време поче Пречасни боловати. И, призвав сина својега Саву, поче говорити, поливајући сузама тело своје: „О драги мој, приспе време одласка мојега. Ево напред стоји Христос невидљиво и зове ме. Принеси ми, чедо, Матер

Господа мојега Исуса Христа, да јој, као што се обећах, предам у руке њене дух мој. Призови ми, чедо, проту и браћу сву да виде исход мој. Јер ево се већ приближују слуге Господа Бога мојега и силни војници, и глас њихов и песму њихову чују уши моје. Похитај, драги!“

И кад би принесена Света,⁵ и кад се сви звани сабраше ради покоја Преблаженога, простре рогозину своју пред Светим и лежаше, очекујући долазак анђеоски. А ови, седећи око тела његова, будући у тузи, жалећи за Светим, говораху му с много јецања: „Не остави нас, сирота, Пречасни! Не лиши нас учења својега! Јер ко ће нас поучити, и коме ћемо прибећи?“ И, испунивши се многим вапајем, жалосно ридаху.

Међу њима и Сава, увек цватући различним цветом девичанства својега⁶, плачући жалосно, говораше: „О Пречасни, видим да се селиш Господу. Али не заборављај нас у молитвама својим, и испроси нам милост у Христа Бога. Јер како ћу поживети без светога ти лица? Јер какав ћу обичај⁷ примити, не насићујући се добрим пастиром својим? Какав ћу обичај примити при беседи душевној? Од кога ћу добити утеху моју? Ко ће ми исцелити душевну повреду? Умоли Владика својега да ме примиш са собом под вечите кровове. Јер не могу поднети растанка, светлости моја слатка!“ И сви као једним устима рекоше: „Сети нас се, Пречасни, у блаженом твом покоју!“ А он, пригнув се, рече: „Зашто сте обузети тугом? Почните надгробна појања.“

И наједном би шум, као да се подиже место на ком бејашу. И гле, анђеоска песма невидљиво: Слава ва вишњих Богу, на земљи мир, ва чловецех благоволеније.⁸ И Преблажени појаше с њима на очиглед свима. И тако предаде дух свој у руке Господње. И беше лице његово насмешено, имајући на себи неисказани изглед. И дивљаху се сви, гледајући то.

И, опремивши тело Блаженога, са псалмима и песмама положише га у гроб. И разиђоше се

сви, свако своме дому, славећи због тога Оца и Сина и светога Духа, сада и увек и на веке векова. Амин!

XIV

Стефан јавља св. Сави о буни Вукановој и нередима у земљи, и како су они, најзад, утишани, и он се вратио на престо. Моли св. Саву да донесе мошти св. Симеона у Србију, што он и чини

После тога, браћо, осећајући немоћ у телу својем¹ од многих трудова и ранā, са жељом, с много журбе и узбуђене молбе јавих с речима: „Господине мој, христољупче, оче, пречасни Саво, недостојанство ти моје напомиње, када ти, оставив хранитеља својега и нас, пође за Христом, тада се ја, иако бејах у тузи, гледајући на господина хранитеља, тешах оним што је корисно, са љубављу. После и овај мој господин свети остави мене с рођеним братом мојим, благословив и утврдив законом, да живимо, чувајући непреступно заповеди његове и вршећи оно што је заповедио у све дане живота нашега, а да пород његов живи у тишини и без метежа. Али грехова мојих ради све ово изостаде.

Јер он² остави заповеди господина и оца својега, и би преступник. Јер изведе иноплеменике на отачаство своје,³ и одузе ми земље и опустоши их, не послушав, свирепи, заповеди Господа, који рече: Послушај оца и матер⁴, и остало. Али, иако су с њиме иноплемени пукови били многобројни, силе божје никако није било с њима, по завету и по молитви онога Светога. Али као што пророк рече: Они сапети бише и падоше, а ми устасмо, и бисмо прави⁵, јер се не надасмо на оружје наше, него на силу Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа, и на прави благослов и молитву господина светога Симеона. И због тога и не погрешисмо у надама нашим. Јер, победив их силом својом, поврати ме опет у отачаство своје. Зато те непре-

стано молим, о пречасни оче наш Саво, послушај гласа који ти шаљем из дубине срца, и не презри мољења мојега, и, скупивши мошти Светога и Пречаснога, учини нам милост, потруди се и сам донеси пријатна мириса мошти Светога, да се просвети отачаство његово доносом моштију његових и доласком твојим, јер се оскврни земља наша⁶ безакоњима нашим и би убијена крвљу, и падосмо у плен иноплеменика̄. Непријатељи наши поругали би нам се, да се није умилосрдио на нас Владика Господ наш Исус Христос, и пречиста његова Мати, и молитвама овога Светога и тебе, Пречасни, сабрао нас од народа̄ и руку иноплеменика̄, и избавио нас од противника̄, заштићујући нас од свакога ђавољег дела.“

А овај Пречасни, не презрев мољења мојега, потрудив се за сваком хитњом, и скупив мошти Светога, и узев са собом христољубивих и изврских стараца из Свете Горе на хвалу и захваљивање Светоме, посла нам писмо с речима: „Посланство твоје примив с љубављу и молбе твоје не превидев, мошти твојега Светог, које желиш, носим и сам путујем с њима и с часним чрнцима светога места овог, у којем изволе живети господин свети. Зато се, драги, спремај, на сретање његово.“

А ја, грешни, иако не могући подигнути главе своје од мноштва безакоња мојих, чувши речи ове Пречаснога о светим моштима овим, да су донесене, уздахнув од срца и преклонив колена своја на земљу, са сузама слах молбе, овако говори: „Благословен јеси, Господе, Боже отаца наших, Аврамов, Исаков и Јаковљев, који праведнике љуби и мољења грешних не презире, јер не презре и унижене молбе мене, грешног, и донесе светлило отачаства његова, просвећујући све крајеве српске земље.“ И одмах, журно сакупив архијереје своје и јереје и чрнце, изиђох му на сусрет. И, сретавши мошти свете, учинисмо обноћну молитву на том месту, са псалмима и песмама и, појући ту надгробна појања с кадилима и при-

јатним мирисима, допратисмо их до спремљена му гроба у пресветој Богородици у Студеници, који сам себи спреми. И положише их часно у гроб с хвалама, славећи Оца и Сина и светога Духа.

XV

Чудеса св. Симеона: пушта миро из тела и раке своје, исцељује бесом мучене и богаље

Мину мало времена од дана престављења његова, и сабрасмо се сви, чинећи празник смрти његове. И Бог премилостиви, који га је чувао од младости његове, и сад га није оставио, показа човекољубља своја сам господином светим на нама, слугама његовим. И источи рака његова миро чудна и пријатна мириса, исцељујући болне и страдања различна и, просто рећи, прогонећи бесне духове. И не само једном, него и у све часове истичаше неисказано и преславно миро отачаству својему.

Кад су игумани Дионисије и сви чрнци који су ту служили службу и бдење ноћно у храму Пресвете Богородице, ту где леже мошти Светога, допаде неко, обузет бесом, који га мучаше по све дане, који се никако не умириваше, него га свагда бес гоњаше ван васељене, кроз горе и камење. И једном, добив нешто мало олакшања помоћу светога Симеона, обгрлив раку Пречаснога, вапијаше: „Помилуј, Свети, мене који није очекивао спасења, и избави, Пречасни, онога који је сасвим пропао и порабоћен бесу лукавومه, који влада њиме, јер смо ми стадо отачаства твојега. Не дај нас бесовима на радост, него нас избави пречистим молитвама својим, имајући потом слободе к Владици!“ И сви повикаше са сузама: „Помилуј душу пропалу, Пречасни!“ И одмах, умилосрдивши се, исцели га. И отиде дому својему, радујући се и славећи Бога, који је дао силу угодницима својим.

И друго дивно чудо чујте, браћо! Човек неки богаљ пужаше на ногама својим, и не могаше се никако усправити, нити могаше стати на ноге своје, јер му обе ноге бејаху одузете и прегореле огњем у коленима, замало што нису сасвим отпале и не држаху се, јер су жиле биле изгореле па, плазећи на рукама својим, вукао је за собом ноге своје. И, наишав га пречасни Сава, отац мој, завив га у врећу, принесе га моштима Пречаснога, просећи у њега исцељења му. Јер немоћни, чув о чудесима која бивају и исцељењима од Светога, кричаше и вапијаше, говорећи: „Помилуј, Свети, мене који је пропузио гресима својим и који је убијен од злих разбојника, и лежи још жив. Јер као што је Владика твој исцелио пређе ослабљенога да је овај одар узео и да ходи право,¹ тако и ти, Свети, ако хоћеш, можеш ми помоћи милошћу, даном ти од Бога и Спаса твојега, Исуса Христа. Исцели, ме, грешнога, као ученик прави Христа твојега!“

А он, Свети, који свагда милује стадо своје, исцели овога ослабљеног и учини га да право ходи. И скакаше читав ногама својим, захваљујући светој Тројици: Оцу и Сину и светоме Духу, и пречасноме и светом Симеону, који му је дао да ходи ногама својим.

XVI

*Св. Симеон спасава Стефана од напада бугарског цара
Борила и латинског Филандра*

После овога ја, недостојни слуга његов, молитвама овога светог господина мојега олакшавах се од свих терета¹, старајући се о заповедима његовим и, живећи у миру и тишини одасвуд, отресох са себе, с помоћу Пречаснога, све непријатељске варваре који су нападали на отачаство његово. Би завист од законпреступнога цара

бугарског, по имену Борила², који је близу живео, чије се безакоње не утаји од свега света, јер, уистину, надмаша Иродово безакоње.³ Јер се овај диже са свом силом својом, узев са собом зета својега, грчког цара, по имену Филандра,⁴ који је у славном Константинову граду. И узнесоше мисао своју високо да потребе отачаство Светога и да ме до краја озлобе, и, ако је могућно, и да ме прогнају из државе моје. Јер рикаху као лавови, и хтедоше да ме прогутају и, подигавши силу, да се похвале противу мене.

А ја, видев их како иду одлучно и незадржано, свирепо и неукротљиво, до града по имену Ниша, немајући другога помагача од земаљских сем Господа мојега, Исуса Христа, и пресвете Богородице и овога светог господина мојег, вапијох у болу срца својега: „Владико, Господе Исусе Христе и пресвета моја Богородице, човекољубице, ти знаш помисли и дела и немоћ худих створова. Теби износим душу моју⁵, коју оскврних греховима. Избави ме од оних који иду да ме озлобе. Јер ме, ево, као пси нападоше, и збор злобних опседа ме,⁶ и нападоше на ме силни. Устани, Господе, на сусрет мени и види, да не реку непријатељи моји: прождрасмо га.⁷ Јер си ти заступник мој и уточиште моје, тобом се оправдавам.⁸ А ти пречасни господине мој, имајући слободе ка Господу и к пресветој Богородици, не презри мољења онога кога заволе и отхрани у часном крилу твојом. Не дај на радост непријатељима отачаства твојега, које стече у Господу Богу сведржиоцу. Јер знам, господине мој, да си и по смрти жив, и да стојиш пред њим непоколебљиво на веке. И пређе, у телу свом, старао си се о нама. И сад, прешав на бољи свет, не остави нас! Амин!“

И наједном, у поноћ, би вика. И расу невидљиво Пречасни непријатеље наше, који се бежу дигли. И, страхом великом обузети, појавом мојега господина светог и знамењем једним побе-

ђени од њега побегоше, секући сами себе, једни друге, и победа им би међу собом, и до краја се срушише. И отидоше посрамљени, у пропасти и срамоти великој.

XVII

Св. Симеон спасава Стефана од напада одметника му Стреза

Један одметник од истога племена Готâ, званог и бугарског,¹ по имену Стрез,² одвоји се на запад к држави мојој, нападнут од овог злог законпреступника, брата његова.³ Њега примих као драгог сина, отхраних га и сачувах неповређена од најездне погибли и од убиства његова. Јер свакога дана тражаше га да огњем сажеже тело његово или да га расече на четири чести и да их повеша на путовима градским. Јер се овај мучилац веома острви, и слатко му души чињаше да пролива крв рода својега. Без броја и других људи истреби, трудећи се да земљу и море искорени помишљу својом. И, тражећи овога, пођоше на мене, доконавши зли савет, али који не постигоше благодаћу Господа Бога мојега Исуса Христа и помоћу господина мојега, светога Симеона.

А ја, задржав га у својим рукама, са свом силом мојом, коју имам од Господа Бога мојега и од благослова Пречаснога, сећајући се благодати и науке његове да пружам руку ономе који лежи и заступам увређена, и да уведем онога који нема крова, потрудох се, и отех их, и предадох му пола царства бугарског. И утврдих га у граду по имену Просек, где проживе славне дане своје, јер подржавах власт његову и освећивах га од свих који су га нападали. Било је то у оне дане када сам живео и држао га у љубави својој, и ради Јеванђеља светога, којим и прибавих све ово, и не помишљајући нити прозирући оно што

ће бити. Али на овом се зби реч владичина: Добар човек из доброга скровишта срца својега износи добро, а рђав човек из рђавог скровишта срца својега зло.⁴ На њему се зби Писмо: Угоји се и одебља,⁵ и одметну се омиљени, заборави на онога који га је, Бога ради, подигао. Ђаволом наговорен одврже се и буну подиже на ме, и поче се спремати да ми врати зло за добро, и да озлоби мене, и отачаство моје, и утврђење Светога.

А ја, грешни, сећајући се поука господина мојега светог и не уздајући се у силу своју од почетка, него да мислим на оно што није високо, него да се угледам на понижене, јер пониженима обећа давати благодат, умолих пречасног оца својега учитеља и наставника, Саву јеромонаха, да иде и изобличи безумље овога злога сада и зло прорашће, које не насади отац небески. И овај се не олени, него отиде и изобличи злобу његову, и природа слатка и добра и медоточна учења своја да га задобије за начин људи који праведно живе и добродушних царева, јер православне царева Господ назва хришћанима, — да врши реч господњу и да живи у љубави, која је боља од свих жртава паљеница које се приносе.

А овај бедник остаде несаломљив и од злобе не измени разума својега, и не послуша заповеди и учења његова, заборавив на пастира отачаства својега и представника вишњему престолу, чијим се мољењем и помоћу многе силе и силне државе сатрше. Једнако се држаше своје зле намере, не знајући, безумни, речи пророкове: Нећу се плашити човека, кад се обогати или кад се умножи слава дома његова. Јер кад умре, неће ли оставити све?⁶

Одмах помоћу пресвете Богородице и силом светога Симеона, који подржава крепким дланом отачаство своје, би ово. Као што добропобедни и помоћљиви и отачаствољубац Димитрије страстотрпац прободу цара, рођака овога,⁷ и умори злом смрћу, не дајући да вређа отачаство његово, тако и овај мој свети господин, помажући и чувајући

отачаство своје, прободe овога злотвора. И издахну у сред народа злом смрћу, и смрћу чудном, да су се сви чудили томе. И би наједном наг, оборен и непотребан. И на њему се зби: Видех безбожника како се преузноси и виси као кедри ливански, и прођох, и гле, не би га. И потражих га, и не нађе се место његово.⁸ Судбе праведних су у рукама господњим, и правда њихова живи на веке, и победа њихова је над свима саблазнима које чине безаконици.⁹

XVIII

Св. Симеон спасава Стефана од Михаила, драчког деспота

Друго дивно чудо испричаћу вам, браћо, дивна дела овога господина мога, светог Симеона. Јер се велика, и преславна, и чудна, и страшна дела чине њиме непрестано, у све дане. Јер ако ко може избројити звезде небеске и песак морски, то ће избројити и овога Светога чудеса, и благодати, и силе предивне, које учини. Јер се задивљава ум и страши све људско знање. Јер од човека је немогућно, а од Бога је све могућно.¹ Причаћу о овом чуду његову које је било.

Устаде неко од грчкога рода, од царског рода, по имену Михаило,² у страни драчкој и у поморју његова острва великог, које је близу Диоклитије, и далматинске стране, и отачаства светог Симеона. И он подиже рат на мене, слугу његова, кога остави на престолу свом. И, улучив време, кад сам се био далеко удаљио од те стране, узе један од мојих градова, по имену Скадар, који, уистину, Далмацији припада.

Послав му, рекох: „Остани, брате, сад. Јер Господ не остави то острво у твоју државину, него у праву државину господина мога светог, а његовим молитвама и предањем дато је мени на управљање. А ти се сети речи Претече и

Крститеља Јована, који запређује и говори да човек остане при свом и да буде задовољан својим оброцима. Буди задовољан својим, а о оном што је од увек мојега отачаства, то надајући се на Господа мојега, Исуса Христа, и на пресвету владичицу Богородицу, и на пречаснога господина ми светог, неће се посумњати срце моје, нити ће се устрашити од твоје пакости, него ћу, штавише, викнути из дубине срца мојега: Благословен Господ Бог мој, који учи руке моје на напад и прсте моје на борбу.³ И ако ме нападне пук, неће се побојати срце моје.⁴ И предања његова нећу оставити, док не сврши душа моја. И погнаћу, Господе, тобом непријатеље моје, док не погину.⁵

И опет, обратив се, вапијох: „Господине мој свети, дођоше народи на достојање твоје и оскврнише твоју свету цркву, слугу твога озлобише, трудећи се да твоје достојање узму. Умоли Владиду твога и Господа да се врате посрамљени у нади својој.⁶ Јер си ти прибежиште моје и утврђење, и ти си који ограђујеш отачаство од свакога зла, које наилази на њ. Јер си ти поставио земље своје, и не преступи их досад нико. И сад не остави нас, који се надамо на тебе и уздамо у тебе. Јер си ти весеље наше и похвала.“ Овај пречасни свети Симеон, топал у молитвама, и брз да походи, и бадар на труд, који брзо приклања божанствене уши онима који га призивају, не одврати лица свога од мене, него, као што ме је и пређе љубио, и сада ме до краја не остави. И умоли својом молитвом светога и великог мученика Ђорђа, кога узео себи за помоћника и победиоца над непријатељима, и као што Меркурије прободе нечастива мучиоца Јулиана,⁷ тако и овај великомученик, умољен господином светим, на јави такну у ребра игумана својега Јанићија, у храму свом у средини српске земље, говорећи: „Устани, проповедај величину моју. Јер сам ја послан од Господа да убијем Михаила Грка, који

је у драчкој страни.“ И одмах један од робова његових, устав, прободе га мачем на одру његову, и злом смрћу предаде душу своју, на срамоту гледаоцима, а на радост свима који се уздају у Господа и у свете угоднике његове.

XIX

Похвала Стефанова св. Симеону

Милосрђем Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа и милошћу пречисте Богородице и увек деве Марије, сва су ова чуда, страшна и преславна, од светога господина мојега Симеона била на мени, бедном и недостојном и грешном, рођеном и васпитаном њиме, бедном Стефану. Јер, гледајући његова дивна и неисказана дела, ужасавам се умом и трептим. Јер ко ће избројити овога чудеса? Који ли ће језик изговорити тајне твоје, изврсни свети старче? Које ли ће се усне отворити на твоју похвалу, Пречасни? Који ли ће разум исказати твоје величине, знојеве и труде твоје, и копњења тела, бдења и сузе твоје? Како да те назовем, о Пречасни, ја непотребни твој слуга? Да ли да те назовем апостолом, јер више него и апостол би? Јер би апостол отачаству својему, јер из дубине неверства извуче народ свој и, показав им ново крштење, обнови људе своје силом и радом Духа светога, који, одагнавши прелести јеретичке, славе у Тројници једнога Бога. Да ли мучеником? Али ко ће избројити страдања твоја безбројна, која издржа, распаљујући се љубављу Христовом, боривши се и убив до краја мучиоца ђавола, растргав замке његове и лајања до краја, сасушив тело своје уздржавањем, облив се као крвљу мученичком сузама својим и разагнав мрак тамних бесова, који се боре с нама. Да ли да те назовем учитељем отачаства својега? Али ти превазиђе њих, и учења њихова исправи, и оно што

они не довршише, доврши, и на крају разумније учење им обнови, просвећујући сву васељену пребогато. Да ли да те, Свети, назовем војником силним? Јер ти и огради васељену оружјем крсним, даним ти од Владике твојега и, ратовав, одагна све наше злонаравље, и српом вере твоје искорени и исече трње преварно у свету својем.

Да ли да те назовем пророком, Предивни? Али Господ вели: Ниједан пророк није примљен у отачаству својем.¹ А ти се у отачаству својем јави велики заступник, пуштајући да кипи пребогато миро из раке твоје, исцељујући свако свезивање сотонино, и прогонећи бесна маштања, и лијући недужнима реке исцељења, који притичу к теби.

Да ли да те назовем становником пустињским? Али ти и у пустињи још више процвета, подвизањем² расплоди труде своје, и цветове неувехле стече, и би светилник свету, сијајући чудесима преславним. Али, о Владико мој, о Пресвета, моја наставнице, срце се моје испуњује ридањем, вапајем и плачем многим, у недоумици мојој. Јер какав ћу почетак показати? Какво ће појање изрећи бедне усне моје похвали твојој, Пречасни? Од недостатка разума мојега вапијем ти, господине мој, јер сам, недотупаван и некористан, усуђујем се да похвалим твоју величину.

Али, ипак, твој сам, господине мој, и твоје похвале рећи ћу ја. Радуј се, господине мој, почетку мој и крају, и хранитељу мој свети! Радуј се, пастиру добри, разумним овцама Христовим! Учини ме најамником пастви твојој, коју стече Владика часном крвљу својом! Радуј се, светлолични цвете, који си се наоружао силом крсном и оружјем непобедним да браниш стадо твоје од вукова, који нападају на њ у свако време! Радуј се, учитељу Новог завета, који је научио не мојсејевски него који је ишао за Павлом и његова учења изврсно усадио у разум наш!

Радуј се, Пречасни, вођу старцима, и заступнике удовицама, и хранитељу сиротима! Радуј се,

младима васпитање, и сило, и наставниче најбоље! Радуј се, помоћниче у биткама! Радуј се, победооче непријатељских варвара! Радуј се, лествице која узводиш чеда и људе своје под небеске кровове, и усељаваш у ливаду духовну!

Радуј се, архијерејима добри украсе и праведни, неувехли венче! Радуј се, са апостолима саседеоче, и сапроповедиоче, и саучитељу! Радуј се, који се саста с мученицима, заједно с њима пострада и заједно похвали! Радуј се, монасима бадро око и наставниче дивни, правило неисказано! Радуј се, пустињцима утехо, онима који инокују тишино! Радуј се, исправљање нама који грешимо! Радуј се, очистиоче саблазни! Радуј се, тихо пристаниште онима који броде! Радуј се, ослободиоче узâ греховних! Радуј се, мосте који преводиш у вечни живот! Радуј се, неисцрпни изворе! Радуј се, рају који векујеш, красни и дивни! Радуј се, цвете вере небеснога вртограда! Радуј се, умни граде отачества својега? Радуј се, лозо доброплодна, која нам истиче весеље! Радуј се, грозде сазрели који истиче сок слатки, а одузима пијанство греховно! Радуј се, господине мој свети, и опет радуј се, свагда се веселећи код престола Владике својега!

Али, о Пречасни, сети се мене, грешнога слуге својега, Стефана! Не заборави мене, убогога твојега! Не заборави мене, који лежи у безаконјима! Не заборави мене који се ваљам у благу сласном, него пружи пресвету своју десницу, којом ме и благослови у варљивом животу овом, и руководећи научи да идем стопама твојим, ако и недостојна, ако и некорисна, ако и непотребна! Умоли Владику својега за мене, да ме, презрев безаконја моја, удостоји да се приближим и видим радост, коју спреми онима који га љубе.

XX

*Св. Симеон спасава Стефана од угарског краља Андрије
и латинског цара Филандра*

И опет нам се дају¹ овога Светог чудеса, небројена, и неисказана, и неизмерна, увек и без престанка, обилно и пребогато. Јер чудотворства и силе велике задивљавају ум рода човечјег. Јер као што је немогућно измерити дубине морске и висине небеске, тако је немогућно избројити и чудеса преславна, и неиспитана, и неисказана овога светог господина мојега. Јер презадиви сву васељену јасно, јављајући се брз у помоћи, и у напастима крепак, и у најездама непријатељским велики заступник.

По завршетку чудеса ових, живљах у миру и тишини у отачаству мојем, захваљујући Господу и Богу и Спасу мојему Исусу Христу, и пречистој Владичици његовој, и светоме господину мојему пречасном Симеону. Али непријатељски ђаво, завидник добра, увек се труди да у ров погубо-ни рине род људски, саблазнима својима и бедама многим, хотећи ослабити оне који верују у истинитога Бога нашег, а који, бедни, не зна, који је заборавио онога који га свагда прогони.

Јер нечастиви научи два цара да ме ожалосте, краља угарског по имену Андрију, и цара грчког званог Јериса Филандра.² Свећаше рђав савет да ме прогнају и да земљу отачаства мојега разделе и задрже себи. Дигоше велике силе своје, овај од северних страна, а онај од истока идући, па да се састану и виде у граду Нишу. И, кад се састану, да се обрну на земљу светога Симеона и на отачаство моје, зовући ме непрестано, на превару као с љубављу, да дођем на виђење њихово. А беше у то време празник Господа Бога нашег, по пасхи славнога светлог васкрсења. А ја, видев такво озлобљење, и савет незаконички, и опсаду многих народа, и непријатеље који су се стекли заједно, брзо потекох раци преблаженога

господина мојег, светога утешиоца мојег, брзога у бедама помоћника. И, обгрлив раку моштију његових, где лежи добропобедно тело његово, вапијах с премногим сузама к њему. „Господине мој свети, приближише се безаконички гониоци моји и свећаше заједно једномислено противу тебе, завет заветоваше, труде се да потребе слугу твојега. Господине мој свети, положи их као то-чак и као сламке пред лице ветра. И да се по-стиде они који устају на ме, и слуга твој да се узвесели. Јер си ти уточиште и утврђење моје. И по чему, господине, да разумем милост твоју, и заступљење, и походу твоју на мени грешном?“

И одмах, у тај час брзом његовом походом приспе Дух свети, и испуни се пријатномирисне масти сва црква и изли се мирисно миро, не као што се излива у све дане, него се поли сва црква, да изнемогоше служиоци код светога гроба, цр-пући свето миро. И из исписаногa лика Светога, који је на зиду црквеном, истече пречудна река, да су се сви гледаоци дивили и говорили: „О Пре-дивни, како си и сухи камен обогатио светим сво-јим Духом. Доласком својим учини да потече река исцељења, којом се недужни, мажући се, исцељу-ју од различних недуга својих, хвалу дајући Бо-гу, који ти је дао силу.“

Вратих се учитељу и наставнику мојему Са-ви јеромонаху, да се благословим од руке његове, па да идем противу непријатеља, који се прибли-жују земљи отачаства мојега, противу Андрије, краља угарскога. А он, примив глас од светога господина мојег, пречасног Симеона, и, пошто му је заповеђено да иде са мношвом, говораше ми: „Дра-ги мој, не страши се лица многих народа, јер имаш господина својега светог, брзога помоћника својег, који ти помаже и неће те посрамити у векове, и не бој се од њих, и не тугуј. Јер сада ће претворити јарост њихову у кротост, и гнев њихов у љубав твоју, и јарост њихову у част твоју и славу. Јер бадре очи троструко блаженога старца будно заступају твоје добро. И видећеш очима својим

помоћ своју за собом, и сву вољу своју испуњену, и зверску свирепост претворену у пребогате дарове своје.“

И наједном, док је још говорио, почеше стигати, један за другим, од славних слугу његових посланици говорећи ми: „Дођи, брате мој драги и слатки у Христу Богу, дођи, господине мој и брате, да се насладимо у Господу слатке љубави. Дођи, да се постиде сви који нам мисле зло.³ Дођи, да се сакрију непријатељи наши. Дођи, да се похвале и прославе који нас љубе.“

И, пошто смо утврдили часним и животворним крстом господњим и пречистом владицицом његовом Богородицом, састах се с њим на међи отачаства мојега, у граду Равном, молитвама и помоћу Светога у славу и част, и у неисказано весеље и радост, да су се сви гледаоци дивили томе. И преумножи ми дарове своје различне свакога дана, чашама царским, украшеним камењем разноликим, и коњима предивним, обложеним и украшеним златним опремама, које сијају као сунце и задивљују човечји вид, и премнога одела, обуће царске и багренице,⁵ различне као и пољски цветићи, све украшене бисером и камењем, како царевима личи. И пробависмо у весељу часном 12 дана. А велможе његове и бољари силни поклањаху ми се свакога дана и доношаху ми врло много дарова разноврсних. Видите, браћо моја, пречудну и предивну љубав мужа овога славног, како за љубав моју дивље и бесне зверове, туре и турице⁶ извезе, као што ми извезав и питому стоку даде, и срацинску стоку,⁷ да сви говораху: „Дивно и славно видесмо у дане ове.“

После овога приближи нам се грчки цар, гневан и јаросћу обузет, научен од оних који ми зло мисле, и састасмо се у славном граду Нишу, и који много хоћаше, па ма и неки мали део да узме од мене, и не доби, безумни, него злим срцем не могаде ни рата подићи, ни љубави учинити, молитвама Светога. И врати се, опет посрамљен, али не могаше изићи из отачаства мојег, јер за-

творих све стазе његове помоћу светога господина мојег. А краљ Андрија умоли ме да изиђе у своје царство. И ја, послушав молбе његове, оставих га. И отиде с миром, велико бешчашће и хулу понесав царству својему. А ми отидосмо свако својему дому, славећи Оца и Сина и светога Духа и светог овога преблаженог Симеона, брзог помоћника нашег, и сад, и увек, и у веке векова, амин!

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ
ОД ДОМЕНТИЈАНА

Месеца јануара 14. дан. Живот и подвизи преподобнога оца нашега и богоноснога наставника све српске земље и поморске, архиепископа Саве. Благослови, оче!

I

Када је царевао Господ наш Исус Христос, и када је превара била побеђена, и варка идолска истребљена, и када је престало гоњење против хришћана, и када се добра вера просветила у целој свету, и када се свуда слави једини Господ Исус Христос, са Оцем и са светим Духом, светом и једносусном Тројицом нераздељно од небесних и земаљских и преисподњих¹ који је створио из небића све створење видљиво и невидљиво и њиме царује непрестано у бесконачне векове, амин; и када је благоверни и благочастиви и Богом изабрани и Богом подигнути и самодржавни господин Стефан, великославни и велеродни и превелики жупан Немања самодржавно царевао свом српском и поморском земљом,² и Диоклитидом, и Далмацијом, и Травунијом,³ са Богом дарованом му супругом, богочастивом Аном, живећи у царству своје по закону господњем, и родише синове и кћери. И потом добро снабдевши чистоту на старост своју, и савешавши богомисаони савет, помолише се Господу Богу сведржитељу, говорећи:

„Господе, дај нам да родимо чедо по вољи твоје милосрђа и по твоје божаственом самоотрењу, да безбројном силом твојом испуни своје отачаство, богољубним твојим доброверијем, коме

ми, слуге твоје, по заповести твога божаштва и твојих светих апостола положисмо почетак, надајући се примити твоју божанствену награду.⁴ И ако сатвориш милост са слугама својима, да се више не приближимо у сједињење ове телесне љубави, но да останемо извршујући светињу у страху твоме све дане живота нашега.⁴⁵

И предобри Бог који од искони слуша оне који га љубе, и који твори вољу онима који га се боје, који је послушао Аврама и Сару, и који им је додао на старост Исака,⁶ по обећању, такође послуша и Захарију и Јелисавету да им даде Крститеља Јована⁷, богосветлу зраку, који проповеда истинито сунце света, Христа Бога нашега. Потом и Јоаким и Ана, по обећању, родише хранитељку живота нашега, пречисту матер Христа Бога нашега⁸; и по речи апостола Исус Христос јуче и данас, исти је и у векове⁹, на крају година послуша чисту молитву и ових праведника, и даде као напред реченим праведницима.

И потом заче богољубива Ана у својој утроби, и роди по божјој вољи сина, добро изникли изданак од доброга корена, у коме родитељи његови примивши богосветлу радост, благодарише добротвора свога, који не превиде мољења њихова. И од зачећа његова више се не састадоше у ложницу своју, но као што се обећаше Богу, у том остадоше до краја живота свога. А Богом дарованог сина крстивши у име Оца и Сина и светог Духа, нарекоше му име Растко, који ће ваистину веома узрасти божаштвеним добрим делима, и то не само он него ће и своје отачаство привести на велику побожност, и довршити недовршено од својих родитеља што је за побожност њихову, који су у његову рођењу ваистину примили извештење од светог Духа, да им би дарован од Бога као дар божји. Имајући свагда велику радост због њега, и свагда узашиљући Господу благодарне молитве, отхранише га са добробојажљивошћу у свакој доброј вери и чистоти, знајући га као божјег весника.

И бише начињене палате за његово пребивање, где пребиваше велики светилник божји, који расте и светли се божјом благодаћу, и који ће просветити своје отачаство. Родитељи његови, имајући велику љубав према њему, често долажаху к њему, испуњујући се великим дивљењем због њега и имајући многе мисли и печали због њега: „Шта ће бити ово дете послано нам од Бога?“ и предаше га божјој вољи, и научише га светим књигама.¹⁰ А колико долажаху к њему, толике и такове недомислене радости испуњаваху се душом, благодат божја која је на њему, тајно им светим Духом објављиваше весеље, унапред сликајући им бесконачно весеље у Господу Богу, и нађоше бесконачну радост молитвама тога рођења од њих.

Када је он био васпитан у великој љубави и доброј вери и чистоти, и када је био научен сваком богољубљу и доброј нарави, дадоше му један крај царства свога у област му и на весеље његовим слугама¹¹. Не домишљаху се недомислимој тајни божјој због њега, но штавише надаху се у њему да ће царевати на престолу оца свога, и не известише никоме тајне божје коју су видели на њему у те дане, но га положише на срца своја, рекавши: „Шта ће учинити на њему повесник и провидац тајана?“

А он, истинито семе божје, од младости своје не предаде се ни ка једној слави од земаљских, но само молитвама и постом из млада приону Господу, по речи пророка: Блажен је муж који се боји Господа¹², и кога ће Господ узети од младости његове, и почеће заједно работати један једноме.

Када је био у дому очеву тако до седамнаест година,¹³ ражегавши се Духом светим, поверова речи господњој коју рече својим истинитим устима: Ко љуби оца или матер више него мене, није мене достојан; ко не узме крста свога и не иде за мном, није мене достојан.¹⁴ И разумеде да је овај живот пролазан, метежан и пустошан, и да брзо

ишчезава, и прозревши душевним очима бесконачан живот и неисцрпна блага спремна праведницима који га љубе,¹⁵ и славу земаљску сматрав као ништа, остави земаљско царство, и са радошћу рече: „Да прво испуним реч господњу, пошто је Господ рекао: Тражите прво царства небескога и правде његове, и ово све додаће вам се“¹⁶

И наоружавши се Духом светим, и опасавши бедра своја¹⁷ богоразумљем и чистим девичанством и великом уздржљивошћу, сам себе спреми чистом молитвом и духовном љубављу као светилник који гори Христу. Јер ради чисте вере његове ка Христу живео је у срцу његову сам љубитељ љубави, према божаственом апостољу, који је рекао: У коме су сакривена скровишта разума¹⁸ ово скровиште, које је сакривено на дну срца; јер ради тога сам Бог рече: Блажени су чисти срцем, јер ће ти Бога угледати,¹⁹ пошто тај сам беше сакривен у срцу онога који га љуби, и који верује у њега.

Ради тога продаде све земаљско царство и купи то многоцено скровиште на земљи, којим се обогати сам и родитеље своје, а још и своје отацтво, горећи Духом светим и свагда молећи се Господу да му покаже пут по коме ће се ходећи спасти.

И јави му Господ некога чрнца,²⁰ који познаје Свету Гору. Смирени младић, примивши овога са великом усрдношћу, испита га о Светој Гори, и све богоумно исприча му животе светих Свете Горе. И много слушавши од њега, заволи Богом послани му савет, и разумедо Богом послани му глас од Свете Горе и од пресвете Богородице, коју положи као предстатељицу и повереницу живота свога.²¹ Многу прилежну молитву сатвори ка пречистој првашњој посредници спасења рода људскога,²² рекавши:

„Пречиста мати живота свију, која си понудила нетражено милосрђе, умоли Сина свога и Бога мога створитеља, да ми пошље своју светлост и

истину своју, да ме упућују и воде у твоју Свету Гору и у твоје станове²³ које си спремила онима који те љубе, и удостоји ме да уђем у твој дом²⁴ ка божијем олтару и ка Богу који весели моју младост, и принећу му жртву благодарности, и да дадем своје обете Господу, које изрекоше усне моје, да постанем узор отачаству моме и свима који га љубе.“

И свршивши молитву, и укрепивши се надом Пречисте, и увећавши са собом богобојажљиве људе са којима ће ићи за Христом, и оставивши крај у коме живљаше, и дође оцу своме. Родитељи његови примише га са великом радошћу, и пошто је било велико весеље због доласка многољубазнога им сина, пошто је минуло не много време, рече ка својим родитељима: „Господари моји, реците ми да идем на онај крај земље“, рекавши јој име, „јер ми рекоше ловци да је много велики лов у гори те земље.“ А родитељи му рекоше да иде.

Пошто је он издавна био уловљен од Христа, и устрељен стрелом љубави чијом се љубављу ранио, и наоружавши се Духом светим, сатвори животворећи крст у срцу своме, и рече Господу: „Управи ноге моје на пут миран, да пођем и ходим по истини твојој све дане живота мог, свагда и сада, и увек и у векове векова, амин.“

II

*О одласку чуднога дечака у Свету Гору
и о пребивању у манастиру*

И примивши благослов од својих родитеља, изиђе радујући се радошћу у Богу, Спасу своме, стањујући се по горама као птица. По речи богооца Давида¹: Господе, ко станује у стану твојем или ко ће се уселити у твоју свету гору? Онај који иде без порока и који дела правду, и који

говори истину у срцу своме,² овај ће примити благослов од Бога и милост од Бога, Спаса свога. Што се и догоди на њему; јер измлада заволи пустињски живот, подобећи се Јовану Крститељу, Христову Претечи. Јер он, по речи јеванђелисте Луке, оде у пустињу, и ту би до дана јављања свога ка Израилу.³ А овога сам љубитељ љубави и волиатељ милости Христос изабра још из утробе матерње, и уведе га у своју Свету Гору, и у њој би докле га уздиже на просвећење отачаства свога.

Живећи у Светој Гори у све дане, са љубављу вапијаше створитељу своме: „Господе, заволех красоту дома твога, и место стана славе твоје“,⁴ и к њему погледајући светлим умом, и дотичући га се душевним рукама, вапијаше: „На теби се утврдох од утробе; из утробе матере моје ти си покровитељ мој⁵; Господе, управи ме на пут твоје милости⁶. Јер си вођа блудећима и пристаниште онима који се колебају на валима; и сви од искони наши оци уздаше се на те, и никада не погрешше наде своје; да, и са мношвом слугом твојим сатвори по милости твојој; и погледај на ме и помилуј ме; лице твоје просвети на слугу твога, и научи ме оправдањима твојима, да сачувам речи твоје и живећу у векове.“

И премилостиви Бог услиша молитву свога љубитеља, и уведе га у Свету Гору своју, и усели га у дом Светога Пантелејмона, у рушки⁷ манастир.

Ово прво чудо сатвори Бог на њему када су дошли у Свету Гору.

Када је ту живео, после не многога времена, стигоше изабрани војници, послани од оца његова, и многи други од солунске области, по заповести цара кир-Исака⁸, и запређено је великим писањем ка проту⁹ и свима Светогорцима, да га нико никако не задржи. И дошавши, нађоше га у дому Светога Пантелејмона. И веома се обрадоваше због њега, и хвалу уздадоше Богу због њега, мислећи да ће га они вратити натраг ка његовим родитељима, да већу част приме од господина свога, од

оца његова, а још и похвалу. И тако га почеше тврдо чувати, да им опет не отиде некамо.

И случи се дан празник недељни; а у дан суботни у навечерје недеље, сатвори велико весеље и љубав са слугама својима који су дошли за њим, и са онима који ту живе. И тако савећа са богочастивим игуманом тога светога места да, када легну да почину, у тај час да ударе у било,¹⁰ и тако да стану на црквену службу, на пјеније тога празника. И када је било дуго бденије, и када су седели на чтенију,¹¹ и када су стражари заспали од многога труда, а јагње Христово вапијаше ка пастиру своме са великим срдачним ридањем:

„Добри човекољупче и душељупче, услиши молитву моју, и вапај срца мога нека дође ка теби; и приклони ухо твоје ка мени, и пожури да ме избавиш, и буди ми помоћник и заштитник, и нека дође на ме милост твоја; и покриј ме кровом пребогате ти милости; радости моја, избави ме од оних који су ме опколили, и пожури да ме избавиш, и спаси ме у дому уточишта; јер ти си утврђење моје и прибежиште.“¹²

А премилосрдни Бог који је близу свију који га призивају истином¹³ и који твори вољу свима који га се боје, посла му богоразумни савет у срце. И призва једнога од слугу својих и обуче га у своје одело, рекавши му да стоји на његову месту до свршетка службе. А он уђе у свети олтар по првом прошењу, и ту принесе жртву Господу своме, горким и великим сузама омочи свето светилиште, и уподоби се Господу своме, када су у гробу војници чували његово пречисто тело¹⁴ и његовом невидљивом силом покривен изиђе другим ликом посред војника који су га чували. И тако прошавши посред њих и ушавши у пирг,¹⁵ ту се затвори и прослави избавитеља свога, који је толику милост сатворио са њиме, и сави пред Господом своја душевна и телесна колена, сатворивши молитву, и закле се Господу своме, и постриже власи главе своје, и обуче се у монашке ризе.¹⁶

И пошто је потом била свршена служба црквена, и ноћ се сврши а дан се приближи, не нађоше чуваного. Када је било велико досађивање игуману и свима чрнцима, и када је у манастиру настала велика узбуна, као велика зла и досаде и бијења чрнаца, да им даду господина њихова, и богомудри младић видевши велико свирепство и метеж, и велику досаду чрнцима, позва с пирга војводу својих војника и речи им: „Ево где сам; не тражите мене, нити чините братији досаде; ради чега дођох у Свету Гору, то гледајте.“ И показа им своју пострижену главу, и на себи ризе монашке; и даде им власи своје, и рече им: „Однесите родитељима мојим да вам поверују о мени.“ А они сатворивши велики плач због свога господина, вратише се натраг са великом горчином, ништа не успевши.

А јагње Христово, које је за себе набележио Владика цар небесни, не може ни звер ујести, не може га ни љубав родитељска, ни слава земаљска, нити која друга ствар одлучити од љубави Христове. Пребивајући ту, положи почетак добрим делима, и даде много злато на уздизање манастира Светога Пантелејмона.

И док је он ту пребивао, случи се празник Благовештења пресвете Богородице Ватопедске¹⁷; и би позван од игумана и све братије ватопедске на празник, по обичају светогорском. А када је дошао прот, и када су се сабрали сви Светогорци, велика множина на похвалу пресветој Богородици, и овај дође тамо, и поклони се светој Богородици; и сагледавши њезин дом, положи на срце своје да ту сатвори себи дом. И виде велику славу Пресвете где се слави силама небесним, и на земљи родовима човечјим, и где се сматра блаженом и велича од светих мужева, по речи саме Пресвете: јер од сада ће ме сматрати блаженом сви родови као истиниту Богородицу¹⁸. И богомисаоним умом разумеде силу водитеља свога, да је испунио његову прозбу, да га је довео у дом пречисте своје матере. Распаливши се Духом светим,

подобести се трима младићима који су Христа ради ускочили у огњену пећ,¹⁹ и сатворивши прилежну молитву ка жељеноме Христу, рече:

„Предобри Господе, рекао си: онима који ме траже наћи ћу се, и онеме који куца у двери моје милости, отворићу; и оне који ме призивају истиним послушаћу, и сатворићу вољу оних који се боје и који ме љубе, и молитву њихову услишаћу. Да, и ја, Владико мој свети, једино просим милости твоје, да живим овде у дому твојем у све дане живота мога, гледајући ненаситне твоје красоте, и посећујући цркву пречисте ти Матере; јер теби рече срце моје: Тражићу Господа, заблудело јагње твоје. А сада гредем за тобом, тражећи тебе истинитога пастира свога. Прими ме неисказаним милосрђем твојим и узведи ме на своју пашу, и приброј ме ка овцама изабранога ти стада, и прехрани ме овима од влаћа божанствених ти тајана; и приброј ме у ред ових светих чноризаца који ти служе, да не бих, каснећи ван, био поједен од злога звера, старога непријатеља,²⁰ а изван твоје свечане дворнице; но у име твоје, Господе, и молитвама пречисте ти матере сагибах врат мој под твој свети јарам, по речи твога јеванђеља, полажем јарам твој на моја рамена, олакшај тежину моју и утврди све удове моје вером и твојом љубављу, преподобијем и правдом удостоји ме да у све дане живота мога славим и појем и клањам се светоме и велелепноме имену твојем, Оцу и Сину и светоме Духу, и сада, и увек, и у векове.“

И сатвори метаније²¹ игуману и свој братији, рекавши: „Примите ме у дом Пресвете Богородице, да сам и ја један брат међу вама.“ И у Богу са љубављу би примљен од игумана и од све братије. И када је ту био, његово прошење би испуњено од Бога и пречисте његове Матере, примивши га богочастиви Теостирихтос, игуман Свете Богородице Ватопедске и постриже га у име Оца и Сина и светога Духа, и обуче га у анђелски образ, и нарече му име Сава монах.²² И приложи ту своје братство царском паларијом²³ суха злата без

броја. И постаде са братијом као један од њих, веома напредујући у свима службама, работајући са великим смирењем дан и ноћ, не малаксавајући, дању у работама са братијом, а ноћу стојећи пред Богом у светим молитвама, предложи пред очи своје животе старих светих и, гледајући на њихову смрт, прими једну мисао у своје срце, да угоди Христу и да спасе душу своју, и да добије обећана добра.

И тако пребиваше у светим молитвама преподобијем и правдом, хвалећи Бога и славећи га побожношћу и са чистотом и са премногим послушањем, постаде као зрцало свој братији која ту живи, презрев овај привидан живот и славу и све сласти земаљске, и са синовљим животом све тачно полагаше, и по све дане многим трудовима мучећи тело своје, свагда је јео сух хлеб, и тога помало, и пио је воду у меру, и непрестано жеднећи; вина и масла по мало кушаше, у све часове дневне и ноћне²⁴ непрестано се мољаше Богу, а у недељне ноћи никада не затвараше очи своје на сан, док се дан не озараваше. И другим многим различним трудовима распињаше тело своје, подобећи се Владици своме Христу који се распео за сав свет; ражегавши се жељом његовом предвиде оно што је на висинама, простирући се светом жељом на будуће, молећи се своме добротвору:

„Управи ноге моје на твој мирни пут²⁵, и удостоји ме да текавши на исток у свети твој град, Јерусалим, поклоним се твоме животворењем гробу и да душевним и срдачним мојим очима сагледам где је лежало твоје пречисто тело, и где су стојале твоје пречисте ноге, и животворећи твој крст, на ком се ради нас проли пречиста крв твоја; и видевши сва твоја страдања, да их напишем на таблицама срца мога, и да се са смелошћу према теби вратим на запад, и силом Светога Духа твога просветим народ твој који је заблудео незнањем тебе, истинитога Бога, и да недостатке свога божаственога учења у моме отацтву испуниш кроз мене, слугу твога.“²⁶

Док је он овако пребивао у светим молитвама, родитељи његови чувши од слугу својих који су га тражили све што је Богом сатворено са њиме, сатворише плач велики, и обукоше се у одело жалости; не само њих саме, родитеље његове, но и све слуге њихове обузе плач и печал, и мали и велики по свему царству чувши толико чудо које се догодило, што никада пре не беху видели, сви се испунише страхом божијим и утученошћу и жалошћу и сетом због чуда које се догодило са овим младићем, вођеним Духом светим.

Од тада се ужеже искра божја у срцима правоверних у његову отачаству, и од тога часа бише обуздани страхом божјим сви који разумеше вишњи божји промисао који се догадио са њиме, и од тада узе почетак реч јеванђелиста Луке, који рече о архијереју Захарији и о Јелисавети: Јер беху, рече, обоје праведни пред Богом, ходећи у свима заповестима и господњим оправдањима без порока²⁷. Такође и родитељи овога, ходећи у свима заповестима господњим добише овај дар божји, и реч арханђела Гаврила овде почевши пут иде, како рече о Јовану Крститељу: Јер биће, рече, теби радост и весеље, и многи ће се обрадовати због рођења његова, и биће велики пред Богом, и испуниће се Духом светим још у утроби матере своје; многе од синова Израилевих обратиће ка Господу Богу њихову, и ићи ће пред њима духом и силом Илијином, и обратиће срца отаца и противне у мудрости праведних, да спреми Господу народ савршен“.²⁸

Такође и због овога младића многи се узрадоваше због његова рођења, а највише од свију његове родитеље обузе благодарно весеље радујући се у Богу због њега, и добро васпитан од њих и Богом научен положи добар пример своје отачаству, и постаде велики пред Богом, и испуни се Духом светим. Јер из младости своје заволе Бога, и многи у отачаству његову завољеше Бога, подобећи се њему, и са њиме последоваше Христу од почетка и до сада се непрестано јављају изабра-

ни Богу, један другога наткриљујући; позвани од Оца небеснога теку у царство небесно, напуњујући зборове светих, и он пред њима иде силом Христовом и духом Илијиним, и спреми Господу савршен народ: једне светитеље и учитеље умних стада, друге јави сваком богољубљу, треће научи сваком правоверју, сазда многе манастире, и породи многе зборове доброверних чрнаца Духом светим, и научи побожности све по своме отачаству, и устроји им велик и простран пут ка Светој Гори, и у њој сазда тврде и велике градове, испуни сваким добром, и све предаде деци свога отачаства, да пребивајући у њима сатворе дела божја, и да претрпевши добро до конца буду Господу Богу народ савршен. И такође устроји пут у Јерусалим и у Синај и у свако место, где се именује име божје, и ваистину овај свети Илија дође к нама и ми га не познасмо по нашем жестококрђу, а он сатвори у нама дела божја, и отиде одакле беше дошао. Но ипак његовим молитвама ми чеда његова надамо се да ћемо се спасти.²⁹

А ови свети родитељи његови освећени бише његовим рођењем, и благослови их Бог сваким благословом којим благослови Аврама и Сару, и Исака и Ревеку, Јакова и синове његове,³⁰ и сав плод њихов би благословен од Бога. И Бог благослови Јаковљевим благословом синове синова њихових, и ваздвиге служитеље новоме закону своме, и названи бише од Бога нови Израилћани, друго царско свештенство, и прицепише се истинитој маслини, Христу, истинитом Господу нашем, којим се освећени називају синови његови, творећи вољу његову до данашњег дана.

Да се вратимо ка посланима. Родитељи његови положише сву печал на Господа, говорећи: „Господ даде, Господ узме; како се изволи Господу, тако и би; нека је благословено име господње од сада и до века.“³¹ И написао му жалосно, плачевно, рекавши:

„Ако се тако изволи Господу о теби, чедо наше љубимо, дођи и тако к нама, да видимо твоје

Богом просвећено лице, и наситивши се твоје кра-
сне лепоте, растргнућеш многе жалости од срдаца
наших, и зауставићеш многосузне изворе од очи-
ју наших.

Дођи, Богом послана нам светлости и небесна
зрако, пројави на истинито сунце Христа љуби-
теља твога, коме си из млада изволео последо-
вати.

Дођи, Богом послана нам утехо; дођи к нама,
палицо старости наше, да се тобом подупремо у
Богу, и крепост примивши тобом последоваћемо
са тобом, љубимо чедо, љубитељу твоме Христу.

Дођи, радости наша душевна и срдачна, који
си нас у рођењу своме узвеселио Духом светим
неисказаном радошћу, и сада нас узвесели виђе-
њем твоје свете лепоте, да се нагледамо анђелско-
га образа који носиш и не би ли ти твојим светим
молитвама постали саопштници³² у царству не-
бесном, које си изволео тражити, оставивши ово
земаљско царство.

Дођи, сретниче апостола, Богом изабрани слу-
го Оца и Сина и светога Духа, да заповешћу бес-
почетнога Оца страшнога и светога, и извољењем
јединочеднога Сина његова, рођенога од Оца пре
Данице и пре бића небеса и земље, и онога који
је преклонио безмерне висине, и који је сишао на
земљу ради нашег спасења, и да утехом и силом
пресветога и животворећег Духа обучеш у страх
божји и нас и наследство божје, које је у твоме
отачеству, да се сви настанимо са Господом на-
шим, служећи Оцу и Сину и светој Духу у
бесконачне векове, амин.“

И послаше му много злато, једно на потребу
љубимом чеду њихову, а друго на раздавање све-
тим црквама и убогима. А он, други Кирил³³, Бо-
гом подигнут, сам семе божје Богом засејано од
светих родитеља својих, прорашћено по вољи бо-
жјој, неоскудно расејаваше имање родитеља сво-
јих, а сејаше у Светој Гори и у пренебесним сели-
ма, свети Дух силом својом безмерно испуњаваше
скровиште добара самим Господом, сакривено они-

ма који га љубе и који творе вољу његову, и на западу у отачаству његову расташе добра вера у срцима правоверних.

А он, Богом наоружани слуга, служаше свети-ма, ходећи непрестано босим ногама по пустињама и по пећинама и по земаљским пропастима, и посећујући све преподобне и све праведне свете мужеве у пустињама, који трпе Христа ради, и све хранећи и одевајући, све снабдевајући и свако им довољство доносећи, као сунце осијавајући све горе и брда, и друга многа и преславна дела сатвори у Светој Гори. Јер од рођења свога би дан као дар божји, и очисти се сам великом уздржљивошћу, и веома брзо још из младости, откад се обуче у црне ризе, предаде себе на велико трпљење, и због великих трудова својих прими дар од Бога, јер много пута разбојници који ходе по мору хватаху га, никада му не сатворише пакости, но штавише кроз њега долажаху на покајање.

И ово чудо сатвори Бог са њиме:

Једном по своје обичају, као што и свагда чињаше, спремивши топле хлебове пође велики богољубац да посети свете пустињаке, земаљски анђеол и небесни човек, из млада заволевши пустињу и оне богоносне другове који живе у њој, јер слуге господње садрже се светим Духом, гдегод били, али су свезани везама духовне љубави, надом и вером и љубављу, што је истинита и животворећа Тројица, којом светом љубављу душевним рукама дотичу један другога, имајући у својим срцима живога Христа, о чему рече свети Павле: Блажени су који су га гладни и жедни. И спреди топле хлебове, и престојавши ноћно бденије, и уранивши ујутро натовари мазге, и сам пред њима пешице идући босим ногама, великом журбом жураше, горећи Духом светим; као што и јелен жели на изворе вода, тако и овај жељаше да се трудини Христови насите топла хлеба, јер беху свети велики постови четрдесетни и дан суботни, желећи да топлотом светога Духа буде благословен од њих.

И када је он ишао крај мора по путу код места званог Милопотам, нападоше на њ разбојници, ухватише и оне с њим, и оскрбе праведни због прекраћења пута свога, и завапи из дубине срца, и устужи ка Господу, и Господ га услиша, јер Господ је близу свих који га призивају истином³⁴, и душа која га тражи налази га, и од Господа ће се исправити стопе човеку³⁵, спасење је праведнима од Господа, и заштитник им је, у време скрби помоћи ће им, избавиће их од напасти, и спашће их, као што се уздаше на њ³⁶.

И запиташе: „Ко си ти и од куда си?“ А он рече њима: „Ученик сам оца Макарија и посла ме синоћ у Свимен³⁷ у манастир због духовних потреба, и задржаше ме братија да са мном пошљу хлебове на благосиљање старцима, као што имају обичај велики манастири да шаљу на утешење пустињацима који страдају Христа ради, и који немају друге утехе осим доброга Бога човекољупца, хранитеља свију Бога. Он им шаље храну кроз вас, правоверне који га љубе.“ И Бог обрати срца њихова на умиљење по вери и љубави Светога, коју имаше ка Богу и ка онима који га љубе. И пустише га, и доспе ка старцу у време у које жељаше.

И када стадоше на молитву, а они разбојници, после покајавши се, пођоше за њим, и видевши старца благословише се од њега, и рекоше му све што се догодило на путу. И старац их поучи речима божаствене доброте, они примише у срца своја умиљење, јер и они беху велики људи; и уверише се ка старцу, и рекоше му: „Оче свети, реци нам, Христа ради, да ли је овај монах ученик твоје светиње? Јер на њему видимо некакво чудно знамење.“

И старац рече: „Чеда, рећи ћу вам, Христа ради, овај монах је ученик божји, а један је брат од нас, и син је благовернога цара српскога. И добри човекољубац који седи на херувиму, који види бездне, и који је четрдесет година маном хранио народ израиљски, тај исти послао нам је

и овога на посећење својих слугу³⁸. И оставивши царство своје, као што га видите, обилази пустињу ову, посећујући и тешећи, питајући и одевајући оне који Христа ради страдају у пустињама и горама и у пештерама и у земаљским пропастима, подобно сунцу све осијавајући и милујући, чекајући помиловања и утехе од Господа у онај велики и просвећени дан,³⁹ Духом светим унапред разумевши, и благодаћу даном му од Бога, да овај свет брзо пролази, а земаљска слава, иако се дотакне некога, исто тако брзо побегне од њега, па чак му се и насмеје.“

А они, чувши то, падоше му на ноге, и мољаху од њега благослова, и бише благословени од обојице светих, и обећаше се да више неће сатворити разбојништва, но одоше сваки својој кући, радошћу радујући се, ваистину запленивши велику корист, нашавши истинити пут живота, а одвратише се од злога.

Једном хтеде ићи у Лавру светога Атанасија,⁴⁰ и севши у сандал,⁴¹ са неколицином братије, пођоше по мору. И када су били близу Лавре, ухватише их разбојници, али по божјем самотрењу побеже један од њих, и оде у Лавру светога Атанасија, и јави игуману за напаст која их је снашла. А чувши игуман и сва братија, саветаше савет божји и послаше за њих једнога богоумнога брата.

А овај свети вапијаше из дубине душе ка своме чувару Христу, рекавши: „Када оскрбех узазвах ка Господу, и услиша ме⁴²; и Господе, рекао си: позови ме, и услишаћу те⁴³; и сада зовем и вапијем непрестано давидским гласом: помилуј ме Боже⁴⁴ помилуј ме; и призвах Господа, и услиша ме,⁴⁵ и ево дођох, рече.“

И наједанпут дође онај богоразумни чрнац послани од игумана, и творећи метанија од игумана и све братије, рече: „Добро сте дошли; дођите у манастир да се утешите, и што вам је потребно, све што хоћете није вам забрањено.“ И погледавши на светога младића, као са великим

гневом рече му: „А куда ти идеш? Зар те не посла игуман онамо, а ти чиниш своју вољу?“ И поскочи на њ као хотећи га ударити. А он, обузет великим страхом, побегавши од њега, искочи из чамца. А они као избезумљени заборавише, и у тај час ништа не рекоше. А он, Свети, избегавши из руке непријатеља својих, и благодари Бога који га је избавио, рекавши: „Мрежа се поцепа, и ми бисмо избављени; помоћ наша је у име господње, који је створио небо и земљу.“⁴⁶

А они после познавши га, и у манастиру разумевши ко је, и велику печал и скрб сатворише сами међу собом, као изгубивши велику ризницу. Ваистину беше велика ризница, чувана од Господа, и не би дана у радост непријатељима јер не даде, рече, Господ жезла грешника над удео праведнога⁴⁷. А овај свети младић вазда вапијаше ка Господу који му је добро дао, рекавши: „Благодарим те, добротвору мој, и за оно што си од првога дана рођења мога и до садашњег часа чинио и што са мношћом чинећи и чиниш.“

И оставши ту у Лаври светога Атанасија, и примивши духовно и телесно весеље са игуманом и са свом братијом, и извршивши своје требовање, поклони се гробу светога, и целивавши свету цркву и игумана и сву братију, врати се у дом Свете Богородице Ватопедске, провођен од Бога и од лавранске братије.

И дошавши у манастир, поче ту зидати дом Господу своме, посветивши га рођењу пресвете Богородице; јер ваистину се нарече дом живог Бога, пресвета Богородица шира од земље и пространија од небеса, која је сместила у себе Бога, који се не може сместити. Помоћу ове Пресвете почевши и сврши цркву Пресветој у дому њезину у Ватопеду, на граду, на истоку за великом црквом. И када је била свршена и украшена сваким потребама, предаде је Богу и Оцу и светоме Духу светим крштењем.

Пошто је он остао много лета у дому Пресвете Богородице Ватопедске, и разумевши све-

тим Духом долазак свога господина оца, опет поче зидати цркву светога Златоустога,⁴⁸ такође на граду близу поред прве, рекавши: Нека усели Господ једномисленике у домове своје; нека дође господин мој, да се утешава са мној у једињење, да живимо у дому Господњем у једној мисли према писаноме: бићемо блажени живећи у дому господњем⁴⁹, не би ли једина капља од благодати божје канула у умиљене и љубазне душе наше, и попалила множину грехова наших, и очистила и осветила, и бићемо дом Богу, који живи у нама.

Када су биле свршене обе цркве и украшене свима потребама, и видевши свету велику цркву која је мати црквама, Благовештење звона, која је прво била покривена плочама од својих ктитора, а Свети унапред разумевши да није вечито, и скинувши плоче покри је оловом. И када је била покривена велика црква, коју преизобилно украсивши испуни сваким украшењем и свима потребама, што има и до данашњег дана на почаст, опет сатвори другу цркву Преображења Спасова.⁵⁰

III

О писању преподобнога Саве ка родитељима и о звању оца свога у Свету Гору

Пошто је ово тако било свршено вишњим божјим разумом и самотрењем вишње премудрости, неболарни орао летећи из младости по ваздуху, као и јелен прелазећи по високим горама, прво рукоположење положи у Светој Гори на црквеном врху и на стенама града, тражећи вишњих и дотичући се нижњих; и не трпећи да гледа далеко свога доброга учитеља, унапред видећи Духом светим предлежећу му благодат,¹ и због безбројних гласова, које послаше родитељи његови зовући га к себи, написа много љубљеном господину своме и оцу:

„Господине мој и оче чедољупче, источна звезда Данице, који си просветио своје западно отацтво светлошћу Богом дарованом ти, и који си га прелио добрим делима, и обогатио сваким довољством, и ка томе узрастао² изданак од Бога изникли од твојих светих бедара, који ће испуни-ти недостатке твоје несвршене тобом.

Господине мој, свагда ме зовеш љубазним и слатким гласовима ка пресветлој ти љубави. Зар није рекао љубитељ наш Христос: који гледа на-зад, није управљен ка царству небесном.³ Но и ти, господине мој, дођи овамо у Свету Гору, и на-слади се санаследника свога, у рођењу пројавље-нога ти светим Духом, Саве монаха, који је по-слушао глас Владике свога Христа: Ко љуби оца или матер више него мене, није достојан мене, и опет: Ко не прими крста свога и не иде за мно-м, није ми подобан, ко љуби душу своју погубиће је, а ко мрзи душу своју, наћи ће је сачувану у вечном животу,⁴ и остало. Да и ја, Господе мој, ревнујући поревновах по Господу Богу моме⁵, и Господ ме узе⁶ говорећи: Онога који греде ка мени, нећу изагнати ван.⁷

А још ме и Господ посла пред лицем твојим, и он спреми кроза ме место твога спасења, где ћеш ти дошавши изменити царство земаљско са небесним, и удостојићеш се превелике благодети, и јавићеш се велики миротоцац подобан светоме Димитрију⁸. А за мој долазак тамо, нећеш ме видети у животу своме; но дођи овамо у спремљено место твоме преподобију, и ту ћеш ме видети слатким виђењем, да ће дивно бити гледати небес-нима и земаљским твоју превисоку смиреност, којом ћеш примити превисоку благодет од даро-давца Христа, који по чиновима раздаје добра дела. Водитељ наш Христос рекао је својим исти-нитим устима: Ако ко мени служи, нека иде за мно-м, и где сам ја, нека ту буде и онај који мени служи; а ако ко поштује реч моју, поштоваће га и Отац мој⁹. И због ове речи надам се да ћу при-мити вечни живот од њега у бесконачне векове.

Ради тога приступих Господу моме свим срцем и свом душом, топлом вером и приближих му се, и прионух ка њему по писаној пророчкој речи: Мени је добро приањати Богу¹⁰; и по апостолу: Који приања Господу, један је дух¹¹. Зато ћу и ја са вером рећи: Оче мој, приону душа моја ка Богу¹², да за њиме летим мисаоним крилима духовним, као пчела за својом матицом, и вазда ћу ка њему зидати љубав, у срцу моме као медени сат¹³; јер је сам љубав, и он је мене пре заволео, и обукао се у моје тело, а реч његова духовна пита¹⁴ ме љубављу слађом од меденог сата, и храни ме истинитом вером у својој љубави. Не љуби ме само у ово време, но ме је заволео од искони пре векова и пре бића мога, јер је Бог премилостив и веома милосрдан.

А тебе молим, господине мој и оче, ако желиш видети мене, чедо своје љубимо, још у овом пролазном веку, да оставиш земаљско царство, јер је пропадљиво и привремено, и слава његова брзо пролази. Јер још много веће је изволети свагда Бога бојати се; пошто Бог више љуби једнога праведника, него сав свет грешника. Да, томе нам приличи увек молити се свим срцем и свом душом, јер нема другога осим тога јединога, у коме живимо и крећемо се и јесмо¹⁵, у коме нам треба спасти се, у кога поверовасмо и крстисмо се у име његово, томе нам треба појати, молити се, и томе се клањати; јер само на ово смо сатворени од Бога; јер пред њиме стоји свака наша мисао делом јављајући се, јер он ће прозрети све умове наше, и све душе наше држи у длану своје, и зна све помисли срца, и њему су позната сва дела наша, и неће се ништа сакрити од очију онога који седи на херувиму, и провиди бездне, и кога прославише и опеваше у овом веку сви свети, и угодише му, и увек га славе и опевају и преузносе у векове века. И он узвеличи оне који га опевају и прослави оне који га славе, и њега проповедаше раније свети пророци, и свети апостоли нас научише да њега једнога славимо, да томе јединоме слу-

жимо преподобијем и правдом све дане живота нашега, и да њега призивамо и појемо песмама и духовним пјенијима, појући и препојући Господу дан и ноћ у срцима нашим.

Дођи, господине мој свети, да и ми узвеличамо овога човекољубивога Бога и његову велику крепост чистом вером, тражећи његова разума, коме нема мере, чија је милост безбројна и слава неизмерна и човекољубље безбројно; јер све милује, све крепи, и све призива ка себи и говори:

Ходите ка мени сви утруђени и обременјени, и ја ћу вам дати мир¹⁶, уселићу вас у рај и увешћу вас у места светла и у покој, и утешићу вас у вечној радости, и даћу вам мир у векове. А ви ме прво разумите, да сам кротак и смеран срцем, и послушајте ме, и узмите јарам мој на се, и научите се од мене¹⁷, који сам се понизио великом смерношћу ради нашега спасења, и смирите се преда мношћом и душом и умом и срцем, и наћи ћете покој душама вашим¹⁸. Примите реч јеванђеља од уста мојих, и приникните у моје учење, и разумејте колико сам кротак и добар и трпељив и смеран срцем, кајући се за злобе ваше. Обратите се к мени, и ја ћу се обратити к вама¹⁹, и даћу вам проштење. Докле ћете гинути ходаћи далеко од мене? Докле се нећете научити од мене свагда учени, и никако не долазећи у истиниту смерност? Докле ћете се лишавати мога светог дара и моје свете правде, и мога вечнога живота, и моје велике милости, и мојих многих милосрђа, и моје велике светлости, и мога блаженога спасења, и мога истинитог послухања, и мога божанственога дара, и мога царства небескога, и моје непролазне славе, и дивне и радосне?

О којој рече велико светило све васељене, апостол Павле: Радујте се у Господу, и опет ћу рећи: радујте се. Нека буде вама видљиво и разумно свима људима, Господ је близу. Не брините се ничим, но свагда молитвом и мољењем²⁰. Јер онима који га љубе и творе вољу његову, биће велика радост, неисказана и превечна, које ра-

дости нико никада не чу нити виде од људи, јер је Господ са свима нама у векове и на векове, и још даље без краја и конца с нама у све векове векова. А не походи само с нама дошавши на земљу, или упознавши нас са собом и отиде од нас, но је вазда с нама, као што рече опет исти свети Павле: Бог овај благословен у векове²¹, који је над нама и о нама, у коме се крећемо и јесмо²².

Јер Господ сам дође са љубављу к нама, и уподоби се нама, и узе слику нашу на се, коју раније сазда по својој слици и подобију, и све нас из небића изведе, и сам дође к нама речју божјом и заповешћу и доласком пресветога Духа, и усели се у нас. Да, због велике божје љубави, коју објави Господ у нама својим трипостасним²³ доласком, јер Син божји по заповести очевој пре сиће к нама, и свети Отац синовљом љубављу не остави га, и свети Дух равночастан са њима, и би испуњено небо и земља неразлучним божанством.

Да, и ти, господине мој и оче, уподоби се вољи божјој, и последуј Господу своме, и дођи у Свету Гору, и сједини се са љубимим чедом својим, да нам владика Христос пошље пресветога свога Духа, и обнови у нама слику трисветлога свога божаштва. И због последовања му са љубављу, уселиће се у нас и сатвориће обитељ у нама, као што рече богослов јеванђелист Јован: Видесмо славу његову, славу као јединороднога од оца²⁴. И свеславни Господ Исус Христос, син Бога живога, дошавши к нама и усели се у нас, вером и све који верују у њ зове у свој вечни живот говорећи:

Ходите ка мени сви који ме љубите²⁵, и опет: Устаните и хајдемо одавде²⁶, и ући ћемо у вечну радост. Јер ваш живот овога света је кратак и привремен, а мој бесконачан и вечан, и пун радости и весеља и свагда, светлост бесконачна и радост незамислима од вас; устаните и пођите одавде умом и љубављу, и уздигните мисао срцаца ваших, и усправите слаба колена вашег самисла, и поклоните ка мени главе душа ваших и

телеса, и помолите се Богу и Оцу мојим мољењем, да благослови живот ваш, да живите разумно и праведно. Јер сам Господ рече својим истинитим устима:

„Јер када не бих дошао и говорио вам, не бисте имали греха; а сада немате изговора због вашег греха; јер дођох и благовестих вам радост вечну и свету и божаствену, које се причестите послушавши реч моју и поверовавши ми без сумњања, и даћу вам царство небесно, да живите у њему анђелски у векове. И просветите се мојом вечном светлошћу, и испуните се радошћу Светога Духа, и насладите се хране вишњег раја, и мене ћете непрестано анђелима славити у векове, и веселите се о мени са целим збором анђела и људи.

„Јер који, рече, слуша мој свети глас, на овом свету жив будући, пожурите се ка мени, потражите мене, и заволите мој уски и тесни пут, по коме ја, водећи његову мисао, водићу и душу његову да иде право, и водићу ум његов, да не заблуди од мога пута, јер је овде бедан и узан пут мога духовног управљања. Јер ја не велим о хођењу за мношвом по земаљском путу, но по моме божаственом путу и очеву, а то је сачувати заповести мога закона. А ако ко почне ићи њиме, ја ћу му помоћи, и онога који греде ка мени, нећу изгнати ван, но ћу га увести унутра ка себи у моју веру и у закон, у љубав и у уздање, у правду и у истину, и у све заповести мога новог завета, у милост и у спасење, и у истину, у радост и у весеље, у царство небесно и вечно, у пресветлу светлост, и у вишњи свет, у свети и светли рај, и у чин анђелски, и у духовни живот, у невиност и девичанство, и у вечну успомену, у хвалу и у пресвети благослов слаткога гласа праведних. Ходите, благословени Оца мога, примите спремљено вам царство пре створења свега света²⁷; и пре бића вашег Отац мој небесни благословио вас је, и позвао на спасење, које вам ја сада проповедам, ваплотивши се у последња лета рода овога.

Молите и даће вам се, и тражите и наћи ћете, куцајте отвориће вам се; јер сваки који моли при-
ма, који иште налази, и ономе који куца отвориће
се²⁸. Да, ради тога дођите сви ка мени, и просите
мога вечнога спасења, чувајући моје заповести
тражите вечнога живота. Презирући овај привре-
мени живот, ударајте у врата моје милости смер-
ним начином, и бијући прса своја рукама, и пру-
жајући их право ка мени на небо, испуштајући из
срца свога из дубине уздахе и тешка стењања,
бринући се због грехова својих, погледајући уми-
љеним очима горе ка моме свемоћном божаштву.
И отвориће вам се двери царства небеснога, и
ући ћете у њега пространо веселим очима, и
светлим лицем, и просвећеним умом, радосним
срцем, непорочним телом, красном душом, и чи-
стим животом, и наћи ћете ту вечни покој ду-
шама вашим²⁹, и напунићете се сваке радости и
весела, и сатворићу вас равне с анђелима, и сма-
траћу вас блаженима у векове, и осветићу ваш
живот да се непрестано радујете, примивши за
своје трудове велику награду на небесима у слави
мојој и очевој, као што вам јавих, рекавши: Ра-
дујте се и веселите се, јер је награда ваша многа
на небесима³⁰.

Да, господине мој и оче, ради те небесне сла-
ве и вечне радости и небесне награде, пожури се
и остави царство земаљско, и дођи овамо у свето
прибежиште пресвете Богородице, у Свету Гору,
и да сатворимо вољу божју, и извршимо његове
заповести, као што рече Господ, да тражимо пр-
во царства небеснога, и потом ће нам се све до-
дати³¹, и да са собом приведемо љубитељу нашем
лик³² чрноризаца и сабор светитеља и многе збо-
рове свију правоверних, који ће, уподобивши се
нама, последовати нам у овом нашем земаљском
царству, да сугубо³³ примимо благодат, за себе са-
ме и за те, којима ћемо бити узор на светињу и
на спасење божје, да се јавимо Христу као доб-
ри пастири за стадо своје, да умне овце и са њи-

ма духовни јагањци потеку нашим путем у царство небесно, и да виноград Христов, предани нам од Господа, оградимо чистом оградом, чистом добром и непорочном вером, да ни један од злих зверова не окуси његова плода, но расплодивши у сто трудова, у онај пресветли велики дан принесемо га Христу који се за нас заклао.

Дођи, господине и оче, да чеда своја научиш страху божјем, и да нам покажеш добри пут спасења, и предложиш велику смерност нама који хоћемо да живимо по твојој побожности, да и ми, чеда твоја, узвеличамо Господа са тобом, и да нас Господ твојим светим молитвама удостоји последовати твојим светим стопама. Јер ти си се више трудио на апостолском зидању, полажући основе свете Христове вере; ради тога ћеш примити већу награду од Христа, раздатеља дарова свакоме према трудовима. Дођи, пастиру добри Богом дарованог ти стада; дођи и закољи се за нас, подобећи се Владици своје, началнику пастира, Христу, да будеш узор стаду своје, и источићеш миро доброга мириса онима који са вером притичу ка раци твојих моштију.

Дођи, светилнице божји, који гори благодаћу божјом и који се светли Духом светим. Владика твој Христос чека те, да му принесеш плод добре земље, твоје непорочне душе, коју ћеш очистити жестоком уздржљивошћу и великом смерношћу, и принећеш је Христу као непорочан дар.

Дођи, зрако разумнога истока; прорицања пророка свршише се, и сва божаствена дела збише се на нама и сви пророци стадоше до Јована³⁴, а сад се царство небесно нуди свима који љубе Бога. Крај, дакле, закону и пророцима је љубитељ твој Христос³⁵, који је дошао на крају лета, и свршио сваку жељу очеву, због неисказаног милосрђа преклонивши се и снизивши се у нашу слику³⁶, богатом милошћу погледавши на твоју смерност, сили те, да дошавши у Свету Гору уграбиш царство небесно.

Силом се оно добија, господине мој много љубими, и који се усиљавају у њ, грабе га. Јер земља ненапојена са вишњих висина, распадавши се свагда, вапије ка Творцу своме да јој пошље рани и позни дажд³⁷, да никне семе насејано на њој, и сама напојена узвеселиће лице своје. Јер на ово само исто тебе, свети господине оче мој, скривиште сакривено од првих родова, у последња лета откриће те твој давалац светлости, Христос, као добру ризницу, и обогатићеш себе небесним даровима, и узвеселићеш чеда твоја од Бога даном ти благодаћу, и облићеш их миром доброга мириса твога.

Дођи, љубитељу чеда твога, о коме ти би извештено Духом светим у његову рођењу.

Дођи, подобећи се оном човекољубивом пастиру који остави не само деведесет и девет на горама небесним, но остави и тисуће тисућа и још и више безбројне војске, сиђе преклонивши небеса, и потражи заблуделу овцу, и нашавши истрже је из грла смртоноснога љутога звера, ђавола, и узевши на своје раме принесе Оцу своме, и опет је постави у своје стадне овце³⁸. И ти, господине мој, дођи, нуђен Духом светим по божанственом путу и по малој мојој стазици, и потруди се и потражи чедо многољубивога срца свога; и дођи, и помози ми, и спашћемо се, и добићемо добра, од Господа нам обеђана, и показаћемо добри пут стаду нашем и свима који љубе Бога, и који хоће да наследе истинити живот.

Дођи, саврсниче праведника који су од почетка угодили Богу, Аврама, Исака, Јакова; дођи, подобећи се Богом благословеном Јакову, који је сишао у Египат ради свога прекраснога чеда Јосифа, који је са Богом прехранио сав Израил у Египту, и који је многим сузама омио свете седине његове, и који је утолио многодневно жалосно риданье многолетне старости светога Израиља, који није мислио да ће више имати радости после лишења његова, но који је свагда горео Духом светим и топлим сузама палио свете образе

божјег самовидца, кога цео свет не беше достојан³⁹, којим се и цео свет обнови, пошто се Христос родио од његова светогa семена. Богоносни другови, прекрасни Јосиф и са богоизабраним оцем својим Јаковом, обојица се жалошћу растрзаваху, још не знајући искомскога божјегa самотрења љубимогa чеда, посланогa пред њим ради враћања свега Израиља⁴⁰. Но онај који живи у Јосифу и који га је свео у Египат пред лицем оца свога Израиља, тај исти и мене посла пред лицем ти светим, да Бог у теби прослави своја чудеса и да се назовеш други нови Израил, и обновиш чеда твоја Духом светим, и паства твоја Богом узраставши назваће се изабрање божје⁴¹, и Бог ће се прославити у њима ради твоје превелике смерности, пошто си Христа ради оставио високо и дошао у Свету Гору, и свима показао добри пут богољубија.⁴²

Дођи, многољубазна жалости души мојој, подобиче боговиднога Јакова, јер ће из тебе прорасти други Израил, да и ти недомислену радост примиш у чеду своме, као Јаков у Јосифу, да се и ја такође насладим твоје свете љубави, који сам се за многа лета удаљио од твоје превелике љубави чедољубивога оца.

Дођи, господине мој, да се нагледам твојих светих седина и да их помилујем, и целујем твој свети образ, који би написан од Бога на небесима још пре твога рођења.

Дођи, док смо у овом пролазном животу, да сатворимо једномислену молитву ка Пречистој, заступници нашега живота, и тамо је саму нађемо као готову помоћ, и отвори нам двери милости своје и да се са Господом нашим настанимо у бесконачне векове, амин.“

IV

О остављању Стефана Немање државе своје и о примању анђелскога образа и наречењу Симеон монах и о одласку његовом у Свету Гору

А он, богољубац свети, спремна стрела Христа, наоштрена на то од младости, многолетна писања сложивши у једно ради свога љубимога чеда, и насладивши се у њима вечним добрима, и Духом светим прозревши будућа добра и живот који се не свршава, и разумевши отачаство гробно, уздаде славу Богу који твори велика и дивна чудеса, према истини светога певца Давида: Од Господа постаде ово дивно у очима нашим, јер из уста младенца који сисају припремио си хвалу.¹

Господ, начелник слава који је с висине посетио наш род, и послао Духа светога и Сина свога јединороднога, и усели се у нас вером истинна божја, и уђе у нас Дух свети својом благодаћу, и будући млади телима, уздавши се у Бога и прибегавши к њему, јавише се силни умом добре вере, и постадоше нам достојни проповедници ризница добара и дарова божјих и места весеља, и светлих венаца и слатких духовних песама и свега вечнога добра, која зна само онај једини који их је спремио у својим обитељима онима који га љубе, сам Христос давалац добра, који их је утајио од премудрих и разумних, а открио младенцима². И због тога обузет великим умиљењем, проли многе сузе, рекавши:

„Ја грешни, недостојан толиких добара, но ипак уздам се на превелику множину његових великих милосрђа, да ће ми предобри Бог од тога вечнога добра дати макар што мало, и о њему живећу у векове.“

И укрепивши се надом вечних добара, и ову земаљску славу не урачунавши ни у што, и презревши земаљско царство, и избравши свога благовернога сина кир Стефана³, сатвори га вели-

ким жупаном, самодржавним господином свему отачаству своме, и посади га на престолу своме, и предаде му све своје умно стадо; као што је сам имао власт над њим, тако и сину своме предаде сву власт над њим, да се брине и суди, Богом вођен.

Сабравши све власти царства свога, велможе велике и мале, десетнике и педесетнике и сатнике и тисућнике⁴, и обвеселивши све сваким весељем, и ослободивши све работне⁵, и убогима и мало-моћнима и слепим и хромим и прокаженима, свима свако довољство давши, и благословивши им господина вазљубљенога сина свога великога жупана кир Стефана, са свима својим слугама, остави их на божјој вољи⁶.

А он ражегавши се Духом светим, и примивши умиљење у своју свету душу, и понизи се подобећи се владици своме Христу, који се понизио до крста и смрти, и, уставши са свога царскога престола, сави свој врат срца и тела, и са љубављу прими Христов јарам од руку епископа свога Калиника, и удостојен бивши анђелскога образа, би назван Симеон монах.

А такође и подружје⁷ његово, богољубива Ана, подобећи се светим великим царицама које су оставиле земаљска царства и пошле за Христом и наследиле царство небесно, такође желећи уподоби се сину своме, који је пошао за Христом и показао пример својим родитељима, и не остаде иза господина свога си саврсника, такође прими анђелски образ од тога светитеља, говорећи: „Не би ли ме човекољубиви Бог удостојио да будем заједно у збору са љубимим чедом својим у царству небесноме.“

А свети Симеон, ваистину узевши крст Христов, и делајући учаше синове своје да презиру телесне⁸, јер брзо ишчезавају, а више да се уподобљавају делу божаственоме бесмртноме, и сам се пред њима измени у велику смерност, ваистину испрва по срцу божје воље још из младости своје спреман ка њему умом и срцем, и непорочним

животом, и чистим срцем, и душом праведном, и благодаћу Христовом, и испуњен топлом љубављу светога Духа, имајући велики плод умиљења у душевној утроби, ваистину, а не лажно придружи се у ученике Христове. Што рече у светом обећању пред светим олтаром, такође и изврши, не закасни ни у чем гледајући натраг, но штавише радујући се потече за заповестима Господа свога, тражећи живота светих и последујући им са љубављу, што и нађе, и постаде исте части с њима.

Оставши неколико⁹ ту у дому Свете Богородице Студеничке, у рукотвореном му манастиру¹⁰ са светом братијом, подобећи се њихову правилу, а уз то и надмашујући их свима добрим начинима, показујући собом свима пример, а после времена узевши свако довољство од свога царства, и наоружавши се Духом светим, по речи господњој, остави свет и све што је у свету, оставивши земаљско земљи, тражећи вишњих, последова Христу. И многе велике велможе у царству његову видевши превелику смерност господина свога, и вазљубивши Бога, и све оставивши, последоваше Богу са господином својим.

И дође у Свету Гору ка Светој Богородици Ватопедској¹¹, водећи са собом 300 одабраних слугу осим других. И нађе своје љубљено јагње, Христом обележено, и када угледа свети младић свога преподобнога оца, светога Симеона, удиви се чудесима тајне божје и сав се испуни радошћу, и прозревши светим Духом пророкова о деловању њихову, говорећи: „Милост и истина сретеше се, правда и мир целоваше се.“

И љубазно загрљивши се срдолубазним целовом, целоваше се оба богоносна вршњака, савршници светлосних анђела, и заједно сатворише благодарну молитву ка Христу, који чини вољу онима који га се боје, и напунише се великим весељем и духовном радошћу.

И они који су ту били, видевши велику славу божју, прославише Бога који чини такова. Јер

дивно беше небу и земљи, похвално Богу и чудно људима: обојица устрељени Христовом љубавном стрелом, за љубав Владике оставише толику зисину, дођоше на туђу земљу, отуђивши се свега земаљскога¹², и све оставивши по заповести господњој и усрдно му следоваше, и дођоше у велику смерност, као поједини од древних светих отаца, чијем реду бише Богом сатворени као саседници.

По свој земљи грчкога царства прочу се за састанак светих¹³, а цареви и велможе, мали и велики, чувши прославише Бога због велике смерности, и многи постадоше побожни, подобећи се њима. И сви свети, преподобни и праведни, мали и велики, чрнци Свете Горе, од малих и великих манастира, од гора и од пустиња и пећина и земаљских пропасти, са богоносним оцем њиховим протом дођоше да се виде и благослове са светима, и сабравши се велики сабор светих отаца са светима, љубазно беседоваше о душевној користи, и сатворише душевно и телесно славље, утешивши се душевно и телесно, и отац наш свети Симеон би благословен од Бога и од свију светих, и давши свима свако довољство злата и руха, и склони срца свију светих чрнаца да моле Христа за његово спасење, и по свима црквама по Светој Гори постави свој помен, који је и до данас.

У дом Свете Богородице Ватопедске, братство своје, приложише два кабла суха злата и сребра, безбројно рухо, коње и безбројне мазге, и стада коња, свачим безбројно напунише дом свете Богородице. Не само то, но и душе своје приложише пресветој Богородици, оба богољупца послаше зве своје имање пред собом, које и нађоше у царству небесном.

А свети Симеон заповеди да му сатворе ћелију уз свети олтар велике цркве Свете Богородице, и прозор у свети олтар, да свагда гледа свете молитвенике¹⁴ који служе у светој цркви. А он, Свети, свршаваше свој канон¹⁵, и ћутећи пребиваше у светим молитвама дан и ноћ, не слабећи, при-

лежно тражећи Христа који се тражи, кога и нађе вођен од Бога, и светог сина свога, богоноснога кир Саве.

Свети младић давидски се ширио, видећи где се у њему врше заповести божје, и шиљаше благодарење Господу који му помаже у свима његовим делима за добри му подвиг душевни и телесни, телом без сна у свима земаљским делима, а умом и душом настањујући се у небесним обитељима, и желећи наследства ових, у сваком делу гледајући пред собом као самога Христа, по речи Богооца: Видех Господа преда мног, као да ми је с десне стране, да се не поколеbam¹⁶. Ради тога вапијаше у весељу срца: „Шта ћу узвратити Господу за све што ми даде¹⁷, испуњујући ми овде све прозбе, и обећавши ми тамо будући добри и бесконачни живот, што верујем да ће ми и то дати у дан свој велики, не само мени јединоме, но и свима који га љубе и творе његову вољу.“

И пошто је црква св. Симеона у месту званом Просфори¹⁸ заустела од безбожних гусара, и њу од корена обнови и палу уздиже, не трпећи да гледа стан божји разорен, но свагда желећи и говорећи Духом светим, спремаше се да сам себе принесе на жртву љубитељу своје Христу. И ову принесе на служењу Господу своје, украсивши је својим богољубљем сваким потребама, да достојно приноси службу Богу за спасење господина му оца и њега самога. А около свете цркве сатвори тврд град, и велику кулу посред њега сатвори на чување светих мужева који живе у њему и који служе дому светога Симеона, и то приложи ка Светој Богородици Ватопедској.

Опет приложи друго злато у манастир, ту у дом Свете Богородице, и то педесет купа, а такође и вина педесет купа на сваки дан, и што трпеца има на којигод дан свако јело, од тога такође да имају који се налазе, који улазе и излазе, или богарадни¹⁹, или који работају с њим томе светом месту, да сви свако довољство имају од труда тих светих, да се манастир не потужи због тога,

јер многи небројени долажаху, који могаху слушати од даљних земаља, јер не иђаху само на поклоњење свете цркве, но да виде велику смерност светих Бога ради; и сви одлажаху утешени сваким утешењем; што ко требоваше, то узимаше и одлажаше молитвама светих. Јер обојица слушаху незаблудноме путу дан и ноћ.

Богомудри кир Сава монах, напредујући у делима својим, недремљивим подвигом својим уздиже изванредна дела у том манастиру, и сазда превисоке палате, једне нарекавши у име оца свога, а друге у своје име, које и до данас стоје у част томе манастиру. И насади многе винограде и обнови свака места тога манастира; и приложи пуне метохије испросивши их од цара, и привевши људе од своје земље и насели их у њима, и својим великим подвигом испуни свако довољство, да су се сви околни његови дивили гледајући његов толики подвиг и претоплу његову веру ка пречистој Богородици.

У манастирским делима са особним људима, који једу купљени хлеб, са тима дању беше у работама, и у светим молитвама дан и ноћ не слабећи, имајући у телу своме живот бестелесних слугу. Ради тога га ни беси не искушаше толико; јер у младости својој никада се не насити сна очију својих, нити даде покоја коленима својима, хотећи најпре душу своју ослободити од страсти, подобећи се течењу првих светих мужева, који претекоше овај живот скрбима и многим печалима, а други од њих крвљу својом купише вечни живот, и настанише се у небесним становима, показавши узор онима који хоће да траже вечни живот, којима овај свети постаде саопштник, приопштивши се свима путевима њиховим.

Свети Симеон починувши од путнога труда, и после неког времена жажеле обићи сву Свету Гору, и поклонити се светим црквама, и оба богоносца савећавши богоумни савет замолише богољубнога оца свога игумана Теостирихта, и рекоше му своју помисао да свети старац Симеон

хоће да испуни жељу и да се поклони свима црквама. И пошто их је игуман благословио, изиђоше на поклоњење светих места и на посећење светих мужава који живе у њима.

И дошавши у средину Свете Горе, у место звано Карије²⁰, поклонилише се светој Богородици, која је мати свима светогорским црквама. И ту сатворише прилежну молитву ка пресветој и пречистој чудотворци Богородици, која од раније показује велика чудеса и исцели цара Михаила, од кога и света црква би саздана, коју оба свештеника божја облише топлим сузама, примивши слику великога божјег смирења²¹. И ту принесоше различне части светој Богородици: прво свете сасуде сребрне и златне, затим кадионице такође сребрне и златне, затим покрове светих сасуда са бисером и са камењем, затим епитрахиле, трапезофоре²², и дадоше царску паларију сува злата. И написани бише у помен²³ у тој цркви до скончања века, са првим ктитором царем Михаилом беше наречени други ктитори²⁴, што се и данас једнако помиње са првим ктитором. А проту указаше засебно част, засебно црковним служитељима, засебно свој монашкој општини, почевши од првих и до последњих, све равночасно украсише по заповести божјој, ваистину оба по срцу божјем и његовом силом сатворише сву вољу божју.

И тако дошавши у Лавру свете Богородице Иверске, зване Портаитисе²⁵, поклонилише се тој пречистој на исти начин, и напунилише свету цркву сваким истим частима. И ту такође дадоше много злата, и такође бише написани и ту као други ктитори до краја века, и још се и данас незаборавно помињу једнако са ктиторима. И сву братију истим начином дароваше златом, такође почевши од првих и до последњих; и ту постадоше братија и ктитори.

Дошавши у унутарњу пустињу у велику Лавру светога Атанасија Атонитскога, у дом пресвете Богородице, која се и сама назвала иконом²⁶ те

свете цркве, испрва и до данас спремајући сваке милости, не спремајући само телесне потребе но и душе испуњујући svakим весељем. Ка тој Пречистој принесоше благодарну молитву и светим сузама омочише свету земљу, по којој је светим стопама ишла сама Пречиста својим извољењем²⁷, и ове избранике божје удостоји да виде њезин дом. Вођени Духом светим, отац са сином, изабрани војници Христови наоружани светим Духом и непорочном вером Христовом, напунише се сваке духовне радости, и превеликим почастима украсише свету цркву пресвете Богородице, и поклонилише се гробу светога, и принесоше му сваке части, и дадоше у цркву много злата, толико да су постали други ктитори, да се и до данас спомињу као ктитори, једнако са благоверним царевима. А сву братију тога манастира обдарише, једне златом, друге рухом, све ублажише својим преподобијем и божјим довољством.

Оставши ту неколико ради одмора, док су их света братија држала са многим љубављу, и сви свети мужеви од унутрашњих пустиња²⁸ дођоше да виде Преподобнога, који их је издавна хранио дугом божјом руком и сином својим богоносним кир Савом монахом. И са њима много беседовавши о спасењу душе, и ту примивши корист од њих, и давши им свако довољство, и добро утешивши се духовно и телесно са свом братијом, и мир и благослов узевши од њих, и целовавши свету цркву, вратише се у свој манастир Ватопед, пролазећи света места и домове пресвете Богородице²⁹, небесни људи, земаљски анђели, дошавши до краја тихе смерности, дошавши до тога истинитога да се брину за спасење душе своје, по речи господњој не бринући се ни о чем земаљском, чега траже они који нису од овога света, но ишту јединога царства небеснога и његове правде, што и нађоше. Обојица од младости почеше работати Господу чак и до краја, по речи Господњој: Који претрпи до краја, спашће се³⁰.

О поласку светога Саве у Цариград и повратку његовом и о савету његовом са преподобним својим оцем Симеоном

Догоди се жалост томе манастиру Свете Богородице Ватопедске, да је сам игуман требао поћи у Цариград, али са братијом умоливши богобојажљивог кир Саву, монаха, посла га уместо себе цариградском цару¹ због послова манастирских. И када је он дошао ка цару у Константинов Град², био је примљен од цара са великом чашћу; а цару је био познат долазак његова оца у Свету Гору, и запита га цар о пребивању оца његова, и све му исприча по реду о свему, од прва и до тога часа. А цар удививши се због неисказаног самотрења божјега, прослави Бога због његове³ смерности; и посла му много злата са великом чашћу. И одликова светога назнаменика⁴ божјега кир Саву сваким частима, прво светом љубављу, која је мати свима добротама. И рече к њему: „Све што требаш од царства ми, ништа ти није забрањено“; јер му беше пријатељ⁵, и све што му рече игуманова посланица о манастиру Свете Богородице, све му цар испуни, што требова. И потом му рече за тесноту манастира, и молио је Хиландар⁶, и би му дан од цара; и врати се од цара у Свету Гору са великим даровима.

Дошавши у дом Свете Богородице, и целовавши свету цркву, и благословивши се са игуманом и са братијом, рече им да је цар испунио сву прозбу њихову и да је још и превелику благодат добио, дарове и почести царева, све им исприча. Потом оде ка жељеном и богоносном другу своје и господину и оцу, где ћуташе у једињењу духа са Богом, и сатворивши трисвету молитву, и каза му љубазан поздрав и цареву многоусрдно поклоњење. И када су сели, исприча му све од почетка, како: „Бог молитвама пресвете Богородице и твојим светим молитвама предложи све наше прошње вољи царевој, и добисмо у Богу сву вољу нашу

добро испуњену, и цар благодари Бога због преподобности светиње твоје, и због велике ти смерности Бога ради, и посла ти многе дарове и много злата на потребу твојој преподобности, рекавши: И моли за мене. И дарова ми Хиландар са свима метохијама, и написа ми оправдања.⁴⁷ И Преподобни благодаривши Бога и пречисту његову матер за све то, призва игумана и братију, и предаде му заповест цареву; и приложише манастир Хиландар ка Ватопеду, и злато даровано му од цара предаде игуману на потребу манастиру и братији. Јер тако су обојица имали мисао и љубав да ту живот скончају у том манастиру.

И док су они једно мислили у дому Свете Богородице, обојица узевши крст Христов као оружје, пођоше непобедном силом на борбу са непријатељима, и својим великим трпљењем садомише многе мреже њихове, разгоревши се Христовом љубављу, угасише росом светих суза свога подвига огањ злочестија, распаљивање љутих мудро претрпеше успешним срцем, и попалише превару непријатељску,⁸ и чекајући да пређу на божаствену утеху, јавише се многосветли светилници цркве Христове, послани од Бога и његове пречисте матере, и зато се увенчаше непропадљивим венцима, и славу примише са вишњим силама равночасно.

И док су они пребивали у том подвигу, дође ка богоумном кир Сави неки богобојажљив муж, назнамена му богомисаони савет и рече му: „Бог посла тебе у Свету Гору, не да се спасеш само ти и твој родитељ, но да и деци отачаства твога устроиш добар пут, јер пророку је речено: Не упознај ме само ти једини, но изиђи на гору Сион, као трубу унеси глас свој јављајући добре гласе о Јерусалиму, тако да ме сви сазнају⁹. Такође и ти не касни, но сатвори манастир у Светој Гори да буде истинито прибежиште твоме отачаству, да и после вас они, који су у земљи отачаства твога, који се нађу да љубе Бога и његову пречисту матер и који желе истинитога живота, дошавши ту,

да га нађу, и претрпевши до конца да буду спасени¹⁰. И примивши савет са радошћу, уставши као од сна, каза преподобном оцу своме Симеону све по реду. И тај свети монах похвали Бога за све што му рече његов син; и савећавши оба, верне слуге Христове, вазда горећи Духом светим на веће богољубље, и сатворише молитву ка пречистој предстатељници живота њихова, да учини вољу своју, што хоће.

И богогласни монах кир Сава дошавши ка игуману, и сатворивши метаније, рече: „Оче свети, молим светињу ти и просим, да ми на благослов даш једно запустело месташце, да сатворим ћелијицу у име моје, да који дођу од земље отачаства мога, да имају свој си дом, да не досађују манастиру ни твојој светињи, ни братији која живи у овом дому.“ А игуману то не би угодно, и не сатвори воље његове. И исприча Преподобноме. И од тада не уснуше, молећи се пречистој Богородици дан и ноћ, да им испуни прозбу.

И отишавши у Мес у сабор карејски, и савећа са богоносним оцем протом и са другима који га мога, да имају свој си дом, да не досађују манастир, рекавши: „Изабери себи манастир који хоћеш“, ради веће зависти према Ватопеду, јер га исувише беше подигао и изнад силе обогатио, јер многа лета сам ту беше живео, и опет такође многа лета¹¹ са оцем својим богоносним Симеоном. А преподобни Симеон старошћу беше веома ослабио, тако да није могао ни јахати на коњу, и дошавши син његов благодатни кир Сава, и рече му све што је било у сабору светих отаца; и беху послана братија од светог сабора да му предаду манастир који воли. И подигавши оца свога светог Симеона са одром између два коња, обиђе св Свету Гору и све манастире, и не заволи ниједнога осим Хиландара.

И врати се у дом свој Ватопед, утајивши савет од свију, осим сина свога. А игуман и сва братија видевши што се догодило са преподобнима, убојаше се да не отиду од њих сасвим хранитељи

њихови, и савећавши дадоше им Хиландар који је свети изволео светим разумом. И тако написахше: „Ватопед и Хиландар да су један манастир, и свети кир Сава један отац обома“¹². И када је то било, оба преподобна благодарише Христа и његову пречисту матер који испуњују њихове прозбе. И сатворише молитву онемо који је основао земљу на ничем, који све твори само својом заповешћу, и ка његовој пречистој матери; и свршивши молитву, и благослови преподобни сина свога кир Саву. И примивши молитву преподобнога, и узевши људе, оде на подизање дома Пресвете Богородице Хиландарске.

VI

О подизању манастира Свете Богородице Хиландарске и о пребивању преподобних у њему

И дошавши у манастир¹, нађе га запустела од безбожних гусара, и где се преклонио ка последњем паду. Преклонивши своја душевна и телесна колена, и сатворивши молитву ка љубитељу своме Христу молећи се из дубине душе, рече:

„Ти, који си основао земљу на тврђи њезиној, и рекао јој да се не поколеба у векове века², погледај свемилосрдним оком твојим светим и овде на мене слугу твога, и пошаљи ми помоћ од пресветога стана твога, и осени ме Духом твојим светим, и буди ми помоћник, владико Христе Господе свију, да сатворим дом пречисте ти матере, као прибежиште свима који те љубе и деци отачаства мога, да се сви који прибегавају овде уместе у пространо царство твоје.“

И уз божју му помоћ, поче уздизати дела и зидати манастир, дом Пресвете Богородице Благодетељнице Хиландарске. И прво обнови цркву, јер црква беше од првих дана, која је и данас³, но би украшена од ових преподобних и распростањена колико требоваше на почаст држави

отачства њихова. А около манастира сазидаше град и велики пирг у њему, да је подобан царскоме дому, и превелике палате, томе истоме подобне. И једно стече и на више зажеле. И опет испроси у прота и свију светогораца Милеје, и то постаде Хиландар. И кад је био свршен манастир, дође свети Симеон из Ватопеда у Хиландар.

У дому Пресвете Богородице Хиландарске ту почеше пребивати оба светилника божја, творећи сву силу своју у молитвама дневним и ноћним, и са великом љубављу и са премногим сузама непрестано догледајући коначни дан, омрзоше грех до краја, истинито завољеше Христа топлом Авељевом љубављу и вером Аврамовом, и чистом љубављу, која се пре усели у срце Авељу, и која сатвори и патријархе, и Мојсеја сачува, и у пророцима поживе, и сатвори пророка Давида⁴ станом светог Духа, и Јована укрепи, и ради те љубави син божји сиђе с небеса к нама и сва добра даде онима који га љубе, и смрт би згажена, и ад би плењен, и ради љубави постаде једно стадо анђела и људи, и рај би отворен, и царство небесно би спремљено онима који истином љубе Бога. Ова љубав је умудрила рибаре, и мученике је укрепила, и ова је показала пустиње као станове⁵, и ова је испунила горе и пећине појањем, и ова научи све оне који љубе Бога да иду тесним и скрбним путем. А ови свети до краја завољеше овај тескобни и скрбни пут; подобећи се тим светима, све оставише желећи јединога, и нису се бринули ни о чем земаљском, љубећи само јединога Господа. Ради тога им и награда од Господа и венци бише спремљени на небесима, и анђели их ублажише, и не одлучише се од Бога, овде и у бесконачне векове.

И док су они тако напредовали ка небесним и умом прешли на најбољу ствар, хотећи сатворити манастиру коначно утврђење, посла Преподобни богоумнога сина свога кир Саву, написавши ка љубазноме своме пријатељу цару кир Алексију о црквеном утврђењу и о свему што требоваше.

И подигавши се богоносац оде у Цариград ка пријатељу своме цару кир Алексију. И би примљен од цара са великом љубављу, и исприча му о пребивању Преподобнога и све што се догодило са манастиром, како испросише место запустело од безбожних гусара, и би им дано од свега сабора светих отаца:

„И обновили смо запустело, и сазидали разграђено, и довршили смо манастир свете Богородице на службу Богу и пречистој његовој матери, и на приношење жртве за државу великога ти царства, и на прибежиште нашега отачаства. Но и још молимо богољубиво ти царство, да нам велико ти царство даде тамо више од тога.“ И цар му рече: „Са радошћу, што треба светиња ваша, да сатворим и мој мертик⁶ с вама.“

И приложи му цар свој мертик, Зиг царски манастир⁷, са свима пасиштима својим и са метохијама. И написа му хрисовуљ⁸ са сваким царским утврђењем, што је неподигнуто и до садашњега дана. И именована цар кир Алексије цариградски Хиландар царским манастиром, и приложи га ка царским манастирима. И отпусти га цар са сваким великим почастима, и посла много злата на требовање своме пријатељу, преподобном. Помоћу пресвете Богородице врати се Свети узевши царску заповест.

И дошавши у Свету Гору, нађе преподобнога оца свога у дому Свете Богородице Хиландарске, где добро пребива у свему. И сатворивши свету молитву и свето целовање, и каза му за царско поклоњење и све што је било на путу, и за царев дар, и за почаст и велику љубав, и за давање злата, и за предани му манастир Зиг. И због свега тога преподобни благодарећи Бога и пречисту његову матер, и највише се обрадова своме богоносноме другу.

И утешивши се богоносци због свега, и кир Сава монах отпочинувши од труда, и примивши савет од преподобнога, и узевши цареву заповест, оде у Карије ка проту и ка свему сабору светих

отаца, и даде им цареву заповест, и узе од њих Зиг царски манастир, и приложи га ка Светој Богородици Хиландарској. И после времена опет, испроси од Светогораца од свега сабора манастир Светих Исповедника, и би му дан, и ови свети за то њима дадоше благослов златом и рухом и коњима. И то приложи ка Светој Богородици Хиландарској, и распространи манастир велики, подобан првим царевим манастирима.

И сложив заједно до четрнаест манастира, назва га Хиландар; и украсише га оба богољупца сваким потребама; и приложише од своје земље метохије толико довољно, да је двема стотинама чрнаца довољно свега до воље⁹. А благоверном сину његову, који је тада владао на престолу светога Симеона, великом жупану кир Стефану, њему предадоше манастир Свете Богородице Хиландарске и деци његовој после њега.

Ова оба саврсника божаствене благодати, отац са сином, наоружани светим Духом, и венчани благодаћу божјом, први беху пример богољубља и светиње деци својој;

Обојица истинити апостоли, подигнути истинитим Богом на просвећење и на божаствено научење западне стране;

Обојица извори божаствене благодати, који су напојили синове своје богоразумним својим учењем;

Обојица оштре стреле Христове, изоштрене богољубљем и наоружане светим Духом, које су побожношћу проболе срца свију верних;

Обојица источне зраке, које богомисаоно просвећују своје западно отацтво;

Обојица данице пресветлога сунца, које назначују топлоту светога Духа деци свога отацтва¹⁰;

Обојица топли молитвеници целога света, и незалазна светила мисаонога истока, који богомисаоно просвећују своје западно отацтво¹¹;

Обојица богогласни славуји који имају будне душевне и срдачне очи, који су узбудили не-

ућутним божаственим песмама заспале у гресима неразумљем божаствене благодати;

Оба реке божаствених бања, који су омили срца овештала од незнања истинитога живота, Христа истинитога Бога нашега;

Обојица богате ризнице за свет, који су обогатили свет светим крштењем и божаственим учењем;

Обојица грађани вишњег Јерусалима¹² и богозрачна светила, који су богомисаоним очима прозрели будућа добра и вечни живот;

Обојица се јавише Владици своје чистији од искушана злата, пошто се ради њихова часнога живота Христос уселио у њихове прекрасне душе, по истинитом обећању своје, будући да рече: јер ћу се уселити у њих и бићу им као Бог, и они ће ми бити народ¹³;

Обојица се превеликом смерношћу и чистим истинитим покајањем убелише јасније од снега, постављајући деци својој истинити узор да непрестано траже истинитога живота небеснога;

Обојица земаљски анђели, небесни људи, небопарни орли, који су својим преподобијем и превеликом уздржљивошћу узлетели на небесну висину;

Обојица светлодушни и једнаки светилници, који су рекама суза окрилатили свете молитве, и узлетели ка своје љубитељу Христу, кога узвеличаше на земљи и на небесима, примише највећу благодат од њега, доброту сакривену онима који се боје њега;

Обојица сведушно изишавши на тражење добротвора свога Христа, који су се осим тога уклонили од свакога блага, ваистину обновивши у себи знак истинитога Бога свога;

Обојица блажене слуге, које имају будне очи у све часове, чекајући Бога свога са чистом вером, који су ужегли не само једине своје воштане светилнике¹⁴, но и сами просветивши се разумом речи божје и очистивши душе своје добрим делима овога живота, презреше овај видљиви жи-

вот, гледајући умним очима на онај вечни свет и који се не свршава, украсивши нарави своје заповешћу божјега јеванђеља, исправивши своје обичаје апостолским учењем, примивши сав страх од страшнога суда божјега, свагда имајући пред очима својима смрт своју, са прозрењем свега земаљскога са довољством причештајући се овом животу, а сву своју жалост бацише на Бога са сигурним уздањем, свагда као два светила која богозрачно сијају Владици своме у богољубним срцима својима, држећи реч живота и управљајући га по истини божјој, истинити служитељи Христови.

VII

О пребивању светога Саве монаха у мучалници и о престављењу преподобнога оца нашега Симеона

Док су се ови свети у овом подвизавали и непрестано будно напредовали, овај боголепни и Богом изабрани монах кир Сава, дејством светога Духа, гледајући богомисаоним умним очима на пресветлу светлост, преводио је помисао своју на боље; научени живети у сједињењу са Христом не остављају се њега никада, тако да није никада престајао да иде за њим, то јест за светим заповестима закона божјега. Јер блажени су, рече, и непорочни који пребивају у закону господњем¹. Њима подобећи се и овај богоносац, хотећи у сједињењу остати, све чинећи по божјем примеру и хотећи нам собом указати сваки узор, и наставши место пресветло и изванредно, украшено по подобију рајском сваким лепотама, у средини Карије, где живе свети чрнци по скитском начину² у свакој тишини уједно по два или по три, и то купи од Светогораца, и сатвори себи сихастирију³ и у њој цркву светога Саве Јерусалимског⁴ на пребивање двојци или тројци, по речи божјој: Где су два или три сабрани у име моје, ту сам и ја посред њих.

У њој и сам тај свети поживе по подобију древних првих светих отаца са великом уздржљивошћу, пошћењем, бдењем, обноћним стојањем, лишивши се сваког телесног утешења, у пошћењу и у сузама сатворивши сву силу своју, сав свој живот живећи по анђелском подобију подобећи се као бестелесним силама, сваки дан веселећи се духовно сузним струјама, ревнујући свом силом животу светих, свагда помишљајући у своме уму: „Продах се Богу у ропство, отуђивши се од свега по заповести божјој, и пошто живим на туђој страни и достојно ми је да будем порабоћен свакој божјој вољи.“ И свагда умртвљујући тело своје подвижним молитвама, а душу обливаше бого-разумљем слушања медоточних речи; и њима поучаваше се дан и ноћ, по речи богооца Давида, подобећи се плодовитом дрвету, засађеном при изворима вода, које и нађе свој плод у своје време⁵.

Остаде ту са великим ћутањем бдијући све-ноћним молитвама, никада не подиже ума, чекајући помоћи од вишњег, и ради тога умртвљаваше се сваки дан, једући хлеб по мери, по мери пијући воде, дајући телу своме покој у један час или у два. Ваистину непорециви усилник царства небеснога, дотле да је могао са Давидом рећи: Срце моје усахну као трава, јер заборавих јести хлеб мој; и приону кост моја телу мојему. И колена моја изнемогоше од поста, и тело моје измени се⁶ јелеја ради. И уставивши себи велики канон⁷, и колико остаде ту предржа га, и тако устави тај канон ономе који хоће ту да живи; по истом правилу заповеди истим начином држати пјенија дневна и ноћна.

А у дане великога и благовернога краља Стефана Уроша, сина првовенчаног краља Стефана, унука светог Симеона, док је у истој ћелији држао исти канон, откри Бог некоме чрнци, ученику његову, јеромонаху Доментијану, Духом сзетим да назнаменује живот овога светог, и би прописано од њега.⁸

А вратимо се ка једномисленима и богоносним друговима и једнодушним саподвижницима.⁹ Имајући у земаљском телу силу небесних сила, и недомислими својим лепотама, и неисказани богољепијем, изванредно украшени, достојни житељи јеванђеља Христова, низлажући мисаоне непријатеље силом крста, свагда се спремаху ка позиву небесноме, подобећи се бестелесној природи херувимској, у неумучним духовним песамама, у сузним капљама, у истинитом исповедању Христову, у скрушености срца, у чистоти и у душевном и телесном целомудрију, у миру и у светињи, у превеликој смерности, и у свакој уздржљивости, свагда приковаше тело своје у страху божјем, и све што је у овом свету сматраху као ђубре, изабравши боље. Ваистину, побегоше од широког пута света, који води у душевну погибао а истинито заволеше уски и скрбни пут¹⁰, и по њему идући без уклањања, и испуњујући светим молитвама све часове дневне и ноћне, и тим тескобним путем уђоше у живот вечни, истинити усилници Христови уграбише царство небесно, приносећи томе подобна служења.

И док су они тако напредовали, опште њихово и свагда чекано доврши се, и доспе једноме да даде дужно Господу своме, ономе који је дошао на врх добрих дела својих, преподобноме оцу и богоносноме Симеону, који се спремао да дужноме послужи и да пређе на блажени и бесконачни живот, и да прими обећано му од Господа свога небеснога, даваоца награде.

А тада приспе време ка божаштеном славословљу и јутарњим пјенијима. А богохвални кир Сава бдио је без дремања сву ноћ због успења¹¹ Преподобнога, печално и скрбно бринући се, скрбећи један о једноме, а нико му није помагао, њему који се по заповести господњој свега одрекао, рода и имања и слугу, па чак и душе своје, хотећи ту једину пресветлу јавити у небесним обитељима. Оставивши једнога брата који служи Преподобноме, оде у свету цркву, у сабор братији,

на појање јутарњега богословља. Оставши мали час и би позван од Преподобнога, и дошавши нађе га где се спрема за позив Оца небеснога. И скинувши га са одра, на ком лежаше Преподобни, и по начину првашње превелике смерности његове положи га на рогозници, на коначној смерности, у последњој телесној ништети, према писаном: Смирих се, и спасе ме; и обрати се душа моја у твој покој¹². И снесе га у црквену папрату¹³.

И пошто је за мали час настало утишје, тргнувши се као од сна, и благослови богоноснога друга свога кир Саву и сав сабор светих чрнаца, богољубиве деце своје. И када их благосиљаше, и наједанпут би некакав шум с небеса, несхватљив нама који смо у телу, и нађе се посред жалости неисказана радост свему сабору светих отаца. И по заповести пресветога Оца небеснога приспе Дух свети са небесним силама¹⁴, хвалећи и појући богохвалну песму:

Хвалите Господа с небеса; хвалите га у висинама његовим; хвалите га сви анђели његови; хвалите га све силе његове¹⁵.

А свети преподобни отац отпеваше им, подобећи се бестелесној природи херувимској, терајући братију своју, свети сабор, да славе са њима Оца и Сина и светога Духа. И неумучну песму поче од почетка псалма чак до краја, рекавши са клицањем: „Свако дисање нека хвали Господ“¹⁶. И уздиже преподобне и свете своје руке ка вишњему добротвору своме, и са анђелима појући небесну песму на земљи, и тако се престаји од нас, и дух свој свети предаде многожељеноме Господу своме, кога заволе, и са миром отиде од нас, радујући се у Богу, спасу своме, коме послужи¹⁷.

Христос, љубитељ његов, примивши пресветлу душу његову, уведе у небесни покој и у светла места, и у рајске обитељи, у станове праведних, у бесконачна добра, спремљена од почетка света¹⁸ и од самога Господа заштеђена онима који

га љубе, и све обећано му дарова, и живот вечни који не свршава на векове.

А жалост обузе сав збор светих чрноризаца због разлучења Светога, и љубима чеда његова проливаху многосузне изворе, лишавајући се свога доброга пастира и добромисаоног учитеља. А чудоносни и богосветли пак кир Сава, непрестано точаше различне, радосне и скрбне, изворе суза: радосне, јер виде родитеља свога тако пресавршена сваким врлинама, и гледаше топла молитвеника и великога чудотворца где иде пред њиме у сва спремљена добра, и где хоће да горе, у пребогатога Оца небескога испуни његове недостатке; а скрбан због лишења доброга саподвижника и лаког тркача и богоумнога учитеља.

И тако веселећи се Духом светим узашиљаше благодарне песме о покоју Светога, и тако са богохвалним пјенијем бише положене његове свете мошти у цркви Свете Богородице Хиландарске, славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове векова.

Свети заповеди љубимому чеду својему, богозарноме кир Сави, да пренесе његове мошти у земљу свога отачаства, јер је и после смрти хтео да неослабно чува паству своју истинити пастир, нелажни поручник¹⁹ за стадо Христово, и хотећи деци својој сигурно показати Христом даровану му благодат и узвеселити чеда своја превеликим чудотворењима, и облити их миром доброга мириса, што и би²⁰.

А овај богољубац, христоименити кир Сава, остаде сам, и приложи се још ка жестоком пребивању, лишивши се свакога телеснога покоја, пост без мере још узе, и проводећи све ноћи у непрестаним молитвама, и још више изобилујући у духовној утеси умножене благодети.

А свети и преподобни отац његов, свети Симеон, стигавши до истините благодати, и примивши награду трудова својих, по својој превеликој смерности удостоји се ући у радост Господа свога, и уселити се у бесконачне векове неисказаном

радошћу, блажен и трипут блажен постаде удостојивши се получити славе твоје неисказане, одакле отиде печал и уздах, где, по писаном, анђели желе привирити; од Бога би ублажен, и уђе у нерукотворну ону дворницу, седе на вечеру небесну са свима избраницима божијима; јер положи наду своју ка ономе који отвара руку, и који насићава свако животно биће благовољењем, и у тој нади не погреши.

VIII

О јављању у сну преподобнога ка љубимом чеду

Видите оца чедолупца, и после небесног одласка непрестано не одлучујући се од свога љубимога чеда и доброга саподвижника и посредника му небесних добара, наоружан Христом и силом пресветога Духа, и обогативши се небесним даровима, и мисаоним крилима врлине без закашњења творећи пут у небо, хтео је превести богоноснога друга свога на превелику врлину, јављајући му се у сновиђењу украшен некаквим преславним и неисказаним лепотама, и пресветлим венцем сијајући више од сунца, веселећи и тешећи и утврђујући га силом пресветога Духа и дарованом му благодаћу, рекавши:

„Чедо моје душељубно, радуј се због мене, родитеља свога, и не скрби због мога разлучења. Ево разуми добро, нека ти буде познато о мени од овога мога виђења. Славу, коју видиш на мени, пресветлу и неисказану, том ме славом прослави Господ славе Исус Христос, истинити Бог. Када се, дакле, разлучи душа моја од земаљскога тела овога живота, тада ми Господ дарова милост и благодат своју, и примих вечна добра и истинито царство небесно, које ми пре назнаменујући показиваше писањем у књигама¹, још док сам био у земаљском царству моме.

Благословен си ти, дакле, од Бога јер ми постаде посредник вечним добрима и бесконачноме животу. И зато ти је Бог спремио превелику благодат, што се за ме потруди будним подвигом и за моје привдење у Свету Гору.

Радошћу радуј се, изабрани сасуде Духу пресветоме Христом назнаменани, помазани апостолском благодаћу још пре твога рођења², чијег ћеш се учења и стојања у збору јавити саопштник.

И подобећи се оним сунчаним зракама које су оптекле крајеве васељене, неиспитане путеве Владике свога, које на земљи походи својим пресветим ногама, све ћеш оптећи и поклонитићеш се свима светим стопама његовим, и написаћеш сва страдања његова на таблицама богољубивога срца твога, и света душа твоја биће престо томе самоме, и Господ који царује у векове биће с тобом³.

И примићеш Богом јављену благодат на истоку, и власт на земљи да вежеш и дрешиш грехе човечанске⁴.

И земље и градове оптећи ћеш, као Игњатије Богоносац,⁵ проповедајући чисто учење Христово, и на земљи и на небу узвеличиће се име твоје.

И научићеш своје отачаство побожности, и показаћеш многима узоре врлине, и многи ће кроза те познати Бога истинитога и твојом добром речитошћу⁶ доћи ће на истинито покајање.

И на апостолском зидању законоположења Христова све испунивши и од истока доћи ћеш к мени⁷, и заједно удостојивши се општем блаженству јединосущне и нераздељне и животвореће Тројице, насладићемо се вечних добара у бесконачне векове, амин.“

А овај свети богозваник, пренувши се од сна, прослави Бога који чини дивна и неисказана⁸ од првога дана и до садашњега:

„Твоју љубав, Свети, непрестано без измене сматрам блаженом, и тебе величам, и клањам се твојој великој љубави, јер такову бесконачну љубав имаш ка мени, љубимоме чеду своме, као

жив и после смрти не одлучујеш се ишчедија⁹ срца твога, посећујући васпитање своје светим посећењем, и много печалну душу моју и скрбно срце моје сладећи и веселећи својим преподобијем, и казујући ми бесконачну радост. Јер, ваистину, праведници ће на векове живети, и од Господа им је награда, и сила и разум од вишње премудрости. И сматрам те блаженим, Свети, јер убежа од сујете овога света, и љубитељ твој Христос удостојио те је као сина светлости, јер си истину заволео која те води у живот.

И нека је слава човекољубивоме Богу, који те је узвео од рова страсти и од блатне земље, и који је поставио на пространо ноге твоје, и исправио стопе твоје право у царство своје, и који те је удостојио реда светих и стојања у збору вишњих сила, и који је уложио у уста твоја песму нову сагласну са свима преподобнима његовима. И слава Богу богова у Сиону који ти се јавио, коме си заволео служити из младости своје са безначалним Оцем и са светим Духом, а још те и сам изабра из утробе матерње, од искони знајући у тебе добро извољење, и положи те као пред лицем својим да му свагда служиш добром вером и мишљу управљеном горе, да у висинама тражиш славе небесне и живота преподобних и праведних, што и нађе, чега и нас нека не липи Бог твојим светим молитвама.“

А овај свети, богоразумна зрака, оставши сам разумедо Духом светим да је родитељ његов нашао тражено, и подиже се на превећу врлину, да прими подвиг изнад силе, пошћења, бдења, као да је заборавио прве подвиге, и као да их је сматрао као ништа, помишљајући да је бољи један дан у дворима господњим него тисуће лета¹⁰ овога видљивог света. „И одселе — рече — положих почетак да се бојим и трептим од твога светог имена“. И умножи бдење изнад силе и усхођење молитвама ка вишњим боговиђењима још прилежније приносећи дела духовна и богоугодна, по обичају свагда непрестано милујући убоге,

и испуњујући прозбе онима који требају, и свима све беше.

Јер сви од пустиња и од гора и свих страна Свете Горе, долазећи к њему, што ко требоваше, узимаху од њега као своје потребе положене им. Јер који год почињаше или зидати или правити чамац, или друго које дело, само му јављаху, а он сваким потребама испунивши свршаваше, што ко требоваше на савршење дела. А када му оскудеваше имање на требовање или на давање убогима, то много пута и земља откриваше своје ризнице по божјој заповести, и разумевши Духом светим, и помоливши се, и отишавши отвараше скровиште са златом, и никада му не оскудеваше давање убогима.

IX

Чудо које створи са њим Пресвета у Цариграду

*Чудо које створи са њим пречиста Благодетельница у Цариграду*¹. Када је он једном ишао у Цариград, где сатвори многа добра дела ка светим црквама и ка убогима, а још и ка пресветој и пречистој и великој цркви Свете Богородице Јеверготисе², то јест Благодетельнице, ту остави помен својим родитељима и себи до скончања века. И још док је живео отац његов, свети Симеон, дадоше у дом Свете Благодетельнице два кабла злата и сребра; када дође свети Симеон нов у Свету Гору, а још и пре тога, много добро сатворише дому Свете Богородице, и мертиг приложише ту од свога отачаства сваке године, оба светилника божја имајући једну мисао у два тела.

А свети и богоумни кир Сава приздање сатвори ка светој цркви Свете Благодетельнице, колико требоваше ту у манастиру, што и данас стоји на успомену Светога. И колико долажаше у Цариград, свагда ту имађаше обитељ, као истинити

дом имајући изданак свете Богородице Светогорске, превеликом милошћу њезином свагда настањујући се у њезиним домовима³.

И када је ту био у дому Свете Благодетельнице, дође к њему нека доброверна жена и побожна и рече му: „Свети богољупче, тебе ми указа Бог и света Благодетельница, да ти кажем ово заповеђено ми: Тамо у Светој Гори у области твога манастира, у оном и оном месту су два скровишта сува злата; узми и сатвори у њему, што ти је на потребу.“ Изгледа ми да је сама пречиста Благодетельница то казала светоме богоносцу, но он због велике смерности то не јављаше тако, тајећи у себи велику ризницу, сам себе имајући као сместилиште Оцу и Сину и светоме Духу. А велику љубав имађаше ка тој Пречистој, и нештедно имање даваше у њен дом.

А свети и богоразумни монах кир Сава дошавши у Свету Гору и починувши у манастиру Свете Богородице Хиландарске, рече: „Идем и извршићу речену ми заповест оне побожне.“ И сатворивши свету молитву ка љубитељу своје Христа, и ка његовој пречистој матери, и отишавши Богом вођен, и нађе два скровишта сува злата, и узевши донесе га у свој манастир, и сатвори велико посећење свима светогорским црквама, и разда убогима и свима који требају, а највећи део даде у Цариград у дом Свете Благодетельнице⁴.

Пошто је тако успевао и цветао добрим делима и изванредним подвизима, никада не забрављајући обичне службе, нити престајући о њој, бринући се о онима који су у пустињама и у горама и у пештерама, и светим отшелницима⁵ у земаљским пропастима, земаљским анђелима и небесним људима, који су просветили Свету Гору разним светим подвизима; неки од њих примаху храну од анђела у дане овога богољупца, а другима овај телесни анђео приношаше храну, послан од истога Бога, као што и један од тих светих прорече о овом богоносцу да је од Бога послан на служење светима који страдају Христа ради,

који и отидоше ка Христу радујући се светлим душама.

И христољубац, који им је служио, достоји се превелике благодети, подневши велике трудове, једном пролазећи пустиње, свагда својим ногама пешице ходећи; други пут у манастирским работама, а други пут у духовним трудовима, а свагда без измене у пошћењу. Ради тих великих подвига и болест му се усели у срдачне утробе; јер због велике му уздржљивости, пошто му је утроба сахнула, болест се усели у њ и не остави га до краја, из младости своје будући сав здрав телом, но тим болним трудовима стече живот без бола. Када је у те дане цветао леполиком младошћу, и када је држао истинито подобје чрноризачкога чина, по свој Светој Гори сијаше светим животом као сунце.

И верујте ми, браћо и свети оци, да ми рекоше први чрнци који су испрва живели с њим⁶ и видевши живот његов прекомерно, називаху бестелесним анђелом њега, који је имао толики духовни подвиг у телу, и толико се приближио ка Богу постом и светим молитвама дотле, да је и мртве ускрсавао, а не да је само чуда творио. Но због своје велике смерности, рекоше, тога се сам уклањаше, да не буде прослављен на земљи, док га Бог не прослави на небесима⁷.

Добра дела овога богољупца и трудољупца неизмерна су и безбројна, и ми земаљски не можемо их лако знати, а само су позната једином здатељу срдаца и који провиди тајно. Богу који и нашем неразумљу даје своју силу. Јер које Бог изабра, њихова успомена са похвалама остаје у векове. Јер светопевац рече: Блажени су који чувају суд и творе правду на свако време⁸. А овај све дане живота свога положи. бринући се за угођење Христу и за његову правду, и имајући душевну печал за спасење душе своје и коначно разлучење, и свагда упућујући душу своју на добру мисао, имаћаше вазда пред очима својима будуће испитивање и објављивање срдачних ми-

сли и телесних дела и језичних речи, и радост овога живота измењиваше у велику печал, а скрби и печали за добро измењиваше у велику радост. Све ово прозре богоумним очима, непрестано се прилагаше ка већем ридању срца и плачу очију, свагда желећи да веселим ликом и цветним лицем, неисказаном оном радошћу и светлом душом и чистим очима угледа Бога, који седи у великој слави на суду, и да од њега прими утешење и награду радости која не престаје, и неисказана весеља у будућем веку, и о овом се трудио.

А догоди се плећење дому Светих апостола, манастиру званом Каракалу,⁹ од морских разбојника тако, да је пао коначним падом. Јер узевши игумана и сву братију, и све манастирске потребе од мала и до велика, попленивши све, отидоше, и дошавши у Лавру светога Атанасија, бише продани, и лаврани их купише. А они до краја осиромашивши, не имађаху што дати као откуп Лаври за то, но лаврани и манастир узеше, и поработише га под свој манастир да га имају као метох. А они дођоше ка преподобном кир Сави, просећи нешто помиловања од њега, и рекоше му све што се догодило са манастиром и са њима.

Овај, велико божје обитаније и стан пресвете Духу, свагда бринући се за добра дела по срцу воље божје, дајући руку ономе који лежи, уздицање палима, и обогатитељ убогима, и ослободитељ заробљенима, и крепки помоћник онима који немају помоћи, са љубављу а не са гордошћу, свагда имајући пуна душевна недра милостиње господње, вазда љубећи Бога и његове свете самовидце¹⁰, који ће са Господом сести на дванаест престола на расуђење свима увређенима, то имајући на уму своме, не само да испуни прошење братији, но почевши све од корена, од мала до велика, и давши много злата, искупи манастир са свима његовим правдама, игумана са свом његовом братијом ослободи од порабоћења лавриотскога, и манастир узевши себи створи га да при-

носи Богу свете службе за њега и за његове родитеље, да и до данас стоји њихова успомена без заорава.

Такође и манастиру Светих Четрдесет Мученика који је запустео од истих разбојника, који се такође до краја преклонио паду, а овај свети свагда уздиже пало, и милујући убоге, и дајући светима части, подиже и дом ових Светих Четрдесет Мученика у месту званом Ксеропотам¹¹, давши много злато, и украсивши свима потребама, и изографиса¹² свету цркву Светих Четрдесет Мученика, и поставивши свуда утврђену, написа у њој помен родитеља свога и свој, и Богом названи беше истинити ктитори; и ту положи помен родитеља својих и себе, да је и до данас; јер успомена оних који чине добро остаје с колена на колено.

Х

О мољењу светог Саве ка Богу да прослави оца његова и о чудесу мироточном преподобнога Симеона

Овај свети и богоносни нашавши стазу пута господњег, и по њој свагда текући без преваре, по речи пророчкој: Гледах Господа пред собом непрестано, као да ми је с десне стране, да се не поколеbam¹; и ка њему вапијаше дан и ноћ, зовући топлим покајањем:

„О неодржими свим створењем, који си дошао да тражиш нас који блудимо, знајући немоћ нашу, и поможе нас, и дарова велику благодат свима који те љубе. Ради тога и ја полажем наду моју на твоју несхватљиву и превелику доброту, и припадам ка твојем милосрдном и човекољубивом божавству, призивам и вапијем, говорећи: О Господе, свемогући, призри с небеса и види² моје смирење, и прими веру мога несмисленог ума, и укрепи немоћ тела мога, исправи мисао душе моје, и дај ми истинито покајање, и научи ме творити вољу твоју³, и не одбаци ме од лица твога⁴, и

удостоји ме да са љубављу примим реч твоју, коју си сам проповедао, говорећи: Покајте се, јер се приближи царство небесно⁵.

И ово чувши присиљавам се ка твојој милости и молим се, испуни прозбу моју и прими молитву моју, и устани на помоћ мени, и опаши ме силом својом⁶, и дај ми твоје оружје, и научи ме противити се борби, и бори се са мношвом, да победим зле пукове мојих непријатеља који воде непријатељство против мене, слуге твога, и нећу се убојати зла, јер си ти са мношвом⁷; и неће успети непријатељ мој против мене ни у чем; и рећи ћу са радошћу реч твоју са Давидом: Господ је просвећење моје и спаситељ мој, од кога ћу се убојати. И Господ је заштитник живота мога, од кога ћу се устрашити?⁸

И утеши срце моје молитвама твога угодника Симеона, и испуни душу моју духовном радошћу, и овде пошаљи пресветога Духа свога, и обнови кости усахле тебе ради, да сви разумеју твоју неизмерну силу и твоју бесконачну милост⁹. И подај награду своју својој преподобној пред оба свѣта, збора анђелскога и човечанскога, да и ја слуга твој примим превелику смелост, и сав народ прослави велелепно име твоје, Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове.“

Док је он овако успевао у светим молитвама, приспе дан успенија преподобнога оца Симеона. А овај боголепни кир Сава, знајући свога добротора како се од почетка прослављао у светлости светих, и знајући да је његов друг постигао истиниту благодат, и да је примио обилне награде од пребогатог Оца небеснога, и опет хотећи дати обилну благодат деци својој и облити их миром доброга мириса¹⁰, и призва прота и све Светогорце на успомену преподобнога Симеона.

А кад су они дошли, и када је било навечерје празника, овај украси свету цркву сваким почастима и гроб преподобнога оца светога Симеона, прозирући, даном му благодаћу, да ће Христос прославити свога служитеља, који је истопио

тело постом и уздржљивошћу и молитвама, да ће исახле кости излити превелику благодат, и да ће се обновити младост његова као и орла¹¹, и да ће облити свету цркву миром доброга мириса, и да ће чеда своја напунити неисказаним весељем, и да ће се догодити пророштво богоноснога кир Саве, које прорече: „Јер ти, дошавши у Свету Гору, јавићеш се као мироточац, подобан светоме Димитрију“¹². А сада се то јавно догађа да сви виде¹³. Јер овај свети од почетка обуздан божјом благодаћу, пун светога Духа, и имајући благодатни дар од Бога, не само да прозираше благодат која је у родитељу његову, но и у сваком човеку оно што је у њему, и прорицаше будуће. А богоносни хтеде да сви увиде божју благодат без порока.

А када је било свршено све вечерње славословље, и увевши прота у цркву, и узевши кључеве свете цркве, предаде их проту и гроб светога Симеона, рекавши: „Нека Бог вашим светим молитвама прослави преподобнога оца Симеона, а ту к вама нико да не уђе од моје братије, ни ја сам, док не будем зван вашим преподобијем“¹⁴. И узевши прот кључеве свете цркве¹⁵ и предаде их своме ипорту¹⁶. Ноћ приспе, и пошто су сви получили покој, а овај богоносац не заспа сву ноћ, вапијући ка Богу отаца својих, који шаље изворе у својим долинама¹⁷, да и овде молитвама Преподобнога пошаље своју пребогату благодат.

И када је приспело време бденија, уставши прот оде у цркву са свом братијом, и почеше појати бденије по чину и јутрење. А Христос, љубитељ Преподобнога, који га је венчао милошћу и милосрђима, и који га је прославио горе на небесима са анђелима и арханђелима и са свима силама небесним, и сав Бог горе на небесима и сав на земљи са људима, због превелике смртности Преподобнога и због топле љубави његове, Бог опет сиђе на земљу да га прослави са човечјим родовима, и посла своју пребогату благодат,

и приспе Дух свети, по писању пророчком: Дах-
нуће Дух његов свети, и потећи ће воде¹⁸.

И потекоше извори без влаге, али из сухих
костију и из тврдога камена мраморна потекоше
благодатне воде, миро добромирисно, и добро
миришући превеликим мирисима, испуни свети
гроб, и обagri¹⁹ сву цркву Богом дарованом му
благодаћу. А пре тога преподобним оцима, који
су стојали на божјем славословљу, изли се дар
пресветога Духа у срца свију који су ту стојали
и, када је дошао свети Дух, испунише се душе
свију благодаћу, и сви бише удивљени невидљи-
вом благодаћу. И они који су стојали близу све-
тог гроба, видевши извор који тече од светога
гроба, ужаснувши се рекоше преподобном оцу
проту Доментијану, званом Јерусалимиту²⁰, шта се
догодило.

И дошавши прот и они који су с њим, ви-
деше где теку извори превеликих божјих чудеса,
пошто Бог прославља свога светога. И сви изум-
љени светим Духом једногласно ускликнуше: Кир
елеисо²¹. И онај који испуњује све добротом, не
испуни само гроб, но и земљу и креч и камење.
где беше свети насликан на стени²², то све обогати
својом богатом милошћу. А љубитељ његов Хрис-
тос неизмерном милошћу заповеди и сухоме ка-
мену да источи добромирисно миро од ноге свете
слике написане на стени, да и већом славом про-
слави свога угодника, према писаном: Свети који
су на земљи, удиви Господ сву вољу своју на
њима²³. И удивљени бише сви Светогорци, про-
светивши се божјом благодаћу, и молитвама Пре-
подобнога облише се миром доброта мириса.

И позваше богоносног кир Саву, рекавши:
„Дођи да видиш извор велике божје благодати,
источени нам молитвама преподобнога оца и но-
вога чудотворца и мироточца Симеона, који је ју-
че телом био с нама, и који нас данас опет ду-
ховно весели божаственом благодаћу.“ А бого-
зрачни монах кир Сава притекавши, и видевши
благодат пресветога Духа, прослави добротвора

свога за сва добра која су се догодила на њему; и љубазним и слатким устима својима целоза свету раку његову, и обли топлим сузама, као самога ликом гледајући душевним очима богоноснога учитеља и господина, чедољубивога оца и Богу привезаног друга, где свагда твори вољу љубимоме чеду своме и свој деци свога духовнога насада; и обливши се миром доброга мириса, вапијаше:

„Шта ћу узвратити Господу за све што даде мени²⁴ и родитељу моме, који га је прославио пред оба света, пред анђелима и људима? Ваистину су истинита уста божја, који брзо даје обећања своја онима који га љубе, и који испуњује прозбе свима који са вером моле, не само у оном веку, но и у овом, не превидевши ни мољења мене, слуге свога. Слава Богу који твори таква чудеса у последња лета у нашем роду“²⁵.

А који се нађоше болни и да имају нечисте духове, дотицањем гроба Светога и помазањем мира Светога постадоше здрави, од какве болести ко боловаше, сви примивши здравље, прославише Бога и светога угодника његова Симеона.

Сви преподобни и праведни оци, свети сабор пресвете Богородице Светогорске, видевши славу божју и чудеса Светога, која Бог сатвори са њиме, написаше га у ред светих великих преподобних отаца, још и чудотвораца, и поклонилише му се као и свима светима и Богом прослављеноме на небу и на земљи²⁶. И свршивши свету божаствену литургију, сатворише празник светоме Симеону, новоме мироточцу, и приложише га ка светоме Симеону Богопримцу, да им се празнује заједнички празник у један дан²⁷.

И благословише богоноснога оца нашега чир Саву да му напише каноне и стихире и чудотворења његова, а он написав колико је могуће²⁸, и опет благослови нас, ученике своје, истим благословом²⁹. И после времена не разлучи се од свога учитеља, оставивши нам свој свети мир, и сам би од Бога узведен на висине.

У тај дан боголепни отац наш кир Сава сатвори велико славље у дому Пресвете Богородице, угостивши великом љубављу прота и све Светогорце, и одликова великим даровима све, од мала до велика, и обилно сатвори милостињу убогима више од ранијег обичаја, тако да у гъм часу није оставио ништа код себе, осим божје милости и молитве Светога, и тиме још би пребогат. И сви Светогорци сатворише тродневно славље у дому Пресвете Богородице, и прославивши Бога и његова светога угодника, светога Симеона, оца нашега, и благословивши се са богоносним кир Савом, вратише се свако у своје домове.

Избраник божји кир Сава остаде у дому Свете Богородице са богоносним својим оцем, са светим Симеоном, и примише вишу врлину, благословени и препрослављени бише од Бога светога и од небесних сила и од земаљских људи. Јер, ваистину, ветар господњи дува где хоће³⁰, као што по достојности духну свом силом својом и на ове богољупце, и све могуће сатвори им на небу и на земљи, и Богом бише сатворени велики светилници на небу и на земљи, још у телу равни анђелима и састрадалци мученицима, једино мислећи и на једно погледајући, нашавши један пут живота и изволевши своју заједницу, ваистину смрћу купише живот, оставивши све пропадљиво и примише непропадљиво, и јавише се саврсници апостолима и равностатељи преподобнима, обојица једнодушни у телу, обојица опет духовно сједињени, непрестано зборујући неразлучно.

А овај благословеник једини од рода свога поднесе све трудове и тежине за старост Преподобнога, једини за јединога трудећи се без престанка, једини стојећи пред јединим дан и ноћ, једини јединога раније управљајући ка небесним, једини јединоме опет узашиљући част и славу са земаљским, једини са јединим прослави се изнад силе на небу и на земљи, и једини више од свега

рода на земљи ниједан дан не сатвори своје воље, но сатвори вољу божју и свога родитеља, подобећи се Владици своме Христу, који није сатворио на земљи своје воље, но вољу Оца који га је послао³¹. Ради тога молитвама Преподобнога још на земљи прими превелику част и славу.

XI

О презвитерству светога Саве и о преносу моштију преподобнога Симеона у Србију мољењем сина његова кир Стефана

И кад је богоносцу Сави стигло време и стигао у чин тога реда, посла му Бог милост своју и истину своју и просвећење своје. И би постављен ђаконом и попом од некога богоразумнога светитеља Николе, епископа јеришког¹. И када је провео много лета у Светој Гори, и после неког времена опет се сабраше три епископа: Никола јеришки и Михаил касандријски и Димитрије адрамерејски, служивши свету литургију у солунској митрополији, у Светој Софији са својим митрополитом Костадијем, а са њима и тај блажени кир Сава, и благословивши га, и сатворише га архимандрита, и дадоше му носити набедреницу и наруквице. А ово сатворише по самотрењу божјем и по свом грчком закону, да буде архијереј².

И док је он ту пребивао у дому Пресвете Богородице Хиландарске, и док је светим подвигом напредовао ка небесним, и управљао чеда своја на превелику благодат, написа љубими брат његов велики жупан Стефан,³ који царује на престолу оца свога светога Симеона, ка богоносноме кир Сави, много љубазно и много молбено и много сузно:

„О љубазни души мојој, о преподобни оче наш Саво, послушај мољење моје и не презри гласа који ти шаљем из дубине срца мога. Учини с нама милост и пожуривши се, скупивши донеси добро-

мирисне мошти светога и преподобнога оца нашега, и сам дођи, о богоносни, да се наше ста-
частво просвети доношењем његових светих мошти-
тију и твојим доласком. Јер када сте ви отишли
од нас, оскврни се земља наша безакоњима на-
шима⁴ и постаде убијена крвљу и упадосмо у плен
иноплеменика и непријатељи наши подражаше
нас⁵, да не би ли се умилосрдио Владика наш
Христос и пречиста његова Мати, молитвама тога
светога и твојим, о преподобни, и сабрао нас од
незнабожаца и од руке иноплеменика, и посетио
наше немоћи и болести, и избавио нас од против-
них, заштитујући нас од сваког неугодног дела.“

А овај Преподобни не презре љубазнога мо-
љења, но пожуривши се свељубазно, и скупивши
мошти Светога, узео са собом христољубиве и
преподобне, са преподобнима и изванредне чрне
Свете Горе на похвалу и благодарене Светога, и
почеше путовати са светим у своје отацтво. И
посла унапред писмо ка љубимом брату своме,
овако му рекавши:

„Посланицу твоју примих са љубављу и не
презрех твоје сузне молбе, но носим мошти твога
светога господина које си желео, и сам идем с
њима и са часним чрнцима Свете Горе, у којој
изволи живети твој свети господин⁶ и са љубављу
добро послуживши Господу своме и пречистој
његовој Матери, нађе себи добар ред горе у пре-
небесној обитељи, и обогати Господом предано му
стадо божаственим даровима од пребогатога Оца
небеснога, хотећи га и после смрти сачувати. Због
твоје добре вере и због топле љубави коју имаш
ка њему⁷, ево иде к теби са победама небесним си-
ла, хотећи победити силом Христовом и крсним
оружјем све твоје непријатеље и ратне против-
нике од Бога даном му благодаћу⁸. Зато се, о љу-
бимче, спремај на његово сретанье.“

Богоносац овај, јеромонах Сава, свагда прозе-
ре Духом светим превелику благодат која ће заси-
јати од моштију преподобнога му родитеља, а још
и тога ради изабра изванредне мужеве Свете Го-

ре и поведе са собом, да буду опет и тамо самовидци већих чудеса Преподобнога, да заједно, скупивши се народи западни и источни и начинивши један збор, прославе Бога који чини дивна и неисказана дела која прослављају свете своје, и са Давидом рећи ће сви: Ова слава је свима преподобнима његовим⁹.

Јер ови небесни грађани одбацивши пропадљиву материју на земљи, још у телу бише сатворени равни анђелима, једномисаоно послуживши јеванђељу Христову, врста једнообразна, исте душе у два тела, имајући једну вољу да испуне хотење¹⁰ Оца и Сина и светога Духа, и да му предаду чеда свога отачаства, која су процвала различним цветовима, добром вером и чистотом богољубља, и да му спреме савршен народ, наоружан истинитим покајањем.

Обојица и после смрти непрестано неразлучни иђаху од истока ка западу, блистајући као две муње на истоку и носећи божаствену и незамислену сладост своје западном отачаству, идући од истока ка западу, као две Данице разумнога сунца, просветивши се зраком разумнога сунца, Христа истинитог Бога нашега, и као два светила и звезде сијајући божаственом светлошћу, хотећи просветити своје отачаство различним чудесима, један хотећи их облити миром доброга мириса, други пресветлим чудесима светитељског чудотворења¹¹.

Обојица обогативши се од пребогатог на истоку и у Светој Гори просветивши се пречудном благодаћу свога љубитеља Христа, и гредући опет на запад, хтели су тамо показати деци свога отачаства превелику благодат.

Обојица птице рајске, који су цвркућућим гласом у Светој Гори неумучним песмама прешли пут овога живота¹², и који су у Богу прешли стену варљивога живота и разрушили непријатељску средину града, истинити поборници Христови.

Обојица пустињски грађани, који су све горе и пећине оросили својим топлим сузама, и који

опет хоће да оросе своје отачаство мирисима по-
божности и мирисима чудесним.

Обојица као две реке јеванђелских учења,
које излазе од источнога раја¹³, хотећи напојити
своје отачаство различним чудесима и преслав-
ним учењима.

Обојица духовни инструменти и богогласне
свирале, назнаменане Духом светим, и који се
јавише Владици своме као прекрасне китаре ради
неумучног благословља и ради свога чистога жи-
вота и ради превелике смерности, један другога
надмашујући, истинити пастири који се и после
смрти неослабно брину за своје стадо, онај небе-
сном помоћу, а овај божаственим и слатким уче-
њем и духовним поспехом упућујући све у цар-
ство небесно, показујући собом сваки узор¹⁴, раз-
дељени телима и сједињени Духом, још у животу
обојица се уподобише мудроме купцу, и напавши
многоцени бисер, и продавши све своје имање,
и тај купивши, и украсивши се тим небесним би-
сером¹⁵, Христом, удостојише се славе небесне, и
хотећи просветити своје отачаство, и обогатити
божанственим обиљем и украсити славом не-
бесном.

Обојица земље доброплодне¹⁶, које су са вером
примиле семе небесно, и уместиле у себе божаст-
ственим умиљењем, и напојивши га рошењем су-
за, хтели су да расplode своје отачаство у сто
трудова, саветници и саврсници апостола и састол-
ници мученика, и равни патријарсима, заједно
зборујући са анђелима, и љубими од арханђела, и
прослављени од Бога, путоваху од истока ка за-
паду, подобећи се небесним грађанима, светим апо-
столима, хотећи исповедити славу божју дече сво-
га отачаства¹⁷.

А када је часни јеромонах кир Сава стигао
са моштима Светога у своје отачаство, и још на
крају земље своје сrete га његов љубазни син,
велики жупан кир Стефан са часним клиром цар-
ства свога¹⁸. И сатворивши обноћну молитву на
том месту, са псалмима и песмама, појући за по-

кој Светога, са топлим сузама, љубазни син његов са свом децом отачаства његова љубазно дотичући се и радошћу дршћући слатким устима целоваху и горким сузама кропљаху свете мошти свога доброга учитеља и господара, видевши ненадано где се печалтно изменило на велику радост, и испунише се сва чеда Светога недомислимом радошћу превеликога весеља, и тога дана сатворише богосаборно славље, двоструко веселећи се, духовно и телесно.

И богољубива чеда његова са славом и чашћу сатворише провођење Светога, по подобију првога Израилља; и ево други Израил би пренесен не од Египта но од Свете Горе¹⁹. И проведоше га његови синови са духовним песмама и са добромисним кадионицама ка спремљеном му гробу код пресвете Богородице, Студеничке лавре, који сам себи спреми. И положише га у гробу часно, славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек²⁰.

А овај богољубац јеромонах кир Сава вазда непрестаним молитвеним гласовима вапијаше ка даваоцу милости, да опет овде пошаље обилну благодат ономе који је истопио тело постом и светим молитвама, часном угоднику Христову Симеону, и да обвесели чеда своја духовном радошћу, и Богом дарованом му благодаћу, и да их облије миром доброга мириса.

И док се он свагда без сна за то подвизавао, и просио милости са обе стране, од Бога и од Светога, да обаспу милосрђем наследство своје, и да молитвама Преподобнога даду победу против сваких непријатеља и ратних противника, и када је прошло време до дана престављења Светога, приспе и дан самога престављења Светога²¹. И када се сабрала чеда његова и многи народ његове пастве на сатворење празника престављења Светога, и сатворивши обноћно стојање, и јутарња славословља сва бише свршена по чину.

А овај богоносац кир Сава јеромонах, који се од почетка више од свију трудио око старости Преподобнога, и био му посредник ка царству не-

бесноме за његово спасење, а из младости својим доласком у Свету Гору недомислими и ужасни узор дао му за његово спасење, чудесно божје самотрење и немишљену радост ка томе у последње дане, но онај који од нечекања даје радост и од немоћи силу, на боље своје самотрење приведе кроза њ његова родитеља, да буде савршен отац отачаства свога, да Богом и молитвама светога кир Саве постане већи од отаца својих.

Ради тога и овај, имајући вишу смелост ка пребогатоме, божјом благодаћу богоизабраном боносноцу Симеону, више од свију не даде сна очима својима ни дремања обрвама својима²² док не види благодат јављену Богом послану на родитеља свога. И подвизавајући се у светим молитвама, и вапијући срдачним вапајем и сузним ридањем јединоме који зна срдачно, Господу своме, рече:

„Превечни цару херувима и творче анђела, и Боже пророка и апостола, и праведни чувару, и неизмерна милости грешницима, и спаситељу свију који притичу ка теби, и изворе милости, и даваоче свакога добра, и служитељу оних који те призивају истином, и који свима дајеш прошење различним даровима богате ти милости, који си од почетка дејствовао са нашим оцевима, и који си кроз њих показао страшна чудеса небројеном својом милошћу и неизмерном својом силом, Господе Исусе Христе, који си источио воду из тврдога камена жедном народу у пустињи²³, тим истим страшним именом твојим и неизмерном својом милошћу заповеди да дође пресвети твој Дух, и да обнови сухе кости ономе који је страдао ради тебе, и да источи добромисно миро нама који љубимо твоје пресвето име. Јер овај, Господе, пострада ради тебе, и последова твојим светим речима, и показа пример твога смирења нама, који хоћемо да живимо по заповести јеванђеља твога. Да, твојим неисказаним промислом, заповеди да се јави сила једносусне Тројице. Господе, који живиш у векове, и сада ти јеси. Господе Исусе Христе, подигни силу твоју²⁴, и приложи срца народа твога на

твоје угођење. Чудесни Боже, јави своју чудесну благодат; Боже предобри, који се прослављаш у светлости светих, пошालи пребогату милост своју од престола славе царства твога и прослави овога тобом назнаменаног од почетка, да поверује и овај твој народ²⁵, и да пођу за твојим светим заповестима.“

Док се он овако молио, премилостиви Бог, који не превиђа мољења својих молбеника који ка њему вапију дан и ноћ, не превиде ни овога, но га услиша обилним милосрђем. И тога дана, када је служио свету литургију, источи рака Светога добромирисно миро, чинећи чудесна исцељења свима болнима од разних страдања, и одгонећи болести бесних, не само једном, но и у све часове кипећи чудно миро своме отачаству, и сва чеда његова видевши прослављање Светога, прославише Бога у Тројици, који чини дивна и неисказана чудеса својим преподобнима, и многи умиливши се душама својима, повероваше Господу у чудесима Преподобнога, и последоваше Светоме ревнујући његову животу. И многи збор стече својим прослављењем, који и приведе Господу своме²⁶. И сада се догоди реч богооца Давида: Они који су са сузама сејали пожњеће са радошћу, а ходећи хођаху, рече, бацајући семена своја, а они који иду, доћи ће радошћу узимајући своје руковети²⁷.

XII

Поученије светог Саве ка свему сабору његова отачаства о преподобном Симеону¹

А богоносни чудесни јеромонах кир Сава видећи на родитељу својем богодатно извршење речи својих, које и од почетка назнаменаше књижним писањем пророкујући о њему, и узашиљући славу своме добротвору, и веселећи се духовном радошћу, испуни се Богом дарованом му благодаћу, и отворивши богоглагољива уста своја

ка добросродију своме² и ка часним чрнцима и ка благоверном народу отачаства свога, упућујући их на предлежећа добра, и поучаваше их прилажући причу о преподобном Симеону, оцу своме, рекавши:

„Браћо и оци, и децо, слушајте добро, и разумејте благодат јављену нам Господом нашим Исусом Христом и овим господином нашим који је приступио ка Господу и заволео га, по јеванђелској заповести реченој од самога Господа: Ко љуби Господа свим срцем својим и свом душом својом и свим самислом својим и свима чувствима својима, гледа његове заповести³. Да, ваистину, овај преподобни отац наш тако заволи Бога и усрдно му последова, да ниједној од светих заповести његових не даде да падне на земљу, но све примивши у свој свети ум и у душевна своја недра, и написавши на својем срдачном олтару, истинито потече за његовим светим заповестима, све творећи и све испуњујући, тако текући без слабљења до свога краја, да је хтео одати част а и коначној речи господњој: ко претрпи до краја биће спасен⁴, као што сте и многи од вас самовидци почетка његова течења, и истим својим очима видите крај његов украшен превеликим чудесима. И за толико љубазно му течење, удостоји га Владика цар небесни, да је и сретник био његових светих, и да са њима неразлучно зборује у бесконачне векове, још нам и чудеса показа кроз њега, да болнима даје здравље, и бесове изгони и после смрти.

Да, и ви, браћо љубима и чеда овога светога учитеља вашег, који вам је показао добар пример ради вашег спасења, последујте пастиру своје добрим подвигом и чистом вером и преочишћеним душама и нескврним телима и непорочним умовима и просвећеним савестима, свугда носећи чисту мисао у својим душама, свагда спремни ка сваком богољубљу, чистећи се од сваког греха, а избилујући у сваком добром делу⁵, држећи здраву веру, и Бога свега, неба и земље, свагда молећи

и славећи и благодарећи, и преузносећи га хвалама и песмама духовним, смирујући се сами умовима својима, припадајући к њему и клањајући му се свагда без сумњања, и уздржавајући се свагда од свакога зла, брзо и чисто и успешно управљајући свој живот на савршење његових светих заповести, бринући се, сећајући се речи речене од Господа нашега:

Заиста вам кажем, сваки који верује у мене, неће умрети у векове, и на суд неће доћи, но ће прећи од смрти у живот⁶. Но још рече: Ускрснућу вас на живот вечни, и тела ваша опет ћу оживети, и душе ваше опет ће ући у скровишта срдаца ваших, и бићете опет као и оно што је прво било, још и много боље од тога. Јер није, рече, то смрт умрети телом без греха и опет оживети у време суда и у страшни дан другога доласка Христова; но смрт је, рече Господ, ако не послушате речи моје, и не поверујете ономе који ме је послао⁷. Заиста вам кажем, у гресима вашим умрећете⁸, и никуда нећете прећи смртне преграде, но ћете на векове умрети живи телима, имајући живе душе своје у себи, и бићете предани вечној муци, и овде сами, уморивши се гресима, нећете умрети на векове, но са гресима вашима у векове без краја бићете мучени. А када, рече, устану верне слуге моје, који су учинили добра дела вером мојом и послушањем моје речи, прећи ће, рече, од смрти у живот и у вечно живљење⁹, и прославићу их мојом славом, и у бесконачне векове веселиће се са свима силама небесним.

Као што прослави и овога господина нашега пре онога великога дана, на извештење нам неизмерне милости његове прострте пред нама. Да, и ми се, браћо, пожуримо да му последујемо, да нас Господ Бог прослави са њиме у онај велики дан праведног награђивања, јер њему припада свака слава, и част и поклањање, Оцу и Сину и светоме Духу, и сада и увек.

А празноваше двоструки празник Светоме, и примивши свако духовно и телесно весеље, и обо-

гативши се небесним даровима, и молитвама Преподобнога обливши се миром доброга мириса, и примивши благослове од богоноснога кир Саве, вратише се свако својим кућама, славећи Оца и Сина и светога Духа, сада и увек.

Ова два брата телом и духом сарадници и благословом светога Симеона, оца њихова, још из рана многољубазни, и један другога желећи више од злата и драгоценог камена: овај богоносац, пустињско израштење, требоваше повратка у пустињу, желећи својих вршњака, са којима је Богом васпитан и њиховим молитвама удостојен велике благодати и благословом јединороднога Сина божјега, а овај, опет, богоизабрано семе, сапрестолник отачаству својему, имајући неугасиму љубав ка његовој светињи, и не могавши сатрпети његова разлучења, не даваше да се са њиме растане¹⁰.

И док су они тако живели у великој љубави, и док се Христос, љубитељ њихов, настањивао међу њима, и Дух свети почиваше у пресветим душама њиховим, сви непријатељи отачаства њихова, видљиви и невидљиви, падаху под његове ноге молитвама и благосиљањем њихова преподобнога оца¹¹.

А свете цркве утврђиване првим миром и тишином, славослављаху Бога у свакој тишини, поучаване од подвигоположника, богоносног кир Саве, и у свему добро успеваху у божаственим службама и у духовним песмама, славословећи небеснога добротвора, стројитеља света. И друге свете цркве зидаху се у великој слави божјој, заповешћу боголепнога кир Саве и љубазнога брата његова, који је царевао на престолу славе његове. И сва земља отачаства њихова испуни се благодаћу Христовом доласком светих богоносаца од Свете Горе, и благодат божја блисташе свуда, кудгод је ишао свети Сава. Јер сама истина, Христос са Оцем и светим Духом, сатворише светолепну обитељ у њему, уподобивши свету душу његову Аврамовој кућици на истинито покојиште трисветој и животворећој Тројици¹².

И када хоћаше откуда доћи у манастир ка пресветој Богородици и ка преподобном оцу своје светоме Симеону¹³, пре тога доласка долазаше велика благодат светог Духа и испуњаваше сав манастир несхватљивим угодним мирисом, и сви који су у манастиру, удививши се пречудном благодатају, познаваху долазак Преосвећенога још пре његова виђења, не само једини манастир, но и горе и хумке и поља сва се испуњавашу божаственим весељем, и свекрасна и богохвална песма певаше се Господу на сваком месту, најчаснија и највиша славословљаше се не само у светим црквама, но и од свих људи малих и великих заповешћу тих богољубаца и поуком преподобнога оца кир Саве.

Велико благоверије расташе, и множаше се велики број христољубивих људи, и сви цветаху добром вером и богољубљем, завидећи један другоме подвизаваху се на свако дело божје. И као што у време доласка господњег сва земља и сва царства беху пуна весеља и радости, и цветаху сваким весељем, и сав род људски имаћаше дужину живота и пространство у свему, такође у дане светог Симеона и овога самога, када остави родитеље своје и отиде у Свету Гору, Бог беше уздигао њихово царство свемоћном силом, хотећи прославити угоднике своје, и са њиме привести у царство небесно сабор оних који га љубе. И као што онда, тако и сада све беше пуно обиљем свега и множине рода људскога, ради њега горе и брда и удоља беху испуњена сваким весељем и радошћу, да би се видела слава божја, слава онога који прославља свете своје различним чудесима, исцељујући болне, и изгонећи бесове, да би се прослављањем ових на све начине народ привео Богу, и да би се покајањем вратили истинитом животу, и познали свога створитеља, те да поверовавши његовој речи буду наследници бесконачнога живота.

А овај Преподобни све чињаше по вољи Оца небеснога, што од почетка беше видео да отац

чини, и њему последујући свако дело божје у Богу почињаше, и Бог му савршење даваше. Јер Владика његов Христос виноградом именована Израил, преносећи га из Египта; а овај ученик Владике свога не из Египта, но од Свете Горе, избрана пресвете Богородице која благословом небеснога Оца зачевши и родивши Господа свему, и Богом обогативши, назва се богоблагодатна, саопштница јединосушној Тројици, уместивши у своју утробу део божанства, и имајући сваку вољу божју, и овога изабра себи, раније изабрана Богом још из утробе материне. Није био продан од браће у Египат као Јосиф¹⁴, но приведен од српске земље у Свету Гору самим Богом у извољење пресвете Богородице, и њезиним молитвама изнесавши истинити виноград, Христа истинитога Бога и његову пречисту веру, свему отачаству својему, њоме обогати све оне који веома љубе Бога а највише своје отачаство, да се испуни реч Христова: Јер биће, рече, последњи први, и први последњи¹⁵.

ХIII

О игуманству преподобнога Саве у дому свете Богородице Студеничке и о чудотворењу његову

Када је овај богоносац непрестано неодступно желео у Свету Гору, у обитељ Пресвете Богородице, да и живот тамо сконча, и када га је умолио богољубни брат, благоверни сапрестолник светога Симеона, извољеник кир Стефан, да не отиде од отачаства својега, Преподобни учини вољу љубимоме, а непрестано горећи Духом светим, и све часове дневне и ноћне идући за Господом, и имајући на срцу своје написана сва страдања његова, послуша љубимога брата. Умоливши Преподобнога, да буде игуман у дому Свете Богородице Студеничке, по речи Христовој ка Хананејци: да се прво деца насите¹ и овај богољубац

хтеде да Преподобни прво насити децу своју не-наситне хране анђелских учења, и да ту најбољи основ положи, хтеде да постану превелики светилници подобни томе самоме, а уз то и свима преподобнима.

За колико остаде ту, не преста учећи дан и ноћ, све утврђујући у страху божјем и казујући, показујући сам собом узоре врлине, избирајући боље богоразумље и све предлажући деци свога отачаства, и водећи ка богољубљу, а одгоњећи превару болести која уништава душу, хотећи по божјој вољи све уместити у царство небесно. А он сам благословен Богом и његовом пречистом матером, још у Светој Гори сатворен архимандритом, и становањем Преподобнога ту назва се архимандритом игуманом свете Богородице студеничке лавре. Јер ваистину Богом би наречена архимандрија, од које и овај богољубац основа велику архиепископију, дом Спасов, звану Житчу², коју почевши и саврши са благоверним братом својим, великим жупаном кир Стефаном.

И друге свете цркве у свима изабраним местима почевши и сврши, и старе утврди, а нове сазда и све постави на сваком добром закону, и пренесе сваки узор Свете Горе у своје отачаство киновијама, игуманијама, сихастиријама³, свагда имајући у срцу своме онога који се поје светим Духом у устима праведних, и његовом силом све приведе на побожност. Подобећи се Владици своме Христу, који је украсио небо звездама, по истом чину он украси своје отачаство сваком добром вером и светим црквама, поља и удоља и брда, а где не стиже сатворити цркве, ту постави крст, да се на сваком месту прославља име божје, по речи богооца Давида: На сваком месту владавине његове⁴, и да сви благоверни видећи свето знамење у све часове распињу вољу своју распетоме на њему Христу, истинитом Богу нашем.

Свељубазна браћа пребиваху преизобилујући у свакој божјој благодати, и цео народ Богу

узшиљаше свехвално благодарење, колико беху страдања и напасти претрпели од плећења иноплеменика, од глади и сваке пагубе навођењем старога свегубитеља ђавола, погубника рода људскога од почетка. Јер беше подигао рат међу браћом, Вуканом, старијим сином светога Симеона, и кир Стефаном, а доласком истинитих пастира од Свете Горе добише смирење не само ови, но и сви градови и све земље њихова отачаства⁵. Јер, вођени Духом светим и силом божјом, не дадоше да се видљиви и невидљиви непријатељ дотакне стада њихова. Јер онај преподобни чудотворац побеђиваше невидљиве непријатеље, а овога богоносца кир Саву шиљаше на видљиве, оружајући га невидљивом силом и спремајући за борбу Духом светим, што постаде и јавно видимо.

*Чудо светога*⁶. Нађе се неки Стрез⁷ од бугарске стране, и уз то усхрањен од тога сапрестолника светога Симеона, великога жупана кир Стефана, и за његову велику љубав и за сва добра, која сатвори ка њему, одметнувши се од њега и згазивши заповест божју и јеванђелско братотворење, уздиже против њега велику борбу, хотећи ослабити његово отачаство, као што и отац његов, ђаво, отпадник од почетка, постаде борбени непријатељ против рода људскога.

Јер тај се узнесе сам својом вољом и узвеличи ум свој веома, и поче се упоређивати Господу нашем Исусу Христу, и рече у себи: Поставићу престо мој на облацима, и бићу подобан Вишњему⁸. И разгордивши се веома, и иступи из чина анђелскога, и светлост божја би одузета од њега, и испале с небеса сам због грехова својих, и многи анђели, који беху око њега, последоваху гордости његовој. По истом начину, и тај ђавољи син подиже борбу на отачаство Светога, пошто је сабрао тушту и тму сваких народа, на погубљење отачаства његова.

А овај богољубиви, богочастиви сапрестолник свога отачаства по предању очеву, васпитан у до-

број вери, и савршен у побожности, никада се није уздао у своју силу но у силу Бога отачаскога, коме испрва би предан од светог оца свога, његовом заповешћу, по речи господњој, помисао и сву печал своју пред њим јављаше и к њему свагда вапијаше:

„О Господе Исусе Христе, Сине божји, Ти си сила моја и крепост и снага отачаству мојему, и ти видиш беду моју и ђаволску завист, коју има против мене мој ратни непријатељ. Да, ти сило моја и помоћниче мој, избавитељу мој, сатвори по својој вољи, што хоће твоја неизмерна милост.“

И умоливши богоноснога оца, јеромонаха кир Саву, посла га ка овоме који је био свиреп својим безумљем, рекавши да му напомене све раније речено на светом јеванђељу о братотворењу и о завештању заклетве пред Богом.

А овај богоносац послушавши брата свога оде к њему; и напомену му све раније речено пред Богом, и поучи га многим богословљем, како Бог хоће да се сви спасу и да дођу у истинити разум⁹, и да се он одврати од гнева јарости своје, и да се измени ка првој љубави. А отац његов, ђаво, ражегавши га великом жестосрдношћу, сатвори његов врат непокоривим, да преступи реч светог јеванђеља и да испадне од светлости божје и да се приложи ка својим оцима лишеним светлости божје, и да се у тамним местима и у сенци смртној настани са оцем његовим ђаволом, и да буде лишен и истините светлости оба живота, као што и би. А Преподобни, видевши његову несмерну вољу и погледавши на небо, показа му свевидеће очи божје и рече: „Онај који живи у висинама и који погледа на смирене¹⁰, Бог отаца наших, нека убрзо сатвори одмазду своју међу нама и вама.“

И тако отиде од њега победивши га силом божјом, као што раније Мојсије, велики боговидац, победи безбожнога Амалика. А овај други богољубац борећи се силом љубитеља свога Христа по отачаству својем и молитвом својом победи непријатеља свога, подобећи се оном великом бо-

говидцу, који се вратио са горе победивши Амалика, само тиме што је насликао крсно знамење, а овај други боговидац наоружан крсном силом и имајући у срцу своје и души својој самога на крсту распетог, и у рукама својим држећи непобедно оружје, оштрицу мача силом божјом изоштрену са обе стране, која раздељује до мозгава и до чланака, и њоме победи непријатеље своје¹¹.

После вечере се растаде с њим. И у тај час стаде на молитву, узвевши очи своје на висину небесну, завапи ка Богу отаца својих, подигавши преподобне руке на вишњему, један јединоме молећи се и један јединоме јављајући печал своју, зовући из дубине срца:

„Боже, страшни и дивни, и неизречени цару Израилев, који седиш на херувимима и почиваш на серафимима, који си предао силу избраноме слуги твоје Мојсију против Амалика, и који си такође помогао своје кроткоме Давиду против Голијата¹², пошаљи овде своју неизмерну милост и твоју невидљиву силу, и расточи безбројне непријатеље наше, да разумеју, ваистину, да си ти Бог, и да уздајући се у те одолемо молитвама пречисте ти матере, увек девојке Марије, и светога угодника твога Симеона, који нам је показао да сазнамо тебе, истинити живот. Његовим молитвама погледај на ме, слугу твога, који вапије ка безмерној пучини твога милосрђа.

Види, Владико, насиље оних који војују на народ твој, који љуби твоје велелепно име. И не обличи нас јарошћу твојом, нити нас казни гневом твојим, но сатвори са слугом твојим по твојој милости, и сатвори са мношвом знамење на добро, да увиде они који ме мрзе, и да се постиде, јер ти ми, Господе, поможе и утешио си ме. И суди, Господе, онима који су ме опколили, и бори се са онима који се боре са мношвом¹³ да разумеју да си ти са мношвом, и жезао силе твоје пошаљи с висине, Господе, и мишицом силе твоје расточи горде мисли срдаца њихових¹⁴. И узми оружје и штит, и стани у помоћ моју, потегни оружје и

затвори пут онима који ме гоне. И да буду као прах лицем ветра, и анђео твој, Господе, нека им досађује; и нека буде пут њихов таман и клизав, и анђео твој нека их гони¹⁵.

И у име тоје, Господе, погнаћу непријатеље моје, и стићи ћу их; и уздајући се у те нећу се вратити док не скончају, и сатрћу их силом твојом, и неће имати моћи да поступе на моје отачаство. И посла Бог милост своју и истину своју, и исмеја оне који ме газе, и избави вазљубљене своје, и услиша ме, и спасе ме десницом својом.“ И сврши молитву, и рече: Амин.

И разумеде Духом да је Господ близу свих који га призивају истином, и сатвориће вољу онама које га се боје¹⁶, и очи господње су на праведнике, и уши његове послушаће њихову молитву, а лице господње је на оне који чине зло, да истреби са земље њихову успомену¹⁷, као што и ту јавно би. А овај Свети, провидећи Духом светим оно што ће бити, и те ноћи брзо се врати у своје отачаство, не јавно, но као тајно, радошћу радујући се због непобедне силе божје, други боговидац Мојсије победивши крсном силом непријатеља свога другога Амалика.

И те ноћи прободe га¹⁸ анђео божји невидљивим копљем, као што пре свети Димитрије прободe цара Јована, рођака његова, и злом смрћу умори га, као и Свети овога, бранећи своје отачаство¹⁹. И док је још зајутра дисао, разумеде своју рану, откуда му се нађе, пошто није хтео благоговљавања праведникова и удаљи се од њега. И посла журно на стан Преподобнога, да се дошавши помоли за њ. А они отидоше и не нађоше га, брзо вратише се натраг, и јавише све што се догодило са Преподобним. И горком смрћу наједанпут брзо издахну, и од својих изабраних мртав наг би избачен на поругу свима. У један час све нестале, изиђе дух његов, и врати се у земљу своју, и у тај дан погибоше све мисли његове²⁰.

И овај свети се назва блажен муж, коме Бог Јаковљев постаде помоћник. И у тај дан догоди

нам се реч светопевца Давида: Ови у оружју на коњима и на колима, а ми ћемо призвати име Бога нашега. И ти сапети бише и падоше и развејани бише као прах пред лицем ветра, по речи светога, а ми устадосмо и прави бисмо²¹, славећи и благодарећи ослободитеља душа наших, Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек.

А све непријатељске победе угаснуше силом божјом, и мир божји и тишина процвета у отачаству Преподобнога. И пошто су свељубазна браћа живела у велико љубави, у тишини мирно, и док се цео народ њихова отачаства у свему добро веселио на многа лета, а опет после тих година многи цареви подигоше борбу на њихово отачаство. А силом божјом и молитвама Светога не могоше сатворити никакве пакости, но Бог још више прослави слуге своје великим чудотворењем. Док је Преподобни ходио са љубазним својим братом, молитвама преподобнога Симеона оца њихова Бог им показа велика чудеса у свима ратовима, помажући верноме слози своје, сапрестолнику отачаства свога²².

*Чудо о подизању ослабљенога*²³. А једном, када је он био у дому Спасову, у месту званом Житча, и ту беше неки човек, сав ослабљен рукама и ногама, тако да није могао право стати. Овога прими Преподобни, ваистину ученик Христов, подобећи се Владици своје, који је рекао: који верује у мене и дела која ја чиним и он ће сатворити, а уз то и већа од ових²⁴. Владика његов Христос речју подиже у овчијој купци ослабљенога који је лежао тридесет осам година²⁵; а врховни Петар апостол подиже ослабљенога Јенеја²⁶; а овај Преподобни, други апостол, имајући силу истога Владике, молитвом подиже ослабљенога који је лежао од многих година, по речима светих отаца светогорских: „Јер могаше — рече — и мртве васкрсавати, али се уклањаше због своје велике смерности“²⁷.

Узевши ослабљенога унесе га у свету цркву, и преко целе ноћи остаде на молитви, просећи

помоћи с висине. И нико није био с њима у цркви, само он сам и ослабљени, који је лежао пред иконом Христовом. И сатвори многе молитве ка вишњему даваоцу милости, прво за себе, као што Павле каже: сваки архијереј приноси жртве прво за себе, а потом и за људска незнања²⁸; и у подвигу прилежно стојећи, сав небесивши се душом светлом, и богомисаоним умом прозре седмосветла небеса, са топлим сузама зовући из дубине душе, подигавши своје преподобне руке на небесну висину, молећи се говораше:

„Саваоте Боже, неразоримо основање, и праведно сунце, непомични камену, крепка сило, жезле непресечни, превечни изворе и путе истинитога спасења, и обручнице истините славе, неисрпима храно наследна, почетку будућих добра, пун добра и у десницама и левицама, који си дао благодат своју људима да знају тебе, истинитога Бога. Јер ти милујеш и спасаваш својом вољом и премногим милосрђима својима, хотећи да се спасе сваки човек и да дође у разум истине²⁹. И ти, Господе Исусе Христе, сине Бога живога, који живиш у висинама са јединосушним и јединородним ти оцем и са светим и добрим и животворећим ти Духом, који си у старини речју подигао ослабљенога који лежи на одру, и сина удовичина ношена на погреб, и који си прокажене речју очистио, и који си страшним и свемогућим и милосрдним гласом четверодневнога Лазара истргао из чељусти ада³⁰; ти сада свевидећим твојим оком и овде погледај са своје неизмерне висине, и услишај молитву слуге твога који се узда у те, и дођи твојом невидљивом силом, који си згазио кључеве ада, и растргао неизказаним и неизмерним милосрђем болести самртне, дођи и овде на овога ослабљенога, и ослободи од болести која га држи, и растргни свеже болова греховних, и обнови своје створење, да сви људи твоји разумеју неизмерну силу твоју и бесконачну милост твоју и да се кроз све слави пресвето и велелепно

име Оца и Сина и светога Духа, сада и увек и у векове.“

И кад је била свршена молитва, а ослабљени као од сна скочивши, и хођаше, узашиљући славу Богу и преподобном угоднику његову, јеромонаху кир Сави, новоме чудотворцу, који га је простио својом светом речју, који још на земљи има небесну власт од Владике свога Христа везати и разрешавати грехе на земљи.

XIV

О враћању богоносца Саве у Свету Гору

Оставши много времена у дому Свете Богородице¹, настањујући се у богомисаоним виђењима са богоносним својим оцем светим Симеоном, који и после смрти непрестано има једну вољу, борећи се за стадо своје, и силом светога Духа помажући извољнику божјем и својему љубимцу, благоверному богољупцу кир Стефану, и беху три светила богом изабрана на чување народа свога. А на једном од њих догоди се реч пророка Авакума, коју рече: Када се приближе лета, познаће те и када дође време, јавићеш се². И дође Богом послано време, и Бог подиже суд на победу, и поведе свога слугу, хотећи га прославити већом чашћу.³ И поставивши ту игумана уместо себе, и предавши му Богом поверено стадо, и сам помолвивши се пресветој Богородитељници, и помазавши се благословом Преподобнога, и обичном љубављу целова његову свету раку, и благослови народ свога отачаства, и пошто брат његов није хтео, и против његове воље одлучи се од њега⁴.

Поновно враћање Преподобнога у Свету Гору. И опет се врати у обична пребивалишта, у села свете Богородице, у Свету Гору, непрестано вођен светим Духом. И дошавши у Свету Гору, сатвори радост свима преподобнима и праведнима, и по првом обичају био је свима све, милујући

убоге, дајући преподобнима части, све тешећи богатом благодаћу, свагда имајући у богољубивој десници својој неисцрпан извор, свагда сејући семе божаствено, по заповести Оца небеснога: да не разуме левица дела деснице⁵, но све чинећи тајно онеме који види тајне, дању и ноћу посећујући убоге, и богато испуњујући њихове ризнице, чекајући награде од пребогатога Оца небеснога. И док је он пребивао у Светој Гори много времена⁶, а онај богољубни сапрестолник звао га је многим мољењем, и не оде, не могући се разлучити од богоносних вршњака, анђелских сажитеља.

Чудо светог. Једном посла к њему рекавши: „О преподобни, о богоносни, о светодушни, о земаљски анђеле, небесни човече, какво се ово чудо сатвори у нама? Када је твоје преподобије отишло од нас, и свети господин наш Симеон одврати лице своје од нас, и дар светог Духа обичне благодати и призирања Светог не бише јавни, и престаде извор добромириснога мира, због наших грехова затвори од нас свељубазну утробу своје милости; да ли је он овде са нама или није, или отиде с тобом опет у обична пребивалишта Свете Горе, или због грехова наших не слуша нас који се молимо њему?

Да, молим твоју светињу, о свељубазни души мојој, да и ти не презри болести срца мога, које теби многољубимо беше од почетка, истинити слуго Христов, свељубазни Оцу и Сину и светоме Духу, и благодаћу саврсниче свога светог, колико имаш смелост ка Владици своме Христу и ка Преподобноме, пожуре се на помоћ нашу; јер знам да је десница свемилосрднога дуга, и много може молитва праведнога поспешити на добро⁷, и благодат божја може одолети безбројним гресима нашим.

Да по првом обичају сатвори с нама милосрђе своје и посети нас многообразном љубављу твојом, дођи к нама, о пребогати очевом славом небесном; дођи к нама, саборниче анђелима и

равностојатељу преподобнима; дођи к нама о боголепни, не би ли Владика наш Господ твојим доласком, молитвама ти светим просветио лице своје на нама, а преподобни господин наш Свети задржано своје милосрђе опет излио на нас својом богатом милошћу⁸.

А овај Преподобни не могући се одлучити од анђелске сладости пречисте Богородице и изабрања њезина Свете Горе, посла једнога чрнца од ученика својих, попа Иларију, написавши посланицу ка великом чудотворцу, живоме и после смрти, богоносном Симеону оцу своме, на потврду истинитог послушања светога саврсника. Овај богоносни кир Сава по телу би рођен од преподобнога оца Симеона, а великим и чудним божаственим разумом и несагледивим самотрењем син рођени пак, постаде оцу духовни отац⁹, на извештење превелике смерности и целомудренога послушања до смрти, а још и после смрти веома пречудне, кад је овај богоносни заповедник живео у Светој Гори, а његов послушник у српској земљи, па ни ту сасвим, но горе у висинама, настањујући се у пренебесним обитељима са пребогатим Оцем небесним.

Али по истинитој речи господњој, као што рече: Није воља пред Оцем мојим небесним да погине власт људима на земљи¹⁰, и опет, велико светило, апостол Павле, напојен истим светим Духом, рече: Ако трпите карање, као синовима обраћа вам се Бог: и ако оцеви нашега тела караху нас и срамљасмо се њих, како да се више од тога не покоримо оцу духовноме, који нам каже да се на корист причестимо светиње његове¹¹, што сатвори и овај Преподобни подобећи се Господу своме, који је послушао Оца свога до крста и смрти, и овај такође до смрти, а још и изнад силе, после смрти сатвори послушање ка учитељу својему, испуњујући реч Господњу: Ко верује у мене, дела која ја чиним, и он ће их учинити, а још и већа од ових сатвориће на похвалу мени¹², јер се сила моја више испуњава у

немоћном¹³; као што и јавно би међу овима светима, од почетка објављеним божаственом љубављу на просвећење многима, и који су непрестано неразлучни, раздвојени телима и сједињени духом, и један другоме вољу творећи на извештење светих чудеса светитеља.

А послани стигавши у земљу отачаства његова, и дошавши ка царствујућем љубимом брату његову, исприча му све о Преподобном и што му је рекао да учини. А он, богољубац, не остави га самога да иде, но задржавши га, и сам са њиме оде ка гробу Светога; и сатвори обична славословља свеноћног стојања. И када су биле свршене јутарње песме, послани ученик одслужи божаствену литургију по заповести Преподобнога и, сатворивши трисвето над гробом преподобнога оца Симеона, прочита му посланицу богоноснога кир Саве. И када је била свршена молитва, и у тај час речју боголепнога кир Саве приспе Дух свети, а велики чудотворац свети Симеон, отац наш, наједанпут од некуда као са истом речју дошавши, и по првом обичају његова света рака изли богата исцељења свој деци свога отачаства, и сву свету цркву натопи мирисом, све људе своје обли миром доброга мириса.

И овај богољубац, који царује на престолу очеву, најбоље разумеде да Бог више љуби једнога праведника и слуша га више од целога света грешника. И прослави Бога који је дао власт и толику смелост слугама својима, и који се прославља са светима својима од почетка и у бесконачне векове, амин.

XV

О постављењу архиепископа преподобнога Саве

Док је богоносни кир Сава пребивао у Светој Гори, у рукотвореном своме манастиру, и Богом поучаван, примивши богоразумни савет у своје

срце, подигавши се оде на исток, ка пријатељу своје цариградском цару кир Теодору, званом Ласкару¹. И би примљен од цара са великом чашћу, као што приличи светима, јер знађаше да је још од почетка из младости васпитан у свештењу, и да се до краја одлучио од света, и да је у истину заволео Бога, и да му служи по подобију светих. И због тога га тај благоверни цар веома много љубљаше, да буде причесник његове светиње.

И пошто га је цар много дана држао код себе, и богоносни свршивши манастирске послове, и после тога настави говорити к цару о земљи свога отачаства, рекавши: „Скрбно и печално ми је, цару, јер моја земља нема свога архиепископа; а још и многе земље су околу отачаства ми у области државе наше, но нису напредне божаственим исправљењем. Да, хтео бих да твоје велико царство заповеди патријарху да ми освети као архиепископа² једнога од браће моје, која је са мном, да га земља отачаства ми има на осветење своје, и да се држава великога ти царства њиме велича.“ А цар одговоривши преподобноме рече: „Са великом радошћу испунићу ти Богом саветовану и богомисаону молбу, пошто Бог воли; и хоћу да видим тога кога изволи твоја света душа на светитељство³ то.“

И призвана бише пред цара братија која су са Преподобним. И цар не пристаде ни на једнога од њих, и рече цар ка Преподобном: „Ниједан од ових није подобан толикој светињи, осим твога преподобија и богодароване ти светлости.“ А Преподобни одговоривши рече: „Ни ја нисам достојан тога степена.“ А цар рече: „Још пре твога доласка имам извештење да ће твоја светиња бити сапрестолник апостолскога седења, и Бог ми је тебе показао као достојна; зато не противречи.“ А Преподобни рече: „Пошто се на то нисам спремао, где ћу наћи толики издатак и толике потребе, што треба црквени закон?“ А цар рече: „Све ћу поставити у палате царства мога, што је на по-

требу твојој светињи; не противи се толико благодати светога Духа; није ти достојно противити се божјој заповести, јер ми је извештено светим Духом, и Богом ти је поверено стадо отачаства твога, јер нико други не може осећати за твоје стадо као ти, истинити пастир.“ Пошто се Преподобни мното одрицао од тога чина, није могао да не послуша заповести божје и цареве, и рече му: „Нека буде воља господња“⁴.

А цар рече патријарху све о Преподобном и о земљи отачаства његова. Часни патријарх Герман⁵ прими божји и царев савет, да је он по вољи божјој и царевој⁶. И када је био нарочити дан, и када се патријарх обукао по чину велике васељенске цркве са многим митрополитима и епископима и са поповима и ђаконима, био је приведен и овај преподобни кир Сава на освећење, и руком свеосвећенога васељенскога патријарха Германа⁷ и заповешћу цариградскога цара кир Теодора Ласкара⁸ би постављен за архиепископа. А чудесни Бог, који прославља своје свете, и који је овога светога себи изабрао још из материне утробе, и који га је још од младости његове и у Светој Гори обогатио добрим божаственим делима, и на истоку опет је објавио цару о достојности његова светитељства.

И када је била свршена света и божаствена служба, изиђе богоносни кир Сава преизобилно удостојен благодати светога Духа. А благоверни цар сатвори тога дана празник у име наречења новоосвећенога архиепископа кир Саве, радосно прослављајући, преизобилно давши свега довољно целоме народу. А часнога патријарха одликова великим даровима, митрополите и епископе који су с њим и попове и ђаконе, сав клир по закону, који има велика васељенска патријаршија. Цар не само да даде по закону, но и превише, према части свога великога царства и ради овога свога многољубљенога пријатеља; и у те све дане цар раздаде много злато од своје палате, као што и

више рекосмо, хотећи имати део од његове светиње, као што и би.

И свечасни патријарх држаше све дане богоноснога код себе, колико остаде ту са царем, упућујући га о божаственим исправљењима и о душевној користи, и о свима предложенима сваке врсте светогачина и апостолског предања. И опет тај свети патријарх га веома заволи, и преобилно обогати духовним сладостима и божаственом љубављу, својим патријаршким ризама и својим одјејањем, и мазгама са седлима пурпурним, и царском чашћу одликова га, и даде му сву власт божаствену по вољи Оца небеснога, који је дао небесну и земаљску власт Сину своме, и да твори сав суд. По истом начину и овај свети отац отаца целе васељене даде овом љубимом новоосвећеном и духовно рођеном сину своме све потребе његова преосвећенога чина, и свој најпречаснији штап⁹ са сваком божанственом влашћу, написавши му оваку заповест у сву васељену¹⁰:

„Преосвећени патријарх све васељене Герман, поставих овога кир Саву као архиепископа свима српским и поморским земљама, и као свога вазљубљеног сина шаљем га у сву васељену, што је област мога светитељства правоверне хришћанске вере, да има област по моме начину над свима градовима и земљама, над митрополитима и епископима и поповима и ђаконима по божанственим правилима, свакога по достојању и све учити у име Оца и Сина и светогачина Духа, и као и мене тога сви послушајте, који сте у Христу правоверни хришћани.“

И пун свакога богоразумија¹¹, светим Духом прозре беде које ће после бити и напасти и најнемоћнију силу на крају, и разумевши дужину великога пута и издавање многога злата и многотрудно испосредовање тога светитељства, и свемоћном силом божјом, и уз божју помоћ имајући све могуће, испроси благослов од часнога патријарха и од свега сабора васељенскога, да више не иде други архиепископ у васељену на осве-

ћење, но само његово помињање међу првима, и да самоосвећено буде отачаство његово као што је божјом помоћу и самодржавно¹². По истом чину и ово сатвори, да је са обе стране безбрижно, но да се састане тај сам архиепископ са сабором својих епископа, и тако да освећују себи архиепископа¹³.

Примивши од светога благослов себи и своје отачаству, и поклонивши се часном патријарху, и пошто је био благословен од светога, и удостојивши се обилне благодати светога Духа, и његовом светом заповешћу примивши поднебесну власт, изиђе од патријарха са великом божаственом чашћу, као што приличи његовој светињи. И опет дође на поклоњење ка благоверном цару своје пријатељу. А цар га прими љубазно са сваком царском чашћу, и опет насамо много беседовавши с њиме о душевној користи и о пролазности овога варљивог живота, много је молио Преосвећенога да се моли за њега и за државу царства његова, и рече му: „Знам те као достојна ученика Оца небеснога, који је сејао речи животнога семена.“ И даде му много злата, рекавши: „Расеј и ово тамо у Светој Гори по заповести и по налогу Оца небеснога.“ И одликова га сваким царским даровима, и богољубни цар показа му сву љубав срца.

Јер како би неко могао да не љуби овога, који носи у срцу своје ризницу небеске љубави љубитеља Христа истинитога Бога нашега? Јер љубљаху га не само цареви и светитељи, но сви градови и земље и цело племе рода људскога живо у Христу, сви га имађаху као бисер небесни, видећи на њему милошћу и заповешћу вишњег подобије Христово. Јер не могаше се сакрити град стојећи на врху горе¹⁴, јер онеме који верује све је могуће од Бога¹⁵. И порадовавши се радошћу са царем, изиђе двоструко обогативши се, духовно и телесно.

XVI

О враћању преосвећенога кир Саве на запад

Дође у Свету Гору, и видевши жељене станове, прва места ћутања и поста и путеве пустињских пролаза, и богоносне свете саврснике богоумних саветника, лишавајући се духовног утешења, а духом разгарајући се, жалосно растрзаше ризнице срца, сећајући се још како му тим пустињским грађанима Бог пројави превелика боговиђења и истиниту тајну од века сакривену и анђелима непознату, Свету Гору саму истиниту Богородицу, која је од почетка од богогласних пророка проречена Гором Светом, и њеном помоћу опет тешећи се, радоваше се због прошлога, а о будућем скрбно и печално дело јављаше на срцу своме, помишљајући: „Коме је веће дано, више ће се тражити од њега“¹.

А свети, преподобни и праведни, који живе у Светој Гори, од малих и великих манастира, од пустиња и гора и пештера и земаљских пропасти, чувши за долазак Преосвећенога, течаху са журбом и са великом радошћу да виде светог у богосветлом одјејању², васпитање и изданак Свете Горе, да буду благословени од њега, и не само благословени но и освећени. Јер знађаху га да се још из младости у Светој Гори удостојио божје благодати и сматраху га света телом и духом. И сви који долажаху и благосиљаху се од њега, свима беше све, каквимгод узроком ко долажаше, све провидећи богоумним очима и свима дајући изобилно утешење, реч сејући и дело пројављиваше по царевој заповести.

Земаљски анђеол и небесни житељ, имао је пуна уста речи Очевих и Синовљевих, све је веселио Духом светим; богогласна труба позлаћена светим Духом, од Бога подигнута на истоку, унапред јављаше духовно обновљење западнима и све побуђујући ка истинитом покајању, и свима дајући двоструко утешење, душевно и телесно,

веселећи свачија срца, и сладећи све душе духовном сладошћу, својим светим доласком опет напуни сву Свету Гору весељем по првом обичају.

И ходећи свршаваше по светим црквама свете службе, освећујући у њима попове и ђаконе, па дође и до Лавре светог Атанасија, и ту служивши свету службу, освети и ту попове и ђаконе³, и братија утешивши се двоструко, духовно и телесно, прославише Бога због његова посећења, којим их посети.

Чудо светог кир Саве. У то време беху многи разбојници у Светој Гори, по мору не даваху никоме да се где појави. А беше неки разбојник, старешина свима и најсилнији од свију, много зао, и многе манастире погуби до краја, а ни по мору ни по суху не остављаше никога, чинећи велико крвопролиће. И када је ту био преосвећени архиепископ кир Сава, случи се да је и тај зли разбојник дошао у Лавру светог Атанасија, и видевши Преосвећенога, поклони му се. А Свети га радосно прими и целова га љубазно, и задахну га Духом божјим, и узевши га уведе га у цркву Свете Богородице, и молитву сатвори за њега ка ономе који је спреман милошћу, који увек чека наше обраћање.

И када је била свршена молитва, брзо га постиже благодат божја, и сила божја одоле, и не сатрпе зли дух но избеже. А Свети рече к њему: „Чедо, од овога часа хоћу да будеш мој син, а да се оставиш злого пута који упропашћује душу.“ И изишавши из цркве заповеди да се донесу скупоцене красне хаљине од великога оловера⁴, украшене лавовима, и обуче га рекавши: „Од данас нека сви познају да си ти мој син.“ И његову дружину, колико их беше дошло с њим, све обуче у разне хаљине, и рече му: „Чедо, колико требаш имања, даћу ти; само се остави тога дела.“ А он му обећа да више неће наставити да пролива крв. И у тај час даде му синовски део од свега имања, и оседлане и зауздане коње и

слуге на службу му, и сву почаст синовства објави на њему.

А он, продавши лађу своју својој дружини, посла их у своју земљу, запретивши им да се више опет не враћају у Свету Гору. А он остаде са преосвећеним и богоносним оцем, радујући се због божјег дара и због молитве Светога, он који је некада био велики вук и грабљивац, помоћу божјом и молитвом Светога убрзо се обрати на добру веру. А сви Светогорци видевши чудо, које сатвори Преосвећени, одавши хвалу Богу и пречистој његовој Матери, много благодарише Светога који им чини свакојако добро и који их је ослободио од толикога губитеља. И сва Света Гора доби мир у те дане, избавивши се злога непријатеља молитвом Преосвећенога.

Помоливши се у свима светим црквама за себе и за благовернога цара и за цео свет, и поклонивши се часно свима, и целовавши све свете цркве и часнога оца прота Свете Горе, и порадовавши се са свима светима који живе у Светој Гори, и са љубављу целова све, и свети преподобни жалосни и многосузни растанак сатворише са Преосвећеним, горко уздишући, видећи свога доброга чувара и хранитеља где одлази од њих. А он такође обузет већом скрбљу и жалошћу, проливаше најтоплије сузе, сећајући се светог младосног пребивања у Светој Гори, и сузоточног умиљења и свеноћног бдења и неумучног слављења Бога, и духовног сједињења и приближења ка Богу честим и једнодушним и једносрдчним молитвама, и опет сећајући се светолепнога и богоугоднога живота са својим светим родитељем, богоносним Симеоном, који су они проводили, и којим су се приближили Богу, и опет садашњега разлучења, и не надајући се да ће у будућности то постићи, растрзаше се жалошћу духа.

Повратак Преосвећеног од Свете Горе. И давши мир свој светој браћи, изиђе као против воље, због Богом поверенога му стада, печалујући и скрбећи и помишљајући који први основ да

положи, јер тај чин није пре тога био у његову отачаству⁵. И када је био веома печалан док је путем ишао, наиђе на њега заборав, и нађе други извор светога Духа, који је с друге стране точио извор весела, и који је сладио и веселио бого-светлу његову душу; свети Дух, опеван у устима праведника, рече му у уму његову: „Онај који је својом заповешћу основао земљу ни на чем и који је раширио неодржиму тежину, и који је на непомичном камену утврдио своју цркву, тај исти помоћи ће ти свесилном руком, и све ће ти успети на добро поспешењем светога Духа, да цркву твоју, велику архиепископију, савршиш часно са прекрасним бојама и са божаственим лепотама⁶, и да цео народ твој научиш да последује његовим светим заповестима, и часни рог праве вере узнеће се у твоје отачаству.“ И опет разумевши у себи утешење светога Духа, благодари утешитеља свога Христа, који све унапред види, и који изнутра слади срце и свету душу његову.

О доласку Преосвећенога у град Солун. И тако дође у солунски град⁷, и поклонивши се светоме великоме чудотворцу Димитрију и свима светим црквама по реду, и порадовавши се са светим митрополитом тога града, са часним Костадијем, и са њиме љубазно беседовавши о светим заповестима и о душевном утешењу, јер оба из младости имађаху велику љубав између себе, и у Христу добро утешивши се духовно и телесно, и тако оде у свој манастир Филокал, где од почетка имађаше пребивање⁸. Ту давши много злато, и братство своје обдари прилозима, и уписа помен родитељима својима и себи незаборавно до краја. И ту оставши колико хтеде, преписа многе књиге законске и о исправљењу вере, које требоваше његова саборна црква⁹.

И све сатворивши што је на потребу његове светиње, и тако се подиже ка земљи отачаства својега, а написавши писмо посла га пред собом ка своме благочастивом брату овако:

„Благодат и мир од Бога Оца Господа нашега Исуса Христа благочастивом и христољубивом и самодржавном сапрестолнику светога Симеона, превеликом жупану свих српских и поморских земаља, свељубазноме брату моме кир Стефану, у Господу радовање са свима бољарима царства твога, и о мени чуј. Премилосрдни и премилостиви Бог, који од почетка чини велика и дивна, који нам је неисказаним својим промислом спремио спасење поновног рођења, и до сада не престаде, хотећи да ниједан од нас не погине, но нас увек уздиже на већу благодат, и који хоће да молитвама светих отаца наших кроз нас испуни њихове недостатке, у свему доброме поспешествова с нама, и што нисмо могли замислити, то сам Господ својим пресветим Духом јавно објављује нас на освећење и обновљење нашега отачаства, и добро нас води ка твојој часној љубави. И благодат Господа Бога и спаса нашега Исуса Христа и љубав Бога Оца и причешће светога Духа, нека буде с тобом у векове, амин“¹⁰.

И када се тако он приближио ка земљи отачаства свога, и посла брат његов многе у срећање његове светиње, а сам беше обузет великом телесном слабашћу. А дошавши богоносни архијереј, нађе га где веома болује; и жалосно порадовавши се с њим и са свима бољарима отачаства његова, и потом сатворивши свету молитву, и крстом часним осветивши воду, и том свештеном водом помаза га, и помоливши се за здравље и спасење његово, сатвори га здрава.

И радујући се заједничком радошћу остадоше добро у Господу, оба горећи Духом светим за божаствено исправљање и за закон и за свету веру, и за савршење свете велике архиепископије, коју од почетка зачеше са великом љубављу, коју и после времена изванредно савршише божанственим лепотама и украсивши светим иконама, и прекрасним бојама извајану поставише је, и предадоше је светим крштењем Богу и Оцу и светој Духу. А силом божјом и поспешњем

светога Духа објави се у њој свако правоверје, и христоименити народ обнови се у њој водом и светим Духом и поучењем светога и преосвећенога кир Саве, и извести се у њој светим песмама сва божаствена слава¹¹.

XVII

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Студеничке и о освећењу епископа Преосвећеним и о обновљењу истините вере и проклетству безбожних јеретика

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Студеничке¹. Оставши са љубазним својим братом колико хтеде, и оде ка Светој Богородици Студеничкој. И поклонивши се ка светој цркви, приђе ка часноме гробу светога Симеона, и љубазно помиловавши га душевним и телесним рукама, и преслатким целовањем целова га, и претоплим сузама омочи раку свога предброг учитеља, чедољубивог оца и богоноснога друга, и Свети дотакавши се слатко ка светоме духовном љубављу, и обичном молитвом помоливши се светоме, и мир давши свој братији, преподобним чрнцима, деци светога Симеона, и свему христоименитом народу, деци свога отачаства, и тако отишавши отпочину.

И када је био дан недеље и сатворивши по обичају свеноћно бденије због васкрса Спасова, и додајући похвалу богоносноме, и када је у време подобно настао дан, сатвори божаствену литургију, и освети ту попове и ђаконе и подђаконе и чатце, и када је била свршена божаствена литургија, богосветли архиепископ, богоносни кир Сава, по обичају оде да се помоли над гробом Светога.

А он, Свети, свагда имајући пребогату милост ка своме љубимом чеду, и свагда испуњујући му прозбу, не само ту када стоји пред њим у лице,

но и посланицом написаном на хартији од Светога из Свете Горе ка Светоме, и ту примивши његову молитву и испунивши његову прозбу, и сада Свети нарочито преизобилно даде неоскудну благодат пред лицем онога који га љуби, и веома добромирисним миром обли свету и божаствену цркву, и двоструко дадоше благодат светога Духа, оба вршњака, светоносни богоносци, по првој речи један обливајући чеда своја миром доброга мириса, други испуњујући њихове недостатке апостолском благодаћу², и сва чеда светих са обе стране примивши дар светога Духа, уздадоше хвалу Богу који прославља своје свете угоднике, и који их води кроз своје свете на свој пут спасења, показујући им живот вечни.

Поука преосвећенога кир Саве на светоме сабору Лавре свете Богородице. Преосвећени архиепископ отворивши своја богоговорљива уста ка преподобним чрнцима и свему збору деце свога отачаства, објави им богоподобну поуку:

„Браћо и оци и чеда, разумите самислено моју реч к вашем благоверију, ово богомисаоно самотрење³ о нашем спасењу пре векова спремно и светим Духом кроз свете пророке проречен силазак Сина божјег к нама, и кроз свете апостоле, истините самовидце Слова, још боље јавно извештен, и богоносним светитељима и преподобним оцима утврђен, и после њих опет нама предан истим светим Духом да вашем правоверију спомињемо, који је светим апостолом Павлом, учитељем целе васељене, извештен и нама заповеђен: Пазите, рече, умно стадо ваше, у које вас постави Дух свети као пастире и учитеље⁴. Да, и мени уздигнутом на овај степен, од сада није ми лепо ћутати, нити да гледајући ми своје ствари будем најамник а не истинити пастир.

Молим вас, дакле, браћо, прво разумите божји милосрдни долазак к нама и Христово смирење, који је ради нашега спасења оставио неизмерну висину и сишао са неба, и ваплотивши се од Духа светога и Марије Девице постао човек, и

бестрасан вољом божјом примивши страдање, прими самртно распеће вољно ради нас, и умре телом, које прими од наше природе у матерњој утроби, то јест од пречисте и увек девојке Марије, и урачуна се у мртваце, и би положен у гроб, и сишавши у најдоња места ка онима који седе у тами и сенци смртној, и држаним под влашћу држаоца таме и греха и непријатеља, ђавола, који је од почетка погубио многе, и који је у своју таму увукао род наш, и који је од почетка у наша срца положио многа страдања и тешка стењања.

И у ту низост сиђе Господ наш ради нас људи, хотећи нас ослободити и ускрсити, као што и сатвори и ослободи нас те беде и таме, и свакојако просвети, сугубо и трогубо⁵ и на разне начине сведобрим делима, не гонећи, дакле, свога владицаштва, нити се велича својим господством, презревши нас. А и достојно беше да се не брине за нас, ако се добро размотри, како га од почетка не слушамо, нити творимо његове воље, но преступамо све његове заповести, и уз то веће зло творимо што не пазимо себе, ходећи супротно Богу, ништа не угађајући свесуштноме и свемогућему, но штавише творећи му гнев својим многим гресима.

А он не пазећи на све то и видећи нас такове, и знајући сва наша тајна дела, не остави нас да погинемо према нашој злоби, но дође и надмаши своју доброту, и покри нашу злобу, и очисти својом добротом, и откри наша тамна срца, и просвети разумом свога божаштва, упућујући учењем и водећи на правду, и причама приведе ка вери, и чудесима удивљујући све нас⁶, као што и данас виде ваша света љубав на овом бившем пастиру вашем и учитељу и вођу, који вам је собом показао истинити пут. Да, свакако, чувши и разумевши толику божју љубав која је на нама, подигнимо се сви усрдно по стазама духовних заповести, свагда прилежно молећи Господа Бога свога.

Јер то је прво и последње дело: непрестана и богоугодна мољења и молитве ка Богу, ходећи непорочно у његовим светим заповестима, и држећи предања његових светих апостола, и не одлучујући се од црквенога скупа. Јер прва заповест дана је свакоме човеку, и речено клањати се Господу Богу своме, и њему јединоме служити сваком душевном и телесном чистотом и сваком добром вером, и њему работати несагрешно, управљајући сав живот по његовој вољи, и њега јединога бојећи се, и смирујући се пред њим, и себе сматрајући као ништа, а Бога као све, силу и крепост и Спаса избавитеља и победитеља непријатељских нападаја, и од почетка чуvara и савршитеља до конца, Исуса Христа сина божја, коме слава и моћ заједно са Оцем и са пресветим Духом, и сада и увек, и на векове.“

А благодаћу божјом и силом светога Духа сав збор народа божјега дивљаше се чудесима божјим и светим помоћницима божјим, који су са обе стране имали богодаровну власт, небесну и земаљску, и не даваху ниједној речи Преосвећенога да падне на земљу. А свети Дух његовим светим молитвама све оживљаваше у срцима праведника, и жураше велики број Богом изабраних људи у сједињење свете јединосусне и животвореће Тројице. А Богом послано светило све просвећиваше светим молитвама, удивљујући различним чудесима и богогласним поукама, показујући им истинити живот и пренебесно жиће.

Препочинувши ту колико успе у делима божјим, помоливши се пресветој Богородици и целовавши свету цркву, и поклонивши се часно свето-ме гробу Преподобнога, и благослови сав збор Богом преданог му народа, и мир божји давши свима, и опет оде у дом Спасов, у велику архиепископију звану Житчу.

О освећењу епископа преосвећеним кир Савом⁷. И ту помоливши се по Богом преданом сво-ме обичају, и благословивши сва чеда своја која

су ту у дому Спасову, изабра ту од својих ученика богоразумне и богобојажљиве и часне мужеве који могу управљати људе по божаственом закону и по предању светих апостола, и чувати указање светих богоносних отаца. И, осветивши их, сатвори их епископима, и расписавши крајеве отачаства својега, и посла свакога од њих у своју енорију по достојању како кога знађаше, научивши их богоподобно и предавши им свакоме законске књиге, и заповедивши свакоме од њих да са сваком богобојажљивошћу и са чистом вером непорочно ходе, и поревнују за свако добро по новом закону Христову и да сваки пастир чува своје умно стадо по предању светих апостола⁸.

И о том засведочи свима пастирима, рекавши: „Умна стада Христом предана вам чувајте брижљиво, јер су дани зли⁹, и време се већ преклонило до тога да ћете и о последњој и хромој овци бити испитивани у онај велики последњи дан од начелника пастира Христа.“

О обновљењу преосвећеним кир Савом свете истините вере и о проклетству безбожних јеретика. И када су ови тако били послани ради старања и опет заповеди Преосвећени да се сазове велики сабор, да дођу велики игумани и часни чрнци, попови и ђакони и сав народ христоименитих људи, на објављење свете истините Христове вере, на проклињање безбожних јеретика и свију који не исповедају Христа, истинитог Бога нашега.

И када је било сабрање многих у дан празника, и свеноћно славословље би савршено по части празника, и све јутарње по чину беше савршено. А у богоподобно време службе свете литургије, пошто се Преосвећени обукао у богосветлу подобу са новоосвећеним епископима¹⁰, са поповима и ђаконима, и после почетка свете литургије¹¹ и у време апостолскога прочитања по извештењу светог јеванђеља, а потом сам сана-столник апостолског седења и начелник свима,

поучавајући Богом поверено му стадо и оштрећи га на свету веру, и отворивши богогласна уста своја у послушање свима, рече:

XVIII

Поученије светог Саве о истинитој вери

„Браћо и другови и оци и чеда богозвана, приклоните богољубива срца ваша послушању божаствених заповести, и ове свете речи које ви чујете, положите, дакле, браћо, у срца ваша и на савести душа и на умне очи, и разумите.

Бог премилосрдни и човекољубиви, имајући неизмерну милост према роду људском, и преклонивши небеса сиђе на земљу, и својим божанственим промислом и многоразличним страдањима божаственога тела вољно пострадавши и просвети наш род, и свете апостоле посла у сав свет, рекавши им: Отишавши, научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и светог Духа¹. Али како они сами нису стигли до нас, то оци наши, чувши у истину речи њихове, повероваше. Али предобри Бог имајући бесконачну милост, и не хотећи да погине ни један од нас, и по првој заповести и истим начином, по научењу и по проповедању светих апостола, уздиже мене на ово светитељство, хотећи кроз мене испунити недостатке отаца наших, и својим светим Духом заповеди ми да вама објавим реч своју о вашем спасењу, коју са љубављу чувши сачувајте, да и ми будемо причесници реда светих.

И ово прво молим вас, дакле, браћо и чеда, сву нашу наду положивши на Бога, прво држимо се праве вере његове. Јер другога основа, као што рече апостол, не може нико положити, но само који положи Дух свети² кроз своје свете апостоле и богоносне оце, што је права вера, која је кроз седам светих васељенских сабора извештена и

проповедана, и после овога на овом основу свете вере треба нам злато и сребро и драго камење, то јест добра дела, изграђивати. Јер нити је тачност живота без праве вере, ка Богу просвећене, успешна, нити нас право исповедање без добрих дела може представити Господу; но треба обоје да бива, да савршен буде божји човек, а не да нам живот храмље по недостатку. Јер вера спасава, као што рече апостол, љубављу делајући³.

Верујемо, дакле, у Оца и Сина и светога Духа, појући Тројицу божаствену, као узрок и ствараатеља свега узрочнога и створенога, видљивога и невидљивога, која је једнога суштства, то јест јестаства⁴, а у три лица, то јест састава и лица, говорећи: не ликом ни разликом три Бога или три јестаства или да је суштствен бедимо се разумети. Једнога, дакле, Бога и једно његово просто и бестелесно јестаство и суштство исповедамо, а разликом лица различно јестаствена знаменујемо, клањајући се Тројици у јединству и јединству у Тројици, јединству трисаставном и Тројици јединосусној и јединомоћној и сабезначалној. Ову једину знамо присносусну, беспочетну, нерођену, бесмртну, непропадљиву, бестрасну, све стварајућу и садржећу и промислену⁵.

И верујемо у једнога од Тројице, ни Оца ни светога Духа, но Сина и Бога који се од Бога Оца родио, — Слово које се од њега родило безвременно и неразделно —, и несатвореног, јединосусног ономе који га је родио, који је увек с њим, који је добротом све привео из небића у биће, који је у последње дане ради нашега спасења сишао с неба, и који се уселио у девојачку утробу, и који је примесио себе ка телу душевном, а двшу словесну и мисаону, по суштству од те свете и пречисте Богородице Марије.

Од Бога Оца јединосусно му Бог Слово, који је због множине човекољубља вољом Оца и Духа изволео спасти своје сздање, од Очевих недара, одакле никако не одступи, сиђе, и ушавши у утробу пречисте Дјеве и примивши тело душевно

словесном и мисаном душом пре непримљено, прође Бог ваплоћен⁶, родивши се неизрециво и сачувавши нетакнуто девојаштво оне која је родила, не примивши ни самућења ни измене, но оставши што беше, и постаде што не беше, примивши зрак слуге, уподобивши се нама, истином а не привиђењем, по свему, осим греха.

Јер знамо га савршена Бога и савршена човека, не једнога ни другога, но јединога тога пре ваплоћења и после ваплоћења, један сложен састав, тога у два савршена јестаства, и у два јестаства и сопства, и у две природне воље, и делатношћу обема по саставу смешенима, неизменљиво исказиваног тога самога, који вољом хоће и дела божаствена као Бога, и тога самога који вољом хоће и дела човечански као човек⁷.

Јер и природним нуждама беше обложен, но вољом роди се, вољом огладне, вољом ожедне, вољом труди се, вољом устраши се, вољом умре, уистину и без маштања претрпевши сва природна и истинита страдања човечанска, а распет безгрешан окуси и смрт, и трећи дан ускрсе телом, не видевши трулежи, и човечанско суштатство ускрсе без пропадљивости и без смрти, и на небеса узевши седе с десне стране Оца. И опет ће доћи да суди живима и мртвима⁸; као што се узнесе својим телом, тако ће дошавши дати свакоме по своје делу. Јер васкрснуће, рече, мртви, и устаће они који су у гробовима, и они који су сатворили добро са правом вером поћи ће у васкрсење живота, а они који су сатворили зло у васкрсење суда⁹.

А ка овом поклањамо се и целујемо свечасни образ¹⁰ човечанског тела Бога Слова помазана божаственим, и бивша неизмењена, да овај који се помазао вером мисли да види телом тога Бога који се јавио и са људима поживео; поклањамо се дрвету часнога крста, и светим часним сасудима и божаственим црквама и светим местима; поклањамо се часном образу пресвете Богородице и сликама свечасних божјих угодника, узвишу-

јући душевне очи ка првообразној слици¹¹, и постављајући ум у несхватљиве.

Ово је, богољубиви, заповест правоверних отачаских предања; овоме и ми последујући тако верујемо и тако исповедамо, и све јеретике и сву јерес њихову проклињемо, примајући свих седам васељенских сабора, 318 светих отаца који су били у Nikeји, 150 светих отаца у Константинову Граду, а трећи у Ефесу две стотине светих отаца, четврти у Халкидону 630 светих отаца, пети у Константинову Граду 164 света оца, шести опет у Константинову Граду 170 светих отаца, и онај мало после који је био у никејској митрополији, седми сабор 350 светих отаца против оних који се одричу часних икона и не сликају их и не клањају им се, нечастивим против хришћана¹². Примамо све свете саборе који су се по божјој благодати сабрали у свако време и место ради објављивања побожности и јеванђелског живота које прими саборна црква. А којих се одрекоше они свети оци, одричемо се и ми; и које проклеше они, проклињемо и ми.

Многу, дакле, јерес у различна времена и лета измисли ђаво и насеја у васељену многи кукољ зле вере кроз безаконике начелнике јереси који му служе, на превраћење и самућење праве вере, које проклињемо, и са њима оне који су измислили зле заповести, и гнушамо се сваке нечастиве јереси. А журимо се ка свакој побожности, којој нас уче богословесне слуге божје, пророци и апостоли и светитељи, као што и сам Господ наш Исус Христос, Син божји, рече када од Оца дође на земљу и ваплоти се и роди се по други пут од пречисте увек Дјеве, и заповести очева самотрења и свога саврши дивно, и свакако неисказано распевши се на крсту, и трећи дан ускрсе, четрдесет дана оставши овде на земљи после свога васкрсења, и хотећи узићи на небо ка Оцу, ученицима својима апостолима заповедајући говораше: Отишавши научите све крајеве крстећи их у име Оца и Сина и светога Духа,

учећи их да чувају све што вам заповедих. И опет: Проповедајте јеванђеље сваком створењу; ко поверује и крсти се, спашће се; а ко не поверује, осудиће се¹³.

Ово је дакле права божја вера, крстити се у име Оца и Сина и светога Духа. Ми, који смо хришћани, обећали смо се тако молити Бога свога, свагда чувајући његове заповести и свагда творећи његову вољу, јер вера без дела мртва је¹⁴, по речи Јаковљевој.

Но, браћо и чеда моја љубима, као што и више рекосмо, обоје сачувајмо, са страхом и трепетом сачувајте реч божју и свету његову веру, и призивајући трисвето име његово са чистим срцем, и не ленећи се о светим молитвама припадните к њему, исповедите грехе своје, оплакујући се са сузама пред њим, и томе појући у срцима вашима свагда дан и ноћ без престанка. Јер Бог који се исповеда и коме се моли сам уверава људе, и духовно улази у њихова срца, који добро слушају учење о Богу.

Јер учење духовно није игра нити безумље мисли човечјих, но света вера проповедана, на којој бише основани сви свети чиновни о Христу Исусу Господу нашем, о коме пророци светим Духом божјим прорекоше, и апостоли научише, и мученици исповедаше, и сви свети сахранише, и преподобни оци без порока сачуваше, као на непресечном крајеугаоном камену црквеном, Христу, који је премудрост очева и сила, светодуховно и силно и крепко и тврдо и сигурно у вери, који и до сада многе уверава и утврђује и објављује свима своју божаствену веру, који предобри човекољубац својом богатом милошћу и до нас достиже, испуњујући наше недостатке, пастир истинити који хоће да нас, заблуделе овце, сакупи у небесну ограду¹⁵.

А ову ограду ми, сагледајући мисаоним и душевним очима, молимо се њему увек, припадајући дан и ноћ, и исповедајући му се, јер сам дарује изрећи или помислити, и неисказано са-

чувати. Сатворивши његову вољу, примићемо од њега спасење у овом и у будућем веку, ако верно сачувамо његове заповести, које сам Бог заповеди нама сачувати, и обећа нам за то небесну награду, говорећи: Заиста вам кажем, који сачува реч моју, неће окусити смрти у векове¹⁶.

Да, чеда моја љубима, шта је дакле сигурније или праведније од ове речи, коју сведочи сам Христос, утврђујући правдом? Шта ли је боље од овога: не окусити смрти до века? Јер већ то некушање смрти далеко је од греха. Јер греховним кушањем самртни укус уђе у човечји род до Христа¹⁷. Ради тога он окуси од смрти, будући безгрешан и бесмртан по првом рођењу које је од Оца; но ради нас окуси и пострада, да и ми вером његовом окусимо од бесмртности, као што пророк рече: Окусите и видите да је добар Господ¹⁸; добар је, дакле, веома и прав и веран у свима својим речима, и сва дела његова у вери.

Зато, чеда моја богољубна, ми који га љубимо треба да чинимо дела верна у Христу Исусу Господу нашем, ми који смо примили бесмртну веру од њега, толики дар да не умремо у векове. Зато ако ово сачувате, бићете блажени Богом у векове, и биће блажена срца ваша, и биће блажене душе ваше, и бићете блажени ви који примите божју веру и сачувате се чисто у њој, погледајући на бесмртни Христов дар, и свагда делајте бесмртна дела у Христу, веру чисту и молитву честу, имајући са љубављу наду к њему, и савест чисту ка Богу и ка људима постом и бдењем, истину при свему, телесну чистоту и душевно уздржање, чувајући разум светога крштења просвећења божја, којим се одрекосмо сатане и свију његових дела; но свагда љубећи покајање, исповедање грехова својих и плакање над њима и смерност, оправдање, поучење, исправљење живота свога, мржњу греха, не опијање, не блуђење, но чист живот, јер годи божјим очима да то гледају. Јер Бог је један од почетка и у бесконачне векове.

И ево прва заповест речена ка онима који га љубе: да сваки од вас љубите Господа Бога свога свим срцем својим, свим умом својим, и свом душом својом, и свом силом својом. И нека буду ове речи, које вам ја данас заповедам, написане на срцима вашима и у душама вашима¹⁹. Бојте се Господа Бога сведржитеља, и томе јединоме служите са страхом и трепетом, и томе јединоме приањајте, и не куните се његовим именом. Но нека је ваша реч: што јесте да јесте, а што није да није²⁰.

И тако сасвим нека се не именује међу вама други Бог, осим онога који је створио небо и земљу; а што је на небу горе и што је на земљи доле и што је у води под земљом да се не поклоните тима нити послужите чему²¹, осим Господа Бога вашег, у кога се крстите и веровасте, и одрекосте се тајних дела срама, а постадосте причасници његове добре вере и саопштници његове бесмртности.

Да, тога јединога неодступно држите се, јер је пред његовим очима све откривено²² као што рече апостол, јер Бог наш је огањ који спаљује²³, и који свети грехе оцева на деци до трећег и четвртога рода, онима који га не љубе и не творе воље његове, а који твори милост у десетинама тисућа и у тисућама оних који га љубе и који чувају његове заповести²⁴. Јер он је Бог богова и Господ господара, Бог велики и крепки и страшни. Да, сачувајте његове заповести, и сатворите пред његовим очима све речи што вам заповедих, да вам буде добро и синовима вашим после вас, и бићете живи у векове, ако сатворите добро и угодно пред Господом Богом вашим²⁵, коме слава и вечност у бесконачне векове, амин.“

И свршивши свету божаствену литургију, а мир давши свима и благословивши учено стадо своје, отпусти свакога својој кући. А сам се брињаше прилежно о божаственом му предању, хотећи умножити предани му таланат²⁶ на враћање

Господу своме, увек придржавајући се духовних и богоугодних дела, упућујући све да пребивају у Христу, учећи сваком богољубију, упућујући и тешећи све, милујући убоге, дајући онима, којима је потребно, свако довољство, а сам собом показујући уставе и узоре свију врлина, као што рече апостол: Поче Исус творити и учити²⁷.

Ово сагледа и овај Свети богоумним очима, и неослабно прилежећи боговидној молитви, хранише христољубиве душе корисним беседама и духовним речима, Христом испуњен свима духовним даровима, и из бесмртнога извора напајаше благоверне душе оних који са вером прилазе к њему, назнаменујући бесконачни живот, и водећи на пут живота, имајући у себи безбројне милости и пучину доброте човекољубља божија, свагда горећи Духом светим за стадо своје, истинити пастир послан од саме истине и богоподобни наставник стада свога, прогонитељ јавних и видљивих вукова, и исецајући речју свога божаственога разума трновита учења злославних ученика јеретика, и насађујући неоскудно добру веру, обнављајући новом Христовом благодаћу, и обраћајући све да верују у једно божество.

XIX

О заповести Преосвећенога венчати се свим људима земље отачаства његова и о венчању брата свога Стефана на краљевство венцем посланим му папом од Рима

О послању Преосвећенога ради венчавања људи који су по земљи отачаства његова. После овога опет изабра од својих ученика богоразумне мужеве и постави их као протопопе¹; и ове опет посла у све крајеве отачаства свога да попуњују недостатке. Јер неки људи, који се беху женили по закону, а не беху венчани², беху сметени као овце без пастира. А посланима заповеди овако венчавати род људски: сабирати у цркву све,

старце и средовечне и младе мужеве и жене, и сву децу која је рођена од њих без законског благослова, сакупивши их под окриље родитеља својих, и тако венчаваху појединце свакога од њих, да буду сви благословени у име господње. И весељаше се небесно, и радоваше се земаљско, род човечји благословен који греде у име господње, а свети Дух испуњаваше све благодаћу, и Бог их венчаваше милошћу и милосрђима, и молитвама преосвећенога угодника свога. И сви његови ученици потекоше са радошћу, наоружани светим Духом, испуњавајући заповест Оца небеснога, славећи и благодарјећи обновитеља рода човечјега.

На овом Преосвећеном сада се изврши Јоиљево пророчанство, које рече Духом светим: У последња лета у оне дане излићу од Духа мојега на свако тело, и прорицаће синови ваши и кћери ваше³. И пророштво овога Преосвећенога изврши се на родитељу његову, које прорече истим светим Духом, унапред видећи од Свете Горе: Јер ти ћеш, рече, дошавши у Свету Гору изменити земаљско царство на небесно, и јавићеш се велики чудотворац⁴. И ваистину његовим светим молитвама изли се велика благодат пресветога Духа на његова родитеља, благодат преизобилног милосрђа и великога чудотворења.

И опет молитвама преподобнога родитеља његова изли се на овога преосвећенога превелика благодат светога Духа, и изврши се на њему пророштво његова родитеља, које му рече, јавивши му се после смрти доласком у сан: „Јер ти ћеш — рече — на истоку примити благодат Христом јављену, и показаћеш се као саопштник апостолскога седења, и научићеш своје отачаство свакој побожности, и сваким добрим законима спремићеш Господу савршен народ, и свакако ћеш га обновити Духом светим“⁵.

И овај Преосвећени опет то испуњујући, обнављаше своје отачаство сваким начином, једне учећи побожности, друге освећујући Духом светим и Богом дарованом му благодаћу, друге

венчавајући новом благодаћу по заповести Оца небеснога и апостолским предањем, и неосвећене осветивши, и онима који се после њих рађају опет заповеди женити се и узимати, и да сви буду венчани у име господње са сваком побожном вером и са страхом Божијим, што и до данас молитвама преосвећенога кир Саве свака добра вера расте и светли се по целом његову отачаству. Јер владика његов Христос, сишавши у последња времена, саврши свако отачаско самотрење, а овај ученик Владике свога, на крају века послан од истог Оца небесног, сатвори и већа дела од својих отаца.

О посланству Преосвећенога у град великога Рима. И опет избравши од својих ученика бого-разумна мужа, свеосвећенога епископа Методија, и посла га у Рим ка прехвалним апостолима Петру и Павлу, и ка великоме сапрестолнику светих, папи велике римске државе⁶, давши благослов подобно почасти светима на похвалу, много часно кандило састављано богомисаоним разумом и извајано пресветлом маштом и прекрасним бојама изумљено, које и до данас стоји код гроба прехвалних апостола Петра и Павла. Јер оне свете богомисаоне зраке⁷, где сами телом не дођоше, ту Духом светим превелику благодат сатворише, своје саслужнику⁸ помажући, благословеном да испуњава њихове недостатке; Богом благословени венац њему послаше, да уистину савршенством благословено буде краљевство земље отачаства његова, сваким правоверјем служећи бесконачном царству Оца и Сина и светога Духа⁹, да и они благослове његово отачаство и својом благодаћу венчају добровернога сапрестолника његова отачаства¹⁰.

И написавши посланицу ка великом сапрестолнику светих и славних апостола, папи, исповедавши му неутајену благодат којом сам би венчан од Бога, и молио је да му пошље благослов од светих апостола, а од тога самога благословени венац, да венча свога брата на краљев-

ство по првом отачаству краљевства њихова, у коме се и отац њихов роди по божаственом самотрењу, у месту званом Диоклитија, које се зове велико краљевство од почетка¹¹. И Бог који одасвуд даје силу и успех љубимом служи своје и испуњује све његове небеске и земаљске прозбе, и томе светоме сапрестолнику светих апостола заповеди Духом светим да му пошаље Богом благословени венац, истинитом испунитељу његових светих заповести, да буде благословен Богом, и брат његов по телу венчан, и обојица заједно прослављена још овде на земљи, пре онога великога дана¹².

О доношењу светог венаца од римске државе. И принесен би благословени венац у отачаство његово, кога примивши Преосвећени прослави благодатеља свога ради свих благих дела његових¹³.

О крунисању благовернога кир Стефана од преосвећенога кир Саве. И призвавши благовернога брата свога, превеликога жупана кир Стефана, у велику архиепископију, звану Житчу, у рукотворени му манастир, и по заповести небеснога стројитеља и свога добротвора, преосвећени кир Сава сатвори по обичају свеноћно стојање¹⁴, и двоструко прослави онога који га је прославио, с једне стране богогласним песмама, а с друге стране сакрушењем срца, приносећи жртву један јединоме на душевном олтару скрушенога срца, које Бог никако не понижава.

И у богоподобно време сатворивши свету литургију, и после великога исхода свете литургије¹⁵ узевши Свети венац у великом светилишту, венча благовернога брата свога, и помаза га Духом светим на краљевство¹⁶ да се зове самодржавни господин кир Стефан краљ свих српских и поморских земаља, да од Бога буду венчана сва три помоћника Христова, још у телу живи бише венчани обилном благодаћу од живота Бога, и прослављени различним чудесима.

И не бише само написана њихова имена на небесима, но и слика и подобје, још док су били живи на земљи бише написани на небесима, по речи апостола. Они који су добро служили, добар ред себи стекоше¹⁷. И Господу и његовим светим анђелима бише познати, и још у телу вазљубљени бише Богу и анђелима због њихове праве вере и свима људима бише на удивљење.

Три светила сведочанства божјега подигнута од истинитога Бога ради привођења свога отачаства ка Богу;

три љубитеља пресветле вере Христове;

три испунитеља светих заповести, извршитеља његова закона;

три имајући једномислену вољу у три тела, сви једнодушни, једно мислећи и на једно гледајући, сви нађоше један пут живота;

три подобећи се непрестано Тројици, дан и ноћ, Оцу и Сину и светоме Духу.

И три сатворише на земљи вољу Тројице, отац са два вазљубљена чеда, свети Симеон са богоносним кир Савом, и са њима помоћник божји кир Стефан, првовенчани краљ, сатворивши вољу божју на земљи, јавише се и небесни грађани на небесима.

А овај један, најмлађи телом од двојице¹⁸, би прво рођен светим Духом, и, божјом благодаћу вођен, показа родитељу своје пример божје заповести, и брата свога научи сваком богољубију, и сав страх божји прикуца у његову богољубиву душу, и умно стадо свога отачаства поучи свакој доброј вери, и све венча у име господње, као Бог све испуњујући добротом, и он непрестано подобећи се своје Владици, испуњаваше недостатке свога отачаства, и љубазнога свога брата венча Богом дарованом му благодаћу, и сву земљу свога отачаства испуни сваком добром вером и добрим законима, утврдивши са свих страна¹⁹.

И тако пребиваху у своје отачаству, добро успевајући у Богу, и у све дневне и ноћне часове са љубављу чекаху блажени и слатки глас позива

Владике свога на предлежећи им пут, свагда имајући будне умне и душевне очи на испуњење закона, и на чување божјих заповести и на предани им таланат²⁰, свагда спремајући се за одговор небесноме цару, и тако напредујући помагаху један другога.

XX

О хоћењу Преосвећенога ка угарскоме краљу

Чудо Преосвећенога. И додаде им се жалост од угарскога краља¹ због земље њихова отачаства. А благоверни краљ, његов брат, умоли Преосвећенога и посла га ка краљу угарском да утоли ту печал. А он оде са љубављу, послушавши свога брата, и веома болећи за стадо своје. И дошавши краљу угарскоме, са великом чашћу би примљен од краља по своме достојанству. И ту остаде дуго са краљем ради исправљења посла, и краљ је чинио много насиље земљи отачаства његова, а овога није слушао у његову мољењу. Но Господ, који је некада ходио са слугом својим Јаковом², и многим царевима није дао да га озлобе, но штавише све му успеваше на добро, тај и овога из младости узевши израније спремаше му све путеве, по речи богооца Давида: Гледах Господа пред собом непрестано, као да је с десне стране мене, да се не поколеbam, и ради тога узвеселиће се срце моје³.

И Бог, свагда прослављајући свога слугу, и тада уздиже веома ражежено сунце у тој земљи, у којој живљаше тај угарски краљ, тако да су се растопиле све леденице те земље. И када је потрошен лед у краљеву двору, овај Преосвећени прозре Духом светим будуће и посла слугу ка самоме краљу говорећи: „Реци да ми пошаље леда, јер сам у својој земљи научен да свагда пијем студено вино, а сада не, те трпим због велике жеге сунца.“ А он призва слугу свога и заповеди му дати. А слуга његов рече: „Тако ми главе твога

краљевства, немам га ништа ни теби саоме дати, јер се растопише све леденице у овој земљи због сунчане жеге.“

А послани дошавши рече Преосвећеноме све што је чуо од краља. И у тај час уставши Преосвећени, и стаде на молитву, отворивши умне и душевне и срдачне очи, и пружи преосвећене руке на небесну висину ка ономе који влада небом и земљом, ка милосрдном и премилостивом човекољупцу, послушатељу свога угодника, вапијући му у молитви:

„Предобри водитељу слуге свога, који седиш на херувимима и провидиш бездне, који имаш неизмерну моћ и небројену милост, ти си једини Бог, који утврђује громове и множи муње и који уздиже ветрове, и који си послушао угодника свога пророка Илију огњем⁴, на исти начин, молим те, добри и утешљиви, који си јавио велика милосрђа милости своје од почетка на мени, и који никада ниси превидео молитава мојих, и који испуњујеш све моје прозбе, и овде послушај мене градом, да и ови разумеју да си ти са мнош. И дај смелост слуги твојој, и буди са мнош, слугом твојом, који зна и исповеда тебе творца свега створења, и да утече у ме вода твоја која не гине, и да ми се даде реч на отварање уста мојих и твој добри разум утврђен на теби, високоугаоном камену, и да узмогнем говорити да је довољна тајна твога самотрења.“

И док је још стојао на молитви, и још уздицао руке на небо, наједанпут би ветар од тога места, на коме стојаше Преосвећени, и уздиже се вихор као од његових уста, и узиђе виђен горе на небесну висину. И у тај час бише ветрови и велики громови и страшне муње и велики сумрак, и страх велики на самом краљу и на војницима његовим и на свима који слушају и гледају чудо које иде с неба, пошто Бог прославља свога љубитеља који га је заволео од младости, и њему истином последовао и до последњег свога издисања. И послушљиви Бог послуша слугу свога, који

га истином призива, и превеликим градом отвори небеске уставе великим крушцима, какви раније не беху виђени од небеске висине, и покри место где беше стан Преосвећенога, а не по свој тој земљи. И они који су с њим повикаше к њему: „Помилуј нас, јер ишчезавамо од страха, и од наших животиња неће ниједна остати, и сатвори молитву да престане.“ И послушавши оне који су с њим, и опет сатвори молитву да престане, и тако би.

И по престанку тога града напунивши царску паларију превеликих крушаца, и посла ка великом краљу рекавши: „Када ти мени не посла леда, то ја теби шаљем, што ми је послао мој чувар са својих вишњих висина; и још пошљи слуге да узму, колико ти треба цело краљевство.“ И дођоше слуге краљеве и узеше колико требоваше, и сви војници његова краљевства дошавши узеше, колико беше довољно. И сви се са страхом убојаше због чуда које се догодило.

О уверењу краља угарскога преосвећеним кир Савом. И тај сам краљ видевши чудо које се догодило, које сатвори Бог кроз преосвећенога кир Саву, и дошавши у стан његов, поклонивши се паде на његове ноге молећи га да моли Бога за њега, и назва га духовним оцем. И Преосвећени му сатвори молитву, и краљ му исповеди грехе своје, много молећи га да му каже реч о његову спасењу. А Свети, примивши у срце своје савет божји светим Духом, свима онима који требају довољно дајући божаствене дарове, и овоме великоме краљу исповеди прво величаство Бога свога, који је створио небо и земљу и сву њезину красоту, што је видљиво на њој, и свети му рече да јединоме Богу служи преподобијем и правдом:

„И сатвори човека пречистим својим рукама и постави га царем свима видљивим, положивши облаке и громове и муње на службу земаљским плодовима. Он сам назва светлост дан а таму ноћ⁵, положивши године и времена, и он све сатвори у шест дана само речју својом, и он је саставитељ,

и творац целогa света вишње и ниже природе, Владика и Бог.

Један је, дакле, божаственим јестаством и господством, а разумева се истинит у три сопствена лица: један Бог Отац сведржителъ, и један Господ Исус Христос, Син његов јединочедни, од самога Оца рођен, а не сатворен, не у години ни у времену, но искони са њим увек будући, исти Бог као и Отац, и исти Владика и творац свега, од једне природе будући, и рођен од њега неисказано по Духу, како, сам једини он зна који га је родио пре векова без почетка од своје бестелесне и неисповедиме утробе. И један Бог и Дух пресвети и животворећи, којим све прима живот и бива увек, такође од Бога изишавши и непрестано исходећи⁶ и у Сину почивајући и увек пребивајући, не имајући почетка данима исходу од Бога Оца, ни краја живота, но увек с Оцем и са јединочедним Сином његовим, Господом нашим Исусом Христом, заједно у једном божаству трима лицима и трима образима и трима сопственостима будући свима владају.

Једина, дакле, света Тројица неразделна је заједно будући и не може се саставити, а пресвета и не делима, а делима и не делећи се никада, Бог Отац, Бог Син његов, Бог свети Дух, но једино божаство је свих трију сопствености, из једне божаствене светлости сијају трима светбама као трима сунцима, сами у себи садржећи се јестаством, као што је лепо само томе Владици. Не исповеда се, дакле, само јединство Бога нашега, но и тросопство, тј. Тројица у јединству и јединство у Тројици.

А извољењем те свете Тројице, Исус Христос, јединочедни Син очев, сишавши са небеса ради нашега спасења и ваплотивши се од светога Духа, и родивши се од пречисте Богородице, и ходивши са људима, сатвори многа дивна дела. И доласком овога светлост светлећи ображаше, и истина истину точаше, и болни се исцељиваху, и беси беху гоњени од њега, хроми хођаху, ослаб-

љени жилама скакаху, прокажени се очишћаваху, слепи прогледаваху, мртви васкрсаваху, грешни се просвећиваху истинитим покајањем, нечастиви добро вероваху, проповедаше се непропадљивост свима који га љубе, и објављиваше се опроштај грехова, и до века не оскудеваше његова милост свима који творе његову вољу, и сила његова дотицаше се, и цео свет би позван од њега у вечни живот.

Да томе јединоме дужни смо веровати, и служити му преподобијем и правдом све дане живота нашега, појати и клањати се ономе који је ради нас пострадао, био поруган и укорен, и мучен и погребен, и који је трећи дан васкрсао, и који се после четрдесет дана опет вазнесао на небеса, и који седи с десне стране Оца, и који ће опет доћи са славом на расућење свима уврећенима, и да даде свакоме по његовим делима, праведницима част и неисказану славу и бесконачни живот, а грешницима огањ који се не гаси и таму без светлости и бесконачне муке са ђаволом и са бесовима његовим. Да, пошто Бог умре ради нас, ако смо чеда тога који је умро за нас, дужни смо му работати дан и ноћ свим срцем и свом душом својом и свим самислом својим, подобећи се Владици који је умро за нас, да се с њим опет и прославимо у бесконачне векове, амин.“

*Ово му опет засведочи о љубави*⁷. „Као што се у нама јави исконска и света љубав божја, ради тога Бог очисти све зло у нашим наравима, и исправи живот, и заволе овај свет, и ради тога посла Сина свога вазљубљенога, хотећи њиме цео свет уверити к себи и спасти све који га са вером љубе. И толику љубав јави свима да није поштедео ни свога јединочнога сина, но му рече да умре за све нас, да они који су умрли живе његовом смрћу и опет са њиме васкрсну, и да још у телу сазнају Бога, и да разумеју његову љубав. Јер све што је на земљи и на небесима, све је створено љубављу божјом и њоме све живи. И љубављу нас Бог позва ка себи и приведе нас у

истиниту веру сина свога, Христа. И ако знамо сина божја, и верујемо му, то разумемо љубав божју и бићемо примљени од њега. Бог је љубав, као што рече Јован богословац, који пребива у љубави пребива у Богу, и Бог с њим пребива⁸.

Јер ваистину нема друге љубави ни на небу ни на земљи, осим Бога; како је могуће прво љубити другога, оставивши Бога и његову веру, који је рекао својим истинитим устима: Ко љуби оца или матер више него мене, није достојан мене⁹, и остало. Но још, по светопевцу: Ка матери својој какову имате љубав, ка Богу дужни смо имати још већу и топлију љубав¹⁰. Јер и сам Господ нам је у првој заповести заповедио: Љуби Господа Бога свога свим срцем својим и свом душом својом и свим умом својим и свом снагом својом¹¹. Не треба просто ни упола љубити Бога свога, но колико може о њему самислити душа твоја, треба се подизати к њему са љубављу због љубави његове према овом роду.

Јер Богом бише синови човечји названи љубазним именом, вазљубљени. Зато рече Јован апостол: Вазљубљени, љубимо један другога, као што је Бог љубав¹² и остало. И опет Павле: Љубав божја садржи нас¹³, и Ко ће нас одлучити од љубави божје¹⁴. Јер као што и веровасмо Христу и назвасмо се хришћани, и распећем његовим урачунасмо се у смрт, и крстом побеђујемо смрт, тако и, љубав његову примивши, постадосмо вазљубљени. Да, и књиге апостолске називају нас вернима, као што каже врховни апостол Петар: Вазљубљени, молим вас као и дошљаке и странце, да се оканете од телесних похота, које војују на душе ваше¹⁵. Јер ако сте заволели Христа Сина божјега, и разумели његову љубав, и пребивате у његовој љубави, то нека не живи у вама телесна љубав, као пре, када не самишљасте, и Бога не знађасте.

А сада одбацивши сваку горчину и сувишак злобе, у кротости примите истиниту реч и сами-саоно млеко, да у њему узрастете у његово спасе-

ње. А сву сладост учења господњег и светих његових апостола треба примити љубављу, и са трпљењем, чувајући до краја савршено дело. Јер ко хоће да сатвори што добро у Богу, сам Бог љуби га, и помаже му, јер све је љубављу предао примити у овом и у будућем веку. Љубав божја је Христос, и Христос Бог спашће све христољупце и богољупце и праведне. Христос Господ наш је праведан и чист, и све изванредно љуби. Сви ми који љубимо Христа треба да сатворимо божју вољу, и да све његове заповести са радошћу сачувамо, ми којима је Бог тако веома изразио своју љубав кроз сина свога, Исуса Христа, Господа нашега, коме нека је слава и част и безначелије у бесконачне векове, амин.

А овај ваистину богољубац краљ постаде сличан Павлову уловљењу; као што Христос Владика наш улови гонитеља светих¹⁶ који верују у Христа истинитога Бога нашега, тако и овај ученик Владике свога силом и страшним чудима и богогласним речима, удицом речи божје, и медословеним језиком и љубазним везама апостолске љубави улови овога краља, и савеза га као хитар крманаш оних који се валима колебају, и приведе га истинитом пристаништу, и сатвори га заједничарем истините трапезе небесне вечере царства божјега.

И вером примивши речи Преосвећенога, и сачувавши их добро са страхом божјим, и сачува их у недрима срца, а ваистину примивши страх божји због чуда Преосвећенога, удиви се чудесноме Богу који има толику милост на слуги својој да је и небесима потресао испуњујући његову прозбу. То видевши поверова Богу и његовом преосвећеном слуги, и исповедање своје добро изрекавши са љубављу прими заповест од Преосвећенога, и добро сачува и двоструко се обнови благодатају Христовом, и боље од првога живота поживе у својој краљевству, поживевши са великим милостињама и са премногим смирењем и преста-

ви се ка Богу, и молитвама Преосвећенога, па и тај се после смрти показа велики чудотворац.

Преосвећени кир Сава добро га извести о светој вери, и утврди га и у сједињење светога Духа, и подобно упути га да верује у истину и животној Тројицу, и поучи га сваком страху божјем¹⁷. И тај велики краљ показа велику љубав ка Преосвећеноме, и испуни сву прозбу његову, и одликова га часним дарима, душевним и телесним; предобри пастир стада свога и то без печали сатвори своје отацтво. И тако се љубазно растаде велики краљ са Преосвећеним, добивши велики дар божји молитвама Преосвећенога. И тако вођен Христом, водитељем својим, дође у своје отацтво у свему добро, и исприча своје љубазноме брату кир Стефану краљу све што је тамо било са краљем угарским, пошто је све добро успео у њему.

Потом оба божја светилника и пастири свога отацтва благодарише Бога отаца својих, и тако пребиваху за много година без печали, имајући мир одасвуда и увек у Богу добро подвизавајући се, и собом показујући слику превелике смерности своје отацтва.

XXI

О чуду Преосвећенога које сатвори о престављењу брата свога Стефана краља и о постављању сина његова Радослава на краљевство

Чудо Преосвећенога, које сатвори о престављењу брата свога, и како заповеди анђелу божјем да га дочека са душом братовљевом. У неко време пошто се промислом божјим растала љубазна браћа, када је Преосвећени био у другој земљи отацтва свога, и постиже глас божји обичне радости свију који су се родили у пролазном животу, и поче боловати свељубазни брат његов, благоверни краљ кир Стефан, од крепке болести, и по-

сла ка Преосвећеном, да чује о болести његовој, и да се, дошавши, помоли за њега. А он ожалостивши се због светосаврсника, брата свога, и због истинског саподвижника Христове добре вере, и разгоревши се срдачном радошћу, и подигавши се оде к њему.

И док је он још далеко био од њега, срете га други, ходећи на брзом коњу, и јави му: „Престави се брат твој.“ Када он чу овај горки глас, у том часу, сишавши са коња, паде на земљу, испунивши очи своје сузама и ридањем, и уздигавши руке своје горе ка вишњему који седи на херувимима, који умртвљава и оживљава, поче се молити, рекавши:

„Боже, који си се родио пре Данице из бестелесне утробе беспочетнога Оца, пре бића свију људи и сваког свога видљивог и невидљивог створења, и који си људима даровао биће, будући неразлучним искони од Оца, који си свима људима положио меру живота, који си свакоме урекао крај живота; Исусе Христе, који пребиваш пре векова, који си пре и сада, и сада си, који слушаш оне који те истином призивају, ти Владико, који си се родио од девојке ради нашега спасења, неисказана и превечна радости наша, које радости нико никада не чу нити виде од првих древних родова, што је ти добри сатвори са нашим оцима и са свима нама у све векове векова, и још даље тамо без краја у све векове векова, не само дошавши на земљу и ходивши са нама, или испричавши нам се, и отиде од нас, но и увек си с нама; и који си пре рођења нашега основао на вољи својој саставе душе и тела наших, и који си се укоренио у недрима душа и срцаца наших, који си дао благодат онима који те љубе да сазнају тебе истинитога Бога, јер ти милујући и спасаваш све који се уздају на те, јер си Бог истинити, који си дошао да спасеш створење руку твојих, и који си смрћу пострадао и живот даровао свему свету, и који хоћеш да ниједан човек не погине,

но да се сви спасу, — свесилним и страшним оком твојим заповеди твојем пресветлом анђелу да поврати душу слуге твога, сапоспешника мога за твоју свету веру, да сатворим на њему твоју свету вољу, и да га обучем светим образом светих анђела твојих и светих апостола и пророка и преподобних отаца, да се удостоји вечних добара твојих, која си, добри, спремио онима који те љубе, да и ја, некорисни слуга твој, примим смелост и пренесем твоје пресвето име на превелику хвалу“, и рече: амин.

И сведобри, брзи у милости, свемилосрдни Отац небесни послуша угодника свога, заповеди анђелу своме да врати душу у тело онога.

О престављењу благовернога краља кир Стефана. И дошавши са великом журбом, Преосвећени га нађе опет оживела, и сатвори на њему сву вољу божју, целивајући његова свељубазна уста, и квасећи топлим сузама богољубиво лице његово, узашиљући из дубине срца свога душевно риданье ка вишњему, и својим светим рукама обуче га у велики анђеоски образ¹, причестивши га небесноме бисеру, пречистој крви и телу Христову, и венчавши га са свима почастима цара небеснога и превеликом милошћу.

И тако предаде своју свету душу у руке добротвору своме Христу, и са миром у Господу усну, добро послуживши Господу своме преподобијем и правдом све дане живота свога. А овај Преосвећени, двоструко венчавши благовернога брата свога, бившег краља кир Стефана, и назвавши га у анђелском образу Симон монах, и венчавши га свима земаљским и небеским частима², и уздавши благодарне молитве за његов покој Богу који га је преселио ка себи у жељена села, и тако положи његове свете мошти са светим Симеоном, оцем његовим, у дому Свете Богородице Студеничке³.

И опет после неког времена пренесе га са великим частима у дом Спасов, у рукотворени му

манастир, у велику архиепископију звану Житчу, где и данас лежи телом сав неповредим, по пророчанству Давидову: Многе су скрби праведницима, од свију ће их избавити Господ, и сачуваће све кости њихове, и ниједна се од њих неће преломити⁴. Ово што се догодило на овом богољубивом краљу, би видимо свему отачаству његову, пошто Бог јавља милост своју на свима онима који га љубе, од сада и до века, амин.

А овај Преосвећени остаде опет сам, лишивши се овде богоизабраних саврсника својих, и обојицу наоружавши сваким преподобијем и правдом, и посла их напред пред собом ка светој и јединосушној Тројици, којој послужише јединомишљем, будући на земљи тројица, и извољењем њихова љубитеља, два богоизабрана напред узиђоше на превелико награђивање. А овај из младости Богом научен да сва своја страдања носи на Богом дарованој му кротости, и тихошћу светог Духа имајући велико расуђење у својој доброразумној души, од почетка многе тегобе подношаше собом у горама и у пустињама и у манастирима, по земљама и по градовима, са царевима и кнезовима, одасвуда сабирајући своје отачаству пространство и богоразумије, а сада опет на њему једином остаде сва тежина његова отачаства, да се он брине о свима духовним и телесним исправљењима.

О томе како је краљ кир Стефан благословио свога сина Радослава на краљевство. Благоверни краљ кир Стефан, хотећи се преселити ка небесним, и божјим извољењем и вољом Преосвећенога, благослови старијега сина Радослава да он буде намесник после њега. И опет тога благослови Преосвећени, и венча га на краљевство, да буде сапрестолник отачаства свога, и да се зове венчани краљ Радослав. И са њим остаде колико се Богу изволи. И оженивши га од грчкога цара кир Теодора, и двоструко утврдивши своје отачаство, насади сваку добру веру у њему⁵.

И не могући трпети разлучења својих богоносних саврсника, и вазда један ка јединоме вапија-

ше дан и ноћ, све уздање имајући горе ка вишњему који живи на небесима, и од тога чекаше помоћ, који ће му пут прво показати, по коме ће поћи без закашњавања ка својем љубитељу, ка коме приону од своје младости. И хотећи вољу тога и до конца сатворити, и његовом благодаћу сијајући као и сунце, свагда украшаван божаственим врлинама. љубитељ чистога девичанства, сретник светих, свесветска труба, хотећи објавити своје отачаству превелику радост, свагда имајући будне очи ка својему добротвору, који га је прославио и многим чудесима, имађаше жељу да се одлучи од светских жалости⁶, хођаше по првом обичају да опет послужи један јединоме, и разгоре се душом, и рани се срдачном љубављу Владике свога Христа, позавидевши богооцу Давиду, који је рекао: Да ли ћу ући у село дома мога, или узлећи на одар моје постеље, и да ли ћу дати сна очима мојима и дремања мојим веђама и покој коленима мојима, док не нађем место Господу и село Богу Јаковљеву⁷; и да се поклоним на месту где стојаху пречисте ноге мога добротвора⁸.

А чувши тај благоверни краљ, синовац његов Радослав, ражалости се, помишљајући на његово разлучење са собом. Но макар да није волео, није га могао разлучити од топле жеље његове, и видевши га где се устремио у дубину Христове љубави, и што је требао на пут, свако довољство даде му: злато много и друге потребе, колико требаше. А благословивши благовернога краља, синовца свога и са Богом дарованом му супругом, и сва чеда свога отачаства, и мир божји давши свима, и тако са великом љубављу и са многим жалосним сузама благоверни краљ и сва чеда отачаства његова растадоше се са добрим пастирем и учитељем и господином својим⁹.

XXII

О поласку преосвећенога Саве од земље отачаства свога и о уласку његовом у свети град Јерусалим и о његовом обиласку свих светих места јерусалимских

О поласку Преосвећенога у Јерусалим. А овај преосвећени богоносац као високопарни орао прелажаше по ваздуху, добивши лака крила, желећи раније и сада отпочинути у пренебесној обитељи, растргнувши светске жалости, и отиде, оставивши другоме земљу свога отачаства, и род и братију, и све земаљско остави земљи, поревнујући ономе што је пре речено староме великом патријарху: Изиђи од твоје земље и од рода твога, и иди у земљу коју ћу ти ја показати, земљу која истаче мед и млеко², на којој оба завета³, Богом почета, савршише се Христом истинитим Богом нашим, који се родио на тој земљи, и који је све извршио неисказаним промислом ради нашега спасења. Овај богољубац и истинити законоположник своје отачаству, истинито желећи ове земље, сматраше се као дошљак на земљи не својој, као и сви оци наши; и светлом радошћу радујући се последова Господу своме.

О уласку преосвећенога кир Саве у свети град Јерусалим. И добро чуван својим водитељем Христом, и ушавши у свети град Јерусалим, удостоји се видети богосветлу радост и место, где спасоносну муку пострада спас наш, Исус Христос, и изврши спасење целога света, и проведши три дана у живоносном гробу, и васкрсе бесмртан⁴, и ускрси нашу природу, која је пре пала преступљењем и сведена од љутог држаоца света у доње делове света, а предобри изведе у старини свезане од адских пропасти⁵, као крепак и силан, све изврши на небу и на земљи ради нашега спасења.

И ушавши у свету и божаствену цркву⁶ преклонивши својом превеликом смерношћу своја срдачна и душевна и телесна колена, обилно изли два извора чистих и топлих суза, и целова живо-

творећи гроб Владике свога, добротвора Христа⁷, својим богољубивим душевним и срдачним устима, слатко милујући и гледајући самога љубитеља свога као да је ту. И добро насладивши срце своје бесмртним животом који је у гробу лежао, и обишавши сва света места по реду, и све свештене храмове⁸ и часну Голготу, на којој човекољубиви Бог наш изврши истинито спасење, раширивши своје пречисте руке на часном крсту, и од пречистих својих ребара изли своју божаствену крв⁹ и воду, којом нас искупи од порабоћења свелукавога ђавола.

И што Владика окропи својом пречистом крвљу, ту верни његов слуга обриси срдачним риданњем и омочи прегорким сузама, не као жалећи за другом, но као насићавајући се владичњег бес-трасног извора од животворећих ребара, као на-шавши самога траженога, и постигавши гоњенога и насладивши се жељенога. И сва света и часна места која су у великој цркви Светога Васкрсења Христова, на којима вољна страдања поднесе Господ наш Исус Христос, и свима часно принесе части од свога чистог срца, често и тешко уздишући из дубине душе, погледајући на толика страдања животодавца свога и Господа, и љубављу уподобљавајући се његовој жељи, како би света страдања изобразио у дубинама срца и пред очи положивши их и на њих погледајући, да пређе овај варљиви живот и да се уподоби да ма и мало пострада Господу своме.

И срдачну веру делима објављиваше у свему, хотећи до краја савршити превелику врлину, имајући у својој богоносној души човечју природу покривену светим Духом, и гдегод путоваше, свуда беше вођен светим Духом.

О уласку Преосвећенога у Витлејем. И порадовавши се светло са часним патријархом¹⁰, и отпочинувши, и потом оде у Витлејем¹¹, у рођење Господа нашега Исуса Христа, где анђели са пастирима славословљаху Бога телом рођена на земљи, и слава се у висинама преузносаше, и на

земљи се обнављаше мир међу људима, и јављаше се бесконачна радост свима који љубе онога који се је родио у Витлејему јудејском¹². А ову радост сагледа и овај Христољубац, и подобљаваше се волсвима који су из Персиде дошли на поклоњење цара небеснога; но они волсви и од погане земље звездом само вођени¹³, а овај истинити служитељ господњи служаше му преподобијем и правдом на истинитом основању апостолском и пророчком, носећи сва страдања владичња на душевном и телесном саграђењу, имајући ка њему сву срдачну љубав у својој светлој души, и имајући неисказану сладост и небесну похвалу у својој богољубивом језику, вођен самим Богом дође из даљне земље, тражећи онога који је њега тражио и који је осиромашао ради њега.

И нашавши истинито подобје тога написано образом смерности његове где лежи у јаслама¹⁴, и тога слатко дотакавши се и принесавши часно поклоњење и премногу смерност подобно својој Владици, целова га са љубављу срца, цара неба и земље који је на земљи младенац постао, и Бога анђела и људи, срдачним очима гледајући горе на његову превечну првообразну лепоту, где са Оцем равно седи на престолу славе своје. И удостојивши се оба дара, небеснога и земаљскога, и са свештеницима који служе дому његове пречисте матери, служивши са њима божаствену литургију, и уместо злата и ливана и измирне мириса добромирисна¹⁵ принесе Господу своје жртву живу, узаслав Господу на пренебесни олтар. И злато много давши клиру који ту служи рођењу Христову, и ту написа родитеље своје и љубазнога свога брата кир Стефана на спомињање¹⁶, и пошто је био благословен од свију, и тако се опет врати у Јерусалим ка животворећем гробу.

И опет оде ка његову часном служитељу патријарху Атанасију, и с њим двоструко утешивши се због радости небесних и користи душевне, и због законског исправљења и због божаствених служби¹⁷ и оба светилника божја стекоше многу

свету љубав међу собом, и много пута служажу заједно свету литургију код животворећег гроба, слични светим одјејањем, оба богоразлични служитељи и богомисаони разумници, имајући истиниту божаствену љубав и анђелску вољу, истинити служитељи небесне дворане; обојица уневестивши се Христу од младости, обојица разумне звезде беспочетнога начелника истока Христа, једномисаоно послужиле му, колико остадоше на земљи.

О одласку преосвећенога кир Саве на свети Сион. Свети отиде на свети Сион, где пре беше мати цркава, и где небесни цар и Владика анђелски и човекољубиви Бог наш обећано испуни, где пресветога Духа свога богато изли на свете ученике и апостоле, и где вечера Господ наш тајну вечеру са светим апостолима, где пречиста Мати његова предаде пречисту душу своју у пречисте руке сина свога и Бога нашега¹⁸. И ту поклонивши се свечасно и срдолубно, и служивши свету службу, и поставши саопштник светим апостолима, и такође би удостојен благодати дара пресветога Духа од истога дародавца Христа.

О одласку Преосвећенога у цркву светога Подножја божија. И опет уставши оде у манастир иверски, у цркву Христову, у свето Подножје његово. И ту поклонивши се часно подобију Божија подножја, и служивши свету литургију на месту светога и часнога дрвета, на коме беху приковане пречисте ноге божје¹⁹. И ту даде много злато на братство и на саздање палата му, много љубећи ту свету цркву и сам хотећи пребивати у том манастиру, а још и данас стоје палате његова сатворења и помен родитеља његових и њега самога²⁰. И благослови се са свом братијом.

О одласку Преосвећенога у Подгорије. И тако оде у Подгорије²¹, у дом часнога пророка Захарије, у рођење часнога пророка и Претече и Крститеља Јована, с ове стране града Јудова, поклонивши се на месту целивања пресвете Богородице са Јелисаветом; и оде у дом Захаријин истим пу-

тем којим иђаше пречиста дјева Марија, још носећи у утроби Христа љубитеља његова; и тако уђе у дом рођења Јованова, и ту поклонивши се часно рођењу друга господње²². И ту близу такође поклони се на месту где побеже Јелисавета са Јованом од Иродових војника²³. И ту служивши свету литургију у цркви светога Захарије, и давши благослов и злато јерејима који ту живе, и благословен од њих, опет се врати у град господњи, у Јерусалим.

О доласку у дом часних праведника Јоакима и Ане. И, опет, оде у дом светога Јоакима и Ане, где родише пречисту Богородицу, хранитељку живота нашега. И ту је близу црква Светога Михаила арханђела, где Господ подиже раслабљенога при овчијој купељи²⁴. И поклони се часно на оба поклоништа, стопама владичњим и рођењу његове пречисте матере²⁵.

О одласку Преосвећенога у светињу над светињама. И тако оде истим путем, којим би уведена пречиста дјева Богородица у цркву светиња над светињама, у којој и узросте²⁶. И ту, поклонивши се и на степенима усхођења Пречисте, где, по сновиђењу Јакова, првога Израилља, усхођаше на вишње седање и лествица остаде на лествици²⁷, а на врху тих степеница је високо место њезина пребивања, где је била храњена из руке анђела²⁸.

И ту поклонивши се, и опет изван цркве, где дође носећи на пречистим рукама пречистога Христа и праведном Симеону²⁹ давши га по закону Мојсијеву да испуњење закона изврши и да, по пророку, завршетак Старога оконча, а Новога отпочне³⁰. И ту поклони се стопама свога добротвора и његове пречисте матере.

О доласку Преосвећенога у Гетсиманију. И тако изишавши изван светога града, оде у Гетсиманију³¹. Ушавши у цркву Пречисте Богородице, и приневши часно поклоњење, и целовавши пречасни гроб њезин, и ту служивши свету литургију при гробу пречисте Матере господње³², и опет се врати у свети град Јерусалим.

О одласку Преосвећенога на Гору Јелеонску. И опет уставши оде на Гору Јелеонску на Вазнесење господње, одакле добри наш човекољубац Господ узиђе на небеса са телом, и благослови свете апостоле и матер која га је родила³³, и узнесавши са собом нашу природу, посади је с десне стране Оца³⁴, и обећа се истим путем опет доћи са небеса са славом. И ту поклонивши се по достојању ономе коме се клања свако колено небесних и земаљских и најдоњих, и служи свету литургију.

О одласку Преосвећенога у Галилеју. И потом оде у Галилеју, где се изволи Господу васкрсломе из мртвих прво јавити својим ученицима, светим апостолима³⁵. И, ушавши у свету цркву, поклони се слатко свељубазном Владици своје Христу васкрсом из мртвих, и који је све просветио, и који је тога самога преизобилном милошћу обогатио добрим делима, и који га је јавио као саврсника светим апостолима својим ученицима из млада, због његових добрих дела.

О одласку Преосвећенога у Витанију. И тако уђе у Витанију³⁶, у отачаство друга божјег Лазара, кога из мртвих ускрсну љубитељ његов Христос. Ушавши ту у свету цркву, сатвори часно поклоњење на месту где стојаху пречисте ноге Слова божјег³⁷ и Бога од Бога, зовући Лазара од преисподњих, и показујући превелику милост човекољубља, и изливајући божаствене сузе; и принесе таково достојно поклоњење томе пресветом месту где се изли бездна милосрђа човекољубља божја ради нашега спасења. И ту поклонивши се Богом водитељ и даде благослов, злато јерејима који служе, на помен родитеља својих, и самога себе и свељубазнога брата свога, бившега краља кир Стефана.

О одласку Преосвећенога у испосницу господњу. Тако оде у испосницу господњу, где је Господ наш постио четрдесет дана, и као што пише самовидац његов јеванђелист Лука: „А у те дане, рече, није ништа јео, показујући божавство

и човечанство, и дајући добар пример нама који га љубимо, и који хоћемо да последујемо њему, божаственом и неисказаном самотрењу његову³⁸. И ту поклонивши се часно светом страдању господњем ради нашега спасења, и ту давши много злата служећим свештеницима дома господњег на помен себи и својим родитељима и своје љубазном брату, и ту примивши благослов од свештених, отуда оде ка светом Јордану.

О доласку Преосвећенога на Јордан. И дошавши на место купалишта господњег, где Господ наш потре рукопис наших грехова праотачког преступљења, и својим милосрђем оми наша прегрешења, и толико далеко удаљи безакоња наша од нас, као што далеко стоје истоци од запада³⁹, и ту умивши се у светом Јордану, на месту где глас са неба засведочи о јединочном вазљубљеном Сину божјем⁴⁰, на том месту где је некада Јордан од страха господњег показао свој ток сухим, када је први пут Израилъ пролазио са кивотом господњим⁴¹, на крају летâ, пак, сам се Господ у њему крстио, и овај слуга Владике свога, подобећи се своме добротвору, и крстивши се у њему, благодари свога родитеља, тога Владикау Христа, за сва његова добра.

О повратку Преосвећенога у Свети Град. И тако се са божаственом радошћу врати у свети град Јерусалим. И опет се порадова са богоносним патријархом Атанасијем, и одајући свима црквама сваке части, и раздавши много злата свима по реду од гроба господња, часном патријарху и клиру свете велике цркве Христове и свима убогима, и које нађе у светом граду Христову, свима даде изобилно утешење. И остаде неколико време у светом граду⁴², увек светло славећи са часним патријархом о исправљењу божаствених заповести и о овом животу, који брзо пролази.

О путовању Преосвећенога у велику Лавру светога Саве и о пустињском прохођењу. Васпитање пустињско из младости научивши се тескобном путу господњем, не трпећи обичне службе,

опет зажеле на пустињска прохођења, изиђе и за собом оставивши свети град, са игуманом лавриотским Николом јеромонахом, и са осталом братијом оде прво у велику Лавру светога Саве⁴³. И ту часно поклоњење приневши љубитељу љубави Христу, који је пустиње начинио градовима⁴⁴, богољубивом смерношћу преклонивши срдачна колена и Богом освећену главу, и сузама боговидних очију љубазно оброси свету цркву Светога Саве, свога саликостојника⁴⁵.

И опет изишавши од његове свете цркве, оде ка његову светом гробу, и ту сатворивши трисвету молитву и тропар светога и богохвалне стихире запојавши преосвећени преподобноме, и слатко целовавши слику светога написану на часном гробу његову⁴⁶, потом оде ка самозданој цркви, у Иверски манастир, ту страну гроба светога Саве. И ту поклонивши се часно и целовавши свету цркву свете Богородице, и опет оде ка светоме Михаилу у рушки манастир, ту близу за великом црквом⁴⁷. И ту поклоњење учини, и тако сатворише вечерњу службу, и духовно и телесно утешише се са братијом која ту живи.

А ујутро Преосвећени обиђе сав град светога Саве и све цркве које су ту, и богочасно целовавши све мошти светих, који су ту починули, и видевши сва чудотворења светога која су ту у манастиру⁴⁸, и служивши свету литургију, и опет утешивши се са братијом духовно и телесно и добивши мир, ујутро опет изиђе на ону страну ван манастира ка пештери преподобнога Саве, који ту остаде у старост своју ка концу свога живота, и ту, поклони се месту пребивања светога⁴⁹.

Потом обиђе све манастире у дужину ка Мору содомскоме⁵⁰ и опет вративши се пређе на ову страну долине, и поклонивши се часно свима и целовавши све цркве свију светих, и опет дође у Лавру светога Саве, и порадова се са светом браћом, и приневши им части све обдари по чину њихове светиње, и много злато давши у Лавру светога Саве, назва се један брат од њих⁵¹, и на-

писа у помен своје родитеље и свељубазнога брата свога, и тако у свима светим црквама по реду, од гроба господњег.

И оставши ту са игуманом, опет се врати у свети град Јерусалим, и сврати се у Лавру светог Јевтимија, и поклонивши се ка светој цркви и давши благослов светој братији која ту живи, и благословен од њих оде са игуманом у лавранску метохију, где од прва имађаше своје пребивање⁵².

И измоли место на саздање манастира, и би му дано место од игумана и од све братије, и од часнога патријарха Атанасија, и благослов примивши посвети цркву светога и великога апостола и јеванђелиста Јована богослова на Сиону⁵³, ту близу дома његова, где пре телесно беше пребивао, чувајући пречисту Богородицу после распећа господњег⁵⁴, и тако све добро управивши са часним патријархом о свима божаственим потребама, и одликова га светим божаственим частима патријарх, и са лавранским игуманом и са свом братијом, и управивши добро за братство, после саздања свете цркве без закашњавања пође натраг опет у Јерусалим, што и би уз божју помоћ.

Обишавши све пустиње витлејемске и јорданске и сву Палестину, и поклонивши се у свима црквама, и напунивши све сузним изворима, и обдаривши божаственом милошћу и својом богатом десницом оне који живе у њима, и поклонивши се животворећем гробу господњем и свима светим страдањима његовим и свечасном његовом представатељу патријарху Атанасију, и свима светима који живе у Јерусалиму, и благословен Богом и свима светима, опет се врати на запад, хотећи опет посетити свете који живе у Светој Гори.

О повратку Преосвећенога из светог града Јерусалима и о доласку у Назарет. А ово се све догоди по самотрењу божјем, пошто му свагда Бог предлаже путеве, свагда вођен светим Духом и покривен божјом благодаћу, и Дух свети свагда почиваше на њему, и диван небу и земљи, и чудан небесним анђелима и земаљским људима, Богом

удостојен вишњег царства, и светлећи се његовом благодаћу у целом свету као сунце, да се може са Давидом казати: Онај који ходи без порока и дела правду⁵⁵ божју, слави се од вишњих и нижих.

А од светога града Јерусалима оде у свети град Назарет⁵⁶ истим путем, којим и Господ његов Исус Христос у све године иђаше са својим родитељима од Назарета у Јерусалим пред празником Пасхе⁵⁷, и после празника Пасхе опет се враћаше у свети град Назарет, у коме и отхрањен би, као што пише јеванђелист Лука⁵⁸, у коме беше и стан пречисте његове матере пре његова зачећа, у коме арханђел Гаврило и благовести пречистој Девици, и благословом Оца небеснога и осећењем пресветога Духа ваплоти се у пречисту Дјеву Христос, истинити Бог наш⁵⁹.

И ту ушавши у велику саборну цркву господњу, где пречисте божје ноге безброј пута хођаху, јер је Господ Бог наш ту живео до свога васпитања⁶⁰, и ту поклонивши се са љубављу светоме месту божјег прохођења, и желећи жалосним сузама, док му се даде сила и успех да стигне тога самога и да угледа његово човекољубиво и пресветло лице без осуде⁶¹, и, опет тога самога достигавши, да се насити његове ненаситне красоте, и ту светло и слатко целовавши љубитеља свога Христа насликаног на слици, и обишавши сву свету цркву, и поклони се часно свима светима.

И опет изиђе у другу цркву, мало више велике цркве, где се свети арханђел раније јави пречистој дјеви Марији на студенцу⁶². И ту поклонивши се месту пречисте Богородице, девице која није искусила брака, и стојању пред њом тога чудеснога весника пресветле радости, пресветлом арханђелу Гаврилу, који је благовестио обрадованој бесконачну радост и објављење целоме свету, а она видевши издавна дивна и неисказана божја промишљења, и удививши се чуду, испуни се Духом светим и незамислимом радошћу; и уздавши велико благодарeње своје

добротвору и ту одморивши се и служивши свету литургију пречистој Богородици, и давши оба благослова и златом и светим молитвама, свештеницима који ту служе, клиру пресвете Богородице и свима убогима, и бивши благословен од свију, и опет се врати од града назаретског на десну страну, као што пише о Господу његов велики јеванђелист Лука: поврати се, рече, Исус од Назарета у сили духовној у Галилеју⁶³.

О одласку Преосвећенога на Гору Таворску. И овај преосвећени ученик подобећи се Владици своје и наоружавши се силом светога Духа, и као јелен који свагда жели на изворе водне, тако и овај жељаше да види сва дела Владике свога која сатвори на земљи идући са људима. И пожуривши се богомудрим умом, врати се у сили божјој, исправљајући божје путеве, и стиже на Гору Таворску, где Владика његов пре облиста красоту свога божества, и глас очев с висина засведочи га као вазљубљенога сина. И на том месту озаривши се богосветлим умом, виде пресветло преображење Христа љубитеља свога са боговидцем Мојсијем и са Илијом огњеоружником и са трима вазљубљеним му ученицима⁶⁴, и ту поклонивши се страшном божјем Подножју по достојању велељепија трисунчаног божества пребожаствене Тројице, и насладивши се небесне славе и приопштивши се пресветлој слави љубитеља свога, опет се врати к Назарету.

О доласку Преосвећенога у Акр. И отуда оде у Акр⁶⁵. И ту оставши у граду у дому светога Николе у лавранској метохији, и нашавши лађу која иде у Анатолију, и усевши у њу оде, пошто му је Бог помогао и свети Дух поспешествовао, оде право у Анатолију, где хоћаше Преосвећени. И када је лађа пристала, посла ка благоверноме цару Калојану⁶⁶ да му даду коње, да подигну стан његов од мора. И цар посла коње, колико требоваше послани.

XXIII

О састанку преосвећенога Саве са царем кир Калојаном и о одласку у Свету Гору. Такође долазак његов у земљу отачаства својега

О састанку преосвећенога кир Саве са благоверним царем Калојаном¹. Када је то било, сам Преосвећени оде ка благоверноме цару, и цар га прими са љубављу као божјега ученика и са наследника светих, и свелубазно угостивши га, и даде му мирно место на пребивање, отуда и од стола свога даде му лађу са царском сликом и са људима који ће управљати лађу, и положише у њу све потребе Преосвећенога. А Свети се порадова са царем, и благоверни цар се богољубно и светолепно растаде с њиме, и даде му много злата на потребу, и друго на раздавање светим црквама у Светој Гори. Такође и богољубива царица², пошто знађаше Преосвећенога док је још жив био отац њезин, благоверни цар кир Теодор Ласкар, и пошто га је видела да је био у великој љубави са њезиним оцем, и ради тога даде му превелике дарове и врло много злата, као што пре беше видела оца свога, једно њему на потребу, друго на раздавање светим чрнцима који живе у Светој Гори. И тако им Преосвећени даде мир божји, и благословивши њих и рођено од њих, сина њихова кир Теодора³, и све њихово царство, и изиђе од њих и, усевши на лађу, предаде се морским валима.

О пристајању лађе Преосвећенога у Свету Гору и путовању у Лавру иверску. И пошто му Бог помаже и пречиста његова Мати, који добро крмане његову лађу, приведе га у Свету Гору, где га и пре беше васпитала, и пристаде под Лавру иверску⁴. А сам Преосвећени изиђе из лађе са онима који му служе, а лађи заповеди да иде по мору и да пристане у Лавру ватопедску⁵, и ту изложи ствари његове. Јер из младости постригавши се ту и показа многе врлине, и тај мана-

стир имађаше себи. И сам оде у Лавру иверску, и ту поклонивши се светој Богородици Иверске лавре, званој Портаитиси, и благословивши се са братијом, и братија се много обрадова због богоносног, и утешивши се с њима духовно и телесно, и давши им благослов од царскога злата, и целовавши цркву пресвете Богородице и давши мир свој браћи и усевши на њихове коње, узиђе у Карије⁶.

О доласку Преосвећенога у Карије. И дошавши у протат ка матери свима светогорским црквама, и поклонивши се пресветој Богородици званој Кариотиси, од почетка својој чуварици, и благословивши се са преподобним оцем протом и са свом светом браћом, са сабором свете Богородице, и са њима порадовавши се духовно и телесно, и давши благослов злата проту и свему сабору свете Богородице, и благословивши се са протом и свом братијом, и тако узиђе ка љубазној својој ћелији, ка светоме Сави⁷, и ту отпочинувши, и утешивши се са братијом, а примивши превелику смерност Владике свога Христа, благодари га за сва добра његова, који показује на њему од прва и до сада пребогату милост, јер његова милост у векове неће оскудевати онима који га љубе.

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Ватопедске. И тако оде у Лавру свете Богородице Ватопедске, и поклонивши се светој Богородици, и мир давши свој браћи, и ту се братија обрадоваше због њега, и утешивши се с њима духовно и телесно, посла лађу натраг к цару, и оне који су у њој благословивши и обдаривши, и написа благодарну молитву ка цару за сва његова добротинства, која му сатвори благоверни цар. А сам почину ту у манастиру. А они који су у пустињама и горама чувши за долазак Преосвећенога, и благодарећи посетитеља Бога и даваоца милости, и један другоме завидећи течаху по првом обичају, радујући се због посећења Преосвећенога. И све примајући са радошћу цело-

ваше, и све обдарујући шиљаше, духовно и телесно веселећи се.

И који су остали од тих светих мужава у Светој Гори рекоше ми, који бише самовидци његових преславних дела, називаху га земаљским анђелом и небесним човеком⁸. И овога, рече, Бог због превелике своје милости јави на крају векова обукавши у своје човекољубље, због своје неизмерне милости, коју Бог и пречиста Мати његова имађаху од почетка према роду човечанском и према чрнцима светогорским. Светим молитвама овога и богоразумним његовим расуђењем никада не остави руке његове празне због љубави коју имађаше према чрнцима и убогима, некакву незамислиму љубав. Као друга примаше свакога обраћајући га на љубав, и имајући руку пуну злата, улагаше му у недра. Или, опет, том љубављу примајући кога, руку његову положивши у своја недра, говораше: „Колико можеш узми, и моли се за мене.“ Или опет идући путем, видећи некога где иде путем и носи раздрте хаљине, или чрнца, или пресвитера или проста, никада га не пролажаше не давши му милостиње, но даваше му, јер му Бог у руку улагаше, и свој му део. Други пут када божјим промислом биваше у граду, и оскудеваше му потребно да га даде убогима, а он заповедаше једноме од оних који му служе: „Води ме на трг, и продај ме за злато.“ И много пута биваше продан, подобећи се Владици своме проданом ради њега и поруганом и удареном по образу⁹, и собом купљено опет даваше онима који немају. И тако проведе дане живота свога, и не поштеде себи део на земљи, но све посла напред ка небесним, што и нађе.

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Хиландарске. А од Ватопеда оде у Хиландар, у рукотворени му манастир, у Лавру свете Богородице Хиландарске, и ту поклонивши се светој Богородици и гробу светога Симеона, и посетивши добро чеда своја духовно и телесно, и посла товаре и пренесоше ствари његове од Вато-

педа у Хиландар. И ту оставши колико доспе, и благословивши сва чеда своја и игумана са бра-тијом, тако пође ка Солуну.

О доласку Преосвећенога у град Солун и о састанку са царем и поласку ка земљи отачаства. И дошавши у солунски град, поклонивши се светом Димитрију, и целовавши његову часну раку, и тако се састаде са пријатељем својим, царем кир Теодором¹⁰. И цар сатвори свељубазно весеље због Преосвећеног, и остаде са царем у свему добро; и колико требова на пут, даде му цар; и љубазно се растаде са царем.

И тако оде у своје отачаство. И када се приближио ка земљи отачаства свога, благоверни краљ, синовац његов Радослав, чувши за долазак Преосвећенога, посла у сретење њега. И радост и весеље обузе чеда његова кад усретоше богоноснога учитеља свога. И саставши се прво с краљем, и са свом децом свога отачаства, и благодари Бога отаца својих, и сва чеда његова испунише се радости, видевши учитеља свога и господина.

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Студеничке. И дошавши у Лавру свете Богородице Студеничке, и поклонивши се пресветој Богородици и моштима преподобнога оца Симеона, и целовавши сва чеда духовнога рођења, и благословивши све, и са њима прими весеље духовно и телесно.

О доласку Преосвећенога у дом Спасов, у велику архиепископију. И отуда оде у дом Спасов, у велику архиепископију звану Житчу. И ту поклонивши се Спасу своме водитељу и пречистој његовој Матери, и сатворивши упокојену молитву над гробом свога љубазнога брата краља кир Стефана, и мир божји давши свој деци својој и слатко целовање, и подигавши ка вишњему своје преосвећене руке, и уздавши му благодат ради велике милости и брзога посећења његова, а богосветла радост обузе сав лик¹¹ ученика Преосвећенога, видевши долазак господина свога. И од свију земаља отачаства његова течаху веселим ногама

на благослов Преосвећенога, и благословени и поучени бише од Преосвећенога и испуњени духовном радошћу враћаху се својој кући. И добивши мир, сагледа сва своја дела која се творе у дому Спасову, и испуњаваху се недокончане ствари а веће заповедаше почињати, што требаше на лепоту божју.

А сам се непрестано неослабно придржаваше небеснога учења, сећајући се свакога часа светопевца Давида: Блажен је муж, који не иде на савет нечастивих и који на пут грешника не стаде и на седалиште губитеља не седе; но у закону господњем је воља његова и у закону његову поучиће се дан и ноћ¹². И од младости примивши сва дела тога блаженога мужа, и у закону господњем поучаваше се дан и ноћ, примивши прво васељенско законоположење, и више опет достигавши јерусалимскога исправљења, и обоје добро сложивши, и од обојег прибирајући најбоље утврђиваше на пребивање увек будуће. И тако успеваше, исправљајући црквено утврђење и законско исправљење¹³.

XXIV

О поучавању ученика

О поучавању ученика Преосвећенога. И учаще своје ученике дан и ноћ, говорећи јеванђељем:

„Ја вас родих, чеда, будите ми подобни, и са љубављу се подвизавајте успешно, љубимци моји. Јер сваки који се подвизава, постаје трезвен од свакога зла; да, и ви држећи са страхом веру божју, извршујте побожно све његове заповести, не уздајући се да ћете што успети својим подвигом, ни својом силом, но уразумљавани божјом мудрошћу и укрепљавани његовом силом, и свемоћном божаственом љубављу, пошто нас је сам пресвети Бог предао своме вазљубљеном Сину,

да он сам све твори својом љубављу по својој вољи.

Као што Отац љуби њега и он заволи нас и усели се љубављу у наша срца; и нама је достојно још више љубити њега и приближити се ка њему законском љубављу, и последовањем његових светих страсти, и послушањем његових заповести, и учењем његових речи, и његовом светом молитвом, као што рече молећи Бога Оца за своје свете апостоле, и потом и за све који речима тих верују ка њему, и како проси у Оца светога да даде своју љубав свима нама, говорећи: Оче свети, хоћу да где сам ја, ту и ови да буду, да виде славу моју и љубав, којом си ме заволео пре сложења света, да буде и у овима, као у нама,¹ и остало.

Стога нам сам Господ све дарује бесплатно од Оца, и сам је дошао и измолио нам љубав, и Духа светога послао, и сам се љубављу уселио у све верне, да већ и они који живе не живе себи, но Господу који живи у њиховим срцима и душама верних, и који влада њима и чува их од свакога зла и овога века и преидућега. Да, ако хоћемо да угодимо Богу, презримо овај живот, и Бог нас за то неће превидети, но ће нас примити својом љубављу.

Да, чеда моја, послушајте Господа Бога свога и Спаса Исуса Христа, Сина божјега, који заповеди нама свима, говорећи да мрзимо душе своје у овом свету, говорећи: Да је сачувате у вечном животу². Јер овај се живот свршава, па која нам је корист, рече Господ, ако и сав свет стечемо, а душу своју оштетимо или погубимо? Или шта ћемо дати као замену за душу своју³, које није достојан цео свет? Јер и сав овај свет лежи у злу, рече Јован јеванђелист, зато, рече, не љубите овога света, ни што је у овом свету, јер све што је у овом свету, похота је телесна и похота очију и гордост живота, и није од Оца но од овога је света; и сав овај свет проћи ће и похота његова,

а они који творе вољу божју, остају у векове⁴. Јаков апостол, брат господњи, рече: Који изволи да буде друг овоме свету, постаје непријатељ божји⁵.

Ради тога ми верни треба да овај живот сматрамо као ништа, и да не погубимо себе у њему, и да се не узносимо у њему, нити да требамо многа имања, нити да имамо величања у себи, нити да се хвалимо будући у пустоши овога живота, а уз то самртној и погибелној. Јер нико од нас нема да остане овде, но сви ми треба да отидемо одавде.

Да, пожурите се, чеда моја и другови, да својим добрим делима сатворите угодно пред Господом Богом вашим, и као што видите мене, последујте ми, и идите за мном, и нас све неће обличити крмитељ вечних добара у бесконачне векове, Господ наш Исус Христос Син божји, премудрост Оца и сила, сам све добро свршујући својом силом, и без њега нико не може сатворити никаква добра. Јер он је наставник свакоме добру и добри учитељ и Бог милостиви. Њега треба да молимо духовно и самисаоно и доброумно, не бринући се ни за што друго, осим за чисту и прилежну молитву ка њему, као што апостол Павле каже у заповести: Прозбе ваше нека се казују Богу⁶, то јест у молитвама. И опет исти: Духом ходите, и похоте телесне не свршавајте, но испуњујте се песмама и пјенијама духовним, појући и преузносећи срцима вашим Господу⁷.

И подигните се сви да течете по стазама духовних заповести, свагда духом својим молећи Господа Бога свога. Јер то је прво и последње дело: непрестана и богоугодна мољења и молитве ка Богу, бринући се да будете праведни, гледајући на благодат која је на вама, целомудрено и брижљиво живећи у садашњем веку, искупљујући време, јер су дани зли. Стога разумите шта је воља божја, добра и угодна и савршена, и представите телеса ваша жртву живу, словесно sluжење, не

саобразујући се овоме веку, но саобразујте се у обновљење ума вашег, благосиљајући Господа Бога вашег, и молећи и славећи и призивајући га све дане живота нашега, да се удостојите анђелскога живота и реда светих, и примите вечни живот у Христу Исусу Господу нашем, коме слава и држава са Оцем и светим Духом, и сада и увек и у векове.“

О пребивању Преосвећенога у дому Спасову. Преосвећени, пребивајући у великој архиепископији, богогласни и богомисани крманаш, управљајући премудрошћу речи цркву божју пресветлу као невесту Христову, хотећи је представити небесном женику и свима правовернима слатку виђењем и красну божаственом премудрошћу, вештинама разума свога постави је пречудну, извајану с обе стране; у њој се срца свих верних исповедише Оцу небесноме, и кроз верне се извести слава Оцу и Сину и светоме Духу, и рођени у доброј вери бише обновљени бањом поновног рођења и Духом светим назнамени⁸, и светим крштењем бише предани Богу Оцу; у њој и сам Преосвећени не даде пространа сна очима својима, ни дремања обрвама својима⁹, све часове дневне и ноћне успевајући и преуспевајући у ноћним бдењима, у божаственим исправљењима, и у учењу свију правоверних, у божаственој љубави, у угаћању Христову, у добром обичају, он који је од младости прионуо Господу, и који је обикао да томе јединоме служи преподобијем и правдом дан и ноћ, и који је принео жртву хвале тога јединога и који жели да са њиме живи у бесконачне векове.

Сам црква божја, основан вољом божјом на апостолском и пророчанском здању, и ову од основа зачевши и уз божју помоћ му саврши је најбоље до краја, двоструко утврђену постави је на тврђи својој и речју и делом, и у њој објави сву божаствену славу, и њоме просвети све своје отачаство, и у њој прорасти Богом никле изданке,

које породи светим Духом и освети Богом дарованом му благодаћу и прослави небесном славом. Једне назва богосветла светила, да сијају богомисаону светлост отачаству своје, свеосвећене епископе, друге преподобне богоносне оце, друге богоразумне чрнце, саопштнике анђелскога образа, и носиоце светих страдања господњих и санаследнике живота светих древних отаца и достојнике царства небеснога, друге правоверне утврђене до краја у светој вери. И својим преосвећењем посла правду божју на све своје отачаство, на оце који су у данима његова преосвећења и на синове синова њихових, и до конца века, да служе Господу преподобијем и правдом у дане живота њихових и до века.

Утврђиваше на том учењу, као што пише велики учитељ апостол Павле у посланици, говорећи: Сећајте се да три године не престадох учећи вас дан и ноћ¹⁰, тако исто и овај преосвећени саопштник његов и саврсник истините благодати, подобећи се томе, не само три године, но још из младости и до старости не престаде учећи своје отачаство, свагда, дан и ноћ, све управљајући вољом божјом ка небесима, свагда жудећи на предлежећи позив, и сваког часа чекајући слатке награде Владике свога, и свагда милујући убоге, дробећи хлеб свој сиротима и удовицама, кров онима који немају крова, онима који су на валима тихо пристаниште, ништима богатитељ, истинити истребитељ безбожних јеретика, и насадитељ сваке добре воље, често сабирајући свете и богопроповедане саборе, и са тим богоизабраним светилницима, са епископима и са преподобним оцима, понављајући пречисту веру Христову, и поучавајући сваком добром закону, и кроз њих извештавајући своје отачаство на пресветло благочастије, предлажући им сам собом узор, и сам ка самим учитељима заповедајући им говораше:

Поучење о заповедању светога Саве ка освећеним епископима

О заповедању преосвећенога кир Саве ка свеосвећеним епископима. „Чеда моја љубима, и браћо моја Богом изабрана, Христом објављена и мноме васпитана, добро сачувајте стада Богом предана вам, и Духом светим будно управљајте све људе у сједињење светога Духа, и пасите душе њихове као добри пастири, подобећи се великом душељубном пастиру, и још посећујте болне истинитом љубављу, и браните ради немоћи, да последују стопама здравих оваца, јер истинити пастир не одступа од онога који блуди, терајући га иза свога умнога стада. Пасите крсним жезлом и палицом духовне благодати у месту паствине, у закону хришћанском, хранећи у доброј вери, напајајући је водама добре вере од јеванђелских извора, пунећи срца њихова весељем светога Духа, и сами свагда очекујући глас пресветога пастира¹, и са радошћу чекајући његов долазак, и чистећи себе од грехова колико је по сили могуће, свагда пребивајући у покајању, као што пише наш учитељ Павле: Јер оскрбесте, рече, на божју, да не будете лишени ни због једног².

И пожурите се у време награде праведнога, који ће тада судити тајнама нашим пред свима силама, и вратиће нам сугубо за добра дела, пошто душа живи у векове, а тело брзо умире и године се брзо свршавају, као да беже пред нама и као да нас журе ка судишту. Зато се и ми пожуримо ка добрим делима спремајући се у свему, колико је могуће овога света, да као из огња што уграбимо, и приложимо себе у вечни живот, ако што са собом уграбимо. Јер овај век изгара бедним пламеном, и све што се у њему види као красно, брзо постаје као да није било. Да, ако што уграбите бежећи од овога света, и тиме ћемо живети у оном, и увек приближујући

се мишљу ка небесним, и светлећи се добрим божаственим речима, свагда приносећи Господу своме добра приношења, душевну жртву на олтару срца, добра дела добросрдачне воље у миомиру доброга мириса.

О браћо, и ово разумите, колико брзо беже времена овога живота, и самотрите колико страшан суд иде, разумите, и ово положите пред очи ваших срдаца, и ово кажите кроз душе своје вашим ближњима: не брините се дакле за оно, што је земаљско. Остављајући оно што је привремено, купујмо небесно.

О чеда моја, ово разумите, ви који држите обичаје овога света, и ваше мисаоне очи и уха срдачна приклоните у речи усана мојих, и уклањајте се од свију злих дела, а прилажите срца ваша ка добрим, а за добра дела не тражите наплате ни од кога на овом свету, но почекајте самога јединога сазналца ваших дела, добро чувајући оно што вам је предано. Пастирима који су бдили за своје стадо јавио се анђео, и божја светлост засија због њих³; тако исто и пастири стада верних треба да разумеју са бригом, када ће се милостиво и њима, који бдију над преданим им стадом, просветити божје милосрђе и милост. Јер предани му таланат је пасење умних оваца⁴; и што ко буде примио, треба да свагда пази, шта ће умножено принети Господу своме који је раздао таланте свакоме према сили његовој и који води рачуна о враћању, а то је други долазак⁵; као што сада са милошћу даје духовне дарове, тако ће опет са љутином и са јарошћу питати у дан судни наследства, шта је ко примио, и шта је умножено донео.

Да, који од нас принесе двоструки таланат, биће похваљен од Господина и биће приведен вечној награди, кад му одговори глас: Добри верни слуго, пошто си у малом био веран, поставићу те над многима; уђи у радост Господина свога⁶. У малом су, дакле, блага целога света, макар да изгледају као многа, но тада ће верни

слуга бити постављен над многим; а када буде побеђена свака жестина пропадљивости, прославиће се због вечних и радосних на оном небесном столу, и тада ће се савршено увести ка радостима Господа свога; а када милошћу Господа свога буде узет на ону вечну земљу, и придружен множини анђела, и тако унутра уведен, радоваће се због награде у бесконачне векове наставивши се са Господом. А онај, који је примио и није сатворио сугубо таланат који има, лишиће се онога што је примио, и по речи Господа биће бачен у крајње таме, и упашиће муком у крајње таме, и тако присиљен страдаће од безброј одмазда онај који је овде са радошћу вољно примио безброј похота.

Помислимо, дакле, браћо, на обе одмазде, и разумејмо колико умножење чинимо Господу, ми који смо примивши од њега таланат послани на куповање, јер рече: Купите, док не дођем⁷. И ево већ греде, и од наше куповине тражи добит. Колико ћемо му пријавити плодова душа као стечено од наше куповине? Колико смо пред лицем његовим духовних синова изгубили одрицањем наше жетве? Положимо пред нашим мисаоним очима дан толико велике љутине, када судија дође и положи испитивање са слугама којима је предао таланат. Јер ево је страشان у слави, биће виђен у анђелским и арханђелским зборовима, и привешће се на онај велики суд множина грешних извољења, и сваки појединац од нас што буде чинио видеће, и примиће или добро или зло; што буде сејао то ће и пожети.

Помислимо, дакле, браћо, на наше куповине, помислимо и на време које смо узели, и творимо по све дане са нама пре оно што ћемо имати са нашим судијом; и тако смо свагда достојни да се бринемо сами собом, да не оставимо ближњима да се брину за нас, да ако ко уздође ка књигама, да буде сладак сољу нашега језика. Зар неће Господ тада против нас јавити апостоле, који су учећи са собом привели ка царству⁸ множину верних? Ту је Петар са Јудејима који су се по-

кајали, које привуче за собом, са њима ће се јавити⁹. Ту је Павле, који се обратио, водећи, тако рећи, сав свет¹⁰. Ту је Андрија водећи за собом Ахају¹¹, Јован Азију¹², Тома Индију¹³, пред лице свога цара привешће на казну. Ту ће се јавити сви ученици стада господња са приложењем душа, који ће својим светим учењем привући за собом Господу поверена им стада.

И када, дакле, многи пастири дођу са својим стадима пред очи вечнога пастира, шта ћемо рећи тада кад приђемо ка Богу нашем без куповине, ми који држимо име пастира, а овце, које смо нашом храном дужни јавити, не јавимо? Овде названи смо пастири, а онамо стада не доводимо, па чак и не учимо. Да ли ће свемогући Бог оставити своје овце? Никако. Јер сам, собом, као што је кроз пророка обећао, сам собом пасе све оне које упуту на вечни живот, и остане ране подстичући духом учи. И кроз нас, дакле, прилазе ка крштењу, и благосиљају се нашим молитвама, и ради полагања наших руку од Бога примају Духа светог, и ти се прикупљају ка царству небесноме.

Пазите, дакле, браћо, да ли господско богатство држимо? Тако и вашу пагубу брижљиво пазите, када од нас буде тражено са лихвом, и разумејте испитујући да ли сте истинити наследници небеснога пастира, и немојте о овом животу неверно помишљати на земаљске ствари, и нека вас не подави жалост овога варљивога света. Но разумите због чега сте стражари, и какав ћете одговор дати у страшни дан великога цара. Ако се обучете којим лакомисленостима злата или сребра, ако ли оденете тело којим предрагим ризама, шта је друго него тело? Немојте помишљати шта имате, но шта сте и због чега сте.

Јер ако дође у прву стражу или другу, и нађе вас где творите његову вољу и испуњујете његове заповести, слатко ћете ући са њима на брак. Шта ли је грче од затворених врата и не-

мати уласка?¹⁴ Јер доћи ће и у време доласка свога потрешће створењима, и пред њим ће се устрести земља, по речи пророка која каже: Још не једном ја ћу потрести, не само земљом но и небом¹⁵. Ка његову суду биће приведен сав човечји род, злим људима на одмазду, а добрима на плату; а анђели и арханђели служе му.

Помислите, дакле, браћо, какав ће страх бити у тај дан пред лицем толико великога судије, јер већ у муци неће бити избављења. Колико је велика та срамота коме се догоди да се стиди у скупу свију људи и анђела када буде испитиван за дуг свога греха; колики је страх тога, који кротка мисао људска не може обухватити, када види где се судија гневи на њега, који дан пророк добро сагледавши рече: Дан тај је дан гнева, дан скрби и туге, дан страдања и беде, дан таме и мрака, дан магле и буре, дан трубе и вапаја¹⁶. Помишљајте, браћо, на последњи дан суда, каквом љутином и жестином срца грешника пророк виде и огорчи се, који дан не може описати ни толико многим речима.

О, колика ће бити тада велика радост правовернима, који се удостоје да се радују због његова виђења, угледаће где се пред лицем његовим тресе створење, а они који га љубе ући ће с њим на брак, који се спремају овде будући још у телу, јер у оном вечном царству његову и у свечаној одаји Бог ће се приближити нашем виђењу и јавити онима који га љубе, као Бог богова у Сиону, од кога виђења никада више у векове неће их одгурнути од љубави свога загрљаја. Тада ће се затворити врата царства онима који плачу, као што се сада отварају сви дани онима који се кају. Биће и тада кајања, али већ неће бити плодно, и неће наћи никакве милости који је сада погубио молбено време милостиње. Јер овде¹⁷ говори апостол Павле: Ово сада време је угодно, и оно је дан спасења¹⁸.

Пожурите се, браћо, и са љубављу сачувајте моје заповести, да будемо истинити наследници

рајских радости и достојни славе небесне светлости, коју нам је достојно молити у Господа; не ове светлости, која на истоку исходи и на западу заходи, која се временом свршава, и која се дели доласком ноћи, коју заједнички са животињама видимо; но молимо светлости, коју са јединим анђелима можемо видети, којој ни почетак не почиње, ни крај престаје, ка тој истинитој светлости пут је права вера, која нас уводи у вечни живот и у бесконачну светлост Господа нашега Исуса Христа, кога разумемо и видимо, и делом га наслеђујемо, и пазимо камо иде, и пожуримо се последовати његовим светим стопама, да побегнемо од вечних мука, и да заједнички са светима будемо обдарени небеском славом и да духовним мачем са душа наших одсечемо телесне похоте, како би уз помоћ Христа, били наследници његовог царства.“

И ово рече по речи господњој реченој ка светим апостолима: „И блажене су очи ваше, који видите, и уши ваше, који чујете; јер многи цареви и пророци хтедоше видети, што видите, и не видеше“¹⁹. На исти начин и овај Преосвећени рече ка свеосвећеним ученицима својима:

„Блажене су очи ваше, који видите ово моје худо смирење, и уши ваше, који слушате, и свете душе ваше које ће написати ове речи на таблицама ваших чистих срдаца. Али и бићете трипут блажени од Господа на небесима у онај велики дан, и бићете удостојени даром праведне награде од раздатеља Христа Господа нашега, ако испуните предано вам, и извршите речено вам од мене, оца нашега. Јер ја вас родих Духом и светим јеванђељем. Да, молим вас, чеда и браћо, будите ми подобни, учитељу своме, и последујте ми учењу и опомени и вери и љубави, и нећемо бити далеко од царства небеснога, но ћемо се настанити са Господом нашим у бесконачне векове, амин.

И више ме нећете видети у овом телу, нити ћете чути реч уста мојих, и много ћете желети да видите дане моје, но неће вам се дати више

да ме видите у овом веку²⁰. Но када се тамо скупимо у дому господњем, ту ћете ме угледати, на коме се утврдих од утробе матере моје²¹. Мир божји и мир мој дајем вам²², и благодат Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа и љубав Бога Оца и заједница светога Духа, нека буде са свима вама, амин²³.

XXVI

О примању краљевства благовернога краља Владислава и о постављењу светим Савом уместо себе преосвећенога архиепископа Арсенија и о поласку његовом по други пут у свети град Јерусалим

О примању краљевства благовернога краља Владислава. Када је Преосвећени пребивао многа лета¹ са благоверним краљем Радославом, а Господ царевао у векове и на векове и још над нама, изволи се Господу, и попусти млађем брату његову Владиславу, и примивши силу и крепост истога цара небеснога, који царује на векове, и лиши земље старијега брата, и узе престо оца свога кир Стефана краља, и би благословен и венчан од Преосвећенога².

О светитељствовању преосвећенога кир Саве. И док је овај владао, и овај Преосвећени са њим пребивао богославно у чину светитељста свога, успевајући и преуспевајући у заповестима господњим у све дневне и ноћне часове, и оставши многа лета са благоверним краљем Владиславом³, и свакојако исправивши своје отачаство, и приложивши га ка свакој доброј вери и чистоти, и свршивши све велике и мале цркве и поставивши на тврђи својој, и све укрепивши сваким доброзакоњем, постави на чин небеснога славословља по Христовој заповести и његових светих апостола да служе Господу у сједињење светога Духа⁴, и сам владичествовавши у чину тога свети-

тељства, и добро послужи Господу своје четрнаест година⁵.

О постављењу преосвећенога архиепископа Арсенија од преосвећенога архиепископа кир Саве. И извољењем Оца небеснога и заповешћу светог Духа изабравши од својих ученика богоумна и побожна мужа, подобна богооцу Давиду, кротка и смерна по срцу воље божје, и својим светим прозрењем сам Преосвећени, нашавши богоразумна чрнца јеромонаха Арсенија⁶, Богом изабрана такође још из матерње утробе, и назнамена на светињу и на спасење многима, и сабравши свој свети сабор⁷, Богом изабране светитеље свога отачаства, и часне игумане и богоносне чрнце и христољубиви народ и богомислена чеда свога отачаства, и осветивши га Богом дарованом му благодаћу, и постави га као архиепископа на своје престољу, и опет томе предаде Богом предану му паствину свога отачаства, утврдивши га добро на свем чину свога преосвештенства, и благословивши га сваким благословом, и посадивши га на свој престо, предаде му сву област Богом даровану му над својим отачаством да везује и дреши, по речи господњој: Јер Отац не суди никоме, но сав суд даде Сину⁸, и благословивши сва чеда свога отачаства, даде им мир божји, малима и великима.

О поласку преосвећенога кир Саве у Јерусалим. И обнаживши се овога живота и земаљских ствари добрим самислом и добрим уздањем, поверовавши првој и другој заповести божјој⁹, и земаљско оставивши земљи, и прилепивши се сав ка небесним, жељенога Христа претпостави више од свога живота и овога свепропадљивога света, који брзо пролази, и раније и опет као високопарни орао летећи по висини, растргну светске жалости. И сада по трећи пут, не као орао, но као Илија огњеоружник вихором би узет на небо¹⁰, а овај се сада јави као други Илија, окрилаћен превеликом љубављу владичњом као и вихором, и устремивши се анђелским пресветлим крилима на небесну висину, надлете мреже држаоца света,

и растргну мреже самртне преграде, раширене над страстима света овога, и, ево, по трећи пут¹¹ растргну варљиве узе овога света, и одбаци јарам свој од себе, и отиде последујући ономе који је рекао: Где сам ја, ту ће бити и мој слуга¹².

И отиде настањујући се вечером и ујутро и у по дана са Господом, а још и у све часове, један јединоме служећи преподобијем и правдом у чистоти срца, један јединоме из младости прионувши, и до краја свога заволевши, и сасвим се отргнувши од света по његовој заповести, и ваистину заволевши Христа, један уподобивши се жељи једнога, и ражегавши се његовом топлом љубављу и узевши крст његов на раме пође за њим, умртвивши се целоме свету, и живећи један јединоме који живи на небесима, желећи постигнути један јединога у небесним вратима, и настанити се са њим у бесконачне векове, и један хотећи до краја испитати све путеве једнога, јер пророк пише: Говори Господ: Блажен је који има семе у Сиону, и домаће у Јерусалиму¹³.

Јер ово су заповести светога Духа, и истинити исповедници божји прилежно траже овога, не мудрости овога пролазнога века, но да сазнају истину речи божје, на саграђење душевне светлости, и свети Дух сматра блаженима оне који траже сазнање његово, и који га траже свим срцем. Ваистину овај Свети свим срцем потражи онога који је потражио цео свет, и који га је и нашао. Зато се свагда весели са Господом, и утврђен светим Духом научи безаконе путу божјем. И због њега се радује света Тројица, и сви анђелски и арханђелски чиновни купећи се диве се његову превеликом исправљењу и због благодети дане му од Бога, и постаде сматран блаженим од свих небесних сила, јер на земљи живећи претпостави љубав божју више од свега свога живота. И Бог свети, праведни и истинити дарова му за земаљско царство своје небеско царство, а још и изнад његове силе даде му своју славу, да га

гледа са светим анђелима његовим у неисказаној радости.

Својим великим богољубљењем и својим премногим подвигом приопшти своје отачаство Светој Гори, и сатвори пустиње градовима, и показа чеда своја житељима Свете Горе; и раније и опет сада обнављајући им пресветли пут ка Јерусалиму, вазда спремаше све ка пренебесном животу, знајући вољу љубитеља свога Христа, и хотећи све сместити у царство небесно, сам собом подносећи све теготе, сам собом дајући пример малима и великима, као Гедеон пророк говорећи трима стотинама својих војника: Као што мене видите, тако исто и ви сатворите¹⁴.

А вођен силом божјом отиде за оним који је у последња времена сишао на тражење првобразне лепоте Богом сатворене слике лика Адамова, хотећи ради њега обновити сав земаљски род, и желећи тога обновљења и овај свети муж отуђи се од свега пропадљивога овога света, и желећи вишње преvide нижње.

О путовању Преосвећенога по мору. И дошавши на Диоклитијско море¹⁵, и отуда пошавши на пут по мору, воденосланом гробу, и силом крепком, крмањен десницом вишњега, пристаде у град звани Брендич¹⁶.

О пристајању у град Брендич и о безбожним гусарима против Преосвећенога. А безбожни гусари чувши да Свети путује ка томе граду, и савравши много лађа, заузеше му све путеве, хотећи га озлобити. Незлобиви Христос некада је ходио са својим слугом Јаковом и није дао Лаву Сирјанину¹⁷ да га озлоби. Пошто је тај сведобри свагде, није се ни од овога одлучио, но штавише исправљаше све путеве његове, који су на његово угађање, по речи богоизабранога Давида који је рекао кроз светога Духа: Плећима својима осениће те надајућа се под крилима његовим, штитом ће те опколити његова истина, и нећеш се убојати од страха ноћнога и од стреле која лети у дану, и од ствари која прелази у тами, и од

сусрета демона подневнога; јер пашће од стране твоје тисућа мојих чувара и десет тисућа с десне стране тебе; ка теби неће приступити зло, ни рана ка телу твоме¹⁸.

А истинити пастир проводи незлобиву овцу своју на свој пут, по своме обећању покривши га својом невидљивом силом. Ослепивши њихове очи¹⁹, проведе његову лађу у пристаниште града. Велику вику сатворише међу собом, жалашћу јадикујући, ваистину не добише велике ризнице. А после дођоше миром ка Преосвећеноме, када је он био у палати тога града, поклонилише му се и рекоше све што се догодило са њима, и колики труд поднесе у валима морским чекајући га. но Господ им не даде озлобити свога слугу, и поклонилише му се говорећи: „Ваистину је велики Бог твој, коме ти служиш, који није предао тебе у наше руке.“ И молише нешто од њега говорећи: „За труд наш дај нам благослов ради твога Бога, који те је ослободио од нас.“ А он испуњујући реч Спасову коју је рекао: Ономе који моли у тебе, подај²⁰, и њима даде прошење њихово. И вратише се натраг посрамљени и безделни. А Свети прослави свога чувара због великог посећења безбројне милости његове од почетка и до тога часа. Остаде у том граду, док му Господ не посла време²¹.

О путовању преосвећенога кир Саве кроз велико Сиријско море. И отуда опет ушавши у лађу, прође кроз велико море Сиријско²². И када је прошло много времена пловљења, и опет кушач²³ хотећи сатворити пакост Преосвећеноме, подиже превелике вале у мору, тако да се лађа покривала валима. А они у лађи дођоше у велику беду, и свима руке ослабише, не чекајући живота, но више смрти. А Свети видевши све ослабеле у изнемоглости, добивши силом божјом снагу, стаде на молитву, подигавши своје преподобне руке на небо ка вишњему, из дубине душе зовући:

„Некада твоји ученици, Христе, мучећи се у лађи вапијаху: Учитељу, спаси нас, гинемо²⁴. А

сада и ми вапијемо: Милостиви спаситељу наш, избави нас од наших напасти.“

А сведобри Господ послуша га, онај који се налази близу оних који скрбе, који је у старини утолио морске вале и запретио ветру и рекао мору да ћути, а који почива у срцу угодника свога, ујашњењем светога Духа заповеди му, као што је раније угоднику своме Мојсију, великоме боговидцу, говорећи: Простри руку твоју на море, и подели га²⁵, а овоме Преосвећеному:

„Погледај на морске вале силом светога Духа, и благодаћу даном ти од мене, и противи се оном који те побеђује; јер је немоћан и нема снаге да стане пред лице оних који ме љубе.“

А Свети подиже руку оброшену Христовом благодаћу светога Духа, божаштвом и човечанством, и стаде у лице против силноме ветру и превеликим морским валима, и сатвори крсно знамење. Силом добродетеља свога у том часу, у магновењу ока подиже силни дух, и ветар од крснога знамења побеже натраг, и угаснуше превелики морски вали, и сви демони ишчезоше, не трпећи знамења крсне силе, и Владика је чинио слугу који га љуби сличним себи, заповедајући мору и ветровима да га послушају и да се повинују заповести онога који чини вољу његову.

И би тишина велика, и пресветло сунце за-сија, и срца оних који су у тој лађи испунише се милости господње и доброте и весеља и недомислиме радости, видевши божју светлост и милосрђа његова која су се просветила на њима. И сви који су у лађи, дошавши поклонише се Преосвећеноме, говорећи:

„Ваистину си слуга Бога вишњег, и његова света реч је у твојим устима, и уздизањем твојих светих руку ка Богу ми се твојим светим молитвама избависмо досаде и смрти, и благодаримо премилосрднога Бога, који наведе светињу твоју са нашим душама на ово море, и од сада видесмо и верујемо Богу који чини дивна чуда кроз своје свете, и познасмо да је Бог послао тебе, анђела

свога, да спроводи нас и нашу лађу до пристаништа хотења нашега.“

А богогласни муж и благодарни слуга одавши благодарну хвалу своме избавитељу, заповеди свима да узму храну.

И тако добивши снагу и духовно и телесно весеље, и примивши од Бога послану утеху — угодан ветар, пошто је крманош свега крманио њихову лађу, пређоше велико Сиријско море и стигоше у жељено пристаниште, и пристадоше у Акру²⁶. А Свети, отишавши са својим ученицима ка светом Георгију, кога раније беше искупио порабаћена од Латина, у метохију св. Саве посред тога града²⁷, и ту остаде колико се изволи Господу.

И отуда опет нађе другу лађу, и оде у њој у Велику Кесарију²⁸. И ту се поклони светом месту, где се сведобри Господ умилосрди над родом човечанским, и од пет хлебова насити пет тисућа²⁹, и отуда оде у Јоп³⁰.

XXVII

О поласку Светога у свети град Јерусалим и о пророковању о њему и ученицима његовим часкога патријарха јерусалимскога

О уласку преосвећенога кир Саве у свети град Јерусалим. И отуда опет оде у жељено добро пристаниште, у свети град Јерусалим, где лежати ризница која се не може украсти, уштеђена од Оца небесног свима онима који га љубе. И тако ушавши у свети град, оде прво у свој манастир, у дом светог богословца Јована¹. И порадовавши се са игуманом и са свом браћом Лавре светога Саве, и с њима оде у свету цркву пресветлога Васкрсења Христова. И по ранијем обичају поклони се животворећем гробу господњем и часноме крсту на светом месту Кранијеву, и свима страдањима Господњим и светим местима, на ко-

јима Господ наш Исус Христос прими вољна страдања².

И велики светилник животворећег гроба господњега, часни патријарх велики Атанасије, примивши светлу радост дође у цркву у сусрет светом другу своме; и љубазно целовање примише оба небесна светила, земаљски анђели и небесни људи, и пошто су сели посред цркве и пред светим и животворећим гробом, питао је свети Преосвећенога: „Како свет, и да ли су мирна царства по земљама, и да ли је добро држава царства вашег, и како ли те Господ проведе на овом путу?“ А он му рече све по реду. И говорили су о овом и дивили су се страшном божјем предложењу и чудном провођењу његову.

О пророчанству часног патријарха јерусалимског Атанасија о преосвећеном Сави и ученицима његовим. Богоносни патријарх Атанасије гледајући на Преосвећенога и на ученике његове, испуњене Духом светим, пророкова посред цркве, пред лицем целог сабора јерусалимског, боггласујући песму васкрсења господњег, тихим и светолепним гласом појући: „Док је гроб био отворен, и док је ад плакао, Марија вапијаше ка апостолима који су се сакрили: изиђите делатељи винограда Христова, и проповедите реч васкрсења“³.

И, да чује цео сабор, говорећи: „И ово су други апостоли који су доселе били сакривени Господом; и ово су истинити делатељи винограда Христова, изведени од самога Господа на своју жетву. Истинити Бог испрва Ноју и Авраму и његовим унуцима и Јову⁴, Бог јавно говораше, а не писањем, но сам собом, пошто нађе њихову самисао чисту. Ово је у Старом завету, и у Новом нашем такође; јер ни светим апостолима нашим учитељима не даде Бог што написано, но место писања обећа им дати благодат Духа: „Јер он ће вам, рече, све напоменути“⁵. Такође је сам говорио пророцима: Положићу вам завет нови, и дајући законе моје у њихове самисли и на срца

написаћу вам, и сви ће бити научени Богу⁶. И по истинитој речи господњој: Призиваћу себи народе, да ме ти прославе са Оцем и Светим Духом, и ја ћу им даровати живот вечни⁷, ево данас пред нашим очима видимо друге богозване пророке, проповедатеље вечнога Слова, пресветлога васкрсења Христова; и ово су испунитељи јеванђеља Христова, који ће испунити недостатке његових светих апостола; и ово су почивалиште светога Духа и просвећење света, и ово су други мученици који на себи носе страдања владичња, и који му последују са радошћу, који не само да изливају своју крв, но и душе своје положише ради њега; и ово су купци који траже истинитога живота Владике свога Христа, који их је искупио својом часном крвљу.“

И по ранијој навици убогих и богатих, безмало стече се сав град чувши за долазак Пресвећенога. А патријарх га узе од цркве господње, и са њим прими духовно и телесно весеље, и тако оде у свој манастир, ка светоме Богословцу; и опет тамо сатвори радосно славље са братијом велике Лавре светога Саве.

О пребивању преосвећенога кир Саве у светом граду Јерусалиму. И када је ту починуо од путног труда, и када је био ту у светом граду, посред цркве господње, и када је последовао стопама владичњим, и гледао на света страдања због неизмерног милосрђа онога који је страдао за свет, и пошто се настанио са жељеним Господом, и са целим клиром свете цркве пресветлога Васкрсења Христова, одмах је заборавио трудове и досаде и скрби и печали које су се догодиле на путу, и штавише ширио се у весељу богозрачне душе своје, и благодарио је Господа због безбројних посећења његових, говорећи:

„Узвеселих се са оних који ми рекоше: Хајдемо у дом господњи, и Господом удостојене стојаху ноге наше у твојим дворима, Јерусалиме. Хвали, душо моја, Господа, и благодарићу те, Господе, све дане живота мога, јер си ми дао

жељу срца мога. Они који се надају на Господа, као гора Сион неће се поколебати на векове, живи у Јерусалиму; горе су око њега, и Господ је око свога народа, од сада и до века. И Господ, зида Јерусалим, да сабере уједно расејања Израилјева; хвали, Јерусалиме, Господа; хвали Бога твога, Сионе; јер укрепи преворнице врата твојих, и благослови синове твоје у теби“⁸.

Свети разумеде истиниту блаженост чудеснога пророка: Они који имају семе у Сиону и ближње своје у Јерусалиму⁹. И ради тога би у миру његово место и стан његов у Сиону, на коме постави и свој душевни дом, манастир великога апостола Богослова Јована, приснога друга господњег, семе божје посејано од самога Господа на процветање добре вере. И ради тога наследи земаљски Јерусалим, желећи настанити се са Господом у вишњем Јерусалиму¹⁰, и са њиме живети у бесконачне векове, као наплату превечне радости. И овај Јерусалим прослави, и више овога Јерусалим прослави не само на земљи но и на небесима; и не само да прослави једини Јерусалим, но и све источне и западне крајеве Господом вођен прође као муња, наоружан светим Духом и украшен његовом благодаћу, наступајући на змије и на скорпије и на сву силу вражију¹¹, и ничим повређен пребиваше покриван силом божјом.

И када сам био у Јерусалиму и у Светој Гори, свети древни старци од сто година, који су пре тога видели прве свете, и који су са њима поживели духовно и телесно, и који су опет са овим били саврсници и саподвижници, удивили се његову великом богоразумију и дивном исправљењу и богосветлом расуђењу, који је изнад снаге надмашио многе и древне, савршујући сваку доброту, и ови свети примивши откровење тајне божје, називаху га земаљским анђелом и небесним човеком, у последња времена по божјој вољи рођена од земаљских људи, коме се после светих не нађе нико потпуно раван¹². Ваистину из мла-

достигавши дело божје, и до конца не престаде истинито чрнствујући, и у свему имајући добру слику неисказаног и неиспитаног божјег човекољубља, истинито последујући јеванђелском гласу господњем: Који претрпи до конца, биће спасен¹³. А свагда се упражњаваше светим молитвама и песмама божаствених речи, помишљајући на писано: Јешћеш трудове плодова својих¹⁴ и Господом обећано: Блажен је обед који се једе у царству небесном¹⁵.

А ови свети сведочећи говораху: „Овога све-тога ми не упоређујемо ни ка земаљским људима ни ка небесним звездама, ни ка месецу који просвећује ноћ, ни ка самом истинитом сунцу небесном, које је сваком топлотом огрејало све, и сваким духовним и телесним требовањем. Јер овај свети — рекоше — не поживе себи на земљи, ни овај један дан, но цео живот свој овога света посла ка небесном, који и нађе ходећи још жив у телу, а љуз то се још из матерње утробе јави обливен благодаћу божјом, и јави се љубазан небесном цару и силама небесним; и постаде достојан саврсник апостолима и мученицима, носећи на себи зраку ових небесних, и служећи Господу дан и ноћ, не извијањем речи, но у простоти срца; коме се, рекоше, удивише анђели, и преудивише људи, и завољеше га и земаљски цареви и сувише, и одликоваше га великим частима као једнога од небесних, и сви који живе на земљи, правоверни мали и велики његовим весељем бише обвеселиени и његовим богатством бише обогачени. Јер овај, рекоше, испуни горе и хумке и удоља и брда сваком утехом, испуњујући реч апостолску: Нека свако од нас не тражи своје, него и оно што је другога¹⁶, не угађајући себи но Богу који васкрсава мртве, и који је себе принео на жртву за нас, а Господом сачуван и њиме у свети град принесен, благослов богоразумно расправивши, свима раздаде милостивом руком, прво свему клиру цркве Васкрсења господњег

и Лавре светогa Саве и свој братији тога манастира, понављајући своје братство, и свима светима који постадоше ништи Христа ради, и свима тима све довољно даде.“

XXVIII

О поласку Преосвећенога у Александрију и о помоћу светих пустимика, а потом о одласку његовом у Свету Гору синајску

О путовању Преосвећенога у Александрију. Добивши проводитеље из Јерусалима, оставши оде у Александрију¹. И када је стигао до тога града, би часно примљен од александријског патријарха², и с њим прими духовни савет и душевну корист, за коју је увек имао отворено око. И оба небесна светила примивши духовну и телесну радост, један другогa одликоваше различним даровима, овај од запада западним, а овај од истока разним источним свештеним даровима, апостолским частима и патријаршијским одејањима и добромирисним кадионицама.

И много злато даде тој цркви³ и часноме њезину предстојатељу и целом клиру његову, и дружини божјој, убогимa, повећи део. И у тој светој цркви уписа у именик себе и своје родитеље и љубазногa брата свога кир-Стефана, који је био краљ. И разумедe Духом светим да су од почетка у Александрији били крепки мужеве и силни духовним подвизима⁴. И порадова се с патријархом, и за све добро прославише Бога који се слави у светима, и корист примише сами у себи, и исповедише се један другогe, и добивши Богом опроштај, и о Господу радујући се, тако се растадоше.

О посети светих пустињака са преосвећеним кир Савом. Свети доби од њега⁵ мужа добра и духовна, који је знао околу путеве александријских пустиња и свете мужеве који су живели у

њима, једне у Мареоту⁶, друге покрај Ливије⁷ у пустињским светим местима, где један другога надмашују добрим делима. Обишавши све крајеве тих светих, прими од свију поуку, хотећи научити тачно све што је од првих мучалника⁸, који су истинито проводили монашки живот, и сам пун свега добра и блага, и све умејући научен самим Богом, али још требаше ненаситне красоте и некончајеме благодати, и са свима беседовавши речи вечнога живота, све утеши по речи господњој: Ако кога заборави мати његова, ја вас нећу заборавити⁹, и овим својим слугом утеши своје страдалце, поштедивши им превелики део злата.

И пошто су га сви благословили, опет отуда оде у Тиваиду и у Скит и у Црну Гору¹⁰, у којој манастири имају скитски образ¹¹ и свете мужеве који живе у њима по два или по три. Обишавши околну су Сурију¹² и Персију¹³ и цео Египат и његове крајеве, где год је чуо за крепке чрнце, никако их не остављаше, док их не би видео. Постаде испитивач истине и самовидац дела светих, које нађе у телу, свима постаде саопштник и саподвижник, не дође ни једноме од њих са празним рукама, но све испуни благословом, и све одликова даровима, и већи део учини Богу и светима његовим од свога отацтва, примивши на се образ превеликога божјег смирења, и до смрти смирујући се пред свима.

А Господ свију, друг понижених, благослови га молитвама својих светих, и обећа му даровати награду у онај велики и просвећени дан. А поднесе скрби и печали, знојеве и све трудове самих светих проповедника, господњих самовидаца. Они прођоше исток и запад, север и југ као изоштрене стреле, испуњујући заповест господњу. А овај такође, подобећи се светима, прође све истоке и западе, југ и север, и опет осим тих светих горе и пештере, долине и брда, пустиње и градове и пропасти земаљске¹⁴, помишљајући на прописано Духом светим: Јер трудове њихове и смрт прими као боље од сваког приношења¹⁵. Ради тога,

имајући изоштрено срце на сва дела божја, и ум окрилаћен благодаћу божјом, прође као и муња, и облете као пчела сабирајући своје отачаству мед богоразумија.

О повратку Преосвећенога у свети град Јерусалим. И отуда опет врати се у свети град Јерусалим, и у њему отпочинувши, у весељу духовном и у радости душевној настањаваше се са богосветлим патријархом у све дане, у исправљењу божаствених заповести и у пресељењу ка оном животу радоснога пребивања¹⁶.

О путовању Преосвећенога на Гору синајску. И отуда узевши проводитеља, оде у Синају истим путем којим и Господ његов, превечни Бог, поставши младенац телом, са пречистом својом матером и са обручником њезиним Јосифом побеже од безаконога Ирода у Египат¹⁷. И прошавши јерихонске крајеве, и прешавши Јордан¹⁸, и гледајући ка јорданским пустињама, дође у Каломонију¹⁹, у манастир пресвете Богородице, и ту препочину, где и пре Господ његов са пречистом својом матером, где рече пречиста Богородитељница ка своје обручнику Јосифу: Ово је место пречудно, да починемо овде, да се и наше магаре наједе добре траве²⁰. И ради тога назва се ово место: добро преложиште; и ради тога и манастир пресвете Богородице ту би сатворен. И ту се поклони месту Господњем, где поспава на тој чудној трави, бућен од пречисте своје матере због журбе пута. И целовавши свету цркву пречисте његове матере, злато даде на подизање тога манастира²¹.

И уставши отуда пређе пустиње јорданске, и дошавши у град Корак²², и ту отпочинувши, отуда оде у Велики Вавилон²³, и посла вест преко ученика својих ка султану тога града који је царвао²⁴. А он, као незаконик, а уз то и поганин, када у речима његових ученика чу да је дошао преосвећени, одмах га обузе велики страх и бојазан и ужасан трепет уђе му у духовни самисао. И

тако би обузет страхом божјим, према писаном: И не хотећи поштујем Бога јеврејскога²⁵. И у том часу посла онога што стоји пред њим, заповедивши: „Шта треба божји човек, све ће наћи представљено и место пресветло за његов одмор.“ И са великом чашћу одликова њега, који је поштовао Бога више од свога живота. Ради тога и Господ заповеда не само верним слугама да служе онима који га љубе, но и неверним и поганим заповеда да са страхом стоје пред оним који чини његову вољу. И ту поклонивши се тројници светих младића, Ананији, Азарији, Мисаилу²⁶, и отпочинувши ту колико хтеде, и тај султан даде му проводитеља да га са великим запрећењем и са страхом проводи у велики Египат²⁷, и да га опет преда султану египатском, као што и би.

И отуда уставши оде у велики Египат, и ту такође посла ка султану који је царевао Египтом, и овај такође чувши за долазак Преосвећенога, такође обративши се страхом божјим, и с радошћу прими га²⁸, и заповеди му да иде у митрополију²⁹ и да препочине ту у дому пресвете Богородице, где Господ пре тога станова младенствујући телом, побегавши од безаконога Ирода, и страшним доласком сакрушивши преваре египатске³⁰. Када је Преосвећени ту дошао, по заповести тога цара све потребно што је на корист њему и онима који су с њим, све би донесено. И ту отпочину колико хтеде, и поклони се стану господњем и пречисте његове матере, и удиви се неисказаним чудесима његовим и неизмерном човекољубљу и превеликом смирењу његову, који је своју пресветлу лепоту божаственога лика свога човекољубља и пречисте своје матере преобразио у црни египатски вид, који је поцрнио ради Адама у аду, и тим својим преображењем хтео је обући га у пресветли вид и опет украсити у прву красоту, и палу своју слику уздићи и поставити на престо славе своје³¹. И овај султан посла му проводитеља чак до Синајске Горе³². И пошто је

Господ исправљао његове путеве, тако оде, у Господу радујући се, до Горе синајске.

О доласку преосвећенога кир Саве у свету Гору синајску. И дошавши у Град синајски³³ би часно примљен од епископа тога града. И дошавши у манастир пречисте Богородице³⁴, поклони се светој цркви и тој самој добротворци и светоме месту, где купина огњем горећи не згараше³⁵, где сам Господ из купине, која је пламеном горела, рече ка великом пророку Мојсеју: Изуј обућу са ногу твојих, јер место, на коме стојиш, земља је света³⁶, где и до данас јереји боси служе свету литургију. И тај сам Преосвећени на том месту служио је пред Господом свету литургију истим начином, по речи господњој, на светој земљи светолепно послуживши, и прослави Оца и Сина и светога Духа, и ону која је пространија од небеса и шира од земље, пречисту његову матер, која је Бога у себе сместила, и са радошћу изрече реч Давидову: „Господ ми постаде као прибежиште, и Бог мој као помоћ надању мому“³⁷.

Изиђе горе на свети врх Горе синајске³⁸, где Господ Бог сведржитељ много пута сиђе са небесном славом, дајући закон вазљубљеном Израилју, топећи горе и сатирући камење својом силом³⁹ и где рече великом пророку Мојсеју: „Благодат имаш од мене“ а велики боговидац одговори ка Господу сведржитељу: „Ако сам нашао благодат пред тобом, јави ми се, да те видим разумно.“ А Бог ће к њему: „Не може човек жив у телу видети лица мога и жив бити, но ево у мене место свето, и стаћеш при камену, и покрићу те руком мојом, и када прођем са славом мојом, и кад дигнем руку моју, и видећеш леђа моја, а лице моје неће ти се јавити“⁴⁰. А велики Мојсије, веома покорив слуга и добро бојажљив, чувши славу вишњег Бога, веома устрепта од славе и крепости Бога сведржитеља, и помишљаше да бежи, но не имађаше камо, но у страху великом

уступаше назад, и гора, као восак растопивши се од лица Бога Јаковљева, од страха сама чињаше му пут посред целог камена, а Мојсије веома бежаше дужином камена који се растопио од страха господњег⁴¹ више него Јордан када се у њему крстио Господ⁴².

И Преосвећени, узишавши на то свето место, поклони се цркви светога Илије⁴³ и целова подложење свемоћне деснице на том светом камену и на великом боговидцу, и ту сатвори целовање са многим љубављу, узмучив се великом жалошћу не хтеде се отргнути од тога камена, као видећи самога тога који је преклонио небеса и сишао, и као да је ту крепка и свесилна света мишица његова и мислећи да се још није подигла⁴⁴, и приносећи умиљење из срца, гледаше умним и срдачним и душевним очима онога који горе седи на престолу херувимском, чекајући од њега богате милости, видећи га верна у обећањима, нераскајана у благодати, и који свакоме испуњује прозбу. И испунивши се духовном радошћу и обогативши се благодаћу божјом, истинито знајући свога Господа да је свуда и да испуњује све ризнице добрим, и да се без закашњења налази близу свију који га призивају истином.

XXIX

Похвала преосвећенога епископа богоноснога Саве

И свети богоносац сиђе са горе, поставши сличан великоме боговидцу, носећи не само самога Бога у себи и на себи, но и украшен благодаћу његовом. А овај други боговидац постаде, и удостоји се видети не само леђа божија, но се удостоји благодаћу дарованом му с висине да служи самоме Господу преподобијем и правдом пред њим све дане живота свога¹.

Онај велики боговидац силом божјом сатвори толика чудеса; а овај Преосвећени силом истога

и благодаћу дарованом му од Бога сатвори иста чудеса, овај други Израилъ Богом подигнут приведе Господу нов народ².

Онај велики боговидац пророчким очима виде купину навештену у Синају где огњем гори и где не сагорева, и гласом Господа Бога из пламена би послан у Египат да изведе Израилъ из ропства фараонова; а овај Преосвећени, самим Господом назнаменан још у матерњој утроби, и од младости почевши анђелски живот, и наоружан светим Духом, богомисленим очима прозре, пре постанка небеса и земље и пре свију векова од Оца небесног наречену божју Матер и богогласним пророцима проглашену Свету Гору пречисту и сеновиту, истиниту Богородицу, коју предобри Бог изволи као стан себи, и овом богогласном младићу даде миг да тамо иде. А он са љубављу примивши глас Господа Бога, потече у Свету Гору као други Илија Тесвићанин, и у њој васпитан би храњен анђелском сладошћу, и пребогатим Оцем небесним. Јеванђелском благодаћу изливеом у цео свет би украшен од Христа љубитеља свога, и ту поцрпе извор богословља великих божјих чудеса, и отуда отишавши на исток, објави се као апостолски сапрестолник, достојен изобилне благодати тих светих боговидаца, и окрилаћен Духом светим, анђелским крилима као на облак узлете од истока ка западу, и научи доброј вери не само своје отачаство, но оптече истоке и западе као сунце, и богомисаоним својим учењем од преваре избавивши безбројно множаство народа, са собом приведе Господу. И Богом израсли изданак од Свете Горе после потече у Гору синајску, и поклонивши се светоме месту, и послуживши Господу на тој светој земљи, прослави Оца небеснога, и не чу гласа из пламена, но самога давца тога гласа, истинито тело и његову пречисту крв изливену за живот света, примивши у пресвету душу своју жар смотренија тајне божје, и назва се други пророк, као Исаија, који је од серафима примио жар, а овај Преосвећени, сам телесни

серафим, постаде стан самога Господа, имајући у срцу своме и у души својој онога који почиња на светима и који се поје од серафима и слави од херувима. И сада се догоди пророчанство богоноснога оца нашега Симеона, који му прорече: „И света душа твоја биће престо самоме Господу и Господ који царује у векове и на векове биће с тобом“³.

Онај велики боговидац бројем тисуће изведе из ропства народ израиљски; а овај Преосвећени својим богоразумним учењем сатвори безброј правоверних људи, и избавивши од идолске преваре приведе Господу. Првом Израиљу и деци његовој усињење и слава и обећања, а онима који не осташе у његовом завету, догоди се жалост⁴; а на овом Преосвећеном утврди се богато милост божја, усињење и слава, и овоме би дано од Господа обећање будућих добара бесконачнога живота, и назва се нови Израиљ, и све Господом обећане обете предаде деци свога отачаства.

Онај велики боговидац доби таблице закона Богом написана писмена на каменим плочама; а овај Преосвећени не прими ништа на каменим плочама ни мастилом написано, но новом апостолском благодаћу прими светим Духом назначене таблице духовних поука, којима испуни закон и просвети своје отачаство⁵.

Онај боговидац говорио је Господу лицем у лице; а овај Преосвећени из младости примивши неумучну херувимску песму, и све часове дневне и ноћне у уши самога Господа Саваота цвркујући серафимским гласом не престаде све до краја⁶.

Онај велики боговидац измени дажд у град, и реке у крв; а овај Преосвећени молитвом пробивши небеса, и од Господа испроси град чинећи чудо, и напоји краља угарскога студеном водом са свима његовим војницима⁷.

Онај велики боговидац у Египту пресушивши изворе испуни крвљу, да не пију Египћани. А овај Преосвећени заповеди народу своме да при-

злавши његову свету молитву и изворима млеко ускисну, и по његовој речи тако би⁸.

Онај велики боговидац руком господњом са речју својом изби египатске првенце, а овај Преосвећени узе првенство Израилево, и ка самом Христу Господу, који је био првенац из мртвих, пресели се у вишњи Јерусалим⁹.

Онај велики боговидац потопа у Црвеном мору Фараона са колима, и потопа непријатеље божје; а овај Преосвећени многе законопреступне непријатеље, који војују на стадо божје, и који уништавају јеванђеље Христово, који су самовољно огрезли у дубини неверовања, силом божјом до краја истреби њихову нечистоту, и својим богоразумијем насади сваку добру веру у својем отачаству¹⁰.

Онај велики боговидац напоји у пустињи жедни Израил који је са њим¹¹, а овај Преосвећени напоји сваком добром вером своје отачаство које је од почетка било жедно истинитога пића, Христа истинитога Бога нашега.

Онај велики боговидац прообразујући крст победи Амалика; а овај Преосвећени многе законопреступнике, који су војевали на његово отачаство, осудивши светом молитвом и светим крсним оружјем изби их, и ускоро учини празнима њихове савете и расу њихову славу¹².

Онај боговидац жезлом пресече Црвено море проведши Израил, а овај Преосвећени путујући посред великога мора светом молитвом укзоти превелике морске вале и заповеди мору да ћути, и заустави га, и са два прста којима се благосиља врати велики ветар са духом бурним, и сатвори велику тишину посред мора, и људе који су с њим преводе кроз велико Сиријско море у радости, уз то и неповређене¹³.

Онај велики боговидац у Црвеном мору написа у старини слику невесте која није искусила брак; а овај Преосвећени прозре оно што ће се догодити са њиме, послужи јој као истинитој

Богородици и матери Божјој, и светолепно јој одаде почаст више од живота свога¹⁴.

Онај велики боговидац од Црвенога мора по ваздуху изведе препелице, и насити скуп Израилев; а овоме Преосвећеном, који је болан путовао кроз велико Сиријско море, по заповести светог Оца небеснога, коме су у руци његовој конци земље и море, сама пучина морска са страхом послужи и жељу му донесе: велику пречудну рибу и као рукама човечјим положи на самог тог Преосвећеног; и насити се сам тај Преосвећени и ученици његови и они који су управљали том лађом¹⁵.

Онај велики боговидац у пустињи прехрани Израилђане и његовом молбом Бог сведржитељ ману одажди са небеса; а овај Преосвећени од младости заволе пустињски живот, хранећи и грејући оне који живе у пустињама и у пештерама и сваким довољством послужи им, и сваким весељем обвесели их духовно и телесно¹⁶.

Онај велики боговидац чистио је оскврњене крвљу јунаца и коза; а овај Преосвећени истинитом крвљу божјом, изливеном из ребара господњих, и њоме освећиваше оне који прилазе к њему са вером¹⁷.

Онај велики боговидац побеже од рода свога из земље египатске, и дође у земљу мадијамску; а овај Преосвећени постаде преселник од своје земље и од свога рода сличан Авраму, и постаде наследник а уз то и житељ земље обећане великоме Мојсију, земље која точи млеко и мед¹⁸.

Онај велики боговидац измени скупу Израилеву горку воду у сладост; а овај Преосвећени путујући од истока ка западу, од Свете Горе са светим чрнцима светогорским, и својим благословом измени им горко млеко у сладост¹⁹.

Онај велики боговидац млад у котарици би бачен у море због страха од Фараона, и из мора би извађен од ћерке Фараонове; а овај Преосвећени путујући по мору, од Свете Богородице Ватопедске пловећи у Лавру светог Атанасија,

би ухваћен од безбожних гусара, а Бог је од почетка чинио дивна чуда са њиме, и када су они дошли у пристаниште светог Атанасија, сам искочи из лађе виђен од свију, и ниједан од њих не рече за њега у тај час, док се не ослободи од својих непријатеља, и благодари Бога рекавши: „На непријатеље моје погледа око моје“²⁰.

Онај велики боговидац пламеном попали скуп Корејев, и заповеди земљи да прождере Датана; а овај Преосвећени огњем божанственим попали безаконе јеретике по своме отачаству, и српом духовним пожеже, и сваку добру веру насади у своме отачаству²¹.

Онај велики боговидац умртви многе царева: Сиона, цара аморејскога, и Ога, цара васанска, и сва царства хананска; а овај Преосвећени удиви многе царева, источне и западне, и на северу и на југу код многих царева сатвори чудеса²².

Онај велики боговидац јединој скинији служаше, и стари закон држаше, и скуп Израилев вођаше, творећи судбе у њима; а овај Преосвећени многообразне свете цркве сатвори по своме отачаству, и не само по отачаству, но и по источним и западним земљама, селима и градовима, пустињама и горама и пештерама послужи, и своме отачаству постаде вођ на добру веру и на светињу, и постаде нови законодавац, служећи новом благодаћу на истинитом апостолском основу, показујући истоке и западе²³.

Онај велики боговидац помоливши се Богу очисти од проказе своју сестру Маријаму; а овај Преосвећени помоливши се Богу светом молитвом подиже ослабљенога и здрава га учини, и здрав поставши хођаше²⁴.

Онај велики боговидац изведе Израилђане из Египта са златом и сребром египатским; а овај Преосвећени злато и сребро, колико доби у земљи отачаства свога, све пренесе у туђу земљу, прође истоке и западе сејући богатство своје по заповести Оца небеснога²⁵.

Онај велики боговидац ударивши камен из камена воду источи роду јеврејском камена срца, и напоји их; а овај Преосвећени изврши заповест светог Духа, и реч пророкову испуни: Јавише се извори водни, и открише се основи васељене, то јест, водом и духом Бог освети човечанство; такође и овај Свети, последујући Господу своме, светим крштењем, водом и духом, покајањем и исповедањем освети своје отачаство²⁶, и откри основе васељене по заповести Оца небеснога; сазда свете цркве у правцу истока и запада, као што беше заповест божаствена од почетка, и у последњем веку биће тако, што је Господ учинио од почетка, по истој слици и овај Свети учини, чекајући будући век.

Онај велики боговидац заповеди целом скупу Израилеву: Исперите ризе своје и у три дана будите чисти од ложа ваших, да се удостојите истинитога виђења, и бићете достојни да слушате глас Господа Бога вашег; а овај Преосвећени засведочи сабору свога отачаства, архијерејима, јерејима, преподобним и богоносним чрнцима и свима својим сродницима и свој деци свога отачаства, говорећи: „Сведочанство господње, свето јеванђелско и истинито законоположење и апостолска предања и пророчка проповедања и исправљења светих богоносних отаца и божанска учења предана вам од мене, добро сачувавши испуните, да вам Господ за то у онај велики и просвећени дан даде добру и пуну меру, и да будете чисти не само у три дана, но да будете свети телом и духом и у све дане вашег живота; и да су бедра ваша препојасана истином, и да светилници ваши горе милостињом према ништима, и да сте ви подобни људима који чекају господина својега и који творе вољу његову, којима је Господ на небесима спремио престо свој, и да Господ Бог ваш, дошавши нађе вас спремне, и не само да се удостојите да чујете глас Господа Бога вашег, но да се и настаните са њиме у беско-

начне векове, да се на вама изврши реч господња: Јер биће, рече, први последњи, а последњи први²⁷.

Онај велики боговидац прими савет Отора, таста свога, и постави у Израиљу књигочије, судије, десетнике и педесетнике и сатнике и тисућнике на управљање скупа Израиљева; а овај Преосвећени, вођен самим Богом, расписавши крајеве свога отачаства, и унапред гледајући светим Духом, по достојању постави једне епископе, управљаче свете вере и чуваре умних стада христоименитога народа, и те постави као хумке изнад гора, да виде свима чувствима душевним и телесним; а друге преподобне и богоносне оце постави за вође оцима ка царству небесноме; а друге протопопе и попове и ђаконе и подђаконе, свакога у своје чину да чини вољу Оца који их је послао²⁸.

Онај велики боговидац не удостоји се наследити нимало обећане земље; а овај Преосвећени муњоносним начином прође истоке и западе испуњујући Христово јеванђеље и приведе Господу савршен народ, и не прими само обећана блага, но би и уселник раја, и са Господом се настани у бесконачне векове²⁹.

Онај велики боговидац васпита Исуса Навина у побожности и да му служи у чистоти, и иза њега постаде други вођ скупу Израиљеву; а овај Преосвећени такође васпита са собом мужа ваљана и богољубна и богобојажљива и света, телом и духом служећи му, чрнца Арсенија, и тога у место себе постави као другога управитеља и вођу отачаства свога³⁰.

Сада се зби пророчанство богоноснога оца нашега светога Симеона, које после одласка из овога живота унапред објави светим Духом љубазноме своје сину благодетноме кир Сави: „Љубитељ твој Христос удостојиће те дара небеснога, и на истоку ћеш примити небесну власт, везивање и дрешење кривица људских грехова, и бићеш заједничар апостолског седења, проћи ћеш истоке и западе, провођен самим Господом, и оба-

сјаћеш долине и брда као сунце, оптећи ћеш све градове као Игњатије богоносац, и испитаћеш све неиспитане путеве Владике свога сведржитеља, и свима ћеш се часно поклонити, и достојен његове благодати доћи ћеш од истока к мени, и са Господом настанићеш се у бесконачне векове³¹, амин“.

А пробавивши ту у Синају у миру свету четрдесетницу³², свагда држећи стражу у дому душевном крепким умом бдијући и чувајући, истинити пастир, на крајевима земље бдијући за стадо отачаства свога³³, имајући отворено душевно око, свагда гледајући ка свевидећем, и Духом светим предвиде вечна блага и радујући се у нади својој, и свагда помишљајући:

„Шта и како и ради чега је ово моје течење од запада ка истинитом истоку, и шта је приобрећење моје, Христос сведобри Господ, просвећење мени и мојем отачаству и спаситељ народу моме, који каже: Тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се; јер сваки који моли добија, и који тражи налази, и ономе који куца отвориће се“³⁴.

Ради ове господње заповести, имао је свагда у уму онај неуклоними дан који ће доћи, у који ће се и небесни цар наћи са славом, дајући наплату свакоме према делима. То унапред видећи мисаоним очима, прилежно се журио на предлежећи му подвиг, чувајући у уму своје заповест господњу, речену пророком: Положих чување устима мојима, када устане грешник на ме; онемех и смирих се и ућутах од добара³⁵. И увек чувајући уста своја и језик свој, да ни речју ни делом не отпадне од страшне заповести господње, и никада се не удостоји празне речи, но је свагда имао пред душевним очима страшну реч, да ће одговарати страшноме³⁶ на страшном судишту његову, и по све часове бринуо се да се нађе без страха и бојазни.

И вршећи добре подвиге, живот светих отаца³⁷, увек је напредовао добрим делима истини-

тог монаштва, омрзнувши од младости живот овог варљивог света и изволи живети са Богом у једињењу, и постаде у Господу веома слободан од свију земаљских ствари, које ће брзо прећи у овом сујетном животу, и свагда прилежно настањујући се на путевима сведочанства господњих, желећи небесних добара бесконачнога живота и непропадљиве награде, у коме је бесконачна радост.

XXX

О повратку Преосвећенога од Горе синајске и о поласку његову ка западу

И ту служивши свету литургију у дому пресвете Богородице, и поклонивши своја колена, и помоливши се ка ономе који га је створио и ка пречистој његовој Матери, и тако се врати од свете Синајске горе.

О повратку Преосвећенога од свете Синајске горе и о доласку у Јерусалим. Дошавши у свети град Јерусалим, и светло поклонивши се животворећем гробу господњем, и порадовавши се с богоносним патријархом Атанасијем и са свом братијом Лавре светога Саве, и све им исприча како га Господ сачува на том путу и поможе у свему добро. И ту препочину колико хтеде и учини све што требоваше његова светиња, примивши савет од патријарха, и време нашавши, и служивши свету литургију код живоносног гроба господњег, прослави Оца небеснога. Помоли се пресветломе Васкрсењу Христову¹, и поклони се часном и животворећем гробу господњем и пречистоме распећу његову и свима светим местима, којима Господ наш Исус Христос вољна страдања пострада, и помоли се још за себе и за царствујуће и за цео свет господње течевине, коју стече својом часном крвљу, и поклонивши се свима часно и љубазно изљубивши и целовавши све

свете цркве јерусалимске, обрадовавши часнога и богоноснога друга свога патријарха Атанасија, и јеромонаха Николу, игумана велике Лавре светог Саве, са свом братијом Лавре, и сав клир свете екатоликије² цркве Васкрсења господња, и са свима љубазно целовање учинивши, и жалосно растрзајући се, сузни растанак сатвори свети са свима светим Јерусалимљанима. И од свију примивши благослов, и благословен од свију изиђе, обогативши даром светог Духа. И посред жалости обрете у себи весеље и превелику наду, усмотривши да доби савршење своје прозбе коју је испрва просио у Господа излазећи из своје земље³.

О повратку Преосвећенога опет ка западу. И тако у Господу радујући се пође на пут, вођен светим Духом и провађан Господом врати се опет к западу. Дошавши у Андиохију и поклонивши се светој цркви, порадова се са патријархом андиохијским, и би часно примљен од њега⁴. И љубазно, корисно по душу беседовавши оба светилника божја, и примивши духовно весеље и телесно утешење, и давши благослов светој цркви златом, и тога самога даровима одликова, што беше подобно његовој светињи, и онај одликова овога Преосвећенога превеликим светим даровима и добромирисним црквеним почастима и патријарашким ризама. И примивши од њега савет, изиђе. Поклонивши се светом гробу светог и чуднога Симеона који је на Дивној Гори, и порадовавши се са братијом⁵, и давши благослов светој цркви златом, изиђе.

И прошавши Јерменију и турску страну⁶, и дошавши на Сиријско море, нађе лађу која иде у Анатолију⁷. И давши најамнину, пође у њој Господом крмањен. И Преосвећени паде у не малу болест од непокоја и труда многих путева, и ка томе придружи се и друга, морска болест. И када је Свети веома боловао, ученици његови веома жалосно скрбећи мољаху га говорећи:

„Господине, окуси од хране, да нас не оскрбиш овде посред црне пучине коначном скрбљу; не сагледајући никако краја и удаљени од своје земље, да ли ћемо бити разграбљени од ових људи друге народности, или опет да ли ћемо погинути од разбојника по туђим земљама, не знајући путеве? Чијим именом ћемо прећи туђе земље које нисмо видели, немајући са собом тебе, богоснога вођа? О владико свети, не остави нас, сирота чеда своја, но се помоли Господу својем, јер сведобри Господ тебе свагда слуша, да нас доведеш бар до некога пристаништа. Послушај нас, и окуси од овог што имамо. Јер сва добра божја су код нас због твојих светих молитава“.

А Преосвећени им одговори: „Од свега што имамо, мој ум не жели ништа од тога, осим свеже рибе, ако би Господ где послао“. А они опет приговорише му: „Желећи молиш оно, што немамо где узети“.

У том часу премилосрдни свехранитељ Господ, који се налази близу оних који скрбе, и који теши смерне, и који даје храну сваком телу⁸, и који зна прозбе свију, и пречудни Господ који свагда чудесима прославља свога угодника, покоривши све земље и цареve који царују по земљи себи на работање, и овде премилостиви Господ сатвори изнад силе човечанске, заповеди самој морској пучини да послужи љубитељу својме, и од сред саме црне пучине, као људском руком избаци из мора превелику и пречудну рибу; и паде у лађу, где лежаше Преосвећени, и положи се на самога њега, као самом руком тога хранитеља.

И дозававши ученике своје рече им: „Ево, свехранитељ наш и Господ предложи нам нашу жељу; узмите, и начините од ње печене и варене понуде“. И учинише по његовој речи, и усправивши се Преосвећени јео је од те рибе, и ученици његови, и даде онима који су с њим, управљачима лађе његове. И једоше сви и наситише се

од божанственога дара, а оно што је од ње остало, сачуваше до сутра.

А сада се догоди писање богооца Давида пред овим светим, које написа о Израилћанима рекавши: Жељу им принесе, и не лишише се од жеља својих, они меса просише и изведе им препелице од мора и насити их⁹. И овај Преосвећени захтевши рибе, у том часу предложи му рибу живи Господ Бог Израилев, који царује у векове и на векове, и који се још прославља у савету светих и који чини милост са избраницима својима и који испуњује њихове прозбе. А Преосвећени прослави Оца небеснога који седи на висинама, и који погледа на смерне, и посећењем божјим би излечен и добивши снагу о том пређе море, и пристаде у Анатолију.

И прође Анатолију, и по том Византију, и дође у Цариград. И прво дошавши поклони се пресветој добродетелници, пречистој Богородици Јеверготиси¹⁰. И отуда оде у средину града ка Светоме апостолу Андрији¹¹. И ту остаде чинећи свете потребе са царским мајсторима¹². И отуда се журио да иде у богохвално село и у свете обичне станове прве насладе Свете Горе, а тако се не изволи светоме Духу, и не случи му се да тамо оде, но му се предложи пут у земљу бугарску¹¹.

И отуда оде у град Несебар¹⁴; и посла напред ка свату своме, благоверном цару Јовану Асену¹⁵; и посла му коње и слуге, на којима Свети подигавши се дође у град Трнов. И прими га цар са великом чашћу и љубазно славље сатвори због њега благоверни цар Јован. А када је приспео пресветли празник Просвећења господњег¹⁶, и у навечерје светога Богојављења, служивши свету литургију, прослави Бога који га је прославио, и просвети цара светим просвећењем крштења господњег, и освети сав сабор његова народа.

И¹ када је он од труда боловао, предаде му цар своје палате, које су за самога цара начињене ради топлоте, тако да има себи утешење, и предаде му слуге своје да му служе сваким довољством. А сам, давши му много злато, које требаше због светих потреба, и благословивши се са Преосвећеним, изиђе изван града у друге дворе ради лова.

После царева одласка додаде му се крепка болест. Богоумним расуђењем расписа све свете потребе црквене, сабране у светим крајевима јерусалимским²; и расписавши благослов свој деци својој и благословивши сва чеда своја и сроднике своје и богопредано му стадо народа и земљу свога отачаства, и са светим благословом и са светим потребама одасла своје ученике пред собом раније, да их пренесу у земљу отачаства свога, и расправи све, и баца на Господа печал своју.

И када је Преосвећени веома боловао, и када се спремао за одлазак³, и узевши пример пророчанства од богооца Давида, са радошћу вапијаше: Када се даде његовим вазљубљеним сан, гле наследства Господњег: синови су награда плода труднога⁴. По речи пророчкој о дану последњег суда: Када се отвореним очима, са анђелима који са страхом лете и са побожношћу служе, и апостолима који седе на престолима величества својега, јави Христос онима који га љубе, извољницима својима, које изволи себи као достојне, почећу се радовати због дара отплате⁵.

Тако и овај Преосвећени у овом последњем дану своје богомисленим разумом познаде последњи дан општега суда, у који ће бити наплата свакоме по броју добрих дела, од нелицемернога судије праведно награђивање; и то чекајући прилежно прозре Духом светим и разумеде позив

љубитеља свога, који много година и дана беше чекао, хотећи се преселити на пренебесна села, хотећи видети жељенога и постићи гоњенога, и са њиме бити у једињењу без конца у векове, амин.

О престављењу Преосвећенога. Када је прошао дан суботни и када је прispела недељна ноћ, и када је озаравао дан недеље, и када су с вечера многи часови минули и када су се приближавали ка поноћи, заповеди Преосвећени ученицима својима рекавши: „Чеда и братијо, почините макар и мало, пред вама лежи још веће потруђење“.

Пошто је била распра у телу Преосвећенога, земаљска природа потеже ка својој матици земљи и веома отешча, а душевна природа ојача и прими силу и крепост и узвојева ка небесним, разумевши скори долазак Владике свога; и Свети, свагда готов на молитву, и хотећи прославити празник по обичају пресветлога васкрсења⁶, у поноћ чекајући долазак небеснога женика⁷, још се прилежно обрати на молитву, вапијући свим умом и свима душевним чувствима пророчким гласом:

Повиках у печали мојој ка Господу Богу мојем, и, Господе, услишај молитву моју, и вапај мој нека дође ка теби; и не одврати лица твога од мене; у који дан будем тужио, приклони ка мени ухо твоје, и брзо ме услишај; јер ишчезоше дани моји као дим, и кости моје сметоше се веома, и малакса у мени дух мој, и срце моје смете се у мени, и остави ме сила моја; и подигох ка теби руке моје, и душа моја као безводна земља жељи твога помиловања, и брзо ме услишај, Господе, сконча дух мој, и не одврати лица твога од мене, и избави ме од непријатеља мојих; Господе, ка теби прибегах, и дух твој добри водиће ме на земљу праву; ради твога имена, Господе, оживећеш ме по правди твојој; и изведи из печали душу моју, и милошћу твојом истреби непријатеље моје, и погуби све који досађују души мојој, јер сам ја слуга твој. Услишај ме правдом твојом и не уђи у суд са слугом твојим, јер се пред тобом

неће оправдати ниједан живи. И изведи из тамнице душу моју, да се исповеда имену твоме⁸.

И тако се приближи концу живота. И гле, сведобри Господ који је обећао да ће послушати оне који га призивају истином, и који се брзо налази близу оних који скрбе, и који каже својим истинитим устима: Призови ме и услишаћу те⁹; призва ме, и ево дођох, и рече: Радуј се, слуго мој, љубитељу истине. Свети се огласи, и чу свети и слатки глас који говори:

„Добри слуго мој и верни¹⁰, ево зове те Дух свети; дођи, усни и почини, да примиш моје награде обећане теби и свима који ме љубе, вечна блага, која око не виде, ни ухо не чу, ни на срце човеку не узиђоше¹¹, која ти спремах за твоје премноге трудове, којима си се трудио последујући мојим светим пророцима и апостолима и мученицима и свима преподобнима, испунивши разним својим подвизима све њихове чинове. Ради тога блажен си, и твоја успомена је пресветла с колена на колена; и ради тога ћеш се са љубављу додворити пренебесних станова, где сија пресветла светлост, а покојиште твоје ублажено¹² ти је и украшено различним красотама твојих трудова.

И свеобичним приласком у поноћ када је Господ прилазио ка слуги својем, и тако некаквим благим обичајем изиђе његова света душа, и не остави своје матице, но се прилепи Господу, вапијући давидски: „Приону душа моја за тебе, и мене прими десница твоја“¹³. И примише је добри анђели, и сам Господ је представи ка вечним радостима. И порадова се са Господом оном неизречном радощу, по речи господњој: Радости његове неће нико узети од њега¹⁴.

И са анђелским ликовима и редовима апостола, са блаженим дусима у слави би вођена пред човекољубиво лице Творца свога. И због премногих трудова својих нађе га добра и милосрдна, и удостоји се видети превелику светлост, где су велики патријарси и оцеви отаца, Аврам и Исак и Јаков, и где зборови премудрих пророка, где бла-

жени дуси апостолског броја, где без броја анђелске силе; са овима удостоји га сведржитељ Господ да се без конца радује у све векове, амин.

А ученици Преосвећенога, скупивши свете мошти његове, са великом чашћу појући молбене песме за покој светога, и обузети некаквим страхом, спремише га ка гробном провођењу. И би јављено цару за успеније¹⁵ Преосвећенога, да заповеда где да се сахране његове свете мошти. А цар, чувши за престављење Светога, прослави Бога који му је послао света мужа, да благослови њега и дом и град његов. И заповеди да дође патријарх са часним игуманима и са преподобним оцима, и да тако са великом чашћу сахране мошти Преосвећенога у рукотвореном му манастиру у Дому светих Четрдесет Мученика. И даде много злато да раздаду убогима за покој Преосвећенога. И дошавши свети патријарх Јоаким¹⁶ са епископима и са поповима и са ђаконима и са часним игуманима и са преподобним оцима, и тако са великом чашћу проводише Преосвећенога ка гробу, истинитом отачаству, појући богохвалне песме за покој Преосвећенога. И тако погребене бише његове свете мошти у Дому светих Четрдесет Мученика¹⁷ при реци Јетри, у граду новом, а у месту званом Трнову, славећи за покој његов Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек¹⁸.

XXXII

О преносу преосвећенога кир Саве

После¹ неколико година наложи Бог на срце благоверноме краљу Владиславу, који царује на престолу оца свога, да пренесе Преосвећенога у своје отачаство. И ранивши се светолепном љубављу Преосвећенога, и разгоревши се Духом светим, сабра велик клир свога светога отачаства, богогласне светитеље, часне игумане и богоносне

изабране чрнце, и попове и ђаконе, и сав чин црквени, како је подобно и часно Преосвећеноме и истинитом поштоваоцу црквеноме, и првом законположнику, и другом пророку, подобну боговидцу часном Мојсију. И тај сам богољубац², велики поштовалац светих цркава и љубитељ светих служитеља, богоносних чрнаца, и са изабраним слугама великога свога краљевства и са децом Преосвећенога³, са великим сабором, сам са њима наоружавши се светим Духом, поче путовати од запада ка истоку, не могући гледати свога истинитога пастира у туђој земљи.

И умне његове овце, Богом вођене, саме пођоше тражећи свога пастира, пресветлу Даницу, која је на истоку зашла под земљу, а која им је пре показала истинити живот, и који их је учинио причасницима незалазнога дана. И пођоше са радошћу веселим ногама, хотећи открити пресветло светило на истоку, богоразумну зраку која сија у срцу земље, сакривену свету ризницу многоценога бисера и од самога Господа уштеђену богољубној деци светога отачаства, од младости засађенога у дому господњем, и који је, по речи пророчкој, као финик⁴ процветао по лицу целе васељене, и као кедар у Ливану умножио чеда своја, који и под земљом опет неуvelо цвета, и који хоће собом показати превелику радост познату своје отачаству, и научити чеда своја превишњем страху божјем, и христољубива њихова срца изменити на превелико богољубље, сам собом давши им сваке узоре у своје животу, и сада хотећи да им предложи богоносно тело своје, и да непропадљивом радошћу просвети њихове богољубиве душе, предлажући им се, по пророчанству Гедеоновом: Као што ме видите, тако и ви сатворите⁵, и последујте ми, да ми будете подобни.

И када су они дошли до града Трнова, пође господин наш богољубиви краљ Владислав ка тасту благоверном цару Калојовану Асену, и са љубављу и са великом чашћу прими га цар. И

уистину као сина свога одликова га двема частима, с једне стране као великога краља и сапрестолника свога отачаства, а с друге стране као љубљенога му зета великога царства свога. И радосно славље сатвори због њега и због богоносних светитеља и због бољара његових који су с њим.

А овај христољубиви краљ Владислав приступивши к цару, молио је да Преосвећенога пренесе у своје отачаство. А цар чувши то, веома му беше тешко, и уместо љубави веома се ожалошти, не хотећи отпустити Преосвећенога из свога града. А сви силни бољари царства његова, мали и велики, једногласно повикаше ка цару да не отпусти Преосвећенога од њихова града. И била је велика распра и многа узбуна због овога, а овај богољубац краљ неослабно је стојао и много прилежно молио цара:

„О богољупче и оче мој, цару, прими прозбу моју, и дај ми преосвећенога господина и учитеља и просветитеља отачаства мојега, и не врати ме празна у отачаство моје, и не лиши ме добре наде и топлога заступника и брзога помоћника отачаства нашега, и не затвори своје љубазне утробе од чеда свога; дај ми да се наситим добромирисних моштију⁶ мога преосвећенога господина, многољубимих срцу моме, који се у туђини сасвим одрекао страног света, који се по заповести господњој од свега отуђио, и који се добре Богу достојно присвојио“.

И многоразличним скрбима скрбећи, помишљаше на који ће начин измолити од цара преосвећенога свога господина и оца отаца свега отачаства његова. И док је он ово мислио сву ноћ, мали покој доби.

И те ноћи цар виде страшно виђење због Преосвећенога, неки страшни лик, где му са великим пређењем заповеда да даде Преосвећенога ономе који моли, да иде у своје отачаство, као што је и раније источни цар Ласкар примио извешће о постављењу Преосвећенога⁷. Тај исти чудесни Бог који је свуда сав, и после смрти прослављајући

онога који га љуби, и овоме цару пређењем за- претивши, ослаби му вољу срца да пусти Преосвећенога да иде у своје отачаство, да се догоди пророчанство светога Симеона, угодника његова, који је рекао богоносном сину своме преосвећеном кир Сави: „Оптећи ћеш истоке и западе, као и сунце, осижавши долине и брда, и испитавши све неиспитане путеве Владике свога, и од истока доћи ћеш к мени, носећи превелико извешће деци свога отачаства, и заједно ћемо се насладити општега блаженства од љубитеља нашега Христа“⁸.

Цар је био веома трепетан због страшног виђења, и рано призвавши свога зета краља Владислава, и мада бољари и грађани његови нису волели, заповеди му да узме Преосвећенога. И са радошћу изишавши од цара рече изабранима својима заповест цареву. И тога часа отидоше у манастир светих Четрдесет Мученика, и сатворише молитву ка светима и над гробом Преосвећенога, и велики краљ богомисаоним разумом заповеди свему сабору да све брзо чине, једни да служе свету литургију за покој Преосвећенога, а други да поју надгробна пјенија за покој Преосвећенога, а други да спремају носила и поњаве, на којима ће бити положен Преосвећени. И тако се сви обузети великим страхом журачу на посао им.

И отворивши гроб Преосвећенога, нађоше га по истини света телом и духом⁹, као што су га и пре у животу видели. И свељубазни син, богоносни Атанасије¹⁰, подижући га са љубављу, и са топлим сузама пророчким гласом вапијаше:

„О божија, о љубазна, о слаткога и преосвећенога гласа, богогласни Саво; истинито се обећа да ћеш са нама бивати до скончања века, боголепни Саво; а ми љубима чеда твоја, имајући те као државу и богомисаону наду, сада се радујемо. Јаој чуда, братијо, светлијег од свих чудеса, ужасног и испуњеног неисказаног дивљења. О, велика је божја сила, и неисказана су његова чудеса, јер се не распаде ни гроб онога који љуби Бо-

га и чини вољу његову, ни земља не могаде задржати но му још у животу његову и сама морска пучина послужи¹¹, а после смрти земља се не дотаче његова богоносна тела, но штавише као и добромирисни крин прорасте мирисима побожности онога који је из младости процветао, и, по речи пророчкој, ни тело његово не виде трулежа¹².

А богосветла чеда његова, ваистину наставши велику ризницу, тога самога Преосвећенога, обукавши га у пресветле ризе, и обвивши часним поњавама, управише га на пут ка његову отачаству; а дрва, на којима беше лежао Преосвећени, и прах земаљски који је око њих, подобно томе Светоме часно сабраше са великим страхом. И као што они персијски волсви од Витлејема града пречисти образ господњи насликан и његове пречисте Матере, пуни великога страха однеше тајно у своју земљу¹³, истим начином и чеда овога Преосвећенога, обузети великим страхом и са великом журбом утекоше тајно од града Трнова, не мислећи да ће однети толики дар од тога богољубивога цара.

А сам велики краљ Владислав оде на порадовање оца¹⁴ свога благовернога цара. А цар упита: „Да, где је преосвећени кир Сава?“ „За љубав — рече — великога ти царства пође у своје отачаство.“ — „Да, шта је — рече — и како с њим?“ И све по реду исприча му како је милост божја на његовим преподобнима и посећење на избранима његовим. А цара, кад то чу, обузе превелика жалост, и силне бољаре његове.

И добивши већу смелост, ово пророчанство богооца Давидова велегласно вапијаше¹⁵: Проповедајте чудеса његова и хвалите се у име свето његово, нека се узвеселе срца оних који траже Господа: тражите Господа, и утврдите се, и тражите лица његова увек помињући чудеса његова, која сатвори¹⁶ са онима који творе вољу његову. И опет исти светопевац: Велики је Господ и хвалан веома, и величију његову нема краја, и чудеса твоја исповедиће и силу страшних твојих

рећи ће¹⁷. И други: Велики си, Господе, и чудна су дела твоја¹⁸. И опет чудесни пророк: Часна је пред Господом смрт његових светих¹⁹. И велико светило целе васељене, часни и највиши апостол Павле: Бог који рече да из таме засија светлост, коју засија у нашим срцима, ка просвећењу славе разума његова у лицу Исуса Христа²⁰. И опет као што богогласује велики јеванђелист Матеј о Господу нашем Исусу Христу рекавши: Слепи прогледају и хроми ходе, прокажени се чисте и глухи слушају, мртви устају и ништи проповедају добру вест²¹.

И прекрасни Владика Христос у животу премного прослави преславним чудесима овога просвећенога слугу свога који увек чини вољу његову, творећи га и после смрти подобним себи, и удивљујући га пречудним чудесима, по други пут од праха подигнувши га, и дотицајем Преосвећенога тела његова неизмерном силом и безбројном својом милошћу дарова слепима прогледање и хромима ход и глухим слух и болнима исцељење.

И сви грађани града тога удививши се чуду, разграбише земаљски прах гроба Преосвећенога, жалашћу јадикујући и говорећи: „Зашто се обезумисмо отпустивши толики светилник од нашег града?“ Благоверни краљ Владислав чувши то са журбом се растаде са царем, да се гнев не множи још више, а уз то да се утоли жалост царева. И благодаривши Бога отаца својих, са великом радошћу оде за Преосвећеним²².

И када је он отуда³² отишао. сви грађани удивше се због чудеса која Господ сатвори са Преосвећеним, и када се још више прочуло по целом граду, би велико стицање доброверног народа, и би доношење многих болесника, и многи слепи бисе доведени, и сами људи свакога од срца жалећи узимаху земни прах од гроба Светога, и слепога по очима помазиваху, и у том часу их Господ просвећиваше молитвама Преосвећенога, и светло гледаше као и пре када беше здрав. Та-

кође и болни само земним прахом помазани бивши, добивши здравље, враћаху се својој кући славећи Бога и угодника његова преосвећенога кир Саву.

Ту у манастиру свих Четрдесет Мученика беше неки брат чрнац, именом Неофит, који се никако није могао прострти ни право стати, но је по земљи пузио подупирући се дрвеним штакама. И када су дошли неки богољупци ту у манастир, и када су опили тога хромога, када се архимандрит ту пред црквом светих нешто замајао, а овај хроми уснуо у припрати²⁴ на гробу Преосвећенога, у појање петлова тргнувши се иза сна, ужасно скочи наједанпут и осети се здрав и хођаше са страхом гледајући као у сну. Хтеде изићи ван, али нађе закључана врата, па вративши се у велику цркву клањајући се слављаше Бога који му је дао здравље.

А када је еклисијарх²⁵ у тај час дошао у свету цркву ради паљења кандила, угледа га где ходи посред цркве, и један од другога ужаснуше се. После многог часа рече еклисијарх: „Јеси ли човек, брате, или привиђење?“ А он рече: „Неофит сам, брат твој.“ „Да, реци ми, рече, како прав ходиш? Знаш, на коленима си лежао од многих година.“ А он рече: „Сам Бог зна, оче свети, и прости ме, рече. Ову ноћ опих се код оних који су дошли, у папрати, и пошто се ви много замајасте, као у несвести уснух на гробу кир Савином, и не знам друго, но неки пресветли муж дође нада ме, и узевши ме за руку подиже ме, и трепетом бих обузет; али убрзо скочих и право стах, и сав здрав поставши, ево ходим, као што видиш.“ А еклисијарх рече: „Да, где су дрва на којима си пузио?“ И отишавши са еклисијархом, нађе их на гробу кир Савином. И чудом удививши се, узевши поведе га ка архимандриту, и исприча му шта се догодило.

И архимандрит у том часу оде у цркву са свом братијом, и прославише Бога због чуда Преосвећенога, и отпојавши јутарња славословља по-

сла архимандрит ка часном патријарху Јоакиму да сазна о том чуду. А патријарх чувши то, у тај час дође ка Светим Мученицима и са њим сабор велики, и без мала стече се сав град чувши то, да виде чудо и самога тога чрнца који се исцелио. И свети патријарх удививши се чуду, и у сав сабор прорече:

„Превелика чудеса — рече — овога Светога чињена од њега по целом свету, да су у прве дане, преславно би била прописана првим светим оцима²⁶. Но и још је висока рука господња, по његовој истинитој речи: Ништа није покривено, што се неће открити, и не може се град сакрити стојећи на врху горе, и нико ужегавши светилник не поставља га под мерицу, но на свећник, да светли свима²⁷. Да, уз то Владика, цар небесни, који га је просветио, удиви га још и многим чудесима, и, верујте ми, света братијо и чеда, просвећујући све, Господ хоће да просвети неке умне и срдачне очи, и жели да буду написана чудеса овога просвећенога мужа“²⁸.

И по речи тога часнога патријарха тако се догоди, пошто је Господ волео да то буде²⁹. А часни патријарх прослави Бога и Преосвећенога и врати се у своју патријаршију, и други сви грађани вратише се свако својој кући, славећи Бога због дивног чуда.

И потом гроб Преосвећенога сатвори друга многа чудеса, тако да су множине народа које су долазиле досадице чрнцима, и савет начинивши заградише гроб Преосвећенога да га се нико не дотиче, рекавши: да се не обрати к њему сав свет, и да проширењем његових чудеса не буде манастиру још већа досада.

А вратимо се ка истинитом чуду, ка самоме Преосвећеном, који иде са богољубазном децом својом од истока ка западу. Овај Преосвећени, из младости преузевши Павлово течене³⁰, и сад још више примивши богосветло откровење на истоку³¹, и као неугасима свећа и богочасна глава другова Претече³² израставши од бокова земље иде

ка западу, хотећи божаственом љубављу преклонити часне главе и срца верне деце свога отачаства ка Оцу небесноме, друга богозарна источна звезда са великом радошћу води друге волхве³³, богољубну децу своју, у своје отачаство као велики дар рукама подржаван, и престо великога цара и покојиште светога Духа ношено од деце Преосвећенога, иде ка великом чудотворцу и чедољупцу, часном оцу Симеону, новом мироточцу, по његовој часној речи да заједно оба топла помоћника заступају своје отачаство.

И када се приближио ка земљи свога отачаства, а преосвећени отац наш богоносни велики сапрестолник тога Преосвећенога, богогласни архиепископ Арсеније са свеосвећеним епископима и са часним игуманима, и са свом децом црковном, и као што јерусалимска чеда изиђоше у сусрет Христу са гранчицама и гранама, вапијући и говорећи: „Благословен који гредe у име господње, цар Израилев“³⁴, и чеда овога Преосвећенога сретоше га са богохвалним песмама место масличних грана, узашиљући различне гласове ка вишњему за покој Преосвећенога, и раширивши љубавна срца раније запојена боголепним његовим учењем и ушлаћена богоговорним језиком његовим, течаху на сусрет издавна жељеноме, богосветлој зраци која иде од истинитог сунца, и славују богогласног јеванђелског учења, који им је бодрим умом и неуснулим очима испрва објавио божаствену радост неизречене благодати.

И светло дочекавши га, слатко и љубазно дотаче се преосвећени ка Преосвећеноме, са љубављу целова богосветлога учитеља свога, богогласну свиралу, другога Павла, који је оптекао истоке и западе, и који је богомисаоним духовним крилима облетео крајеве целе васељене, и у пренебесној обитељи добио покој, и који опет сада гредe ка западу, своме отачаству, хотећи донети пресветлу радост и сабрати га на сабор празничне љубави своје. И сва чеда његова са страхом и вером целовавши Преосвећенога и појући бого-

хвалне песме за његов покој, часно га преведоше у велику Лавру вазнесења Спасова, у место звано Милешеву, у рукотворени манастир тога самога богољупца и светољупца, великога краља Владислава³⁵.

И сва чеда отачаства Преосвећенога сакупивши се са свих страна љубазно целоваху свога светилника, и светло ликујући сатворише велики празник томе Преосвећеноме. И тако појући надгробна пјенија, у часном гробу, који му беше спремио тај богољубни краљ Владислав, у тај га гроб положише часно³⁶, славећи Оца и Сина и светога Духа.

И после не многа времена објави се једноме од свете деце своје: „Као што не хтедох више живети у гробу, откада се то изволи Господу те ме израсте из срца земаљскога, и сада ми заповеди да за вашу побожност лежим посред цркве, на виђење свима“.

И опет откривши гроб Преосвећенога, учинише по речи његовој, и у дрвеном ковчегу положише га посред свете и велике цркве, и досада као сунце сија, мирисима побожности пунећи срца свих верних, који славе Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове векова, амин³⁷.

У име Оца и Сина и светога Духа.

У лето 6751³⁸, за царства благоверног цара кир Калојована грчкога, који царује источним земљама и западним, и за нашега господина, унука светога Симеона, и првовенчаног краља кир Стефана, најмлађега сина његова међу свом браћом, а превисокога и превеликога краља Стефана Уроша³⁹, који у своме отачаству самодржавно царствује свим српским земљама и поморским, и док овог преосвећенога кир Саве престо придржава богоносни отац наш, други архиепископ преосвећени Арсеније, и при блаженом и преподобном оцу светогорском проти кир Теодору, у дане тих

светих мужева некое чрнцу који живи у Светој Гори, тога преосвећенога кир Саве последњем ученику, грешном јеромонаху Доментијану, Бог предложи да разуме живот овога преосвећенога кир Саве.

И заповешћу божјом и светога Духа учен, и молитвом преосвећенога кир Саве вођен, он га написа у самој Светој Гори, у месту званом Кареје, а у сихастирији тога самога преосвећенога кир Саве, у којој је црква светога Саве Јерусалимског⁴⁰.

А Господом нашим Исусом Христом и молитвама тога преосвећенога кир Саве, због благе вере и због љубави велике коју имађаше⁴¹ ка преосвећеном свом господину кир Сави благоверни господин наш Стефан краљ Урош, тога ради посла му Бог пресавршену молитву његову, и харизма му би та књига⁴².

А Господу Богу нашем Исусу Христу слава и част и безначалије у бесконачне векове, амин⁴³.

ПРИПОВЕТКЕ

ЖИВОТ АЛЕКСИЈА БОЖЈЕГ ЧОВЕКА

Беше човек благоверан у римском граду, именом Јефимијан, и славан беше у царева Хонорија¹ и Аркадија², царева римских, и богат веома. И имађаше сто робова у свиленим хаљинама и златним појасевима, и не имађаше деце, јер подружје³ његово беше неплодно. И беше благоверан, и заповести божје све вршише и постише све дане до деветог часа⁴. И постављаше три трпезе у дому своме, једну сиротима и удовицама, другу, пак, странцима и пролазницима, а трећу ништинама⁵ и болесницима. И сам у девети час кушаше хлеба са црнорисцима и сиромасима. И када иђаше у палату цару, милостињу пред собом слаше, говорећи: „Нисам достојан по земљи божјој ходати.“

А жена његова, именом Аглаиса, бојећи се Бога и заповести вршећи, мољаше Бога, говорећи: „Сети се, Господе, мене, недостојне робиње своје, и дај плод утроби мојој да ми буде вођ старости моје и утеха душе моје.“ И сети је се Бог због њеног добротинства, и заче се дете, и узрадоваше се Богу жена и муж њен. И роди се дете мушког пола, и дадоше му име Алексије. А отац његов, откад се роди син њему, не прикосну се жене своје, но говораше к њој: „Молимо Бога да нам поштеди ово дете које нам даде.“

И када узрасте дете, даше га на прво учење да учи граматику. И изучи сву граматику и црквену историју, и би дете веома мудро. И када би време да га жене, рече Јефимијан жени својој: „Учинимо брак сину својему.“ И узвесели се

жена речима мужа свога, и рече: „Нека услиши Господ Бог реч твоју коју рече: учинимо брак сину нашем вазљубљеном, и нека се узрадује душа моја.“

И заручише му невесту од царскога рода, и учинише брак сину своме, украсише ложницу, и венчаше их свети свештеници у цркви светога Бонифација, и уведоше их у цркву, и веселише се до ноћи сав тај дан. И ушавши у ложницу, седе на престо златни, и узев прстен златан и, обвивши га копреном, даде га заручници својој и рече: „Узми ово и чувај, и нека буде Господ међу мноме и тобом док буде воља господња.“ И друге тајне рекавши јој, изађе из ложнице, и оде у ризницу и узе од богатства свога, и изиђе тајно ноћу из Рима.

И идући нађе лађу где стоји, и уђе у њу, и доплови до града Лаодикије⁶. Изишав из лађе помоли се Богу: „Боже који створи небо и земљу, и спаси ме из утробе матере моје, спаси ме и сада од таштог овог живота, и учини ме достојним стајања на десно од тебе са свима угодницима твојим, јер ти си Бог милостиви спаситељ, и теби славу узашиљем, Оцу и Сину и светоме Духу, сада и увек и у векове. Амин.“

И уставши, тог часа срете пустињаке неке, и иђаше с њима док не дође у Едесу⁷ сиријску, где лежи лик иконе Господа нашег Исуса Христа, који даде Авгару за живота свога⁸. И ушавши у град, продаде све што имађаше, и даде ништима. И обуче се у бедне хаљине, и сеђаше као просјак у паперти⁹ владичице наше Богородице. И постише из недеље у недељу, и причешћиваше се светим тајнама господњим, и јеђаше две унције¹⁰ хлеба и две чаше воде пише, и у читаву животу своје не спаваше сву ноћ, а милостињу, коју му даваше, то све подаваше ништима.

И тражише га у граду римском, и посла отац његов триста слуга својих да га траже, и не нађоше га. И дођоше и у град Едесу, у Месопотамији, и даше му милостињу слуге његове, и не

познаше га. И видевши их, он прослави Бога и рече: „Слава теби, Господе Боже, јер си ме удостојио да примим милостињу од домачедаца¹¹ својих, имена твојега ради.“ И вратише се слуге у Рим, и известише господина свога да га не нађоше.

А мати његова од тог часа брачнога, кад га тражаху и не нађоше у палати њиховој, оде у ложницу своју и не отвори прозор свој; на узглавље своје постави врећу, и посу пепелом главу своју, и мољаше се Господу, говорећи: „Нећу одавде устати док не сазнам о сину свом једночедном камо се деде.“ А невеста Алексијева говораше: „Док не узнам нешто о супругу своме, остаћу уз тебе као самотна грлица.“¹²

И проведавши седамнаест година у паперти свете Богородице, угоди Господу своме. И јави се у сну црквењаку света Богородица, говорећи: „Уведи човека божјега у дом мој¹³ јер је достојан царства небескога: као миро мирисаво молитва његова јесте; као венац на глави царевој, тако почива Дух свети на њему; и као што сунце сија по свему свету, тако просија живот његов пред анђелима божјим.“ И изиђе црквењак, иштући таквог човека, и не нађе га. И обрати се, молећи, Богородици да му каже човека божјег. И рече му Богородица, говорећи по други пут: „Убоги што седи пред дверима црквеним, то је човек божји.“ И изиђе опет у паперту црквену, и нађе га, и ухвативши за руку уведе га у цркву, и од тада служаше му. И веома се пронесе тај глас о човеку божјем по читавом граду том.

Видевши, пак, да га познаше сви, одбеже од града тога. Дошавши у Лаодикију, уђе у лаћу и хтеде да пређе у киликијски град Тарас¹⁴, јер ту не знаху га. И вољом божјом претера бурни ветар лаћу, и дође у Рим, где беше отацбина његова. И, изишавши из лаће, рече: „Жив Господ Бог мој, нећу бити тежак ником страном, но у дом оца мога идем, јер сам тамо непознат.“

И идући, срете оца свога где иде од палате царске у време обеда. И поклони му се, говорећи: „Слуго божји, помилуј мене, убога туђинца, и пусти ме у двор твој да се наситим са слугама твојим мрвицама које падају с трпезе твоје. И Бог да благослови године твоје, и да ти да царство небеско, и што имаш у туђој земљи да благослови Бог, и да те насити надањем својим.“ И чувши отац његов да је туђинац, уведе га у дом свој и рече слугама својим: „Ко од вас хоће да му служи, и ако му угоди, жив Господ мој, биће слободан, и узео део од дома мојега. И у ходницима уласка мојега начините му колибицу да га гледам кад излазим, и дајте му од мојега јела и трпезе.“ И беше му увек obroka.

Мати његова, тужећи и жалећи, не изиђе из ложнице своје, а снаха њена, ставши пред њу, рече: „Нећу отићи одавде до смрти своје, него ћу бити као грлица, пустинољубица, једномужица. И ја ћу се стрпети и чекаћу док не сазнам о жениху мом шта с њим би.“

А слуге му сваке вечери пакости чињаху, ругајући му се, једни га удараху ногама, други му даваху заушке, а трећи зделе праху и изливаху на њ помије. Видев човек божји да му то бива по ђавољем наговору, с радошћу и весељем све примаше, трпећи. И проживе у дому очеву седамнаест година, и нико не позна ко је.

И када Господу би воља узети душу његову, рече робу који га је служио: „Брате, принеси ми хартију и црнило.“ И принесе му. И, узев, написа све тајне које имађаше с оцем и матером, и које рече у ложници заручници својој, и како јој даде прстен. И сав живот свој написа да познају да је он син њихов.

И једнога дана, у недељу, по свршетку свете литургије, док је још био Маркијан архиепископ у цркви, и благоверни цареви, и сви људи чуше глас невидљив из олтара како говори: „Дођите сви утруђени и обременени гресима, и ја ћу вас упокојити.“ И, задививши се, ужаснуше се и па-

доше ничице, вапијући: „Госпoде помилуј.“ И опет други глас чуше: „Потражите човека божјег да се помоли за свет!“

И у петак, у свануће, престаи се. И сабраше се у цркви Светога Петра, молећи се Богу: „Да видимо човека божјег!“ И би глас који рече: „У дому Јефимијанову, ту је тело његово.“ И рекоше оба цара Јефимијану: „Зашто нам ниси причао да имаш у дому такву благодет?“ А он рече: „Жив Господ мој да не знам.“ И позва најстаријег од слугу својих, па му рече: „Знаш ли некога међу друговима својим да је такав?“ А он рече: „Жив Господ мој да не знам, јер су сви пустошници.“

Тада заповедише оба цара да иду у дом Јефимијанов да потраже човека божјег. Тада заповеди Јефимијан робовима својим да поставе стoлове и престоле, да их са свећама и тамјаном пресретну. И дођоше оба цара, и епископ, и сви царски људи. И би велика врева у дому Јефимијанову. Мати његова бејаше завесом застрла окно да је не види нико. И рече: „Каква је то врева и метеж? Шта се то догодило?“ А снаха све гледаше из палате.

А слуга божјег човека рече господину своме: „Господине, да није божји човек онај ништи кога ми беше препоручио? Јер видех на њем велика и дивна знамења: од недеље до недеље причешћиваше се светих тајни, и две унције јеђаше хлеба, и две унције пијаше воде, сву недељу не јеђаше, а ноћи без сна провођаше; па и неки од другога мојих пакости му чињаху, једни ударајући га, други ругајући му се, а трећи га помијама поливаху; а он с радошћу то примаше.“

Јефимијан, чувши ово, потече човеку божјем и, дошав, говораше му, али не беше већ гласа у њем. И, откривши лице његово, виде да се светли као у анђела и да држи у руци хартију. Јефимијан хтеде видети силом шта је на њој, али он је не пусти. И отиде и рече царевима: „Кога тражисмо, нађосмо.“ И исприча како је пре седамнаест

година дошао к њему, и све по реду, и како је живео у њега и како још хартију у руци држи, а не да му је.

Тада заповедише оба цара да се одар простре и да на њ положи свето тело његово. И усталоше оба цара, и архиепископ, и сви људи, и стадоше пред одар, говорећи: „Човече божји, ми, ако смо и грешни, цареви смо, а ово је отац све васељене. Дај нам хартију да видимо ко си и шта је на њој написано.“ Тада им даде хартију, и узеше је, и дадоше је цареви хартолару¹⁵ да прочита. И, пошто седоше цареви, и архиепископ, и Јефимијан, и сви који су били да чују, поче хартолар читати хартију.

А кад чу отац његов прочитано, скочи с престола брзо, и растрза ризе своје, и исече власи своје, и седине своје чупаше, па потече над тело његово и, павши на прси његове, љубазно га целиваше, говорећи: „Авај мене, чедо моје, што ми ово учини, зашто ми нанесе овако уздисање? Тешко мени, чедо моје, колико година бејах у очајању, очекујући да чујем глас или беседу твоју, и ти ми се не јави! Авај мене, вођо старости моје, камо ћу денути тугу срца свога? Одсад ми треба оплакивати губитак душе.“

И чувши мати његова да је син њен, отвори окно своје, и растрза ризе своје, и власи своје чупаше, и жалосно гледаше сина свога, па гледајући народ у палати, вапијаше говорећи: „Авај мене, људи, дајте ми места да видим јединца сина мог љубљеног! О, тешко мени, браћо моја, јагње душе моје, птићу гнезда мојега, одојче дојака мојих!“ И павши на груди умрлога, вапијаше жалосно, љубећи га: „Авај мени, чедо утробе моје, светлости очију мојих, што ми то учини? Толико си година био пуст у дому оца свог, и не јави ми се!“

А снаха, дотрчавши у црним хаљинама, плакаше, говорећи: „Авај мене, пустинољубна грлице моја! Колико година жељах сузе твоје или глас твој! Камо си се део и не јави ми се? Већ немам

на кога да погледам, од данас сам удова, и од сада ћу плакати рањена срца.“

Људи сви, дивећи се, у сузама плакаху. Тада заповедише цареви и архиепископ да носе одар и да га поставе наред града. И чувши грађани, стекоше се над њим, и колико недужних приступише, сви се исцелише, неми проговорише, слепи прогледаше, бесни се исцелише. А цареви, видећи чуда ова, сами са архиепископом одар понесоше, да би се додиром тела човека божјег осветили. И отац његов држаше га за руку његову, посрћући и стењући, бијући прса своја. И мати његова, такође, власи своје распустивши на њ, чупаше се, и снаха ридаше, тугујући, и за одром иђаше плачући.

А људи се тискаху око одра и не могаху ићи, држећи га. Тада цареви заповедише да се злато и сребро сипа путем, да се људи обрате овима, те да могу понети тело човека божјег. Али се нико не обрати овима, него сви више љубљаху тело Светога.

После много труда донесу га у цркву светога Бонифанта. А благоверни цареви заповедише да начине ковчег златан, и да га украсе камењем драгим и бисером. И начинише, и положише у њ тело човека божјег Алексија, месеца марта, седамнаестог дана, и празноваше људи седам дана, а отац и мати и снаха ту провођаху.

И божјом благодаћу искипе из ковчега његова миро блага мириса. И кад ово чудо би, сви се недужни сабраше, и, узимајући, мазаху се и исцељиваху, славећи и хвалећи Оца и Сина и светога Духа, једног Бога истинитог, коме слава и част и поклоњење, сад и увек и на веке векова, амин!

О ПРЕМУДРОМ СОЛОМУНУ И ЖЕНИ ЊЕГОВОЈ

Беше Соломун, цар премудри, син Давида, цара и пророка господњег, и владаше свом земљом. Имађаше велика дела у себи. Иђаше, правећи себе пребеглицом, свима царевима и провођаше блуд са женама царским. И узимаше белеге од царица, и кад одлажаше у своју земљу, пушташе им белег који им узимаше од жена. И тако чињаше свима царевима и ругаше им се. Давид рече: „О Соломуне, узми себи жену, не чини тако!“ Соломун рече: „Ако не нађем прилику према својој доброту, нећу узети друге.“ И нађе жену, лепшу од свега света, и кад је доведе у дом свој, и видевши је Давид цар, рече Соломуну: „Заиста ће ова лепота учинити много саблазни.“ И рече Соломун: „Где ће наћи бољег од мене? Ја сам цар над царевима, ја сам мудрији од свега света, ја сам најлепши.“ Давид рече: „О, сине Соломуне, каква лепота није прилична људима, па ипак чини неприлична дела.“

Чу цар кипарски како је Соломун узео себи жену, и сазва све цареве своје, и рече: „Који од вас може учинити да узем жену Соломунову, даћу му много имања.“ И нађе се један исполин¹, и узео многоцено камење, и бисер, и злато, које човечји ум не може замислити, и однесе у земљу Соломунову, и продаваше их као какав трговац. Сви, видевши, чуђаху се и причаху царици о свити².

Царица рече: „Приведите ми њега овамо да га видим.“ И призваше га, и виде царица, и зачуди се, и запитавши га рече: „Шта је томе цена?“ Исполин рече царици: „О госпођо, не приличи теби купити то, зашто ме питаш.“ А царица рече: „Што тако говориш, брате?“ — А исполин рече: „То у нашој земљи и робиње носе.“ Царица рече: „Кад тако рухо носе робиње, да какво ли рухо носи царица вашег цара?“ А исполин рече: „Наш цар нема царице, пошто не налази у овом свету прилике, него ако узме царицу, спремио јој је палату да се звездама игра.“

Царица у тајности рече: „Да ли би хтео мене узети?“ — „Заиста би се радовао твојој красоти, а ти његовој“ — рече. И рече му: „Како да ме одведеш њему?“ А он рече: „Е, укради кључе црквене³, и дај их мени.“ А она украде кључе и даде их њему. Исполин јој даде биље и она умре.

И испривчаше Соломуну. Соломун се зачуди каква би то царици напрасна смрт. И рече Соломун: „Опалите јој дланове, да не учини дело које ми отац Давид рече.“ Тако и опалише. Тада рече Соломун: „Положите је у гробницу, напољу јој оставите руке да их гледам кад долазим, јер ми драга беше.“

И дође исполин у ноћ, извади је и напоји биљем, и оживе. И унесе је у лађу, и даде је цару кипарском. И цар је учини женом.

Соломун рече: „Истину ми рече отац мој Давид.“ Обиђоше сву земљу и не нађоше је. И дође човек и испривча му. Соломун рече: „Како да је видим је ли ми то жена?“

Један човек начини рукавице од много камења и отиде у Кипар, и продаваше их. И царица га призва да купи рукавице. И кад навлачаше на руке своје, тада човек виде опекотине од гвожђа на рукама њеним, и позна је. И дође и испривча Соломуну.

Соломун се растужи много, и сабра сто добро наоружаних људи, и уведе их у земљу кипарску, правећи се као да су људи тога цара. И постави

их Соломун при граду који се звао Сеоф. Соломун, назвав се као страни брат⁴, уђе у град. Цар беше ван града.

Царица виде из палате Соломуна и позна га, и посла да га призову. Кад уђе к њој, упита га царица: „Шта хоћеш овде?“ Соломун рече: „Ти знаш колико имађах љубави према теби, и гледајући твоје лице умрећу.“ А војницима беше рекао да се крију и одмарају близу града: „Кад чујете трубу, ту да се нађете.“ Царица сакри Соломуна.

Кад дође цар у палату царици, узео је за плећа и заигра се с њом. Царица рече: „Кад би знао Соломун да играш са мном, шта би ти рекао?“ Цар рече: „Шта би ми рекао Соломун? Ако је и велики цар, брат ми је, пошто сам ја цар у својој земљи. Ја те у рату нисам узео него си ти сама дошла блуда ради.“

Тада царица рече: „Хоћеш ли да доведем Соломуна?“ А цар рече: „О луда жено, шта говориш? Соломун је цар над царевима, где ће се овде налазити?“ А она рече: „Ако ти доведем Соломуна, ништа му не говори него га погуби; ако ли ти рече до четири речи, заиста ће он тебе погубити.“ Цар рече: „О жено луда, како ће Соломун прећи поље, пуно је људи, а ти шта говориш?“

А она изведе Соломуна, и поведе га, и једнако викаше: „Ништа му не говори него га погуби.“ А цар рече: „Здраво ли си, Соломуне?“ Соломун рече: „Здраво сам, али је ли теби здраво жена?“ Цар рече: „Соломуне, кад би ко дошао у дом твој, а пре би твоју жену поздравио, шта би му учинио?“ Соломун рече: „Метнуо бих га у тамницу да лежи три дана.“

Тада га вргоше у тамницу, и после три дана узео га цар, и учини судиште, и упита га цар и рече: „О Соломуне?“ Соломун рече: „О господару.“ Цар рече судији: „Кад цар цара ухвати, што му чини?“ Соломун рече: „Погуби га. Али молим ти се, царе, ако сам ти и у рукама, али сам цар. Ја погибох жене ради. Али не погуби ме у тајности јер нико не може знати да је Соломун поги-

нуо, него ме изведи у поље и обеси ме о дуб велики, да свако види да је Соломун погинуо.“

Цар га метну на кола, и повезоше Соломуна у поље. И насмеја се Соломун. И запита га цар: „Што се насмеја?“ Соломун рече: „Господару, чудим се како точак на точак уседат, а оба у кал.“ Цар га запита: „Где ти је мудрост коју имаш?“ А Соломун рече: „Моја је мудрост отишла у смрт, јер кад је човек гладан, нема никакве мудрости него мисли да се наједат. И мене жалост савлада да ћу од жалости погинути.“

Кад га приведоше дрвету, Соломун рече: „Дај ми, брате, трубу, да потрубим на смрт, да ми је драго.“ Дадоше му трубу осмогласну, и попе се на дуб, и затруби трипут. Чуше га војници и дођоше журно. И ухватише цара и царицу. Соломун рече: „Видесте ли како точак на точак уседат?“ Цар рече: „Господару, дај ми слатку смрт.“ И тако му пусти крв на све жиле, и умре слатко. Царицу свеза фаријама⁵ за ноге, и растргоше је. Соломун узет сву земљу кипарску.

Богу нашему слава на векове векова. Амин.

ЕЗОПОВ ЖИВОТ

Езоп беше нем и глух. Беше рођење његово у Кападокији¹. Имађаше мудрост велику у срцу својем. И посла га господин да донесе воћа. Рече му: „Донеси и брзо дођи!“ Журно иђаше Езоп. И виде једнога војника где из горе излази. Био је, наиме, залутао. И тај војник за пет дана не беше воде пио, ни он ни коњ, јер сва места беху безводна. Војник жељаше да види човека да му покаже воду, јер беше изнемогао. И, видев човека далеко, узрадова се веома, и пође к њему, и када му приђе, нађе га нема и глуха. И заплака се војник веома, и рече: „О тешко мени, Боже мој! Шта учиних Господу мојему да ме овако страшно казни? Жељах видети човека, и кад га видех, а он нем и глух.“ И заплака се веома. Езоп, како имађаше мудрост велику у себи, остави пут свој, и одведе га на воду, шест попришта² далеко. Кад се војник напи воде, прослави Бога за Езопа. И услиши Бог молитву оног једног војника, и одреша језик и слух Езопу. И дође Езоп увече господину својему, а он заповеди бити га. Тада Езоп проговори. Господин његов зачуди се.

И опет Езоп сиђе на море, и ухватише га гусари Сарацени, и ухватише и другог човека, граматика³, с њим. И одведоше их у Цариград да их продаду. Граматика продаваху за сто перпера, а Езоп за перпер. И дође један велможа да купује робље, име му беше Ксатије. Упита Ксатије граматика, и рече: „Шта умеш радити, човече, да те купим, да те не одведу Сарацени?“

Афросим граматик рече: „Господару, умем све што је на свету. Купи ме, господару, не остави ме. Ја ћу вршити многе работе.“ И тако га купи за сто перпера. Потом упита Езопа: „Човече, шта ти умеш, да и тебе купим?“ Езоп рече: „Ништа ми не остави друг мој што бих ја умео. Он рече: „Све умем што је на свету“, а мени ништа не остави. Чему сам ти ја или други ко кад тај све уме?“ Ксатије се зачуди речима његовим, и рече: „Уистину, овај човек има мудрост велику.“ И купи га за десет перпера, јер беше ружан, и доведе га у дом свој.

Ксатије имађаше обичај да свагда одвојен од своје жене једе, и шиљаше јој од јела свога. И даде Ксатије јело Езопу, и рече: „Дај ономе који ме много љуби“, мислећи да ће жени понети. Езоп дозвола кучку и нахрани је јелом тим. Када се саста Ксатије са женом својом, она се срђаше, и рече: „Господине, што ми не даде јела, као што свагда обичај имађаше?“ Ксатије рече: „Дао сам по Езопу.“ Сутрадан призва Езопа и рече: „Коме даде јело које ти дадох?“ Езоп рече: „Господару, дао сам ономе коме си рекао.“ Рече Ксатије: „Жени мојој, рекао сам.“ Езоп рече: „Ти ниси рекао да дам жени твојој, но оном који те много љуби.“ Ксатије рече: „Ко ме више љуби него жена моја?“ Езоп рече: „Кучка те више љуби.“ Ксатије рече: „Кажи како ћу познати.“ Рече му: „Господару, озлоби жену бојем, и опет је призови.“ Он учини тако, и жена бежаше и срђаше се. И опет рече: „Порази и кучку.“ И порази је. Онда рече: „Призови кучку.“ Она потрча, и срете туђег човека, и пусти се на њ, хотећи га изести. И опет је призва, и она се врати к њему, радујући се. И то виде Ксатије, поверова, и зачуди се томе.

Потом га посла у бању: „Иди и види у бањи ако је мало људи да и ја идем.“ Он отиде и нађе тесан пут: слетела беше клада с брега на пут и затворила пут. Сви који су пролазили путем тим, прелажашу преко клада. Езоп рече: „Жив Бог,

нећу отићи док не видим има ли једнога човека који ће одвалити кладу.“ И ниједан не одвали кладу. И ту сеђаше, гледајући. И би к вечеру. И један човек дође, и виде кладу на путу, и одвали је. Езоп не отиде у бању. Опет се врати господару својему и рече: „Један човек је у бањи.“ Исприча му Езоп како је било с кладом. И Ксатије се почуди.

Опет жена Ксатијева имађаше навику: свагда када је караше муж, она одбегаваше матери својој, и провођаше време, и опет се враћаше мужу своје. Ксатије се ожалошћиваше веома. Езоп рече: „Мучи, мучи, господару, ја ћу те утолити да не бежи жена твоја.“ Кад одбеже жена, као што јој беше навика, тада Езоп призиваше госте господина својега, и говораше: „Дођите на свадбу господина мојега.“ Питаху га: „А где је жена господина твојега?“ Езоп рече: „Давно је побегла матери својој, сад узима другу жену. Да дођете на уречени дан на свадбу.“ И све зваше с весељем. Чу жена његова и дође на врата к двору тајно. Езоп је не пушташе. Она говораше: „Пусти ме, Езопе, у дом мој, да се кунем господину моме да нећу изићи довека.“ Заветова се њему и уђе, и не одбеже довека.

Затим цар Диген, што значи Двојерођен, заповедив бољарима својим, рече им: „О, ако ме не процените, мене и царицу моју, колико сам вредан, када ставим круну моју на Цветоносије⁴, с телом и душом, и са коњима, с камењем и бисером који је на мени, ако ли ме не процените, узећу вам по половину поседа и по две тисуће злата.“ Великих бољара беше три тисуће, осим малих бољара. Сви падоше у бригу велику и глуху: „О, тешко нама, браћо, данас дође погибелъ. Ко може царева проценити са свима слугама. Томе се ни анђели не могу досетити, а како ћемо ми?“

Сви бољари долажаху ка Ксатију, веома тугујући. Езоп рече: „Господине мој, зашто тако тугујеш?“ А Ксатије прекоре Езопу, говорећи: „О, зли робе, што не чиниш оно што је твој посао

но мене испитујеш?“ Езоп рече: „Господине, ко болест крије, од ње ће умрети. Но, испричај ми, господине, еда бих био лекар болести твојој.“ Тада му Ксатије исприча: „Рече нам цар да се досетимо ономе чему се анђели досетити не могу, или нама је свима дошла погибелъ.“ И исприча му све подробно.

Кад Езоп чу, насмеја се веома и рече: „Вистину, то и пастири знају.“ Ксатије рече: „Реци ми, даћу ти много имања.“ Он рече: „Нећу да кажем.“ Ксатије исприча свим бољарима то, и сва остала чуда о њему, а они сви, скупивши се, мољаху Езопу, и он им не каза. Они сви даваху Езопу сто перпера, и начинише га братучедом Ксатијевим, и рекоше цару: „Господине, далеко беше братучед Ксатијев, и сада је дошао. Заповеди да и он с нама буде.“ И цар рече да буде. И тако, украсивши га, поведоше га цару.

Кад би Цветоносије, постави цар све бесцење на себе, и уседе на коња свога са бесценим седлом, и стаде посред бољара својих, и рече: „Процените ме сад.“ Бољари сви погледаху на Езопу. Езоп обиђе цара и рече: „Уистину ниси вредан тридесет златица.“ Цар свирепу рече: „Реците што вам рекох.“ Бољари сви једногласно рекоше: „Не присиљавај нас, господине царе, не присиљавај нас.“ Цар рече: „Процените и реците.“ А опет Езоп рече: „Уистину, теби говорим, ниси вредан тридесет сребрника.“

Цар откиде једно влакно од сребра и рече: „Човече, овај мали део огромну цену има, а ти шта говориш? Сети се царева главе шта је, или слуге царева, или човечје душе, или шта је пода мнош, или на мени, а ти тако говориш!“ Тада Езоп рече: „Створи небо и земљу, створи кишу, или ветар, или снег.“ Цар рече: „Нисам Бог да створим све то.“ Тада Езоп рече: „Бог небо и земљу, и сву васељену створи, па га продадоше за тридесет сребрника, а ти како хоћеш да имаш већу цену од Бога?“ Тада цар не одговори ништа.

И рече цар: „Процените моју царицу шта вреди?“ Езоп рече: „Господине царе, царица твоја не вреди једне овце. Јер овца, ако је дебела, има млеко, и сир, и вуну, и месо од ње добро је; ако ли је мршава, од њене коже се прави хартија, на којој се пишу божанске речи. И где прави ђубре, ту израста зеље које је на потребу царству ти. А царицу ако свучеш, немаш на шта погледати; а где ђубри, ту је смрадно и гадно.“ И тако цар не имађаше шта одговорити.

Тада цар узе Езопа к себи и начини га господином и учитељем у дому своме, и владаше свом земљом царевом. И имађаше два синовца од брата својега, и приведе их цару, и даде им земље и градове, и свагда их Езоп добро учаше и караше их. Они га призваше на весеље и, ухвативши га, бише га горко, и изведоше на погубљење. Тада Езоп њима говораше: „О, синови моји, зашто ме хоћете убити као зликовца, или зашто ме водите на клање као овцу? Не сећате ли се из колике сиротиње изведох вас, и на колику славу доведох вас? Но да је проклет тај човек од сада и до века који свој род уздиже.“

Богу нашему слава у векове, амин.

РОМАН О ТРОЈИ

Бејаше један краљ по имену Прејамуш, који је био врло богат. Једног дана поче ловити и догоди се да дође на неко лепо острво, коме је с једне стране текло велико море, с друге стране река звана Шанктуш, с треће стране беше луг врло густ, с четврте тецијаше море Пелишино, а с пете стране беше инђиинска долина у којој је расло много благородног цвећа. И беше драго краљу на срцу, и поче онде зидати град који назва својим именом Пређија. Потом Прејамуш краљ роди сина Илуша¹ краља. Илуш краљ учини силно цело, и подиже већи град него његов отац и назва га својим именом Илион. Потом Илуш роди сина Лавмедона² великог, и Лавмедон учини још силније дело и назва га Лавмедонија. Потом Лавмедон роди сина Ашарикуша³ краља, и Ашарикуш краљ подиже већи град него његов отац, и назва га Ашарикија. Потом Ашарикуш роди сина по имену Дардануш⁴ краљ, и Дардануш краљ учини још веће дело него његов отац, и назва га Дарданија. Потом Дардануш краљ роди сина Троилуша⁵ краља. И тај Троилуш краљ по очевој смрти изгради више од оца својега и назва град својим именом Троја. Потом Троилуш краљ роди Прејамуша⁶ краља. Овај имађаше жену своју, Јагупу⁷ госпођу, и беше Јагупа госпођа бременита, и усни сан да је родила главњу, а та главња се узнесе на небо и у судару са ваздухом из ње излетеше искре и падоше на Троју, и изгоре Троја до темеља.

И пробуди се Јагуна госпођа из свога сна, и поче казивати мужу своме, Прејамушу краљу, сан који је уснила.

II

И кад је то тако било, Прејамуш краљ размисли у свом срцу и призва сутрадан све тројанске учитеље, пророке, властелу и људе нижег сталежа да му протумаче сан и да кажу шта ће му се догодити. И прорекоше му учитељи и пророци, и казаше му: „Господине краљу, да зна господство твоје: родиће ти се син од жене твоје, и због њега ће Троја бити разорена.“ А Прејамуш краљ јако се ожалости због тога. И дође својој жени и рече Прејамуш краљ: „О краљице Јагупо, знај да је моја заповест да ако ти се роди син, немој га оставити у животу, већ нареди и реци да га убију.“ И рече Јагуна госпођа: „По твојој заповести, господине, извршиће се то.“

III

И кад је то тако било, и кад се роди дете од госпође Јагупе, беше веома лепо, и сажали се матери његовој и не хтеде га погубити. И пови га у свилену хаљину, и пови с њим много злата, и позва к себи једног младића и рече: „О младићу, узми ово дете и однеси га далеко од тројанског града, и баци га тамо.“ И младић изврши краљичину заповест, и однесе га и баци га далеко од града Троје. И кад је то тако било, нађе ово дете један пастир. Том пастиру беше жена те ноћи родила мушко дете. Он донесе нађено дете својој жени и рече: „О жено, узми и чувај ово дете. Кад већ чуваш своје дете, можеш одгајити и ово.“ И кад га расповише, обрадова се пастир много јер нађоше код њега много злата. И дадоше му име Париж Пастиревић¹. И растијаху оба детета брзо.

И кад су навршили седам година, они одлажаху с оцем пастиром у поље. И играху се обадвојица са стоком, и Париж Пастиревић подбадаше два вола. И ономе који би надвладао другог, Париж би сплео венац од цвећа, а ономе који не би надвладао, томе би сплео венац од сламе...

А кад Париж стаса до јуначке снаге, иђаше свуда где би чуо за јунаке и витезе. И кушаше своју срећу и своју судбину, и с којим год се огледаше свакога би надвладао у свакој игри и у свакој ствари. И тада дође један по имену Штит витез да опроба своју срећу са Парижом Пастиревићем. И сударише се и прободе га на другу страну Париж Пастиревић пред Антпритешем краљем.

IV

И кад је то тако било, краљ Прејамуш сазва збор и рече пред целим збором: „Ко хоће да ми помогне у подизању Троје, нека ми помогне! Даћу му три јаме (рудника) злата.“ И чуше то два ђавола са земље, Пебуш¹ и Нептонуш², и погодише се са њим. Пебуш је био стругало, и резаше и намешташе камење, и зидаху онако како је он желео. А Нептонуш беше морски ђаво и заповедаше мору, и вађаше блато из мора и зидаху како су хтели. И дођоше Пебуш и Нептонуш ка Прејамушу краљу, и рекоше: „О господине краљу, ми свршисмо посао. Дај нам заслужено, онако како си нам обећао.“ А краљ им показа једну шаку и прегршт и рече: „Изаберите од ових двеју јама коју хоћете, па ћу вам их три пута напунити!“ А они видевши да их је Прејамуш краљ преварио, разгњевише се веома на краља, и позваше га пред Јупитера бога и не могоше краља довести. И одоше пророчицама да би се испунило пророчанство по коме се Троја неће одржати него ће бити разорена још у време краља Прејамуша.

И кад је то тако било, ожени се Пелеуш¹ краљ госпођом Тетишом², и дозва све пророчице у сватове изузев једне пророчице по имену Дишкурдије³, која беше свађалица, госпођа свађе. Кудагод је ходила, свуда је просипала крв. И она, због тога што није била позвана, смишљаше како да изазове свађу међу сватовима. И сатвори златну јабуку, и написа на њој речи и каза: „Ова златна јабука да буде дана најлепшој пророчици!“ И баци је у врт Пелеушев крај студенца. И изађоше три пророчице у Пелеушев врт да се расхладе. И нађоше ону златну јабуку, и прочиташе оне речи, свадише се о ону јабуку. И рече Јуно⁴: „Ја сам најлепша!“ — Рече Палеш⁵: „Пре ће бити да сам ја најлепша!“ — Рече Венуш⁶: „Мени треба дати ту јабуку. Ја сам лепша од обеју вас.“ И позваше се пред Јупитера бога и приђоше пред њега и рекоше: „Господине, нађосмо у Пелеушеву врту златну јабуку и на њој напис који каже: „Која је од вас три најлепша пророчица, та нека узме ову јабуку“.“ И састаше се све три пророчице пред Јупитером богом и рекоше му: „Господине, пресуди нам и кажи нам која је од нас најлепша. И подај ту златну јабуку тој пророчици!“ И рече Јупитер бог: „Ја вам не желим пресудити, зато што ми је Јуно жена, а Палеш ми је снаха, а Венуш сестра, но отидите до Парижа Пастиревића, он ће вам пресудити.“ И оне пођоше пред Парижа Пастиревића и рекоше му: „О Парижу Пастиревићу, дођосмо пред Јупитера бога, и не хтеде нам пресудити, но нас посла теби. Пресуди нам ти и кажи која је најлепша од нас, и подај ту јабуку тој пророчици!“ И рече Париж Пастиревић: „Пођите и свуците се и дођите пред мене наге да вам пресудим!“ И оне испунише заповест Парижа Пастиревића и рекоше: „Пођимо и свуцимо сукње са себе, да му испунимо вољу!“ И рекоше оне: „Ево нас, господине! Што си нам рекао, ево учинисмо, свукле смо се, пресуди нам!“

И рече Јуно госпођа: „О Парижу Пастиревићу, пресуди мени и кажи да сам ја најлепша! Имам власт над богатством, даћу ти богатство, да нигде неће бити богатијег човека од тебе.“ И рече Палеш госпођа: „Парижу Пастиревићу, пресуди мени и кажи да сам ја најлепша. Имам власт над витештвом, даћу ти витештво, да нигде не буде витеза над тобом.“ И рече Венуш госпођа: „О Парижу Пастиревићу, пресуди мени и кажи да сам ја најлепша! Имам власт над љубављу, даћу ти Јелену⁷, госпођу царицу, која је најлепша госпођа у целој Грчкој, жену Менелауша цара. И данас те именујем новим именом. Нека ти буде име Париж Александар, син Прејамуша краља, јер ти то и јеси, а до данас те зваху Париж Пастиревић.“ И Париж Пастиревић, чувши шта Венуш рече, искриви своју пресуду и даде Венуши јабуку. И Париж се веома обрадова у свом срцу када чу шта Венуш пророчица рече, и сутрадан опрости се од пастира и пође к оцу свом, Прејамушу краљу, у град Троју.

VI

И приближи се Париж Александар реци Кшандуши, и ту нађе Оинеш¹ госпођу, и ту имаде с њом прву љубав. И рече Оинеш госпођа: „О Парижу Александре, сад ме љубиш, а доћи ће потом време када ћеш ме оставити.“ И рече Париж Александар: „О госпођо Оинеш, нећу те оставити, а ако те оставим, тада нека река Кшандуша унатраг потече!“

И дође под Троју, и изиђе пред њега отац његов Прејамуш краљ, и виде његову лепоту и његову доброту, и обрадова се тиме јако. И узе га за руку и поведе га у Троју, у своју палату. И ту проведе неколико дана. И потом поче правити лађу, желећи да пође у Грчку и да ступи у службу цара Менелауша². А госпођа Кшандра³ ходаше поред реке Шиморишеве, приђе јој Пебуш⁴ бог,

и рече јој: „О Кшандра госпођо, дођи к мени и учини ми по жељи, а ја ћу те научити вештини да погађаш шта ће се у будућности догодити. А ти да се не похвалиш како си имала љубав са богом Пебушем. Ако ли се похвалиш, ја ти нећу одузети тај дар, али ћу учинити да ти нико не верује.“ И тада она дође у Троју, и похвали се како је имала љубав са Пебушем богом. И прво поче пророковати и казиваше Прејамушу: „Оче, заустави Парижа Александра да не иде у Грчку, јер ће отуда довести госпођу Јелену, царицу Менелауша цара, и због ње ће Троја бити разорена и изгореће до самих темеља.“ Али јој то краљ Прејамуш не поверова, и посла Парижа Александра да иде у Грчку. И Париж Александар направи лађу своју да иде служити Менелаушу цару. И отиште се на море и приспе на двор Менелаушев. И видевши га Менелауш цар изиђе пред њега.

И упита га цар Менелауш, и рече му: „Ко си ти, откуда долазиш, и куда идеш?“ А Париж Александар му рече: „О цару Менелаушу, ја сам Париж Александар, син Прејамуша краља.“ И рече му Менелауш цар: „А што си дошао до нас?“ Париж Александар рече: „О господине цару, дошао сам у твој двор да те дворим и да видим какви су дворски обичаји на твоме двору и част. Рад бих да те обичаје пренесем у тројанску палату јер, господине цару, не жудим ни за каквим сребром или златом, ни за неким имањем, јер, господине цару, има у граду Троји више злата и бисера неголи у целој грчкој земљи.“ И то чув, Менелауш цар узе га за руку и поведе га у своју палату к Јелени царици, и постави га на једну столицу поред себе и своје царице Јелене. И једоше заједно и пијаху са Јеленом царицом из исте купе вина. И када су дигли чаршав, тада Париж Александар проливаше црно вино по столу и писаше прстом својим по столу пред Јеленом царицом, и казиваше: „Госпођо Јелено, царице, волим те. Воли и ти мене!“

VII

А Јелена царица знађаше да чита, Менелауш цар није знао да чита. И једног дана позва царица Париза Александра и говораше му: „О Паризу Александре, окани се твоје насртљивости према мени, јер мој господин цар може то сазнати и онда ће твоју душу одлучити од тела, и умориће те срамном и недостојном смрћу.“ И рече Париз Александар: „О госпођо Јелено, моја служба нема другог циља сем тебе. И спреман сам да за тебе поднесем радије мучење него брзу смрт, и не жалим да се за твоју љубав мучим дуго времена.“ И рече царица Јелена: „О Паризу Александре, не кривим те много, јер којигод витез види толику моју лепоту, мора увек тако да говори.“ И више се царица не брињаше за то. И, потом, догоди се једног дана да стигне писмо цару Менелаушу из покрајине. И писмо казиваше: „О Менелаушу цару, да зна твоје велико царство да се одметнула од тебе цела пагажијска и кајиска област.“ Чувши то, Менелауш цар заповеди да се скупи војска и да пође на Пагажију. А Париз Александар, чувши да цар Менелауш иде с војском, учини се болесним. И поручи му цар Менелауш, говорећи му: „О Паризу Александре, опорављај се, опорављај, да пођеш са мном на војску.“ И Париз Александар одговори му, говорећи: „Господине цару, врло сам болестан, али ако вишњи богови буду милостиви, ако будем могао, поћи ћу за тобом.“ А своју тајну преваре скриваше у срцу свом. И потом подиже се цар Менелауш, и пође на војску. И трећег дана пође царица Јелена да игра на палештру¹, где је крај обале морске била палештра на којој грчке госпође играху и танце вођаху. Чу Париз Александар да царица Јелена иде на палештру да води танце и игра. И рече Париз Александар својим витезовима: „Доведите ми моју лађу!“ И рече Париз Александар: „Када будете близу, дајте ми знак!“ И тако учинише Александрови витезови, и један Александров витез, када

беше близу, тада дигоше златни шлем Александров. И виде Париж Александар свој знак и потече тамо где вођаху танце и увуче царицу Јелену у лађу и отисну се на море. И пође ка граду Троји, и чувши то краљ Прејамуш и краљица Тетиша госпођа, и изиђоше пред њега, а од његове браће не хтеде нико изићи, јер су знали колика ће се крв пролити због царице Јелене. И потом пође писмо за Менелаушем царем чак до Пагажије, и један гласник донесе писмо у коме је писано: „Цару, да знаш, оте Париж Александар жену твоју, Јелену царицу, и то ти писмо казује.“ И прочитав писмо, и расрди се због тога много Менелауш цар. И врати се опет цар у Пагажију.

И заповеди цар Менелауш да по целој Грчкој, по свим странама и земљама, и свим градовима искупе силну војску противу Троје. И најпре дође Ајакша Телемонић², господар пелагонијски, без заповести, са тридесет галија. И скупи се многа силна војска, и беше на броју хиљаду галија.

VIII

И када је то тако било, беше у оно време у Грчкој један мудри човек, по имену Урикшиш Лаертешин¹, господар итрацијски. И чу то како иду два цара на град Троју, и начини се лудим, ораше песак и сејаше со, и с великим знојем опирао се тим лукавством како не би узео учешћа у проливању тројанске крви. И чу то Палимеш Науплидић² и рече обојици царевима: „Заиста је овај човек мудар, опире се овим лукавством да не узме учешћа с нама у проливању тројанске крви.“ И рече царевима: „Он има сина од седам година. Реците да га ухвате и метните га га пред рало! Ако је заиста луд, он ће преорати преко детета, ако ли није луд, оставиће волове.“ И послаше цареви Ајакша Телемонића, и ухвати сина његова и баци га пред рало. И Урикшиш

устави волове, и узе га Ајакша Телемонић и приведе га пред оба цара, и рекоше му цареви: „О премудри Урикшиш, што си своје витештво нагрдио лажним лудилом да само не би узео с нама учешће у проливању тројанске крви?“ И рече Урикшиш обојници царева: „Ако треба поћи, ја ћу поћи.“

И отиснуше се грчке лађе по мору да пођу на Троју, и дођоше до неког отока званог Авлида¹ Јембоик. И ту беше на њему кошута госпође Палеше⁴, виле морске, која заповедаше морским валовима да се подижу. И убише у незнању ту кошуту витези Агаменонови. И чу то госпођа Палеш како витези Агаменонови убише кошуту, и разгњеви се веома на цара Агамена, и пусти на море велике валове и не могаху се неколико дана стишати, тако да лађе не могаху поћи ни тамо ни овамо. И чу то цар Агаменон и позва к себи попа Калкаша, и упита га: „Кажите нам, Калкашу⁵ попе, због чега су се богови на нас расрдили, те се валови не могу утишати и да ми срамотно погинемо на овом острву?“ И рече му Калкаш поп: „О царе Агамене, убили су твоји витези кошуту госпође Палеше, виле морске, и ниједном молитвом не можемо је умолити док твоју кћер не доведу овде и убију је за кошуту и тако јој (Палешци) принесу жртву.“ Чувши то, цар Агаменон расрди се много и не смедоше му ниједан од храбрих витезова ни реч поменути.

IX

И кад је то тако било, дође пред цара Агамена Урикшиш, премудри господар итрацијски¹, и поклонив се пред Агаменоним царем, рече: „Царе Агамене, устави свој гњев и своју срџбу! Кажите да доведу твоју кћер! Зар се пристоји да ти и твој брат Менелауш цар умрете срамотно и недостојном смрћу, кад сте пошли да повратите

част и оперете срамоту? Јер ако не доведеш овде твоју кћер, то да знаш да ћеш нанети срамотну смрт себи, твоје брату и многим грчким господарима, а да ћеш многе грчке госпође учинити удовицама.“ И цар се зачуди и покори Урикшишеву разуму, и посла цар Урикшиша Клитемиштри² царици да доведе кћер Агаменона цара, прелепу Ажију цветолику³. И дође Урикшиш Клитемиштри царици, и проговори: „Госпођо царице, послао ме је Агаменон цар (са поруком): „Дај ми моју кћер цветолику Ажију!“ И царица рече Урикшишу: „Јао, какав је то разум? Како бих послала своју кћер да иде на Троју?“ А Урикшиш одговори: „Госпођо царице, вратише Тројанци и Прејамуш краљ царицу Јелену без боја, и помирише се, и углавише међу собом пријатељство. И желе дати твоју кћер за Пебуша Прејамушевића“⁴. И царица се обрадова много томе, и даде своју кћер Урикшишу да је поведе у Троју. А Урикшиш је одведе на оток цару Агаменону. И тог дана кад су је хтели убити, ту ноћ јави се у сну Агаменону госпођа Палеш, и рече му: „Царе, немој убити своју кћер, остави ми је живу, а ја ћу је чувати према њеном достојанству.“ И оставише је ту, а морски валови се утишаше, и колкајске лађе пођоше на Троју.

Х

И кад је то тако било, пође потом Јектор¹ краљ у бој и изиђоше пред њега Урикшиш Лаертешевић² и Јакша Телемонић³. И догоди се да тројански витезови свалише доле Урикшиша, господара итрацијскога, и лежаше Урикшиш оборен испод коња у блату, пребледео и у смртном страху. И притече му Јакша и скочи доле и покори га својим штитом, и сачува душу његову од смрти. И виде то Урикшиш, и скочи горе, и по-

беже, оставивши Јакшу Телемонића посред боја. И вратише се Грци у свој логор.

И потом изиђе Јектор краљ, који беше врло снажан у боју, и посеја велику смрт у грчкој војсци. И пошто је то тако било, призваше потом цар Менелауш и цар Агаменон Калкаша попа, и рекоше му: „Кажи нам каква су пророчанства о тројанском рату?“ И рече Калкаш поп: „Цару господине, једно је потребно: наћи Анцилеша Пелеушевића⁴ и три бела коња Рижуша⁵ краља и Минерву, слику госпође Палеше,⁶ и пепео Лавмедона великог⁷. И докле год се Јеленуш Прејамушевић⁸ налази у великој кули, дотле Троју не можете заузети. И докле год је камен над тројанским вратима, дотле по пророчанству пророчица, не можете узети Троју.“ И чувши то цареви од Калкаша попа, послаше цареви Ајакша Телемонића да тражи Анцилеша Пелеушевића. И тражаше га Ајакша Телемонић по многим странама и острвима, и не могавши га нигде наћи, врати се Ајакша Телемонић опет царевима. И када је то тако било, Урикшиш Лаертешевић стави своју главу на коцку и прикраде се ноћу ка Троји, и баци лествице од кајиша на кулу, и уђе у град Троју, и украде Јеленуша Прејамушевића и Минерву, слику госпође Палеше, и пепео Лавмедона великог. И нађе Делона⁹, тројанског стражара и извуче од њега све тројанске тајне, и пошто је то извукао, уби га на месту. И потом пође на Рижуша краља и ту поби Рижуша краља и његову дружину. И ту уби Делона, Шарпедона¹⁰, Церанона¹¹, Пикидена, Алектора, Кронуша, Акшандруша, Паркануша, Тоанта, Перидамита, Алкамота, Каропена пророка, и нечастивог Јериона. И изведе Урикшиш Лаертковић три бела коња и доведе их у грчку војску с великом славом и чашћу и поклони их обојици царева. И много се цареви због тога обрадоваше и развеселише.

И потом прејаки краљ Јектор удари на грчку војску и поби велико мноштво Грка и врати се у Троју.

XI

И кад је то тако било, Агаменон цар и Менелауш цар позваше Урикшиша и рекоше му: „Пођи да тражиш Анцилеша!“ И Урикшиш опреми своју лађу скупоценим рухом и раскошним оружјем, и пође краљу Ићеоту¹ на острво звано Колкош². И прими га краљ са великом чашћу и ручаше за његовим столом, јер му је био близак род. А после обеда рече Урикшиш краљу: „Знаш ли зашто сам теби дошао?“ И рече краљ: „Реци ми да знам!“ И рече Урикшиш: „Донео сам дарове од два цара твојим кћерима а мојим сестрама.“ И краљ изведе своје три кћери, и четвртог Анцилеша, у девојачким хаљинама. И рече Урикшиш својим јунацима да примакну лађу близу обале, и доведоше лађу Урикшишеви витезови. И рече да изнесу рухо извезено златом и бисером и црвеним коралима. И рече да изведу коња Рижуша краља, опремљеног светлим оружјем. Ту је био штит на коме је био насликан цео свет. На њему беху звезде и месец и бура. И жедан мач Оријеш, који је увек био жедан да се напије тројанске крви. И краљ изведе кћери своје и четвртог Анцилеша, у девојачким хаљинама. И рече Урикшиш госпођама: „Ово су дарови послати од два цара. Шта се којој од вас свиђа нека узме!“ И госпође узеше хаљине, бисер и појасе. Анцилеш је стајао мало по страни од девојака, и погледаше на коња као соко на птицу, и не могаше затајити своје витештво. И приђе коњу, положи руку своју на штит и рече: „Ах, овај коњ је достојан да буде под једним добрим витезом, а ово светло оружје да лежи на његовим широким плећима, а штит да виси о његову крепку мишицу.“ И чувши то Урикшиш, приђе тамо и положи руку на раме његово, и рече: „Божја кћери, пођи напред! Троја чека на тебе да буде разорена, и не сумњај да ће се велика Троја стрмоглавити.“

А Анцилеш чувши то од Урикшиша, збаци са себе девојачко рухо и метну на себе оружје. И

поведе га моћнога над моћним, Урикшиш на Телемпона³ копљаника, који бејаше најбољи борац са копљем, у целој тројанској земљи. И видевши Телемпон Анцилеша и Урикшиша, истрча из града са копљем према Анцилешу, и судари се са њим Анцилеш и прободе Телемпона скроз и баци га с коња доле. И заузме Телемпонов град са великом славом.

И отуда пођоше на цилијски град. И заузеше с великом славом цилијски град, и убише ту Цилуша⁴ витеза.

И отуда пођоше на тебијски град, и заузеше га, и убише Тебуша⁵ витеза с великом славом. И отуда пођоше на нерлежијски град, и убише Лежбона витеза и његова три сина. И Анцилеш узе кћер Лежбонову, Брижеиду⁶ госпођу, и поведе је под Троју да је држи као наложницу.

ХИИ

И када је то тако било, дођоше до Троје. Још не беху ниједна врата отворена за борбу, и Урикшиш пред вече утврди страже на опкопима и рече витезовима да узму оружје и јездећи око шатора мољаше их говорећи: „Молим вас, грчки витезови, и пелагијски господари, издржите тешку борбу веселим срцем!“ И потом силни краљ Јектор изиђе у бој, и поведе са собом многе витезове са ликом бога Јупитера и са буктињама живога огња да би запалили грчке бродове на шикнијским обалама. И чу то Ајакш Телемоновић и изиђе противу Јектора краља и против многих храбрих тројанских витезова и својим штитом штићаше хиљаду грчких бродова од живога огња. И ту одагна многе храбре витезове и многе ратнике, и ту уби охолога витеза Шарпедонуша тројанског, и не даде Јектору краљу да запали грчке бродове, и ту понесе хиљаду рана на свом штиту.

И врати се Јектор краљ у Троју и међу њима беше пресилни бог Јупитер. Појави се он у сну Агамену цару и рече му: „Царе, зашто спаваш? Устани и нареди да се опреме грчке лађе и врати се у Грчку! Ако ли се не вратиш, погубићу тебе и твоје потомство, јер не желим тројанску пропаст.“ И Агаменон цар пробуди се из свога сна и позва витезове и рече: „Опремите бродове и пођите натраг!“ И многи витезови се поплашише, и подигоше срамотна једра, и почеше бежати. И збунише се заставе и не знађаху куда да иду. И чу то Урикшиш Лаертић и пође и потече ка бродовима и говораше: „О грчки господари и итрацијски витезови, која вам је то лудост наредила да бежите, и што се журите својим домовима пре него што се навршило десет година. Зар се не бојите да ћете тако изгорети од Јекторова пламена?“ И тако врати многе бродове натраг, и устреми се на заставника Тержитеша¹, који не хтеде да се врати, удари га по глави, и врати га опет противу његове воље. И дођоше опет Грци у борбу противу Троје. И Јектор краљ посеја велику смрт по грчкој војсци.

А међу њима беше и пресилни Агаменон цар. Он беше узео кћер Крижеуша попа², а Крижеуш беше син Пебуша³ бога. И Пебуш бог чу, и расрди се веома, и пусти у грчку војску велику болест, и умираху витезови без престанка. И чу то Анцилеш и призва себи Калкаша попа⁴ и упита га, говорећи му: „Каж ми, о Калкашу попе, због чега је тај помор у грчкој војсци, и не може престати?“ И рече му Калкаш поп: „Господине, не смем ти то рећи.“ И рече му Анцилеш: „Реци ми, иначе ћеш овог часа умрети.“ И рече му Калкаш поп: „Господине, узео је Агаменон цар кћер Крижеуша попа силом, и расрдио се Пебуш бог. Докле не поврати кћер Крижеуша попа, неће престати овај помор у грчкој војсци.“ И то чувши, Анцилеш пође и узео Агамену цару љубавницу, Крижеуду госпођу, и врати је њеном оцу Крижеушу попу. И скочи Агаменон цар и узео Анци-

лешеву милосницу, Брижеиду госпођу⁵. И дође из борбе Анцилеш са гневним изразом и хтеде погубити Агаменона цара. И расрди се Анцилеш и не хтеде више да иде у бој.

И потом изиђе Јектор краљ у бој и изведе собом многе витезе тројанске и Париза Александра. И виде Менелауш цар Александра и устреми се на њега Менелауш цар и баци га Менелауш цар с коња доле, и лежаше под коњем пребледевши од самртног страха. И ту беше близу њега Венуш пророчица, којој беше досудио јабуку, и прекри га великом маглом, и не виде га Менелауш цар убити. И врати се опет Јектор краљ, и с њим Париз Александар, и караше га Јектор краљ, и рече му: „О Паризу Александре, где је твоја моћ и где је твоје витештво којим си мене побеђивао у свакој ствари и у свакој борби? А сада лежиш у својој љубави, а ми због тебе муку имамо и крв проливамо.“ И кад дође Александар у Троју, караше га Јелена царица, и рече му: „О Паризу Александре, с правом сам те ја заустављала да не идеш против Менелауша цара јер он је добар витез међу витезовима, а теби боље лежи да у Троји водиш танце са госпођама тројанским. Ти више не смеш ићи у борбу.“

XIII

И кад је то тако било, изиђе потом Јектор краљ у бој и поведе собом многе витезове, и зазвечаше оружјем са свих страна као многи жестоки и храбри витезови. И ужаснуше се Грци. И мољаху бога (Тројанци) на то како би могли пролити крв грчке војске. И чу то Ајакша Телемонић и пође на Јектора краља, и узе у руку велики камен, који камен не би могло ни дванаест људи дићи, и удари тим каменом Јектора краља, и покличе Јекторов коњ. И Јектор краљ обрати се дружини својој и рече: „О дружино, тројански

вitezови, ово није ударац од грчке стране, већ је то ударац од прикијске стране.“ И рече Јектор краљ: „Ко си ти, о витеже?“ И рече Ајакша: „Ја сам Јакша Телемонић, Ајакш, син госпође Ежигоне.“ И рече Јектор краљ: „Истину сам рекао да је то од прикијске крви ударац.“ И рече Јектор краљ: „Госпођа Жиона ми је сестра.“ И узео Јектор краљ златан мач и рече: „Ајакше Телемонићу, узми овај златан мач и опаша га преко свог оружја, да бих те када пођеш у бој познао, и да не бих ни ја од тебе, нити ти од мене погинули.“ И потече Ајакш у свој брод и узео свој златан појас, и рече: „О Јектору краљу, узми овај златни појас и опаша га преко свог оружја да би те, када пођеш у бој, познао, да не би ја од тебе нити ти од мене погинули.“

И потом чу Јектор краљ да Анцилеш не жели да иде у бој. И пође Јектор у грчку војску, и јездијаше по целом грчком логору, и гдегод би видео војничку заставу, узимаше је својом руком и даваше је својим витезовима. И не усуђиваше се нико да пође против њега. И виде Ајакша Телемонић да нико не сме поћи на Јектора, и би га стид, и наоружа се Ајакша Телемонић, узео копље и појаха у сусрет Јектору, судари се са њим јако, и не могаше један другог надјачати. И врати се Јектор у Троју, а Ајакша Телемонић међу војску.

XIV

И када је то тако било, изиђе Јектор краљ противу грчке војске и нанесе велику погибију грчкој војсци. И послаше оба цара Теуцера¹ и Урикшиша да моле Анцилеша да би узео своје оружје и пошао против Јектора краља. И они га молише много али им он ништа не одговараше. И потом рече Брижеида госпођа: „Господари грчки, пошаљите мене! Ја ћу пре мога господара умолити неголи лепе речи Теуцера и Урикшиша.“ И ца-

реви послаше Брижеиду госпођу, и она приђе Анцилешу, и поклекнувши пред Анцилешом, говораше му: „Анцилешу господине, што се љутиш? Узми своје оружје и пођи на Јектора краља! Зар не чујеш и не видиш колико крви пролива Јектор у твојој дружини? Та крв вапиће на тебе пред богом, ако ју не осветиш. И ти се можеш љутити на то што сам била од тебе одвојена, али, молим те, господине Анцилешу, узми ме к себи! И узми оружје своје и пођи на Јектора краља!“ И Анцилеш јој ништа не одговори. И потом дође к њему Патроколуш², брат по млеку његов, и мољаше га и рече: „Анцилешу господине, видиш ли колику крв пролива Јектор краљ у дружини твојој? Пођи на Јектора! Ако ли нећеш ти пођи на Јектора краља, молим те, господине, дај мени свога коња и своје оружје, и своју заставу, да пођем ја под твојим именом, како би ослабио Јекторову борбу.“ И рече му Анцилеш: „О Патроколушу, ја ти не браним мога коња и моје оружје и моју заставу. Али ти ја кажем: ако пођеш на Јектора краља, нећеш се опет вратити.“ И пода му оружје и свога коња. И тада изиђе Јектор краљ у бој, а Патроколуш се наоружа и уседе на коња и пође према Јектору. И видеше га Тројанци и видеше белег Анцилешев, и почеше бежати као овце пред вуком. И обрати се к њему Јектор краљ и, мислећи да је он Анцилеш, рече му: „О Анцилешу господине, што плашиш те овце и убијаш их. То ти није никаква слава, него се окрени мени, јер сам ја десница тројанскога града. Ако мене победиш, теби ће сва тројанска врата бити отворена.“ И он (Патроколуш) сматраше за срамоту да одступи, и да тако нашкоди Анцилешеву гласу. И судари се са Јектором краљем, и прободе га Јектор краљ, и даде га привезати за реп његова коња и увукоше га у Троју, и веселаше се, вукући га по Троји. Био је уверен да је Анцилеш погинуо. И чу то Анцилеш како уби Јектор Патроколуша, његова брата по млеку, и ожалости се много, и би ојаћен што су му оружје узели.

И када је чуо Анцилеш како Јектор краљ уби Патроколуша, брата по млеку његова, ојади се много и поручи Јектору краљу, говорећи му: „О краљу Јекторе, сада се веселиш, и понео си се мислећи да си Анцилеша убио. Убио си мога драгога друга Патроколуша, али да знаш: плакаћеш и оплакиваћеш то оружје које си од њега узео, јер два детета која су исту сису сисала воле се међу собом, и хоће увек једно другог да сжалеле.“ И тада поручи Анцилеш својој матери Тетиши, говорећи: „О Тетишо госпођо, дај ми онако оружје какво си ми била раније дала, јер је Јектор краљ убио мога драгога брата по млеку Патроколуша, јер, госпођо, знам: ти се плашиш да не погинем, али ма какво оружје будем нашао, ја ћу поћи на Јектора краља и хоћу се борити с њим и ставити своју главу на коцку под тројанским градом.“ И мати његова би жалосна много, и пође у неку гору ковачу Влканушу³, под којим беху осамдесет и седам малих ђавола који га учашу. И Тетиша госпођа обећа му силно злато да начини Анцилешу онакво оружје какво му беше раније начинио. И начини брзо онакво оружје и посла га Анцилешу. И то чувши Јектор краљ, поручи Анцилешу: „Да знаш, чувај се од мене колико највише можеш, јер ако те где нађем, знај шта ћу ти учинити!“ И чувши то цареви, поставише дванаест витезова да чувају Анцилеша. И изиђе Јектор краљ и учини велику смрт у грчкој војсци.

И нађе краљ Јектор Анцилеша наоружана, и зграби Анцилеша за ланац од оклопа и извуче га из шатора, и са њим дванаест витезова који га чуваху. Једном руком држао је јаче оних дванаест витезова него Анцилеша кога је вукао. И отеше га, а Јектор се врати у Троју.

Пошто је то тако било, учинише Грци и Тројанци међу собом састанак, а између обеју војски стајаху и свађаху се Анцилеш и Јектор. И говораше Анцилеш: „О Јекторе краљу, остави своју охолост даље од мене!“ И беше Анцилеш под шлемом и рече му: „О Јекторе краљу, ово је дванаести шлем на мојој глави који је од твога мача био разбијен, и врло често ковач мора да крпи моје оклопе који су од твога мача пробијени, али кажем ти: краљу, остави даље од мене твоју храброст, твоје лепо витештво, твоје храбро јахање и твоје лепо знање. И можеш дневно пробадати колико год хоћеш грчких витезова. А сада ти кажем: моје две руке носе ти смрт, и мој мач Оријеш жедан је да се напије твоје крви.“ Анцилеш говораше охоло, а Јектор тихо одговори и рече: „О Анцилешу господине, слушао сам да говоре људи и пророци, и ви то говорите, да ћу од твоје деснице погинути. Учини то данас. Напој мач свој у мојој крви, и немој ожалостити богове и пророке.“ И ту се хтедоше сукобити, али им не дадоше да се сукобе. И те ноћи госпођа Андропија¹ усни страشان сан, и пробудивши се у пола ноћи дође пред Прејамушеву ложницу и уздахну. И чу то Прејамуш краљ: „Ко је то што је господским уздахом уздисао пред мојом ложницом?“ И рече госпођа Андропија: „Господине, ево, ту су та уста која све до овог сна нису ти ништа одговорила.“ И позна је Прејамуш краљ, и скочи к њој и рече: „Шта је то, госпођа Андропија?“ Она рече: „Господине краљу, усних сан ове ноћи. Ако сутра пошаљеш сина у бој, нећеш га сачекати више.“ И рече краљ: „Госпођо Андропијо, иди у свој стан, сутра ћемо о томе говорити.“ Исприча му сан и рече: „О краљу, видех у сну где из Троје изиђе медвед, а из грчког логора вепар, и пресече вепар медведа и одвуче га кроз цео грчки логор.“ И рече краљ: „Не бој се, госпођо Андропијо, и иди својој кући!“ И одведе је. И сутра зором огласише

се звона. Јектор краљ позва на оружје, и поче се сам оружати. И један властеличић, Париж Тортришарић, рече краљу: „Буди у моје име, ако победиш у боју, дај ми Диомедешев шлем и његову заставу! Ја ћу с тобом.“ И рече краљ Јектор: „Нека буде у твоје име! Даћу ти их.“

И тројанске госпође дођоше молити Јектора краља тог дана да не пође у бој, и не моглоше га умолити. И госпођа Андропија узе црно рухо и обуче се у њега, и узе сина Јекторова и држаше га на прсима. И рече Јектор краљ: „О госпођо, што то чиниш, и што си се обукла у црно рухо?“ Она му рече: „О краљу Јекторе, када се данас нећеш оканути боја, никада нећу светло рухо обући. Нека још за твога живота обучем црно рухо!“ И никако не хтеде Јектор одустати. И тада тројанске госпође пометаху сомотске огртаче пред Јекторова коња и плакаху и говораху: „То је последњи знамен Јекторова коња.“ И пође Јектор у бој и тог дана проли много крви у грчкој војсци.

И тог дана уби Јектор седам стотина Грка, пет господара и обори на земљу Диомедеша Дитеушевића². И на њему беше шлем опточен жеженим златом и украшен великим бисерима. И наже се Јектор краљ да скине шлем са Диомедеша и да га преда Парижу Тортришарићу, коме га беше обећао. И беше ту близу Анцилеш оружан, и скочи од свога шатора, и сагледа га са откривене стране, и прободе га на другу страну, и (овај) умре³. И Анцилеш рече да га привежу мртва за реп његова коња, и вукли су га тако око и унакрст целог логора. И потом рече да га положи тако наоружана поред његова шатора, и увече поручи Анцилеш целој грчкој војсци, и говораше им: „О грчки господари и итракијски витезови, ви сте били жалосни што десет година нисте скидали оружје са себе због Јектора краља, а сада он лежи поред мога шатора. Одморите се, скините са себе ваше оружје, и одахните.“ И скинуше са себе оружје Грци, и одморише се.

XVI

И беху ноћни стражари по шаторима уснули, и Прејамуш краљ, Јекторов отац, оде ноћу из Троје у грчки логор, потражи шатор Анцилешев, и приђе шатору Анцилешеву, и нађе сина својега Јектора мртва. И врати се од мрвог Јектора и остави га, и приђе постељи Анцилешевеј, поче будити Анцилеша, и рече му: „О Анцилешу господине!“ И Анцилеш се пробуди и рече му: „Ко си ти?“ И он му рече: „Ја сам Прејамуш краљ.“ И рече Анцилеш: „Ако си ти заиста Прејамуш краљ, онда ћу ја овог тренутка бити мртав.“ И рече му Прејамуш краљ: „Не бој се, господине Анцилешу, бог нека сачува од тога Прејамуша краља! Како бих ја овако стар убио лежећа витеза, а нисам то учинио никад ни у својој младости. Али сада не бој се, Анцилешу!“ И рече Прејамуш краљ: „Ја сам дошао на твоју витешку реч, да ми даш тело мога сина, Јектора краља, а ја ћу ти дати три шипке злата колико је он сам.“ И рече му (Анцилеш): „О краљу Прејамушу, нећу на откуп, кад си дошао на моју витешку реч, већ ћу га ја понети на мом рамену, и предаћу ти га код тројанских врата.“

И ујутру понесе га Анцилеш на рамену свом — на веру — и даде га Прејамушу краљу, и изиђоше Тројанци и властеоске жене и плакаху горко и говораху: „О Јекторе краљу, ти који си био велики бранилац Троје, а велики победилац Грка, како те превари Анцилеш Пелеушевић? О Јекторе краљу, тројански борци су без тебе много ослабљени, а Грци су се јако охрабрили, јер више нема Јектора који их страшно сузбијаше.“

XVII

И потом поручи Прејамуш краљ Анцилешу говорећи: „Анцилешу господине, молим те немој

се више борити против мене! Дођи под Троју! Заклећу ти се, и даћу ти моју кћер Поликшену¹ госпођу. И дођи у храм бога Пебуша, и закуни ми се да се више нећеш борити противу мене!“ И то чувши Анцилеш, дође на Прејамушеву веру у град Троју и уђе унутра. И чу то Париж Александар да ће Анцилеш доћи у храм Пебуша бога, и сакри се Париж Александар у тајном олтару са дванаест витезова. И када уђе Анцилеш у храм и дође пред олтар, и диже руке и рече: „Боже, кунем се теби ја Анцилеш да се нећу више борити противу Прејамуша краља.“ И кад поклекну да се закуне, Париж Александар потеже отровну стрелу и удри Анцилеша витеза у пету², и док му витезови приђоше, душа из њега већ изиђе.

XVIII

И чу то Прејамуш како Анцилеша устрелише и расрди се јако, јер прекршише његову задату реч и не покорише се његовој вољи. И скинуше са њега оружје и даде га грчким царевима, и поручи редом свима како Прејамушеви веру погазише: „Ако желите, даћу вам његово тело.“ И то чуше оба цара, и расрдише се много и сва грчка војска с њима. И поручише оба цара Прејамушу краљу, и рекоше: „Спалите његово тело и успите пепео његов у златан крчаг!“ И спалише његово тело и усусе пепео његов у златан крчаг, и послаше га грчкој војсци, заједно са Анцилешевим оружјем. И скупише се сва грчка господа око Анцилешева оружја и пепела који беше усут у златни крчаг, и жаљаху грчки господари Анцилеша, и говораху: „О сило и славо Анцилешева, у какав мали крчажић уђе, и једва да твој пепео напуни крчажић, ти кога беху све земље пуне и чија слава је испунила цео свет, а и тебе Пелеша, оца његова, који је од свога сина имао велику славу, а сада још већу жалост. А то не би

знао каква је сила лежала у Анцилешу, могао би то сада видети по његовом оружју. А од тога оружја одусташе и не усудише се тражити га ни Диомедеш Дитеушевић, ни Ајакш Телеушевић¹, ни млађи син Ателеуша краља, ни старији, Агаменон цар, који беше најстарији и по времену и по витештву, а и други витези не смедоше га тражити.

Једино два властеличића усташе један против другог, Урикшиш Лаертешевић и Ајакша Телемонић стадоше се препирати око оружја Анцилешева. И чу то унук Талтанушев, Агаменон цар, како се препиру о оружје Урикшиш и Ајакш, и отера их од себе и не хтеде им сам судити, већ нареди аргулијским господарима да се сакупе усред логора и установи суд разума. Господари поседаше доле, а обични војници стајаху. И уста и узе реч господин Ајакш Телемонић, који имађаше штит од седам бикових кожа, и који није могао отрпети грдњу или срџбу ни од свога друга ни од господара, и окрете своје гневно лице према грчким господарима и шикијским обалама, и рече: „Ах, боже мој, колику жалост носим пред овим грчким бродовима!“²

И рече: „Грчки господари, говори вам Ајакша. Судите право Ајакши Телемонићу, јер сетите се, господари грчки, како вам је Ајакша Телемонић дошао у помоћ са тридесет бродова и без ваше заповести. Господо грчка, зар је боље да то оружје дате ономе који осрамоти своје витештво лажним лудилом, само да не би пошао с вама под Троју, докле од њега мудријега не нађоше да открије страшљивога простака? Господо грчка, сетите се и тога како не допустих Јектору да ваше бродове ужеже живим огњем. И ту одагнах многе борце и убих витеза Шарпедонуша, и ту, грчка господо, понесох на своме штиту хиљаду озледа. То сам, господари грчки, учинио за вашу славу. А сада реците, господо грчка, страшљивоме простаку Урикшишу да наброји своја дела, који су ноћни сведоци његових подвига што их постиже

крађом и лукавством: превари несрећнога противника. Господо грчка, судите право и дајте то оружје Ајакши Телемонићу, који уме да се у својим делима поштено влада. А копље јакога мужа Пелеушевића не може држати под својим пазухом страшљиви простак Урикшиш, који није навикао да води и подноси честе бојеве, а шлем од светлога злата не може стајати на Урикшишевој плашљивој глави, која се није навикла да води и подноси честе бојеве. Господо грчка, када би могло ово светло оружје говорити, не би Ајакш оружје тражио, већ би оружје тражило Ајакша, јер Ајакш уме да се у својим делима поштено влада. А сада, господо грчка, после овог што смо до сада говорили, наредите да баце ово оружје код тројанских врата, и заповедите нам да га узмемо, па који га од нас узме, дарујте га тим оружјем, а ако га Тројанци не буду убили, нека га убије онај који узме то оружје!“ И заврши Ајакш свој говор. И почеше господари шаптати међу собом и говораху: „Добро говори Ајакш. Ако би се тако могло учинити како каже Ајакш, и бацити оружје на тројанска врата, ми не бисмо ништа били криви.“

И устаде и узе реч Урикшиш, премудри господар итрацијски, и погледа по господи аргулиској, и отвори своја уста, и убриса своје очи и рече: „Господари грчки, нек не буде Ајакшу од користи, а и мени од штете што ме грди. Ако немам ништа друго заједничко (са Анцилешом) он ми је брат, и ја братовљево оружје тражим. Сетите се оне ваше опасности на острву Авлиди Јембоики, где умало не изгинусте сви због коштуе виле Палеше госпође, где сте ви били тада храбри витезови, кад не смедосте цару ни једну реч поменути, сем овога Урикшиша. Господо грчка, својом мудрошћу умирих цара и рекох му да нареди да се доведе његова кћи. и он се покори моме разуму, и посла мене опет Клитемиштри царици у Грчку да доведем кћер његову. И преварих Клитемиштру царицу и доведох кћер Агаменона цара, и откупих

многе душе ваше, и учиних тако да ваше жене не остану удовице. То је, господо грчка, моја мудрост помогла вама у вашој невољи, јер знајте, господо грчка, да колико је већи краљ од свога витеза, толико је већа мудрост од витештва. А сада, грчка господо, судите право и подајте ово оружје Урикшишу, јер сетите се тога када се ваш господар у сну уплашио од лика бога Јупитера, и када вам је наредио да подигнете срамно једра и срамно бежасте, и мислили сте да ћете од Јекторова пламена изгорети. И ја чувши то дотрчах до бродова и зауставих их... И посласте, господо грчка, Ајакша да тражи Анцилеша, и не могаше га наћи, и пођох ја, опремивши моју лађу рухом и оружјем, и нађох Анцилеша, и поведох га на моћног копљаника Телепона... И отуда пођосмо на тебијски град, и убисмо Тебеша витеза, и узесмо тебијски град. И отуда пођосмо на нерлежијски град и оток, и убисмо Лежбона витеза и његова три сина. И дођосмо под Троју, и још ниједна врата тројанска не беху отворена за бој, и ту овај Урикшиш увече утврди стражама шанчеве, и рекох витезима да метну на себе оружје и јежђах по целом логору и говорих: „Молим вас, грчки витезови, моли вас Урикшиш: поднесите тешкоће борбе веселим срцем!“ И умирих вас који сте били веома уплашени, и не сумњасте да ћете од Јекторова пламена изгорети. И потом, грчка господо, прорекоше пророци двојници царева чиме се Троја држи, и чувши ја то, ставих своју главу на коцку и пођох ноћу на Троју, баких лествице од кајишева на високи торањ, и уђох у Троју, нађох Делона, стражара тројанског, где чуваше стражу, и ухватих га и извукох из њега чиме се Троја држи, и после га убих. И отуда пођох на Рижуша краља и његову дружину. И ту ноћ убих Делона, Шарпедона, Церона, Пикидена, Алектора, Кронуша, Акшандруша, Паркануша, Мемона, Тојанта, Перидаманта, Алкомотра, Карпека пророка, и нечастивог Јериона, који част не хтеде ни цару поверити. Беху славни витезови и падоше сви

од Урикшишеве деснице. Сада сам вам, грчка господо, споменуо шта вам је све Урикшиш својом мудрошћу учинио, и сад вам кажем: нашао сам свога брата Анцилеша и дадох вам га жива и здрава, а сада ми га дајте жива онако како сам вам га дао жива, да га поставим ту где сам га узео.“

И господари поразговорише се међу собом, и рекоше: „Био или не био његов брат, али пошто је он његов брат, ми га не можемо жива дати јер је погинуо, а његово оружје право је дати ономе ко га је довео.“ И пресудише оружје Урикшишу и он га одмах узео. И виде то Ајакш, и узев мач свој рече Урикшишу: „Ово је мој мач, да не тражиш и овај мој мач, који сам код прикијских људи умочио у многу крв? А сада га хоћу умочити у господареву крв, јер до сада Ајакша нико није победио, а сад, дружино, силнога Ајакша победила је жалост.“ И належе на свој мач и прободу се њиме на другу страну. И зарумени се земља од његове крви, и зацрвени се трава. И смутише се господа око њега и жаљаху га веома. И рече Урикшиш: „Господо грчка, не жалите га! Ја ћу вам учинити да Троју узмемо без људске крви и без муке. Начинићу вам од црнога стакла коња у коме може стати три стотине наоружаних витезова, са свом опремом, и заузећемо Троју на превару.“

XIX

И кад је то тако било, послаше по Пилоташа¹ на острво нерлежеско да дође са стрелом габилотом², која је била у стању да три куле разори. И начини Урикшиш коња од црнога стакла³ и уђе у тог коња три стотине витезова, и послаше га у Троју, говорећи: „Да знате, оде грчка војска кући.“ Они се повукоше иза шикијске обале, а оставише стражу и рекоше: „Гледајте, кад коња уведу у Троју, тада нам дајте знак!“, и изиђоше

Тројанци пред град и нађоше оног стакленог коња и чудише се много грчкој вештини, и поручише тројанске госпође: „Доведите га к нама да и ми видимо грчку вештину.“ И поведоше га у Троју, али кад дође до врата, не могаше проћи. И почеше обијати врата, а беше камен на вратима тројанским, и беху рекли пророци: „Докле год је камен на тројанским вратима, Троја неће бити заузета.“ И одвалише камен, и уведоше коња. А стража јави војсци: „Коња уведоше у Троју.“ А војска грчка нападе на Троју, и Тројанци изиђоше из Троје, а ови витезови који су били у коњу, видеше да су грађани отишли из града противу војске, разбише балчацима од мачева стакло око себе и изиђоше и затворише град и не дадоше Тројанцима да уђу унутра, и војска их све поби. А ови витезови заузеше градске куле, а град запалише. И виде то Јагупа госпођа како Троја пропада, и даде са великим болом свога најмлађег сина краљу Полинештору⁴ да га он чува. И Прејамуш краљ ускоро умре часном смрћу. А тројанске госпође бежаху ка иконама својим у храмовима, и извлачише их из храмова за косе, и запалише Троју и разорише је. И бацише Ашти-најакша Јекторовића⁵ у море Пелешино са високог торња, одакле гледаше оца свога Јектора краља како иде у бој.

XX

И Грци кад заузеше Троју, изведоше тројанске госпође из града, и нико не хтеде узети госпођу Јагупу у свој део. И узе је Урикшиш Лаертшевић, и рече: „Хоћу је водити кроз целу Итраку, пресилну краљицу која је родила Јектора краља, који краљ беше најсилнији у боју. И беше лепо време на мору, и Грци опремише бродове и пођоше кући. И прођоше поред гроба Анцилешева, и Анцилеш уста из гроба са гневним ли-

цем какво је имао у време када хтеде убити Агаменона цара, и рече: „Грчка господо, и пагијски витезови, тако ли одлазите, а да не почастите и не умирите мој гроб племенитом крвљу госпође Поликшене, кћери Прејамуша краља?“ И чувши то син Анцилешев Пируш¹, одвоји госпођу Полену од Јекторових кости, која целиваше кости свога брата, и поведе је на гроб Анцилешев, и посади ју на гробу Анцилешеву, и стајаше пред њом са мачем. Левом руком лице дераше, а десном се за мач држаше. И говораше Поликшена: „Молим се вама, ја Поликшена, робиња ваша, држите ваше руке даље од мене, јер кад пође моја душа неоскрвњена, биће драже и ономе кога хоћете мојом крвљу да почастите.“ И раздираше рухо своје од својих прсију, и говораше: „Витеже, не оклевај. Удри или у грло или у прси!“ И посече ју, и беше јој и главу одсекао. И она летећи са гроба згрташе хаљине око себе. И дође мати њена Јагупа госпођа, и виде је посечену на Анцилешеву гробу, и рече: „О кћери моја Поликшено, мати твоја је несрећна због тебе. Од мојих синова ниједног нисам без оружја изгубила, сви су од оружја изгубили живот. А када сам видела твоје женско тело, рекла сам: бар ти нећеш од оружја страдати.“ И окрвави своје седе власи њеном крвљу, и мољаше се Јагупа госпођа грчким витезовима, говорећи: „Грчки витезови, моли вас Јагупа, која беше пресилна краљица синовима и снахама и великом краљевству. Тада када сам то била, могла сам многе главе откупити, а сада сам ваша робиња, у вашим сам рукама. Сада вас молим, дајте ми Поликшену моју кћер без откупа, да јој кости сахраним!“ И подаше јој, и приложи их костима Јекторовим. И пођоше Грци својим домовима, пошто су славно заузеле Троју. И поведоше Јагупу са њеним снахама и дођоше на острво Полинештора краља, који краљеваше по Итрацији. И под његов град изиђоше госпође плачући и ходаху по обали. И поче госпођа Јагупа умиривати снахе своје и говораше им: „Ђутите, госпође,

не плачите! Ту имам у том граду сина мога Полидворуша, кога сам дала Полинештору краљу, и који ће убрисати наше сузе, умирити нас и осветити.“

И рече Јагупа госпођа својим снахама: „Дајте ми ведрицу да умијем сузе са мога лица и нечисте ране.“ И дадоше јој ведрицу, и хтеде да захвати воду из мора, и угледа у мору сина мртва са пресеченим грлом. Беше га убио краљ Полинештор за велико благо и бацио га у море. И видевши Јагупа, спусти ведрицу у море, и занеме... и постаде као хладан мрамор, а остале госпође завапише јаким гласом. А затим успламте гневом, и поче беснети као лавица којој су уграбили младунче, и која креће право на ловца, и рече: „Госпође, пођимо у овај нечастиви град да видим смрт сина мога.“

И пођоше тројанске госпође, Јагупа и снахе, и говораше: „Хоћемо позвати краља Полинештора напоље да га убијемо и осветимо мога сина.“ И дођоше пред град, госпођа Јагупа и снахе јој, и говораху: „Позовите нам Полинештора краља напоље. Нека дође да се с њим састанемо.“ А тада Полинештор краљ изиђе и приђе Јагупи госпођи и поклони јој се. А рече му Јагупа госпођа: „Је ли здраво син мој Полидворуш?“ А Полинештор јој рече: „Здраво је.“ А кад је пришла ближе, тада га Јагупа госпођа зграби рукама за косе, и рикнувши као лавица, уплете прсте своје у његове косе, и са оба палца ископа му очи. А снахе га избодоше ножевима и зло заврши. А тада из града бацише камење и побише Јагупу госпођу са снахама. И тако поштено заврши свој живот госпођа Јагупа са својим снахама.

БЕЛЕШКЕ О ДЕЛИМА И ПИСЦИМА
НАПОМЕНЕ

БЕЛЕШКЕ О ДЕЛИМА И ПИСЦИМА

ВЛАДИМИР И КОСАРА

Владимир и Косара, или *Живот зетског кнеза Владимира*, написан је вероватно још у првој половини XI века, али није сачуван као самостално дело, већ као саставни део *Летописа попа Дукљанина*, писаног, по свој прилици, у другој половини XII века. Због тога прича о Владимиру и Косари није сачувана у свом првобитном облику, тј. као светачко житије на словенском језику и у словенској азбуци, већ у латинском преводу. Кнез Владимир Зетски је иначе историјска личност и, по сведочанству византијског летописца XI века Јована Скилице, био је ожењен Косаром-Теодором, ћерком цара Самуила. Погинуо је, заваран лажним заклетвама, од рођака своје жене, цара Владислава (Јована). — Преко Дукљанинове хронике прича о Владимиру и Косари постала је касније врло популарна. Андрија Качић-Миошић унео ју је у свој *Разговор угодни*, а преко Качићеве песмарице она је затим ушла и у народну поезију. Петар Прерадовић је написао историјску драму са истим предметом. — Изворни текст, критички приређен: Фердо Шишић, *Летопис попа Дукљанина*, Посебно издање САН, Београд, 1928, а превод у: Ст. Новаковић, *Први основи словенске књижевности*, Београд, 1893, и: V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, издање Матице хрватске, Загреб., 1950.

ПОВЕЉА СТЕФАНА НЕМАЊЕ МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ

Повељу-даровницу манастиру Хиландару Немања је издао 1199. године, неколико месеци пре своје смрти. Поред података о поседима које Немања поклања овом новом српском манастиру у Светој Гори, ова повеља садржи много аутобиографског материјала, који ће каснији српски писци обилато користити. Иако повеље имају пословну намену, ова повеља, као и неке касније, писана је у кићеном и реторском стилу и спада у изразито литерарне текстове. Немања ју је диктирао неком писару из своје канцеларије, а могуће је да је то његов аутограф. Нажалост, оригинал је, по преносу из Хиландара у Београд, изгубљен 1903. године. Издање оригинала: В. Ђоровић, Списи св. Саве, САН, 1928. Превод: Ј. Мирковић: Списи св. Саве и Ст. Првовенчаног, Београд 1939.

ЖИВОТ СТЕФАНА НЕМАЊЕ (СВ. СИМЕОНА) ОД СВ. САВЕ

Живот Стефана Немање од Саве Немањића, није посебно дело, већ једна од почетних глава Студеничког типика. Сава је ово своје дело писао у два маха: први пут у врло кратком облику у Хиландарском типиксу (између 1200—1205) и други пут много опширније у Студеничком типиксу (1208). Пишући ово своје дело, Сава се, говорећи у почетку о Немањи као владоцу, обилно служио Немањином повељом манастиру Хиландару, из које је преписао читаве ставове. Иако је по обиму мало и скромно, Савино дело се одликује лаким и живим излагањем, јаким драмским описима и проживљеном осећајношћу. Поред Немањине биографије, Сава је написао Карејски, Хиландарски и Студенички типик, Службу св. Симеуну, Писмо игуману Спиридону. Под његовим руководством и његовим залагањем преведен је са грчког и *Номоканон*, збирка црквених закона. — Оригинални, критички издан, текст *Живота св. Симеона* у: *Списи св.*

Саве (у редакцији В. Ђоровића), САН, Београд, 1928. Превод на савремени језик: М. Башић, Старе српске биографије, СКЗ бр. 180, као и: Ј. Мирковић, Списи св. Саве и Ст. Првовенчаног, Београд, 1939.

СЛУЖБА СВЕТОМ СИМЕОНУ ОД СВЕТОГ САВЕ

Биограф и ученик Савин, Доментијан, изричито каже да су светогорски калуђери били поверили Сави да за годишњицу Немањине (Симеонове) смрти напише одговарајућу службу, тј. стихире и каноне који се певају на вечерњу и јутрењу. Дуго се држало да је овај Савин спис изгубљен, али је заслугом В. Ђоровића пронађен и објављен (В. Ђоровић, Списи св. Саве, САН, Београд, 1928). На жалост, извесни делови текста у овој *Служби* су каснијим додавањем, мењањем и преписивањем искварени, и због тога је на неким местима тешко ухватити прави смисао. За састављење ове *Службе* Сави је у извесним деловима послужила *Служба* Симеона Столпника, византијског свеца. Текст доносимо у нешто скраћеном облику (изостављена су чисто теолошка места) у преводу Лазе Мирковића, Списи св. Саве и Ст. Првовенчаног, Београд, 1939.

ЖИВОТ СТЕФАНА НЕМАЊЕ (СВ. СИМЕОНА) ОД СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Ова биографија садржи два дела: први, у коме Стефан Првовенчани описује живот Немањин од његовог рођења па до смрти, и други, у коме Стефан, у виду чуда која св. Симеон (Немања) чини после своје смрти, излаже, у ствари, свој живот и догађаје из своје владавине, од времена када се измирио са братом Вуканом па све до 1216. године, када је коначно учврстио своју власт. Због тога наши средњовековни писци касније нису описивали његов живот. Иначе би се тешко могла

разумети интересантна чињеница да је Стефан, иако први српски краљ, једини од немањићких владара остао без посебне биографије. Живот свога оца Стефан Првовенчани је писао са очигледном тенденцијом да покаже како је Немања, чијом вољом је Стефан и дошао на престо прескочивши свога старијег брата Вукана, бдио и после своје смрти над својим изабраником и својим чудима помагао му да савлада све тешкоће и опасности. Тако је Стефан Првовенчани овај хагиографски начин писања ставио у службу државним и династичким интересима и тиме дао образац за писање биографија српских средњовековних владалаца. По томе, као и по доброј композицији и високо књижевном стилу, често поетски надахнутом, Стефан заузима угледно место међу нашим средњовековним писцима. Своју ученост и свој књижевни дар он је показао и у другим својим списима, какви су повеље манастиру Хиландару и острву Мљету. — Оригинални текст у рукопису Националне библиотеке у Паризу. Последње, критичко издање: В. Ђоровић, Светосавски зборник II, 1939. Превод на савремени језик: М. Башић, СКЗ бр. 180, и Л. Мирковић, Списи св. Саве и Ст. Првовенчаног, Бгд. 1939.

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ ОД ДОМЕНТИЈАНА

Живот светог Саве од Доментијана спада у најзначајнија и најобимнија дела српске средњовековне књижевности. Писан је или 1242/43 године, према запису у Бечком рукопису, по коме је Даничић приредио издање овог дела; или 1253/4 године, како пише у запису у Петроградском (Пећком) рукопису, о коме в. Јагић у Старинама V. Постоје јаки аргументи и за једну и за другу годину, те су мишљења подељена. Запис на крају другог Доментијановог дела, *Живот светог Симеона*, има годину 1264. — Доментијан је живео у XIII веку, а оно мало што знамо о његовом животу рекао је он сам у својим делима. Био је хиландарски јеромонах, један од последњих ученика светог Саве, живео је у Савиној Ка-

рејској хелији и у пиргу Преображења у Хиландару, местима где се несметано предавао молитвама, размишљању и литерарном раду. Као човек и књижевник био је у своје доба веома цењен: хиландарски монаси су га узели за свог духовног оца, називали су га „књигољубцем“ и „светим богољубцем“, поштовали су његову писану реч (Теодор Спан, Теодосије), српски двор је тражио да за њега пише биографију оснивача династије, оба Доментијанова дела отишла су као поклон краљу Урошу.

Средином XIII века култ Немањин био је коначно учвршћен: причање о Немањи прелазило је већ у легенду. И црква и двор били су подједнако заинтересовани за стварање култа оснивача самосталне српске цркве, истакнутог члана немањићке лозе, Саве Немањића. Неопходна припрема за стварање светачког култа било је писање биографија и тај задатак извршио је Доментијан. Његов Сава је још пре рођења предодређен за све оне значајне подухвате које је са успехом извршио: да постане монах, да оснује Хиландар и остале манастире, да постане архиепископ, да утврди „праву веру“ у својој отаџбини, да буде духовни отац рођеном оцу, да посети света места, да штити владавину свога брата, да умре ван домовине, да „прође истоке и западе“, да буде „земаљски анђео и небески човек“. Савин ће живот стога бити само испуњење онога што је божја промисао одредила, он ће постати савршен светитељ и духовни вођ свога народа. Српска књижевност тако добија биографију свеца—оснивача самосталне цркве, као што је већ дала биографију свеца—оснивача државне самосталности. Идеја о упоредној историји световној и црквеној, која ће касније код Данила и његових ученика прерасти у прави систем, већ је код Доментијана дата. Није необично стога што је двор тражио да он изradi једну биографију Стефана Немање, која ће и стилски бити пандан биографији Савиној.

Доментијан је Првовенчаног користио као узор и као извор, али је вероватно имао и друге изворе. Уз то он се често позива и на очевице. О разним изворима, можда, говоре и разни стилски поступци у појединим

одељцима његовог дела. У основи дела је конкретно и прегледно ређање догађаја из Савиног живота, али је у њега уплетен огроман број додатака другачијег карактера: то су молитве, углавном према псалмима; речите и учене Савине беседе; сажети и јасни описи путовања; бројне приче о Савиним чудотворењима, једноставне, динамичне и живахне; друге реторске похвале, грађене са пажњом и претензијама, конципиране као паралеле, често достижући високе поетске замахе. Овакво, стилски неуједначено Доментијаново дело права је ризница средњовековног литерарног поступка, величанствена композициона грађевина. У тој несажетости и разноврсности лежи Доментијанова слабост ако га меримо модерним критеријумима, а предност ако у њему видимо човека средњег века.

Друго Доментијаново дело, *Живот св. Симеона*, нема велике вредности, представља компилацију из Првовенчаног и ранијег Доментијановог дела.

Критичко издање: Ђ. Даничић, *Живот св. Симеона и св. Саве*, написао Доментијан, 1865; превод: Ј. Мирковић, *Животи св. Саве и св. Симеона*, СКЗ бр. 282.

ЖИВОТ АЛЕКСИЈА БОЖЈЕГ ЧОВЕКА

Легенда о Алексију божјем човеку (сачувана у рукопису XIV века) пореклом је из Сирије, али је због погодне фабуле доживела безброј прерада у свима средњовековним словенским и западноевропским књижевностима. Како се на дворовима средњовековних владара често догађало да су поједини чланови владарских породица од своје воље или силом напуштали раскошан дворски живот и замењивали га манастирском тишином, то је овај мотив био врло актуелан, па је због тога ова легенда у доба познијег феудализма обрађивана не само у прози и стиху него чак и у драмском облику. — Оригинални текст: Ст. Новаковић, *Примери*, 1904. Превод на савремени језик: М. Башић, *Из старе српске књижевности*, 1931.

О ПРЕМУДРОМ СОЛОМУНУ И ЖЕНИ ЊЕГОВОЈ

О овом легендарно мудрому, старојеврејском владару постоји низ прича, које су превођене из византијске књижевности. Ова прича о Соломуну и његовој жени преведена је код нас још у XIV веку. Неки мотиви из ње ушли су и у народну традицију (на пример, народна приповетка *Једна габела у као а друга из кала* у Вуковој збирци). — Оригинални текст: А. Архангелский, Известия отделения русскаго языка и словесности. И А. Наук IV. 1899. Превод на савремени језик: М. Башић, Из старе српске књижевности, 1931.

ЕЗОПОВ ЖИВОТ

Живот овог познатог грчког мудраца није много познат. Стари грчки писци који га помињу слажу се само у томе да је био роб код неког великаша Ксантуеа и да је живео у VI веку пре н. е. Његов легендарни животопис приписује се Максиму Плануду, византијском писцу XIII века, и био је веома популаран. Код нас је *Књига о Езопу* или *Књига о Јосопу*, како гласи њен наслов, сачувана у рукопису XVII века. Оригинални текст: Н. Начовъ, Сборникъ за народни умотворения IX, 1893. Превод на савремени језик: М. Башић, Из старе српске књижевности, 1931.

РОМАН О ТРОЈИ

Као и *Роман о Александру* и овај је роман био необично много раширен и веома популаран у свим европским средњовековним књижевностима. Прилагођен схватањима и потребама феудалног друштва, и он је, као и *Роман о Александру* служио као васпитна лектира феудалном племству. Код нас је сачуван у две верзије,

краћој и дужој. Краћа верзија се налази само у ћирилским рукописима и преведена је са грчког. Она, у ствари, представља само веома скраћен извод дуже верзије, али са промењеним именима. Дужа верзија, која је у ствари прави роман, сачувана је и у ћирилским и у глагољским рукописима, у првима под насловом *Прича о краљевима*, а у другима као *Руманац тројски*. Иако међу многобројним западноевропским верзијама овога романа још није утврђен прави оригинал наше верзије, највероватније је да је он био талијански и да је преведен негде на јадранској обали (латински облици имена, талијанизми у тексту и др.). Најстарији сачуван словенски рукопис је из тридесетих година XIV века, па је сигурно да време преводњења овога романа пада код нас на крај XIII и почетак XIV века. Изворе романа писац је тражио не у Хомеровим еповима *Илијади* и *Одисеји*, већ у *Хероидама* и *Метаморфозама* римског песника Овидија који је у средњем веку био омиљен школски писац у западној Европи. И овај роман је од нас отишао Словенима на исток, у Бугарску и Русију, где је ушао у састав хронографа. Рукопис српске редакције по коме је начињен превод на савремени језик издао је Рингхајм (*Eine altserbische Trojasage*, 1951).

НАПОМЕНЕ

ВЛАДИМИР И КОСАРА

1. *Самуило* (976—1014), цар македонских Словена, син брсјачког кнеза Николе. Са својом браћом дигао је устанак у Македонији и образовао прву државу македонских Словена, са средиштем у Преспи и Охриду. После пропасти Бугарске, у борби противу Византије проширио је своју државу на истоку до Црнога мора, а на западу до Јадранског мора (укључивши ту и Зету и Рашку), а на југу до Коринтског залива. — 2. *Зетски кнез Владимир* (крај X и почетак XI века), имао је престоницу код Пречисте Крајинске, на западној страни Скадарског језера. Негде пред крај X века напао га је Самуило и натерао на предају на брду Облику. Одведен је у ропство у Преспу, али се касније измирио са Самуилом и оженио се његовом ћерком Теодором-Косаром. После Самуилове смрти пао је као жртва породичне освете новог цара, Самуиловог синовца Владислава. Убијен је на изласку из цркве у Преспи, око 1016. године. — 3. *Цар Василије*, византијски цар Василије II (976—1025), назван „бугароубица“. — 4. Мисли се вероватно на житије св. Владимира, којим се писац ове хронике служио.

ХИЛАНДАРСКА ПОВЕЉА СТЕФАНА НЕМАЊЕ

1. Цитат из Прве књ. Мојсијевој (1,1). — 2. *Зета*, већи део данашње Црне Горе. — 3. *Пилот*, област између Призрена и Скадра. — 4. *Лаб с Липљаном*, област око

реке Лаба на Косову. — 5. *Глубочица*. Дубочица, крај око Лесковца. — 6. *Реке*, крај око Алексинца. — 7. *Загрлата*, крај око Ђуниса близу Крушевца. — 8. *Левче и Белица*, крај с леве стране Велике Мораве, данашњи Левач и Темнић. — 9. *Лепеница*, област с леве стране Велике Мораве. — 10. Из Јеванђ. по Матеју (11, 29). — 11. Из Јеванђ. по Марку (2, 17). — 12. Јеванђ. по Луци (4, 24). — 13. *Парике*, тежаке, сељаке. — 14. *Од Милеја*, од Хиландара. — 15. *Тудје*, ту (туде). — 16. *Уљаник*, пчеларник. — 17. *Влаха*, Власи, остаци романских насеља, који су се у средњовековној српској држави бавили сточарством.

СВ. САВА, ЖИВОТ СТЕФАНА НЕМАЊЕ

1. *Ктитор* (грч.), оснивач и дародавац манастира. — 2. *Самодржни*, самодржавни, који сам управља државом. — 3. *Очева дедовина*, тј. Рашка, чија је престоница била град Рас (у непосредној близини данашњег Новог Пазара). — Овај цео пасус о Немањиној владавини узет је из Немањине повеље ман. Хиландару. — 4. *Зета*, већи део данашње Црне Горе. — 5. *Рабно*, Албанија. — 6. *Оба Пилота*, области (доњи и горњи Пилот) на путу између Призрена и Скадра. — 7. *Патково*, крај око Баковице. — 8. *Хвосно*, Метохија око Пећи. — 9. *Подримље*, крај око Призрена. — 10. *Кострац*, крај близу Пећи. — 11. *Драшковина*, недалеко од Костраца. — 12. *Ситница, Лаб и Липљан*, косовска област око реке Ситнице и Лаба са градом Липљаном. — 13. *Дубочица* (Глубочица), крај око Лесковца. — 14. *Реке*, крај око Алексинца. — 15. *Ушка*, источно од Дубочице, између Нишаве и Власине. — 16. *Поморавље*, долина Јужне Мораве. — 17. *Загрлата*, крај око Ђуниса, близу Крушевца. — 18. *Левче и Белица*, с леве стране Велике Мораве, данашњи Левач и Темнић. — 19. *Аврам*, по Библији, праотац израелског народа. — 20. Цитат из посланице апостола Павла Филипљанима (гл. 2, 9). — 21. *Манастир св. Николе*, близу Куршумлије, преко пута ушћа Вањске у Топлицу. — 22. *Манастир св. Богородице* на ушћу Косанице у Топлицу;

од њега постоје само остаци, Немања га је подигао са женом Аном. — 23. *Св. Ђорђе у Расу*, на северозападу од Новог Пазара, данашње развалине тзв. Ђорђевић Стубова. — 24. Данашњи манастир Студеница, 12 километара од града Ушћа, подигнута 1190. године. — 25. *Риза*, одежда. — 26. Данас се више не налази у манастиру. — 27. *Савин Живот св. Симеуна*, није писан као самостално дело, већ сачињава прве, почетне главе Студеничког типика.

II

1. *Алексије III (Комнен) — Анђел* (1195—1203); његова кћи која се удала за Стефана звала се Јевдокија. — 2. *Анђеоски и апостолски лик*, тј. калуђерски чин. — 3. *Владика, Бог, Исус Христос*. — 4. Цитат из Јеванђеља по Матеју (гл. 11, стих 29—30). — 5. *Љубав божја*; љубав према Богу. — 6. Цитат из Јеванђеља по Матеју (гл. 10, 37—38, и гл. 19, 29). — 7. *Да се не умножи писање*, Савина бојазан да не би *Живот Немањин*, који је само део Студеничког типика, заузео више места него сам типик.

III

1. *Бољаре, властелу*. — 2. Цитат из Давидових псалама (118, 10). — 3. Парафраза одговарајућег места из Јеванђеља по Луци (2, 29—31). — 4. Све цитати из црквених погребних песама. — 5. Цитат из Јеванђеља по Јовану (10, 11).

IV

1. Алузија на библијску причу о старозаветним личностима Исаку и Јакову (књ. Мојсијева 1, 27). — 2. *Паси, чувај*. — 3. *Чрноризац*, калуђер. — 4. Смисао ове реченице је: „напишите их на таблици срца својега, па ту таблицу привезите“ ... — 5. *Точила*, бачве. — 6. Смисао је да Бог кара и кажњава оног кога воли, да би га усавршио. — 7. Из прича Соломонових (3, 1—18). — 8. Ова де се Немања обраћа старијем сину Вукану. — 9. Ова

реченица је упућена Стефану. — 10. Цитат из Јеванђеља по Јовану (1, 4, 20, стих 8. и 21). — 11. По Јеванђељу од Матеја (20, 40). — 12. Цитат из пророка Исаије (1, 19—20). — 13. Цитат из прве посланице апостола Петра (2, 17). — 14. Цитат из друге посланице Коринћанима (13, 13). — 15. Парафраза одговарајућег места из јеванђеља по Матеју (2, 18), у коме се помиње Рахила, жена Јаковлева, као симбол јеврејске мајке која нариче за витлејемском децом, побијеном од стране цара Ирода, приликом рођења Христовог. — 16. Цитат из Јеванђеља по Луци (2, 40).

V

1. *Имање*, у значењу новац. — 2. *Свети лик*, чин каљуђерице. — 3. Раније поменути манастир код Куршумлије. — 4. *Рас*, Рашка. — Цитат из Јеванђеља по Матеју (11, 29—30). — 6. Цитат из Јеванђеља по Матеју (13—46). — 7. Цитат из Јеванђеља по Матеју (19, 21). — 8. Тј. у Студеници. — 9. Цитат из Јеванђеља по Луци (4, 24). — 10. Цитат из црквених песама. *Гора Света*, овде означава брдо Сион, на које је по легенди силазио Бог.

VI

1. Сава овде говори о себи час у првом, час у трећем лицу. — 2. Цитат из Јеванђеља по Луци (15, 24). — 3. Цитат из Прве посланице апостола Павла Тимотију (2, 4). — 4. Године су се у средњем веку бројале од створења света, за које се мислило да је било 5508 година пре рођења Христовог. Да би се добиле године наше ере, треба у овом случају од године 6706. одузети 5508, односно 5509, ако се догађај одиграо у времену од септембра до децембра (пошто се онда нова година рачунала од септембра). — 5. О Студеници.

VII

1. Св. Сава се, како је познато, покаљуђерио у руском манастиру св. Пантелејмона, а после тога је прешао у

грчки манастир Ватопед, где је живео заједно са оцем све до подизања манастира Хиландара. — 2. Хиландара. — 3. Цитат из Јеванђеља по Марку (9, 35), — 4. Цитат из Јеванђеља по Матеју (18, 3). — 5. Све из Јеванђеља по Матеју (5, 3—8) и Луци (6, 21). — 6. *Милеје*, Хиландар. — 7. Тј. у Студеници. — 8. *Обновљења*, очишћења од грехова. — 9. *Чрнаца*, калуђера.

VIII

1. *Храном*, подразумева се и духовном храном. — 2. Све из прича Соломонових (4, 20; 5, 2). — 3. *Нечастиви*, ђаво, сатана. — 4. *Бојазан господња*, страх од Бога. — 5. Све из прича Соломонових (1, 8; 8, 32—34; 9, 6—11). — 6. Цитат из Прве књиге Мојсијеве (3, 19). — 7. Тј. слободе да се обраћа Богу. — 8. *Бес*, зао дух. — 9. *Исход*, смрт.

IX

1. Први благослов је био када се одрекао престола, други у болести, а трећи на самрти. — 2. Тј. икону. — 3. *Овде*, у Србији, у Студеници. — 4. Псалм 150 (стих 1—2) у преводу Лазе Мирковића гласи: „Хвалите Бога међу светима његовим, хвалите га у утврђењу силе његове“, и затим: „Хвалите га по силама његовим, хвалите га по пресилној владавини његовој“. — 5. Цитат из Псалама (14, 4). — 6. *Ивери*, светогорски калуђери из Иверског манастира, који је у своје време био чувен по чудотворној слици Богородице. Ивери су, иначе, данашњи Грузијанци.

X

1. *Самопетнаести*, тј. он (Сава) са још четрнаесторицом калуђера. — 2. За време четвртог крсташког рата (1202—1204) Латини (Франци и Млечићи), користећи се немирима у Византији, освоје Цариград и оснују тзв. Латинско царство, које се одржало све до 1261. године. — 3. Године 1202. најстарији Немањин син Вукан, који

је до тада владао приморским српским земљама, успе да помоћу Угарске збаци Стефана и да завлада читавом Србијом. Идуће, 1203. године, међутим, Стефан, помоћу Бугара, поврати изгубљени престо, а затим се, посредовањем Савиним, измири са братом. — 4. Цитат из Псалама (34, 20). — 5. *Хвосно*, крај око Пећи. — 6. *Светитеље*, владике, епископе. — 7. Сава не наводи тачно годину, али судећи по томе што је рекао да је у Светој Гори провео после Немањине смрти пуних осам година, овај пренос Немањиних моштију био је свакако 1208. године.

XI

1. Немања је заиста био два пута крштен: први пут у Рибници, у Зети, од католичких свештеника, и други пут у цркви св. Петра и Павла у Расу. — 2. *Мали и велики лик*, два степена (нижи и виши) у калуђерској каријери. — 3. Сви ови као и ранији датуми које Сава даје, ма колико били драгоцени, не слажу се у нечему међу собом. О њима су због тога наши историчари врло много полемисали (в. П. Поповић, *О хронологији у делима св. Саве*. Глас Срп. академије наука СХИ, 1924, и В. Ћоровић, *Питања о хронологији у делима св. Саве*, Годишњица Н. Чупића XLIX, 1940). — 4. Тј. да у мислима стално гледамо шта ће се догодити на небесима. — 5. Друга посланица Петрова (3, 18).

СЛУЖБА СВ. СИМЕУНУ ОД СВ. САВЕ

1. *Илија нађе огњена кола*, алузија на старозаветног пророка Илију, који се на огњеним колима узнео на небо (Друга књига о царевима, гл. 2, стих 11). — 2. *Синове твоје...* судећи по овоме Сава је ову похвалу писао у Студеници. — 3. *Досадна змија*, у алегорији: Немањини непријатељи. — 4. *Финик*, палма. — 5. *Мојсије боговидац*, по предању у Библији, Мојсију се јавио бог на гори Синају.

I

1. Псалам (33, 6). — 2. Њихова, људска. — 3. Својега, м. њихова. — 4. Кумир, идол. — 5. Тј. стварали су и своју незнабожачку, јеретичку књижевност. — 6. Адових, паклених. — 7. Псалам (72, 6). — 8. Давид је син Јесејев, а Марија је из рода Давидова. Прва књига пророка Исаије (11, 1). — 9. Јеванђ. по Матеју (4, 16). — 10. Венце, мученичке, којима се постаје светац. — 11. Тј. откад их њихове матере роде. — 12. Псалам (92, 13).

II

1. Средњовековни владари су великаше себи равне називали браћом. Судајући по овим речима, Стефан као да је ово своје дело читао пред сабором приликом неке свечаности. — 2. Диоклитија, Дукља, ужа Црна Гора. — 3. Рибница, место у непосредној близини данашњег Титограда. — 4. Црква у Расу (Н. Пазару).

III

1. Реке, данашња Пуста река у Топлици. — 2. Византијски цар Манојло I Комнен (1143—1180). — 3. Подружје, супруга. — 4. Соломон. — 5. Приче Соломонове (31, 10).

IV

1. Јеванђ. по Матеју (23, 12). — 2. Целомудрен, чист, невин. — 3. Псалам (105, 21). — 4. Псалам (136, 12). — 5. Псалам (105, 22). — 6. Подвижан, трудољубив, упоран у подвизању. — 7. Страстотрпац, страдалник. — 8. Немања је гајио нарочити култ према св. Ђорђу, заштитнику ратника.

V

1. *Пантин*, место на Косову где се Немања сукобио са браћом. — 2. Псалам (35, 1—3). — 3. Псалам (7, 15—16).

VI

1. *Светитељ*, епископ. — 2. *Арије*, александријски свештеник (средина IV века), оснивач познате аријевске јереси. — 3. Арије није признавао тројство Оца, Сина и св. Духа. — 4. Прва књига Царства (19, 10). — 5. Пророк Илија је за време цара Агава наредио да се побију идолопоклонички свештеници.

VII

1. После смрти цара Манојла Немања је, у савезу са угарским краљем Белом III, почео године 1183. ослобађати источне крајеве српске земље. — 2. *Козли*, данас Кожељ, близу Књажевца. — 3. *Липљан*, јужни део Косова. — 4. *Амалик*, ханански цар. — 5. *Далмација*, црногорско приморје. — 6. Сви су ови градови у северној Албанији и јужној Далмацији.

VIII

1. *Јеванђ. по Луци* (12, 16—19). — 2. *Јеванђ. по Луци* (12, 20). — 3. Прва послан. *Коринћанима* (7, 29). — 4. *Велики Бар*, Бари у јужној Италији. — 5. Немања је само обновио тај манастир. Данас он не постоји. — 6. У Нишу и данас постоји манастир св. Пантелејмона. — 7. Псалам (22, 4—5).

IX

1. Приче *Соломонове* (10, 1). — 2. *Јеванђ. по Матеју* (19, 20). — 3. *Јеванђ. по Луци* (23, 46). — 4. *Крст*, тј. веру, страдање. — 5. У ствари *Растка* су нашли у руском

манастиру св. Пантелејмона. — 6. Псалам (8, 2). — 7. Када је Бог извео Лота из запаљене Содоме, заповедио је да се не осврћу према граду. Жена Лотова се окренула и од ужаса се скаменила. — 8. Јеванђ. по Матеју (3, 10). — 9. Јеванђ. по Матеју (25, 6). — 10. Јеванђ. по Матеју (11, 28).

X

1. Књига о Јову (гл. 42). — 2. Према причи из Јеванђ. по Матеју (20). — 3. Греди, од глагола *грести-ићи*. — 4. Посланица Римљанима (8, 28). — 5. Прота, старешина Св. Горе. — 6. Братство, калуђере.

XI

1. Ава, отац. — 2. Псалам (37, 4—6). — 3. Псалам (116, 12). — 4. Јеванђ. по Јовану (13, 9). — 5. Он, тј. Методије, игуман.

XII

1. *Ваздушни цариници*, по једном хришћанском веровању, душе после смрти путују кроз небеса и наилазе на зле духове, ваздушне царинике, којима за грехове треба плаћати царину. — 2. Давиду није могао помоћи крст, пошто није био хришћанин. — 3. Тј. због рајског дрвета људи су изгубили рај (Адам и Ева), а због дрвеног крста добили су поново спасење. — 4. *Ћивот*, ковчег у коме су чуване Мојсијевих десет заповести. — 5. Посланица Галатима (6, 14). — 6. Псалам (86, 1; 116, 16; 116, 12).

XIII

1. Псалам (89, 48). — 2. *Лествице*, врлине помоћу којих се једино узлази на небо. — 3. Тј. оне ће се видети тек после смрти. — 4. *Јован Климакс* (Лествичник), светац из VI века, ученик Гргура Назијанског. — 5. Икона Богородице. — 6. Тј. цветом своје душевне чедности. — 7. *Обичај*, начин живота. — 8. Јеванђ. по Луци (2, 14).

XIV

1. Стефан је тада био болестан. — 2. Он, Вукан. — 3. О Вукановом нападу на Стефана в. напомене у Животу Немањином од св. Саве. — 4. Друга књига Мојсијева (20, 12). — 5. Псалам (20, 8). — 6. Трећа књига Мојсијева (18, 27).

XV

1. Јеванђ. по Јовану (5, 8).

XVI

1. Од тешкоћа које је имао од брата Вукана и спољних непријатеља. — 2. Бугарски цар Борило (1207—1218) у савезу са латинским царем Хенрихом нападне на Србију 1214, али без већег успеха. — 3. Алузија на убиство витлејемске деце, које се приписивало Ироду. — 4. Хенрих Фландријски. — 5. Псалам (25, 1). — 6. Псалам (21, 17). — 7. Псалам (40, 13, 15). — 8. Псалам (91, 2).

XVII

1. Бугаре су наши стари писци називали и Готима. — 2. О Добромиру Стрезу, в. одговарајуће напомене у Теодосијевој биографији св. Саве. — 3. Тј. од Борила. — 4. Јеванђ. по Матеју (12, 35). — 5. Пета књига Мојсијева (32, 15). — 6. Псалам (49, 16—17). — 7. Св. Димитрију, заштитнику Солуна, приписује се убиство бугарског цара Калојована. — 8. Псалам (37, 35—36). — 9. По премудрости Соломоновој.

XVIII

1. Јеванђ. по Луци (18, 27). — 2. Напад Михаила Драчког био је 1215. Пошто је посео северну Албанију са Драчом, Михаило је заузео Скадар, али његова изненадна смрт омогућила је Стефану да обнови старе границе. —

3. Псалам (144, 1). — 4. Псалам (27, 3). — 5. Псалам (18, 37). — 6. Псалам (35, 4). — 7. Св. Меркурију приписује се убиство римског императора Јулијана Апостате.

XIX

1. Јеванђ. по Луци (4, 24). — 2. *Подвизање*, старословенска реч у смислу превелико труђење.

XX

1. Судећи по овим речима, Стефан је ову главу дописао накнадно, када је већ био завршио своје дело. — 2. В. о овоме одговарајуће напомене у Теодосијеву Животу св. Саве. — 3. Псалам (35, 4). — 4. *Равно*, Ћуприја. — 5. *Багреница*, црвени владалачки огртач. — 6. *Тур и турица*, врста говеда којих више нема. — 7. *Срацинска* (Сараценска) стока, вероватно камиле.

ДОМЕНТИЈАН, ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ

I

1. *Преисподњих*, најдоњих тј. пакла. — 2. *Српска и поморска земља*, званични назив српске државе у доба Немањића, све до цара Душана, када се назива *Српска и грчка земља*. — 3. *Диоклитија, Далмација, Травунија*, поред словенског назива: Поморска земља, ту исту територију Доментијан означава и називима из времена Римљана: Диоклитија, по римском граду Doclea, јужни део Јадранског приморја; Далмација означава исту територију, према римској провинцији Горњој Далмацији; Травунија је област између Дубровника и Котора са залеђем. — 4. Родитељи моле бога за дете које ће утемељити праву веру у српској земљи, а то и јесте главна карактеристика Савиног рада. Већ на самом почетку

Доментијан истиче Савину предодређеност, па стога и читав његов будући животни пут и рад. Свој задатак писца Доментијан схвата као дужност да Савин живот прикаже као испуњење божјег промисла. — 5. Молитва и завет родитеља спадају у типичне хагиографске шаблоне; тако у хагиографији о Алексију божјем човеку и у биографији Константина (Ђирила). — 6. Аврам, Сара, Исак, библијске личности. Авраму, праоцу јеврејског народа, тек у дубокој старости родила је жена Сара сина Исака, измољеног од Бога (I књига Мојсијева, глава 16). — 7. Захарије, Јелисавета, Јован, родитељи Крститеља Јована су такође у старости измолили дете (Јеванђеље Лукино, глава 1). — 8. Јоаким и Ана, родитељи Богородичини исто тако дуго нису имали деце, према апокрифном Протојеванђељу Јаковљевом. — 9. Посланица Јеврејима (13, 8). — 10. Иако би ово могао бити само хагиографски шаблон, сигурно је да Доментијан говори истину. Немањин двор је био врло образован. Сам Немања био је веома писмен (види Хиландарску повељу), његов брат Мирослав такође (за њега је рађено чувено Мирослављево јеванђеље), син Стефан био је писац (види биографију Немањину коју је он написао), Вукан је помагао писменост (за њега Вуканово јеванђеље). — 11. Растку је, још врло младом, Немања дао управу над једним делом Хума (види примедбу 10 за главу II Живота св. Саве од Теодосија). — 12. Блажен је муж који се боји Господа, Псалам (112, 1). — 13. Према црквеним одредбама могао се замонашити само онај који је напунио 17 година. Стога Доментијан овде говори о Савиним годинама, мада касније нема хронологије. — 14. Матеј (10, 37) и Лука (14, 27). — 15. Неисцрпна блага спрењена праведницима који га љубе, Прва посланица Коринћанима (2, 9). — 16. Тражите... додаће вам се, Лука (12, 31). — 17. Опасавши бедра своја, Посланица Ефесцима (6, 14). — 18. Посланица Колошанима (2, 3). — 19. Матеј (5, 8). — 20. Чрнца, монаха (јер је одевен у црно). — 21. Света Гора, Атонска, најисточније полуострво Халкидике, које је због своје неприступачности и погодне климе од почетка IX века постало склониште аскета, посвећена је Богородици. Она је заштитница Свете Горе, те је њој посвећен и највећи број тамошњих манастира. — 22.

Родивши Христа, Богородица је, према хришћанском схватању, посредовала између Бога и људског рода. — 23. *Да ми пошаље... твоје станове*, Псалам (43, 3). — 24. *Да уђем у твој дом*, Псалам (5, 7 и 66, 13).

II

1. *Давид*, јеврејски цар коме је јеврејска традиција приписала псалме. Доментијан је први наш писац који га назива *богооцем*. — 2. Псалам (15, 1—2). — 3. *Оде у пустињу и ту би до дана јављања свога ка Израиљу*, Лука (1, 80). Јован је проповедао у пустињи око Јордана и крштавао у реци ради очишћења од грехова, зато се зове *Крститељ*; Претечом га називају зато што је најављивао Христов долазак и мисију. О њему у свим јеванђељима, нарочито код Луке, који и почиње излагање Јовановим рођењем и деловањем. *Израиљ* је израиљски народ, Јевреји. — 4. Псалам (26, 8). — 5. Псалам (71, 6). — 6. Псалам (86, 11). — 7. *Рушки манастир*, руски ман. светог Пантелејмона, у коме су од половине XII века живели српски калуђери. — 8. *Исак Анђел*, византијски цар (1185—1195). *Св. Гора* је на византијској државној територији, у области солунској, те је Немања морао тражити дозволу да његови војници уђу у *Св. Гору*. Година Савиног одласка у *Св. Гору* није тачно утврђена. Стефан Првовенчани каже да је то било у доба зидања Студенице. Није утврђена ни година Савиног рођења, али је сигурно да је то било у размаку између 1170. и 1175. године. — 9. *Прот*, или прота, поглавар *Св. Горе*, који је на челу савета игумана најзначајнијих манастира. — 10. *Било*, клепало, употребљава се уместо звона. — 11. *Пјеније*, црквено појање, али и служба, обред поводом неког празника. *Бденије*, ноћна служба уочи недеље и већих празника. *Чтеније*, читање појединих делова *Св. Писма* за време обреда; да би се текст пажљиво слушао за то време дозвољено је седети. Сава је наговорио игумана да ноћна служба отпочне раније но обично, пре поноћи, како би неиспавани војници заспали. — 12. Све из Псалама (102, 1; 31, 2; 142, 6; 31, 2—3). — 13. *Који је близу свију који га призивају истином*, Псалам (145, 18).

— 14. Алузија на Христово васкрсење из гроба који су војници чували (Матеј, глава 27, 62—66 и глава 28). — 15. *Пирг*, кула, обично са капелом на врху. — 16. Према овом причању Сава је у манастиру Пантелејмону постригао косу, обукао се у монашке ризе (хаљине) и добио други лик, тј. замонашио се. Међутим, Доментијан мало даље (види стр. 36) говори како је ватопедски игуман Теостирихтос Саву постригао, обукао га у *анђелски образ*, тј. замонашио га и нарекао му име Сава монах. Питање где је Сава замонашен није речено. На почетку гл. III каже се за Саву да је *прво рукоположење* примио *на црквеном врху и на стенама града*, што одговора овоме податку о пиргу. — 17. *Манастир Ватопед* основан је 972—980 године, један од највећих, а по значају други у Светој Гори. Имао богату ризницу и библиотеку; налази се на североисточној обали и посвећен је Богородици. У њему је Сава упознао богату византијску литературу. — 18. Лука (1, 48). — 19. Алузија на причу о тројници светих младића, Ананији, Азарији и Мисаилу, друговима пророка Данила, које је Бог спасао из ужарене пећи у Вавилону. Књига пророка Данила глава 1, 2 и нарочито 3. Како је ово старозаветни догађај, очигледно је да Доментијан грешни помињући Христа. Овакве погрешке нису ретке код Доментијана. — 20. Односи се на ђавола. — 21. *Метаније*, клањање. — 22. *Анђелски образ* је монаштво, јер одрицањем од свега земаљског монаси се уподобљују анђелима. Види и примедбу бр. 15 исте главе. Своје монашко име млади Растко је узео по св. Сави Освећеном, оснивачу палестинског монаштва из VI века, чији је животопис рано познат у словенској књижевности. У читавом животу овај светац ће остати Сави Немањићу велики узор. Стога му посвећује Карејску ћелију, а при обиласку светих места у Палестини необично много пажње указује Лаври св. Саве Освећеног, в. главу XXII. — 23. *Паларија*, нејасно, служи за меру. — 24. Свакодневна богослужења се врше у одређене сате дана и ноћи и називају се часовима. — 25. *Управи ноге моје на твој мирни пут*, Лука (1, 79). — 26. Цела ова молитва је предвиђање будућих догађаја. Контраст Исток—Запад чест је код Доментијана: исток означава Свету Гору, Грчку, св. места, а запад Србију. — 27. Лука (1, 6). —

28. Лука (1, 14—17). *Илија*, пророк који ће доћи пре појаве Месије, Христа (Књига пророка Малахије, 4, 5—6). Ове речи арханђела Гаврила упућене су Захарији, оцу Јовановом и у њима се Јован изједначује са очекиваним Илијом. — 29. Цео пасус карактеристичан за Доментијанов литерарни поступак: укратко је, у облику похвале, испричан цео будући Савин живот, па се чак, у последњој реченици, говори о њему као свецу, после смрти. На тај начин „све је антиципирано, везано, унапред спремљено“, како је приметио Павле Поповић (Прилози за књижевност XXV, 1959, стр. 221). — 30. Све су то праоци јеврејског народа, које је, према Библији, Бог благословио (о њима у Првој књизи Мојсијевој). — 31. Из Књиге о Јову (1, 21). — 32. *Саопштници*, они који су у заједници са неким. — 33. *Други Кирил*, односи се на Кирила Александријског, патријарха (412—444), једног од највећих догматичара хришћанске цркве. — 34. *Господ је близу свих који га призивају истином*, Псалам (145, 18). — 35. *Од Господа ће се исправити стопе човеку*, Псалам (37, 23). — 36. *Спасење је... уздаше на њ*, Псалам (37, 39—40). — 37. *Свимен*, Есфигмен, грчки манастир (основан у X веку), на обали, близу Ватопеда. — 38. *Човекољубац је Бог*. Алузија на библијску причу о изласку из Египта (Друга књига Мојсијева, гл. 16 и даље). — 39. Тј. на дан Страшног суда. — 40. *Лавра светог Атанасија*, лавром се називају велики, главни манастири; св. Атанасије Атонски сазидао је 963. године први велики манастир у Св. Гори и добио за њега царску христовуљу од Нићифора Фоке. Лавра св. Атанасија је веома велики, добро утврђен манастир са најбогатијом библиотеком, налази се на крајњем југу, испод самог врха Атоса (преко 2000 метара високог), нешто увучен од морске обале. Одувек је био и данас је први манастир по рангу на Светој Гори. — 41. *Сандал*, чамац. — 42. *Када оскрбех узазвах ка Господу, и услиша ме*, Псалам (120, 1). — 43. *Позови ме, и услишаћу те*, Псалам (91, 15). — 44. *Помилуј ме Боже*, Псалам (51, 1). — 45. *Призвах Господа, и услиша ме*, Псалам (34, 4). — 46. Псалам (124, 7—8). — 47. Псалам (125, 3). — 48. Тј. посвећену Јовану Златоустом, епископу цариградском и највећем хришћанском беседнику (IV век). — 49. *Бићемо блажени живећи у дому*

господњем, Псалам (84, 4). — 50. Цео пасус узет је из рукописа Пећког (Петроградског) јер је у њему текст исправнији него у Бечком рукопису, по коме је издање приређено.

III

1. *Предлежећа благодат*, дар божји који му предстоји, тј. прозира унапред да ће Немања постати светац, мироточац. — 2. *Узрастао*, однеговао. Односи се на самога Саву. Ове речи, којима се прославља Сава, Доментијан приписује самоме Сави. Циљ ове биографије је да се Сава прослави, те Доментијан, идући само за тим циљем, не води рачуна о томе да ли је вероватно и логично оно што саопштава. — 3. Лука (9, 62). — 4. Матеј (10, 37 и 38) и Јован (12, 25). — 5. *Ревнујући поревновах по Господу Богу моме*, Прва књига о царевима (19, 10 и 14). — 6. *Господ ме узе*, Псалам (27, 10). — 7. Јован (6, 37). — 8. *Свети Димитрије* је мироточац и заштитник свога града Солуна. Алузија на каснији Немањин култ који ће Сава и Стефан Првовенчани створити после Немањине смрти: и он је мироточац и војнички бранич Србије. Ова реченица јавља се и касније, кад се Савино прорицање испуњава, упор. главу X, пр. 12 и гл. XIX, пр. 4. — 9. Јован (12, 26). — 10. Псалам (73, 28). — 11. Прва посланица Коринћанима (6, 17). — 12. *Приону душа моја ка Богу*, Псалам (63, 8). — 13. *Сат, саће*. — 14. *Пита, храни*. — 15. *У коме живимо и крећемо се и јесмо*, Дела апостолска (17, 28). — 16. Матеј (11, 28). — 17. *Да сам кротак... научите се од мене*, Матеј (11, 29). — 18. *Наћи ћете покој душама вашим*, Матеј (11, 29). — 19. *Обратите се к мени, и ја ћу се обратити к вама*, Књига пророка Малахије (3, 7). — 20. Посланица Филибљанима (4, 4). — 21. *Бог овај благословен у векове*, Посланица Римљанима (9, 5). — 22. *У коме се крећемо и јесмо*, Дела апостолска (17, 28). — 23. *Трипостасни*, у три лица, тј. као св. Тројица, бог у три лица: Отац, Син и свети Дух. — 24. Јован (14, 31). — 25. *Ходите ка мени сви који ме љубите*, Матеј (11, 28). — 26. *Устаните и хајдемо одавде*, Јован (14, 31). — 27. *Ходите... свега света*, Матеј (25, 34). — 28. *Молите... отвориће се*, Матеј (7, 7) и Лука (11, 4). — 29. *Наћи ћете ту*

вечни покој душама вашим, Матеј (11, 29). — 30. Радујте се... на небесима, Матеј (5, 12). — 31. Тражимо прво царства небесног, и потом ће нам се све додати, Матеј (6, 33). — 32. Лик, збор. — Светитељ, епископ. — 33. Сугубо, дво-струко. — 34. Јован Крститељ је последњи пророк. Пророци су навештавали долазак Месије, Христа. — 35. Крај закону и пророцима је љубитељ твој Христос, Посланица Римљанима (10, 4); Христос је доласком отпочео нов закон, Нови завет, а завршио стари закон, Стари завет. — 36. Христос је узео људско тело, тј. „нашу слику“. — 37. Рани и позни дажд, Пета књ. Мојсијева (11, 14). — 38. Поређење са Христом и Христа са пастиром из јеванђеоске приче о заблуделој овци (Матеј, 18, 12—13 и Лука, 15, 4—7). — 39. Кога цео свет не беше достојан, Посланица Јеврејима (11, 38). — 40. Поређење Немање и Саве са Јаковом и његовим сином Јосифом, о којима се говори у повести о прекрасном Јосифу (в. Прва књига Мојсијева, 37—50 глава). Јосифа су браћа продала у Египат, али је он својом мудрошћу постао царев доглавник и у гладним годинама прехранио народ, па и своју браћу, после чега је уследило виђење са оцем Јаковом. Израиљем се назива у Библији јеврејски народ, али и сам Јаков носи тај епитет; он је видео Бога, те је боговидац, борио се са њиме (в. Прва књига Мојсијева, глава 32, 23—31 и 35, 10); из његова светога семена потекао је Христос (Христова генеалогичка у Матеју, гл. 1, 1—17); по свом људском пореклу од Јосифа Христос је из лозе Аврамове, Исакове, Јаковљеве, Давидове и Соломонове. — 41. Јеврејски народ себе сматра изабраним народом, стога се у овом поређењу и Немањина „паства“, тј. Срби, зову изабрање божје. — 42. Анахронизам, чест код Доментијана.

IV

1. Псалми (118, 23 и 8, 2). — 2. Сам Христос... младенцима, Матеј (11, 25). — 3. Стефана Првовенчаног, свог другог сина (1196—1227). — 4. То су заповедници над одредима од 10, 50, 100 и 1.000 војника. — 5. Работници, робови. — 6. Сабор је одржан у Расу, Немањиној престоници, 25. марта 1196. године. — 7. Подружје, супруга. —

8. Додај: ствари. — 9. Додај: времена. — 10. Тј. у манастиру Студеници, својој задужбини, која је у ово време најзначајнији српски манастир. — 11. Пећки (Петроградски) рукопис је овде бољи те је одавде до: *оба богоносна вршњака* текст из њега. — 12. *Туђа земља, отуђивши се свега земаљског*, монашки подвиг напуштања свега, породице, богатства, веома је цењен, нарочито удаљавање од домовине, туђиновање. — 13. Тј. Симеон и Сава. Немања (Симеон) је стигао у Свету Гору 2. новембра 1197. године. — 14. Односи се на оне који се моле. — 15. Тј. правила монашког живота, можда неки свој посебан канон, теже подвиге од осталих, са чиме се слаже: *ћутећи пребиваше у светим молитвама*, што свакако значи један посебан вид аскезе, којим се постиже највиши степен ослобођења од свега земаљског, омогућава се приближавање богу. — 16. Псалам (16, 8). — 17. *Шта ћу узвратити Господу за све што ми даде*, Псалам (116, 12). — 18. *Просфора*, на граници Св. Горе, на југозападној обали. И данас постоји кула тог манастира, који је био посвећен св. Симеону Богопримцу (о коме Лука 2, 22—35), по коме је Немања и узео своје монашко име. — 19. *Богорадни*, просјаци. — 20. *Карије*, или *Кареја* (Ораховица), центар Свете Горе и седиште протата (у средишту Св. Горе — стога је зову и *Меси* — средиште), на висини од 400 метара, са погледом на море, опкољена шумама ораха; у њој је црква Богородице, звана *Протатон*, вероватно из X века, и данас у њој драгоцене иконе. Кареју, осим тога, сачињавају и конаци свих манастира и многобројне ћелије. — 21. У Протатону је чудотворна икона Богородичина. О Чудесима Богородичинима прича се у разним средњовековним збиркама, као што је Атонски Патерик и др., а и касније (Вићентије Ракић: Чудеса пресвете Богородице). *Цар Михаило* кога је она излечила може бити византијски цар Михаило IV Пафлагонац (1034—1041) који је боловао од епилепсије. — 22. *Епитрахил*, део одеће, ставља се око врата и пада преко груди до ногу, употребљава га свештеник кад врши обред. *Трапезофор*, раскошан покривач за олтар који симболизује одећу Христову. — 23. *Написани у помен*, тј. уписани у књигу *Поменик* са именима оних за које се свештеник моли. — 24. *Ктитор* је оснивач, градитељ, али може бити,

као *други ктитор*, и велики дародавац неког манастира. — 25. То је *Иверски манастир*, ђурђијански, основан око 980. године. На обали је, између Лавре св. Атанасија и Ватопеда, трећи по рангу у Светој Гори. У њему је чувена чудотворна Богородичина икона звана *Портагитиса*, вратарица. По легенди ту се искрцала Богородица долазећи из Јерусалима. — 26. У Лаври се налази икона Богородичина која се зове *Икономиса*, домоуправитељка, јер се Богородица, по легенди, јавила оснивачу Лавре св. Атанасију и саопштила да ће се она бринути о манастиру. — 27. Детаљ из легенде. — 28. *Свети мужеви од унутрашњих пустиња*, односи се на аскете, испоснике, који живе усамљеничким животом у стенама, пећинама и разним заклонима, а има их највише на крајњем југу Атоса, у близини Лавре, на падинама планине која се скоро окомито спушта у море, у потпуно пустом крају изложеном бурама и ветровима. Њих обилазећи и носећи им топле хлебове у време ускршњег поста, страдао је раније Сава од разбојника, уп. гл. II. — 29. Богородици је посвећен највећи број манастира у Светој Гори и све су то њени *домови*. — 30. Матеј (10, 22 и 24, 13) и Марко (13, 13).

V

1. Цар Алексије Анђел (1195—1203). — 2. *Константинов Град*, Цариград, који је цар Константин зидао од 324. до 330. године. Престоница византијског царства. — 3. Тј. Симеонове. — 4. *Назнаменаник*, онај који је означен, обележен, одређен. — 5. Царева кћи Јевдокија била је удата за Савиног брата Стефана, великог жупана, каснијег краља Првовенчаног. — 6. Доментијан не жели да Саву прикаже славољубивим већ скромним. Стога његов одлазак у Цариград да би добио цареву дозволу за зидање српског манастира приказује као пут због ватопедских потреба, и тек на цареву сугестију Сава помиње Хиландар. *Хиландар* је у то време био у рушевинама. Пре тога то је био мали грчки манастир; Хиландар је удаљен од обале у шумовитој долини, крај потока. Са североисточне стране он је од свих светогорских манастира најближи копну. — 7. *Оправдања*, тј. царску запо-

вест; то је Прва царска хрисовуља (грчка) из 1198. године. — 8. *Непријатељ* је ђаво. — 9. *Узиђи... да ме сазнају*, Књига пророка Исаије (40, 9). *Гора Сион* је свето брдо, на коме живи прави Бог; град божји који у Новом завету симболизује цркву. Налази се крај Јерусалима. — 10. И даље Доментијан настоји да иницијативу не припише Сави него божјем промислу кроз непознатог старца, који се Сави јавља „као у сну“. — 11. *Многа лета*, код Доментијана је то опште место када говори о времену; Сава је на Св. Гори пре доласка Немањина провео најмање пет, или нешто више, година, а од доласка Немањина до Савиног путовања у Цариград није била прошла ни година дана. — 12. И данас су манастири Хиландар и Ватопед у најтешњим пријатељским везама.

VI

1. Тј. Сава у Хиландар. — 2. Псалам (104, 5). — 3. *И данас*, тј. у доба Доментијаново. Данашња црква је из 1303. године, задужбина краља Милутина, сазидана на месту старе. — 4. *Авељ*, млађи син првих људи, Адама и Еве, кога је убио старији брат Кајин из зависти што је Богу била милија жртва коју му је Авељ принео (Прва књ. Мојсијева, гл. 4). Види пр. 30, гл. II. *Мојсије*, највећи јеврејски пророк и кодификатор религије. *Пророци*, 4 велика и 12 малих, њихове књиге у саставу Библије. *Давид*, јеврејски цар (око 1010—970 старе ере) и песник; приписују му се Псалми. Види пр. 3, гл. II и пр. 34, гл. III. — 5. *Рибари*, апостоли су били из најнижих друштвених слојева и међу њима било је рибара. *Мученици*, први хришћани који су мученички завршили живот због непоколебљиве вере. *Пустиње као станове* одабирали су ревностни хришћани већ од III, а нарочито од IV века када је хришћанска вера призната, те је одрицање од света постало ново мучеништво за веру. Пустињаштво је развијено најпре у Египту, па у Палестини, Сирији и др. а од IX века и на Атосу. — 6. *Мертик*, прилог у облику сталног давања, годишњи приход. — 7. *Зиг, царски манастир*, у планини у близини Просфоре, а не много далеко ни од Хиландара. У њему живео Атанасије Атонски пре зи-

дања Лавре. Данас је у рушевинама. Види пр. 18, гл. IV и пр. 40, гл. II. — 8. Хрисовуља је из 1199. године, те је и друго Савино путовање у Цариград било тада. — 9. О Немањиним прилозима Хиландару види у Првој хиландарској повељи, издатој 1198. године, види у овој књизи стр. 37—38. — 10. *Деци својој, синове своје, деци свога отачаства*, тј. Србима. — 11. *Западне стране, своје западно отачаство*, тј. Србију, која је на западу од Свете Горе у којој Доментијан пише. — 12. *Вишњи Јерусалим*, небески град. — 13. Друга посл. Коринћанима (6, 16). — 14. Алузија на причу о мудрим и лудим девицама, Матеј (25, 1—13).

VII

1. Псалам (119, 1). — 2. *Скитски начин*, Скит је насеобина испосника у северном Египту, потпуна пустиња у којој је у IV и V веку било неколико хиљада пустињака усамљеника (од коптске речи шиит = равница); стога скитски начин значи живот усамљених монаха у ћелијама, где врше и службу, која се састоји од молитави, псалама и клањања. — 3. *Ситастирија* (грч.), мучалница, испосница у којој се монах подвргава највишем виду аскезе, тзв. „безмлвију“, ћутању (грчки: исихија). Ову Карејску ћелију Сава је посветио свом вољеном светитељу, в. пр. 22, гл. II. — 4. Матеј (18, 20). — 5. *Пучаваше се... у своје време*, Псалам (1, 2—3). — 6. Псалми (102, 4—5 и 109, 24). *Јелеја ради*, није из Псалама, значи: због недостатка уља, јер пости. — 7. *Канон, правило*, Карејски типик; Сава га је саставио 1199. године кад је и Карејска ћелија сазидана. Мали састав, на неколико страница, о организацији живота и богослужења у Карејској ћелији. Оригинал, или први препис, на пергаменту чува се данас у Хиландару, а у самој ћелији урезан је текст у камену више врата. — 8. Овај одељак узет је из Пећког (Петроградског) рукописа, у коме је текст пунији. Од изванредне је важности, аутобиографски. Краљ Урош владао је од 1243. до 1276. год. *Назнаменује*, изложи; *прописано*, написано. Исте податке даје и завршни део ове биографије, види стр. 308. — 9. Тј. Симеону и Сави. — 10. *Уски пут*, Матеј (7, 14). — 11.

Успење, смрт, уснуће; од: успати, заспати. — 12. Псалам (116, 6—7). — 13. *Папрата*, припрата, паперта, пронаос, улазни део цркве у коме је крстионица, а у стара времена у њему је вршено опело умрлог. — 14. *Небесне силе*, анђели. — 15. Псалам (148, 1—2). — 16. Псалам (150, 6). То су последње речи последњег псалма, у коме се сва жива бића позивају да уз песму и музику славе Бога. — 17. Опис Немањине смрти показује да је у Хиландару у време кад Доментијан пише већ формирана легенда о Немањи као свецу. Упореди исто место код Саве, Стефана и код Теодосија, стр. 61—63 и стр. 97—100 ове књиге и стр. 166—177 књиге друге. Немања је умро 13. фебруара 1200. године. О формирању легенде о Немањи (св. Симеону) пише Драг. Костић: *Учешће св. Саве у канонизацији св. Симеона*, Светосавски зборник I, СКА, 1936. — 18. *Спремљена од почетка света*, Матеј (25, 34). — 19. *Поручник*, онај који даје руку за некога, јемац. — 20. Антиципација: Немања зна да ће његово тело источити миро и зато жели да буде пренет у отаџбину; на овај начин каснији пренос је само извршење Немањине наредбе, а не Савине или Стефанове жеље.

VIII

1. *Писањем у књигама*, односи се на Савино писмо Немањи, глава III и на предвиђања у њему (види пр. 8 нарочито). — 2. Немања прориче да ће Сава постати светац јер је још пре рођења предодређен, види пр. 4, гл. I. — 3. *Путеви, стопе, страдања Христова*, односи се на Савина каснија путовања по Палестини, Египту и другим светим местима за која је везана успомена на Христа, упореди гл. XXIX, пр. 3. — 4. Алузија на будући архиепископски чин; испуњење у глави XV; види пр. 5 гл. XIX. — 5. *Игњатије Богоносац*, антиохијски епископ, који је прошао многе крајеве и писао разним хришћанским општинама. — 6. Односи се на каснију Савину беседничку делатност, о којој Доментијан у овом делу опширно говори. — 7. *Од истока доћи ћеш к мени*, Сава ће умрети на истоку, у Бугарској, и биће пренет у Србију где су Немањине мошти. Ово прорицање Савине будућности

повнавља се у целини или делимично на странама: 285, 290, 291. — 8. Додај: дела. — 9. *Ишчедије* (старословенски), чедо, дете. — 10. *Бољи је један дан у дворима господњим него тисуће лета*, Псалам (84, 10).

IX

1. Из Бечког рукописа, где је ово први наслов. Све наслове из Бечког рукописа задржавамо као поднаслове. — 2. *Јевеџотиса, Благодетељница*, манастир свете Богородице Евергетиде, Добročинитељке, добротворке, налазио се ван градских зидина цариградских. Основао га је 1049. неки Павле, богат и учен Цариграђанин, који се ту и замонашио. Један је од најлепших и најчувенијих манастира у Цариграду. Немања је био у вези са овим манастиром, а Сава је увек у њему одседао; они су му били други ктитори. — 3. *Обитељ, стан*. Средњовековни монаси су имали обичај да увек обитавају у манастирима посвећеним истом свецу, те Сава увек одседа у манастирима св. Богородице или св. Саве Освећеног (Јерусалимског). — 4. Цела ова прича је очигледно хагиографска, састављена по угледу на неко светачко житије. У *Животу св. Атанасија Атонског*, а и у неким другим, постоје сличне приче. — 5. *Отшелници*, или отходници, они који су отишли од света, аскете. — 6. Доментијан се позива на сведоке за оно доба Савиног живота које не памти. Види и гл. XXIII, пр. 8, као гл. XXVII, пр. 12. — 7. Очевидно опште место хагиографске литературе: и мртве ускрсава, али се уклања због велике смерности. Исто се помиње и касније, стр. 197, и тамо уз потврду сведока. — 8. Псалам (106, 3). — 9. *Каракал*, је између Лавре и Ивирона, на морској обали, веома утврђен. Саграђен у XI веку. — 10. *Свете самовидце*, оне који су сами, лично, видели Христа; то су апостоли и они ће на дан Страшнога суда сести на 12 престола. — 11. *Ксеропотам*, манастир св. Четрдесет Мученика, налази се даље од обале, између Пантелејмона и Кареје. Врло стар, више пута обнављан, био пети по рангу. — 12. *Изографиса*, украси живописом, фрескама; до данас су сачувани портрети св. Симеона и св. Саве.

1. Псалам (16, 8). — 2. *Призри с небеса и види*, Псалам (80, 14). — 3. *Научи ме творити вољу твоју*, Псалам (143, 10). — 4. *Не одбаци ме од лица твога*, Псалам (51, 11). — 5. *Покајте се, јер се приближи царство небесно*, Матеј (4, 17). — 6. *Опаши ме силом својом*, Друга књ. Самуилова (22, 40). — 7. *Нећу се убојати зла, јер си ти са мном*, Псалам (23, 4). — 8. Псалам (27, 1). — 9. Сава моли да се „обнове усахле кости“, тј. да из Немањиних костију потече миро, чиме ће његова светост бити јавно посведочена. — 10. *Миро доброга мириса*, течност која на чудан начин истиче из моштију светаца и којом се саопштава сила св. Духа. — 11. Према причи о орлу из *Физиолога*. — 12. Упореди главу III, примедба 8. — 13. Ова реченица: *А сада се то јавно догађа да сви виде*, мада личи на каснију интерполацију, одличан је пример за Доментијанов начин писања. У овом одељку он прича како Сава „прозире“ Немањино мироточење, које је већ раније прекао, те стога врло добру нарацију о томе догађају прекида овом реченицом, која је констатација стања из каснијег времена, а потом похвалом Савином дару прорицања, датом му од Бога. — 14. *Преподобије*, титула за свете монахе. — 15. Сава не жели да се посумња како су он или неко од хиландарских монаха начинили превару са мироточењем. — 16. *Ипорг*, помоћник, сарадник, потчињени. — 17. *Који шаље изворе у својим долинама*, Псалам (104, 10). — 18. Псалам (147, 18). — 19. *Обагри*, орумени, у преносном смислу: оплемени. — 20. Из Пећког (Петроградског) рукописа; у Бечком само: Доментију. — 21. *Кир елеисо*, Господи помилуј (грчки). — 22. *Стени*, зиду. — 23. Псалам (16, 3). — 24. *Шта ћу узвратити Господу за све што даде мени*, Псалам (116, 12). — 25. Тј. у српском народу. — 26. Према овом Доментијановом причању Немања (Симеон) је био канонизиран, тј. проглашен за свеца још тада, 13. фебруара 1201. године. Вероватније је да је то учињено касније, после преноса у Србију (по Драг. Костићу; в. дело цитирано у пр. 17, главе VII). — 27. *Симеон Богопримац*, светац који се празнује 3. фебруара; легенда о њему у Јеванђ. Лукином (2, 25—35). Како је њему већ постојала Служба, то је нови светитељ. уз

то још и истога имена, њему *приложен*, то јест у његову Службу унете су песме, стихире, које се односе на новoga свеца, Немању, те се тако добија за први мах неопходна Служба за прослављање новог светитеља истовремено са старим, док не буду састављени сви текстови потребни за самостално прослављање Немањино. — 28. *Каноне и стихире и чудотворења*; канони и стихире су црквене песме у славу светитеља и улазе у његову Службу, а певају се на вечерњу и јутрењу; чудотворење је опис свечовог живота и чуда, то јест житије (стари словенски назив, према грчком βίος), хагиографија. — Није утврђено да је овај Доментијанов податак тачан, тј. да је Сава тада добио налог од Светогорског сабора да напише дела неопходна за Немањин култ. Сава је ова дела написао, али касније; Немањин живот је описао у Студеничком типикy, 1208. године, а Службу нешто касније. Ово Доментијаново причање је, очигледно, репродукција већ развијене легенде о Немањином мироточењу. — 29. *И опет благослови нас, ученике своје, истим благословом*; овде Доментијан изричито тврди да је Савин ученик. Благосиљање „истим благословом“ значи да је Сава ставио у задатак својим ученицима да и сами, по угледу на њега, пишу службе и житија. Тиме Доментијан жели да покаже да и ово његово дело које пише, пише у ствари по тој Савиној наредби, „благослову“. Међутим, тај „благослов“ Сава је Доментијану и осталим ученицима дао не тада, 1201. године када је био млад и сам добио наводни налог од Светогораца, него касније, када је био стар и када му је Доментијан био ученик. Доментијан се присећа оног што је било после момента који описује, али његовом начину писања нимало не смета да о томе на овом месту пише. То показује и следећа реченица у којој се о Сави говори као о већ мртвом. На тај начин и први део горње реченице: *а он написа колико је могуће* представља само констатацију догађаја из времена које се не мора поклапати са догађајем који се у овом поглављу описује. — 30. *Ветар господњи дува где хоће*, Јован (3, 8). — 31. *Но вољу Оца који га је послао*, Јован (5, 30).

1. Нижи и средњи свештенички чин, *ђакон* и *поп*, Сава је добио од епископа из Јериса (данас село), који је на самој граници Св. Горе, вероватно у Хиландару, наскоро после Немањине смрти. — 2. *Архимандрит* је монашко звање, старешина манастира виши од игумана неким спољашњим знацима, одликовањима, као што су: *набедреница*, четвороугаоно платно које виси о појасу и симболизује духовни мач, које је иначе знак епископски и *наруквице*, које означавају снагу а подсећају на везе на Христовим рукама, и носе их *ђакон*, *поп* и епископ.

Касандра је најзападније полуострво Халкидике, а *Ардамери* један крај у Халкидици. Митрополит (архиепископ) солунски, Константин Месопотамит, значајна личност овога времена, два пута је био на томе положају, пре и после доласка Латина. Не зна се кад је била ова свечаност; израз *многа лета* је шаблон; Сава је остао у Св. Гори, после Немањине смрти, осам година, што и сам каже. *Архијереј*, виши свештеник, епископ и др. Добивши одликовања која се дају епископима, Сава по Доментијану постаје архијереј. Црква свете Софије и данас је катедрала у Солуну. — 3. *Велики жупан Стефан*, из рукописа Пећког; Стефан Првовенчани. — Писмо говори о несрећама које је Србији донео сукоб Стефана и Вукана (1202—1203 године), в. пр. 3, гл. X код Саве, пр. 12; гл. VIII код Теодосија и главу XIV код Стефана у овим књигама. Писмо овде истоветно је са завршним делом код Стефана Првовенчаног, глава XIV. — 4. *Оскврни се земља наша*, Трећа књ. Мојсијева (18, 27). — 5. *Непријатељи наши подражаше нас*, Псалам (44, 15, нема код Даничића), *подражати*, поругати се. — 6. Горњи пасус и овај пасус до ове речи, као и последња реченица овог пасуса су узети из главе XIV Првовенчаног. — 7. *Због твоје добре вере и због топле љубави коју имаш ка њему*, формула коју Доментијан употребљава и у завршним записима овог дела, као и дела *Живот светог Симеона*. — 8. Алузија на будуће Немањино учешће у Стефановим победама; види главе XVI—XX код Првовенчаног. — 9. Неутврђен цитат. — 10. Од почетка Стефанова писма св. Сави до речи *хотеће* текст је

из Пећког рукописа јер га у Бечком (према коме је Даничићево издање) нема. — 11. Односи се на каснија чуда која ће Сава учинити у Србији. — 12. *Птице рајске...*, упореди са одговарајућом сликом у Другој хиландарској повељи (од Стефана Првовенчаног) и у *Животу св. Симеона од Саве* (гл. VII). — 13. Поређење са *рајским рекама*, којих има четири. Види пр. 8 за главу I *Живота деспота Стефана Лазаревића* од Константина Филозофа. — 14. Алузија на будуће Савино архиепископство, беседничку делатност и организацију цркве у Србији. — 15. Царство небеско се пореди са *мудрим трговцем* који, нашавши скупочени *бисер*, прода све имање да би тај бисер купио — у Јеванђељу Матејевом (13, 45—46). — 16. *Земље доброплодне*, поређење са причом о сејачу и семену, Матеј (13, 4—23). — 17. Апостоли су путовали на разне стране да би ширили хришћанство; стога се Симеон и Сава пореде сада са њима јер одлазе да шире „славу божју деци свога отачаства“. Цела похвала широко развија омиљен Доментијанов контраст Исток — Запад. — 18. Сава је дошао у Србију 1208. и састао се са Стефаном у Хвосну. Поред разлога који се овде наводе, на Савину одлуку да се са очевим телом врати у Србију свакако је веома много утицала несигурност која је у Светој Гори завладала откад је (1204) пао Цариград и основано Латинско царство. — 19. Пренос Немањин се пореди са преносом Јаковљевог тела из Мисира у земљу обећану, Прва књ. Мојсијева, гл. 50. Како је Јаков од Бога назван *Израиљ*, то је Немања *други Израиљ*. — 20. Последња реченица узета из Првовенчаног, гл. XIV. — 21. Тј. годишњица Немањине смрти, 13. фебруар. — 22. *Не даде сна очима својима ни дремања обрвама својима*, Псалам (132, 4). — 23. Мојсије је ударио штапом у брдо Хорив и из њега је потекла свежа вода којом је израиљски народ утолио жеђ у Синајској пустињи, Друга књ. Мојсијева (17 глава). — 24. *Подигни силу твоју*, Псалам (80, 2). — 25. Тј. да поверују Срби. Да ли у Бога или само у Немањино чудотворство? — 26. Многи су следили Немањин пример и то је „збор“ који он „приводи“ Богу. — 27. Псалам (126, 5—6).

XII

1. У Пећком рукопису овај се наслов налази иза овога пасуса, испред саме Савине беседе. — 2. *Добро-сродије*, односи се свакако на брата Стефана или родбину у целини. — 3. Матеј (22, 37). — 4. Матеј (10, 22) и Марко (13, 13). — 5. *Изобилујући у сваком добром делу*, Посланица Колошанима (1, 10). — 6. *Заиста вам кажем... у живот*, Јован (5, 24). — 7. *Ако не послушате речи моје, и не поверујете ономе који ме је послао*, Јован (5, 24). — 8. *Заиста вам кажем, у гресима вашим умрећете*, Јован (8, 24). — 9. *Прећи ће од смрти у живот и у вечно живљење*, Јован (5, 24). — 10. Тј. Сава, који је одрастао у Св. Гори, те стога израштење пустињско, желео је да се врати у Свету Гору, а Стефан, сапрестолник Немањин, није то дозвољавао, што очигледно треба да прикаже Савину скромност и жељу за аскетским животом. Стефан је богоизабрано семе јер је од оца—свеца, тј. вољом више силе, одабран да буде настављач лозе Немањића. — 11. Доментијан се и даље држи дела Стефана Првовенчаног *Живот св. Симеуна*, али је изостављао чуда која се тамо приписују Симеуну јер говори о Сави. Стога само овом једном реченицом прелази догађаје из 1214. године о којима код Стефана говори глава XVI. — 12. *Аврамова кућица*, односи се на шатор у коме је Аврам живео; у њој је примио Бога у облику Тројице и угостио; прича о томе у Првој књ. Мојсијевој, глава 18. — 13. Тј. ка Студеници и Немањином гробу у њој. — 14. Упореди пр. 19, глава XI, и пр. 40, глава III. — 15. Матеј (19, 30) и Марко (10, 31).

XIII

1. *Да се прво деца насите*, Христове речи из приче о Сирофиничанки у Јеванђељу по Марку (7, 27). У истој таквој причи у Јеванђељу по Матеју (15, 21—28) жена је Хананејка, као и овде, али су Христове речи: *није добро узети од деце хлеб*. Ово је један од примера Доментијановог цитирања Св. писма напамет. — Христос овим речима одговара жени паганки, која га моли да излечи њену кћер од злог духа, јер је послат Јеврејима, божјој

деци. Стефан, дакле, сматра да је Савина дужност да делује најпре међу својом „децом“, тј. у Србији. — 2. *Жича, Жигча*, задужбина Стефана Првовенчаног, сазидана је око 1220. године (тад је датирана Жичка повеља). Она је била прво седиште српске архиепископије. Сава је постао игуман у Студеници одмах по свом доласку у Србију, 1208. године. — 3. *Сваки узор Свете Горе* односи се, можда, на светогорску ученост коју је Сава преносио у Србију, али вероватније на организацију живота монашког у *киновијама*, манастирима са општежићем, заједничким животом, и *сигастуријама*, усамљеничким ћелијама. Сава је у Хиландару урадио *Хиландарски типик*, 1199. године, а у Србији га је прилагодио за Студеницу. То је *Студенички типик*, који садржи и *Живот св. Симеона*, писан свакако већ 1208. године. — На сат хода од Студенице, у планини, налази се Испосница св. Саве и верује се да ју је саградио сам Сава. Могуће је да је за њу прилагодио Карејски типик. — 4. Псалам (103, 22). — 5. Из Пећког рукописа који је шири. — 6. У Пећком рукопису: *Чудо прво*. — 7. Стрез. О њему говори Првовенчани у глави XVII, који Доментијану и служи као извор, и Теодосије у глави XI (види и прим. 5. тамо). — 8. Књига пророка Исаије (14, 13). — 9. *Бог хоће да се сви спасу и да дођу у истинити разум*, Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 10. *Онај који живи у висинама и који погледа на смирене*, Псалам (113, 5—6). — 11. *Мојсије* је победио *Амалика*, тј. племе амаличанско, тако што је за време борбе, коју је са њима водио израиљски народ са Исусом Навином као вођом, на врху Синајске горе Хорив држао руке подигнуте увис ка Богу; када би их преморен спуштао превлађивали су Амаличани, те су му стога други придржавали руке; Друга књ. Мојсијева, глава 17 (8—16). Није, дакле, тачно да је побеђивао „крсним знамењем“, како каже Доментијан. *Оштрица мача* се вероватно односи на Савино одликовање које симболише духовни мач, види пр. 2, гл. XI. Сава се код Доментијана често пореди са Мојсијем: обојица утврђују веру у своме народу, обојица су боговидци, видели су Бога на истом месту, на гори Синајској. — 12. *Давид против Голијата*, алузија на библијску причу о неравноправној борби јеврејског пастирчета Давида са страшним

филистејским цином Голијатом, Прва књ. Самуилова, глава 17. — 13. Од: *И не обличи*, до: *који се боре са мнош*, цитирани су Псалми (6, 1 или 38, 1; 119, 124; 86, 17; 35, 1). — 14. Од: *Жазао силе твоје*, до: *срдаца њихових*, према Псалму (110, 2) и Јеванђ. по Луки (1, 51). — 15. Од: *Узми оружје до нека их гони*, Псалам (35, 2—3 и 5—6). — 16. *Господ је близу... који га се боје*, Псалам (145, 18). — 17. *Очи господње... њихову успомену*, Псалам (34, 15—16). — 18. Тј. Стреза. — 19. Бугарски цар Калојован умро је изненада за време опсаде Солуна 1207. године и то се приписивало чудотворном деловању св. Димитрија. — 20. *Изиђе дух његов... све мисли његове*, Псалам (146, 4). Код Првовенчаног ово чудо је дело Симеоново, он чак прободе Стреза, а Сава је поменут. Доментијан, пак, чудо приписује Сави, иако је грађу за њега узео из Првовенчаног. — 21. Псалми (20, 7—8; 1, 4; 20, 8). — 22. Односи се на напад Михаила Драчког (о чему код Првовенчаног, глава XVIII), који је био 1215. године. Према томе, не ради се о *многим царевима* нити о *многим годинама*, јер је догађај са Стрезом био претходне, 1214. године. То је шаблон који Доментијан увек употребљава. Како је ово „чудо“ дело св. Симеона, Доментијан о њему не говори детаљно, али не пропушта да и овом приликом помене „*молитве Светога*“ тј. Савине, мада о томе ничег нема у његовом извору, Првовенчаном. — 23. У Пећком рукопису наслов: *Чудо друго Светога*. — 24. Јован (14, 12). — 25. Прича о Христовом чуду у бањи код Овчијих врата у Јерусалиму, Јеванђ. по Јовану (глава 5, 1—17). — 26. Прича из Дела апостолских (гл. 9, 32—35). — 27. Види пр. 7, гл. IX. — 28. Посланица Јеврејима (7, 27). — 29. *Хотећи да се спасе сваки човек и да дође у разум истине*, Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 30. Јеванђеоске приче о Христовим чудима: о оздрављењу узетог, Матеј (9, 1—8), Марко (2, 3—12) и Лука (5, 17—26); о ускрсавању сина удовичина, Лука (7, 11—15); о очишћењу губаваца, Матеј (8, 1—4), Марко (1, 40—45), Лука (5, 12—16 и 17, 12—18); о ускрсавању четвородневног Лазара, Јован (11, 1—44). И ово чудо је узето из Првовенчаног глава XV, али се тамо дешава у Студеници, на гробу св. Симеона, где Сава полаже ослабљеног, Симеоновом помоћу, уз Савине молитве.

XIV

1. Тј. Сава у Студеници. — 2. Књига пророка Авакума (3, 2). — 3. Горњи наслов са додатком: „И ѓ поласку његовом у Константинов град“, долази у Пећком рукопису иза ове реченице, али смо га ми ставили изнад овог целог пасуса јер се чини да је тако логичније. — 4. Види пр. 4, главе XII код Теодосија. — 5. *Да не разуме левица дела деснице*, Матеј, (6, 3). — 6. *Много времена*, Доментијанов шаблон који увек иде уз глагол *пробивати*; Сава је отишао опет у Свету Гору вероватно 1217. год. и остао до 1219, кад је ишао у Nikeју — дакле највише две године. — 7. *Много може молитва праведнога поспешити на добро*, Посланица Јаковљева (5, 16). — 8. Ово Стефаново писмо, као и цело поглавље, треба да још више истакне Савину богомдану моћ општења са умрлим и посвећеним оцем, те га треба схватити као Стефаново увиђање да је, у поређењу са Савом, он грешан, а не као његово признавање неких политичких грехова, како неки мисле. Види и пр. 4, гл. XII код Теодосија. — 9. *Духовни отац*, искусан и поштован монах који руководи духовним животом нових монаха. Сава је својим примером и позивима деловао на Немању да се замонаши и стога је постао духовни отац рођеном оцу. — 10. Неидентифициран цитат. — 11. Посланица Јеврејима (12, 7 и 9—10). — 12. *Ко верује... на похвалу мени*, Јован (14, 12). — 13. *Јер се сила моја више испуњава у немоћном* (треба: немоћи, слабости), Друга посланица Коринћанима (512, 9).

XV

1. Теодор I Ласкарис (1204—1222), византијски, „цариградски“ цар. Није столовао у Цариграду, који је од 1204. био у рукама западноевропских феудалаца и престоница тзв. Латинског царства, него у Nikeји, великом трговачком и културном центру у Малој Азији, главном граду тад формираног Nikeјског царства које се сматрало наследником целокупне византијске државне традиције. Царева жена Ана била је сестра прве жене Стефана Првовенчаног, Јевдокије, и стога је Теодор Ласкар Сави

пријатељ. — 2. *Архиепископ* је виши ступањ епископског чина који има власт над подручним епископима. Српска црква је била дотле под грчком Охридском архиепископијом и грчким епископом у Расу. Охридска архиепископија се у ово време налази у Деспотовини епирској, која је ривал Никејског царства у борби за преузимање византијских државних традиција. Осамостаљивањем своје цркве Србија слаби позиције Епира и стога је погодан савезник Никеји, па се Сава њој и обраћа да би осамосталио српску цркву, а тиме и државну самосталност утврдио. — 3. *Светитељство*, епископи се зову светима јер се сматрају наследницима, намесницима (на месту) апостола. — 4. Хагиографска црта: Сава је предодређен за архиепископа, а цар, миропомазаник божји, о томе је извештен. — 5. Никејски патријарх је носио титулу и сматрао се цариградским. У ово време то је био Манојло Сарантен (1217—1222), а Герман је дошао после њега (1222—1240); у Пећком рукопису овде се не наводи име патријарха. — 6. Наслов овог поглавља долази у Пећком рукопису тек овде. Ставили смо га раније јер нам се чини логичније. — 7. У Пећком рукопису писало је такође Германа, али је касније руком истрто и у маргини додато: Мануила. — 8. Пећки рукопис додаје у маргини: И Алексија Дуке године 6722. — 9. *Штап*, палица, жезло, знак је епископског достојанства и власти; то је симболично пастирски штап пастира над стадом које мора добро да чува, али и да му суди. — 10. *Заповест*, односи се свакако на патријархову грамоту којом је Сава постављен за архиепископа. Та грамота није сачувана, али ју је Доментијан сигурно знао и ово је или њен препис или извод из ње. — 11. Тј. Сава. — 12. Тј. да други архиепископ, који после Саве дође (и каснији) не иде на освећење код цариградског патријарха (који је васељенски, па се и његова столица зове *васељена*), него да се веза српске цркве са цариградском показује само тиме што ће патријарх увек бити помињан као најстарији. Тиме српска црква добија аутокефалност, потпуну самосталност, као што је и као држава самостална. — 13. Тј. да се нови архиепископ бира на сабору српских епископа.

— 14. Јер не могаше се сакрити град стојећи на врху горе, Матеј (5, 14). — 15. Ономе који верује све је могуће од Бога, Марко (9, 23).

XVI

1. Коме је веће дано, више ће се тражити од њега, Лука (12, 40). — 2. Богосветло одјејање, архиепископско свечано одело. Преосвећени је титула архиепископа. Доментијан овде први пут тако титулише Саву, па ће га до краја дела редовно тако звати. — 3. Право и дужност епископа и виших црквених достојанственика је да рукополажу свештена лица. Сава сад у Светој Гори то први пут чини. — 4. Оловер, луксузна свилена тканина, прављена у цариградским дворским фабрикама. — 5. Тј. Сава је био забринут због посла који га је очекивао као архиепископа самосталне цркве у Србији. — 6. Односи се на Жичу, у којој је и било седиште архиепископије. — 7. Солун је тада био у рукама Латина; 1224. узео га је епирски владар Теодор Анђел, а 1246. никејски цар Јован Ватац. — 8. Филокал, као и друге неке цркве у Солуну био је тада у рукама католичких свештеника; Филокал су држали монаси темплари. Биће, дакле, да Савин став према католицима није био тако изразито негативан како тврде каснији извори. — 9. Књиге законске, односи се на Савин Номоканон, или Крмчију, збирку црквених закона, неопходну за организацију и живот новоосноване архиепископије, због које се Сава путем, како каже Доментијан, веома бринуо. Савин Номоканон је састављен од низа византијских црквених законика који представљају најбоља дела у византијском законодавном раду, што показује дужи и систематски Савин рад на овом послу. Можда је тај рад већ дуго припреман и тек сад, у Солуну, завршен. — 10. Благодат... амин, Друга посланица Коринћанима (13, 13). — 11. Цело ово поглавље издвојили смо као засебно из претходног поглавља и дали му наслов који одговара његовој садржини.

XVII

1. Садржина овога поглавља представља логичку целину те је стога и издвојена посебно, мада у Пећком рукопису, према коме је у овом издању извршена подела на главе, његов већи део иде заједно са прва два. Наслов је узет из Бечког рукописа и из Пећког, в. пр. 7. ове главе. — 2. Као архиепископ Сава је наследник апостола, те му је дужност да проповеда праву веру Христову и да исправља оно што није добро, да *испуњава недостатке*. — 3. *Самотређе*, божју намеру, план, који је он од почетка припремио за спас људског рода. — 4. Дела апостолска (20, 28). — 5. *Сугубо и трогубо*, двоструко и троструко. — 6. *Причама и чудесима*, у јеванђељима Христос даје поуке кроз приче, параболе, и чини чуда са болеснима и иначе, да би доказао своју божанску моћ. — 7. У Пећком рукопису овде почиње ново поглавље са насловом који смо ставили у наслов ове главе од: *и о свећењу...* — 8. Изабрао је епископе који су кадри да буду намесници *светих апостола* на земљи и да чувају *указања светих богоносних отаца*, тј. одредбе васељенских сабора. Поделио је, *расписао* Србију на осам епископија (Зета, Рашка, Хвосно, Хум, Топлица, Будимље, Дебар, Моравица) и сваког епископа посла на његово владичанство, *енорију* давши свакоме по један препис Крмчије, законске књиге. — 9. *Умна стада Христом предана вам чувајте брижљиво, јер су дани зли*, Посланица Ефесцима (5, 16). — 10. У претходном пасусу каже да су епископи већ *послани ради старања*. Теодосије то схвата као грешку па, у глави XV, каже да је Сава позвао епископе, који су већ отишли, да дођу на сабор. Доментијан не води рачуна о логичном редоследу при причању догађаја. — 11. Проповед се држи на литургији непосредно после читања делова из Јеванђеља и Апостола (Дела и Посланице), који су за ту сврху подељени на одсеке, „читања“.

XVIII

1. Матеј (28, 19). — 2. *Јер другога основа не може нико положити, но само који положи Дух свети*, Прва

посланица Коринћанима (3, 11). — 3. *Вера спасава љубављу делајући*, Посланица Галаћанима (5, 6). — 4. *Суштас*тво, биће, суштина; *јестас*тво, природа. — 5. Учење о Тројици као јединосусшној која има једну божанствену суштину и природу, а три лица (ипостаси), трипостасна је: Отац, Син и Дух. — Арије је порицао божанску природу Христову, сматрајући га за очеву творевину; осуђен је на I васељенском сабору, када је утврђена божанска природа Сина (Христа) и његова јединосусшност са Оцем. Тиме је ударен основ Символа вере. — И божанственост светог Духа је порицана; то учење, духовборство или македонијанство (по Македонију) осуђено је на II васељенском сабору. Тада је коначно редигован Символ вере, *Вјерују*, које Сава у овој беседи широко разлаже и парафразира. — 6. *Ваплоћење*, оваплоћење, утеловљење. Сина-Христа родио је Отац, а тело му је дала мати, Марија. — 7. Учење о Христу као Богочовеку, који има једно лице, а две природе и две воље, божанску и човечанску. Несторијанство учи о две Христове природе: њега је као човека родила Марија, а божанска природа је потом ушла у њега, те Марија није Богородица, него само Христородица. То је учење осуђено на III васељенском сабору. Монофизити су тврдили да су се две Христове природе претвориле у једну — божанску, па су осуђени на IV васељенском сабору, који је формулисао догмат (Жалкидонски) о двама савршеним, недељивим, али и неспојивим природама у Христу. Касније, монотелити уче да Христ има две природе, али једну делатност и једну вољу: божанску, али је и то осуђено, на VI васељенском сабору који је установио да Христ има и две природе и две делатности и две воље. Ово Савино излагање само потврђује да је за њега права вера оно што су сабори утврдили. — 8. Како цело излагање о Христу представља разраду Символа вере, то су отуда узете и читаве реченице. — 9. Јован (5, 28—29). Доментијан цитира по сећању, те има: *поћи ће у живот вечни*, али ми смо исправили према јеванђељу, где је: *поћи ће у васкрсење живота* (тако и стари словенски превод, као и грчки текст). — 10. *Образ*, слика, икона. — 11. *Првообразни*, оригинални. Поштује се, дакле, не икона него лице које је на њој приказано. Све се ово односи на

поштовање икона, које је дуго у Византији било оспоравано, тзв. иконоборство или иконоклазам, па је осуђено на VII васељенском сабору, када је култ икона био васпостављен, а иконоборство осуђено као јерес. — 12. Васељенски сабори: I у Nikeји 321. године, II у Цариграду 381. године, III у Ефесу 431. године, IV у Халкидону 451. године, V у Цариграду 553. године (осуђено Евагријево мистичко учење), VI у Цариграду 680/681 године и VII у Nikeји 787. године. — На њима је вођена броба против јереси и утврђивана права, православна вера. — 13. Матеј (28, 19) и Марко (16, 15). — 14. Посланица Јаковљева (2, 20 и 26). — 15. *Небесна ограда*, рај, за хришћане, овце, у коју *пастир*, Христос, хоће да их сакупи. — 16. Јован, (8, 51). — 17. Односи се на прародитељски грех ради кога су људи, које је Бог створио бесмртнима, осуђени на смрт. Види Библију, Прва књ. Мојсијева, глава 2 и 3. — 18. Псалам (34, 8). — 19. Пета књига Мојсијева (6, 5—6). — 20. *Нека је ваша реч: што јесте да јесте, а што није да није*, према Јеванђељу по Матеју (5, 37). — 21. *Што је на небу горе... нити послужите чему*, Друга књига Мојсијева (20, 4—5) и Пета књ. Мојсијева (5, 8—9). — 22. *Јер је пред његовим очима све откривено*, Посланица Јеврејима (4, 13). — 23. *Јер Бог наш је огањ који спаљује*, Посланица Јеврејима (11, 29). — 24. *Који свети грехе оцева... његове заповести*, Друга књ. Мојсијева (20, 5—6) и Пета књ. Мојсијева (5, 9—10). — 25. *Јер он је Бог богова... пред Господом Богом вашим*, Пета књига Мојсијева (10, 17; 5, 29 и 33; 13, 18). — 26. *Таланат*, алузија на параболу о талантима, Матеј, глава 25 (14—30) и Лука, гл. 19 (12—27). — 27. Матеј (4, 17).

XIX

1. *Протопоп*, протојереј, виши свештенички чин. — 2. *Женили по закону*, према обичајима који су у народу владали, а нису венчани у цркви. — 3. Књига пророка Јоиља (2, 28) и Дела апостолска (2, 17). — 4. Цитира Савине речи из писма Немањи, упореди гл. III, пр. 8. — 5. Немањине речи из његовог јављања Сави после смрти, нешто модифициране, упореди гл. VIII, пр. 4 и 6. Домен-

тијан веома води рачуна да се свако пророштво касније и испуни, као и да се то истакне кад год је погодно. — 6. Тј. ка папи, који седи на престолу, *сапрестолник* је, апостола Петра и Павла, којима је римска црква посвећена. — 7. Тј. ова два апостола. — 8. Тј. Сави, који, као црквени главар, служи такође истим циљевима. — 9. Од *подобно почаст* доведе текст је из Пећког (Петроградског) рукописа. У Бечком рукопису тога нема. — 10. *Венац*, круна; *венчати*, крунисати. — 11. При тражењу краљевске круне Стефан се позива на Дукљанске, Зетске, краљевске традиције. Дукља је постала краљевина 1077. године. Немања, Сава, Стефан и Доментијан нарочито наглашавају да је Диоклитија у склопу државе Немањића; Сава и Стефан истичу да је Немања рођен у Дукљи и тамо крштен први пут, а Стефан, уз то, да је крштен од стране латинских свештеника (што Сава као православни монах није могао рећи). Све су то аргументи за тражење краљевске круне. Стефан је још у доба сукоба са Вуканом тражио круну од папе, свакако користећи ове исте аргументе. — 12. Крај реченице проширен је према Пећком рукопису. — 13. Цео овај пасус је омашком изостао у издању СКЗ 1938, а налази се и у Бечком рукопису. — 14. Тј. бдење уочи дана крунисања. — 15. *Велики исход*, велики вход, део литургије кад се свети дарови (хлеб и вино који симболишу тело и крв Христову) преносе на часни престо ради освећења, после кога следи причешће; стога је велики вход један од најсвечанијих тренутака богослужења. — 16. *Велико светилиште*, олтар. *Помаза га Духом светим на краљевство*, тј. извршио над њим тзв. свету тајну миропомазања. По хришћанском схватању на владара се излива сила светог Духа путем помазивања освећеним уљем—миром. — 17. Прва посланица Тимотеју (3, 13). — 18. Паралела са св. Тројицом, па и конструкција ове похвале личи на одељак о св. Тројици и Христу из Савине беседе о правој вери, види гл. XVIII. — 19. Стефан је крунисан септембра 1217. године круном коју му је послао папа Хонорије III, а сам чин крунисања извршио је папин легат. Доментијан Сави приписује и крунисање и иницијативу, па је навео и писмо Савино папи, у коме му саопштава да је постао архиепископ: „исповедавши му неутајену

благодат којом би венчан од Бога“, а то се десило тек после две године, 1219. Очигледно је да је Доментијан желео да помири историјску истину о Стефановом крунисању са тенденцијом свога дела да Саву начини духовним вођом српске државе. Стога и овај анахронизам. — 20. Алузије на причу о талантима, Матеј (25, 14—30) и Лука (19, 12—27).

XX

1. Угарски краљ, Андрија I (1205—1235). О сукобу са њиме пише Првовенчани у глави XX. По њему чудо се приписује св. Симеону, али је и Сави додељена улога саветника и пратиоца Стефановог ка краљу Андрији, који од непријатеља постаје пријатељ. Догађај је из 1216, с пролећа. — 2. Односи се на јеврејског праоца Јакова, Прва књига Мојсијева. — 3. Псалам (16, 8—9). — 4. Илија, јеврејски пророк; на његову молитву Бог је послао огањ и спалио жртву Валових свештеника, Прва књига о царевима (17—22 глава, ово се односи на главу 18). — 5. Назва светлост дан а таму ноћ, Прва књ. Мојсијева (1, 5). — 6. Од Бога изишавши и непрестано исходећи, по учењу православне цркве свети Дух излази од Бога Оца, а не и од Сина, како мисли католичка црква. Та разлика у учењу о св. Духу је довела до расцепа 1054. године. Андрија, угарски краљ, јесте католик, те стога у поуци коју му даје Сава Доментијан први пут излаже учење о св. Духу, а изоставио га је раније, у беседи о правој вери, на коју иначе ова поука веома личи. — 7. У Пећком рукопису: *Опет о љубави рече му*, наслов, црвеним мастилом, али нисмо издвојили у посебно поглавље јер је у вези са претходним. У Даничићевом издању није издвојена ова реченица као наслов, али је то овде учињено по аналогiji са Пећким рукописом. — 8. Из Прве посланице Јованове (4, 16). — 9. Матеј (10, 37). — 10. Светопевац је Давид. Овај цитат није утврђен. — 11. Прва заповест божја, преузета из Старог завета, Пета књига Мојсијева (6, 5 и 10, 12), Матеј (22, 37), Марко (12, 30), и Лука (10, 27). — 12. Прва посланица Јованова (4, 7). — 13. Друга посланица Коринћанима (5, 14). — 14. Посланица Римљанима (8, 35). — 15. Прва

посланица Петрова (2, 11). — 16. Алузија на апостола Павла који је најпре био гонитељ хришћана, Дела апостолска, глава 9. — 17. Угарски краљ Андрија је био и остао католик. Године 1217. и 1218. ишао је у крсташки поход. Овде он поверује Савиним речима, међу којима је и православно учење о св. Духу. Код Теодосија он потпуно прелази у православље (в. гл. XV) и одриче се католичанства. Код Стефана сукоб је другачије приказан. Овај легендарни заокрет код Доментијана настао је свакако под утицајем хагиографске литературе где су често преобраћања неверника, каквим је и Андрија овде приказан, и то често управо оваквим чудима са ледом, кишом, огњем и сл. Доментијан је причање о сукобу са Андријом, које је било с пролећа 1216. године, ставио и после крунисања Стефановог и Савиног архиепископства, све са циљем да Савин ауторитет при овом „чудотворењу“ буде што већи.

XXI

1. Велики анђелски образ је други, виши ступањ монаштва, велика схима. — 2. Доментијан сматра Стефаново замонашење духовним венчањем, крунисањем. — 3. Стефан Првовенчани је умро 1227. године. Сава је хитао да га замонаши како би се наставила Немањина традиција и како би га касније могли убројати у свете — све ради одржања ауторитета династије. — 4. Псалам (34, 19—20). — 5. Најстарији син Стефана Првовенчаног, краљ Радослав, владао је од 1227. до 1234. године. Био је ожењен Аном, ћерком епирског деспота Теодора Анђела, који се после ослобођења Солуна прогласио византијским царем, 1224. године. — 6. Иза жалости у Пећком рукопису је наслов који ми стављамо иза следећег пасуса, као наслов новог поглавља. — 7. Псалам (132, 3—5). — 8. *И да се поклоним на месту где стајашу пречисте ноге мога добротвора* односи се на земљу којом је Христос ходао, тј. Палестину и Египат; свакако нису речи Давидове. Ово је место карактеристично за Доментијанов начин писања: он почиње цитат из Библије, па наставља Савиним речима, без икаквог прелаза, заборавља да је већ

истакао како ће навести речи старозаветног писца. — 9. Постоји мишљење да је Сава дошао у сукоб са краљем Радославом јер је овај био под јаким утицајем своје жене и њеног оца, те је хтео чак и да српску цркву поново подреди Охридској архиепископији. Чињеница је да је Радослав водио преписку на грчком о разним литургијским и канонским питањима са поглаварем епирске цркве, охридским архиепископом Димитријем Хоматијаном, Савиним великим противником. Разлози за Савин пут на исток су вишеструки: најпре лична искрена жеља да види света места, затим потреба да тамо набави реликвије неопходне за младу, новоосновану самосталну цркву, да се састане са три васељенска патријарха (јерусалимским, александријским и антиохијским) како би и они признали српску цркву, да проучи тамошње црквене институције и да оснује српске монашке колоније у тим местима (као што је то учинио и у Светој Гори). То му је омогућио уговор немачког цара Фридриха II са мисирским султаном Малек Ел Тамилом, од фебруара 1229. године, којим је у наредних десет година (до 1239) ослобођен пут хришћанским ходочасницима у Јерусалим и остала света места Истока, преко лука Акона (Акре) и Јафе (Јопије). Сава је на пут кренуо одмах, те исте 1229. године.

XXII

1. Види гл. XXI, пр. 6. — 2. Рекао је Бог Авраму, Прва књ. Мојсијева (12, 1), Пета књ. Мојсијева (11, 9), Дела апостолска (7, 3). Односи се на земљу обећану, Ханаан, каснију Палестину или Израел. — 3. Оба завета, Стари и Нови; на којој се одиграла стара јеврејска историја, и на којој су живели Христос и његови ученици. — 4. О муци Христовој, смрти и васкрсењу види последње главе свих јеванђеља. — 5. О Христовом силаску у пакао и о томе како је отуда извео праведне људе који су живели пре његовог рођења на земљи прича се у апокрифном Никодимовом јеванђељу, које се у старој српској књижевности радо читало. — 6. То је Црква светог гроба или Васкрсења Христова, на месту где је, по Јеванђељу, Христос страдао, био сахрањен и васкр-

сао. Зидао ју је цар Константин, а састоји се од читавог комплекса олтара, капела и др. — 7. *Животворећи гроб*, јер је својим васкрснућем Христос донео, створио, нов живот, спас људском роду, како мисли црква. Усред ове цркве налази се капела на месту тог гроба. — 8. *Сва света места, све свештене градове*, односи се на горепоменуте, у пр. 6. Ту су поред капела и олтара такође и ризнице са реликвијама. — 9. *Голгота* је брдо на коме је Христос разапет. Данас, у склопу ове цркве налази се и црква на Голготи са местом Часног крста (тако се зове крст на коме је Христос разапет) и са Христовим распећем у природној величини које као да стално точи крв — према новијим описима овог места. Судећи по Доментијановом опису слично је било и у доба Савиног путовања. — 10. Други по реду васељенски патријарх кога је Сава упознао, а један од четворице. — 11. *Витлејем*, налази се неколико километара јужно од Јерусалима. Одатле је Давид, а из његовог племена, по јеванђељима, и Маријин муж Јосиф. Због пописа становништва дошао је са породицом из Назарета, где је живео, у место рођења, те се ту родио Христос. — 12. По причању Лукиног јеванђеља, глава 2 (1—20). — 13. Према Матеју (2, 1—14). *Волсви* су маги, „мудраци са истока“, свештеници персијански, који су се бавили прорицањем и астрономијом. — 14. У цркви у Витлејему, коју су зидали Константин и Јустинијан, налази се мермерна пећина са јаслима које приказују рођење Христово, на месту где је, по хришћанској традицији, била пећина у којој се Христос родио и где су му се мудраци са истока поклонили. — 15. *Злато, ливан, измирна*, поклони мудраца Христу, према Матеју (2, 11). — 16. Обилазећи разна светилишта Сава је уписивао богатим даровима своје родитеље, брата и себе, често постајао и други ктитор, па чак и зидао палате и цркве. Све је то у складу са циљем његовог путовања. — 17. Сава је проучавао тзв. Јерусалимски устав о организацији монаштва, па је по повратку у Србију уносио неке његове делове у црквену праксу (види: Рад. М. Грујић, Палестински утицаји на св. Саву..., Светосавски зборник I, Бгд 1936). — 18. *Сион*, брдо на коме је Давид саградио храм од кедровине и у њега сместио шатор са ковчегом завета, највећу јеврејску светињу. По псалми-

ма то је дом божји. У Савино време Сион је ван Јерусалима. Према хришћанском предању ту је била кућа апостола Јована у којој је била Тајна вечера, где је сишао свети Дух на апостоле и где је, после Христове смрти, живела и умрла Богородица. То је прва хришћанска црква, *мати свих цркава*. Данас је то џамија Неби-Дауд. — 19. *Иверски манастир св. Крста*, на путу витлејемском, ван Јерусалима, стари манастир. У њему место где је, по традицији, расло дрво од кога је начињен Христов крст, *Подножје божје*; у Савино време ту је свакако била скулптура као *подобје* тога крста. — 20. Овде је Сава основао српску монашку колонију, сазидао „палате“, а по свој прилици по доласку у Јерусалим ту је и становао. Доскора библиотека овог манастира имала је и српских рукописа. Доментијаново: *још и данас стоје* говори да их је он видео знатно касније. — 21. *Подгорије*, место у Јудејском горју, планинском венцу јужно од Јерусалима са главним градом Хевроном (*град Јудов*), удаљено више километара од Јерусалима. — 22. Према причању код Луке, глава 2, али тамо су се Јелисавета и Марија сусреле у самој кући Захаријиној, а по Доментијану изгледа да су то два различита локалитета. И данас тамо је само једно светилиште, дом и место сусрета у једној цркви, па је тако било сигурно и у Савино време. Доментијан, у ствари, само понавља причање, те се чини као да говори о два места; типично за његово невођење рачуна о реалном. — 23. Ирод је наредио да се покољу мала јеврејска деца (Матеј, глава 2). О Јовановом скривању — према предању. — 24. О Христовом чуду код Овчије купељи, Јован (5, 2). То је рибњак код тзв. Овчијих врата, у источном делу Јерусалима. — 25. Према легенди о Богородици њени родитељи Јоаким и Ана имали су кућу крај тих градских врата, која се зову и Гетсиманска јер су према Гетсиманском врту, и ту се родила Богородица. Ту се налази камен на коме се показују стопе Христове, *стопе владичње*. — 26. *Светиња над светињама*, је трећи, најсветлији део Соломоновог храма (цар Соломон, око 970—931 год. ст. ере, саградио је велелепан храм на брду Аморији у Јерусалиму) у коме се налазио ковчег завета са таблицама које је Мојсије добио од Бога на Синају (према јеврејском предању у Библији) и где је првосве-

штеник улазио само једном годишње. У Савино време овде се налазила црква Ваведена на месту срушеног Соломоновог храма, посвећена увођењу Богородице у храм (према предању о њој). — 27. *Лествица Јаковљева*, на путу за Ханан Јаков је у сну видео лествице које воде на небо, по којима иду анђели, а на врху стоји Бог, Прва књ. Мојсијева (28, 10—22). Ово је алегоријско тумачење Маријиног уласка у Храм. *Лествица остаде на лествици* — на тим степеницама, лествици, остала је Богородица — лествица, јер се преко ње људски род пење у вечни живот. — 28. Из Богородичине легенде, као и остала предања о њој. Пошто су је родили под старост, родитељи је намене Богу као дар измољен од њега. Са три године одведена је у храм да тамо живи са осталим девојкама, Богу посвећеним. Свештеник Захарије је дочека на степеницама храма и уведе у светињу над светињама, што је знак изузетне части. Ту у храму остала до 12 година, храњена из руку анђела, а тада предата Јосифу да се стара о њој. Сва ова причања су у апокрифним јеванђељима, од којих је најпознатије Протојеванђеље Јаковљево (в. пр. 8, главе I), од II—III века, а касније улазе у званичне црквене списе: беседе, песме и др. — 29. *Симеон*, звани Богопримац. Пред храмом Марија му даје у руке малог Христа кога носе на обрезање, према јеврејском обичају, Лука (2, 22—35). — 30. Христом се завршава стари закон, *Стари завет*, а отпочиње нови закон, *Нови завет*. Односи се на прорицање Исаије о слози господњем (књ. пророка Исаије, гл. 44—45) и Јеремије о новом савезу између Бога и изабраног народа, који ће бити вечан (књ. пророка Јеремије, гл. 30 и 31). — 31. *Гетсиманија*, источно од Јерусалима, у подножју Горе Јелеонске (Маслинске), око потока Кедрона, врт који је Христос волео и у коме је радо боравио са ученицима; ту је и ухваћен — све према јеванђељима. — 32. Богородица је често одлазила на места која је њен син волео, те је стога и сахрањена у Гетсиманском врту (према легенди о њеној смрти, која је доста касно формирана и најпре била апокрифна — V век), где се у базилици, коју је подигао цар Маркијан а Турци разрушили, налази њен гроб. У Савино време још је постојала велелепна црква. — 33. *Гора Јелеонска*, поред Јерусалима. Христос на њој

често боравио и са ње се, четрдесет дана после ускрснућа, узнео, вазнео, на небо (празник Вазнесење). О томе код Луке у јеванђељу (24, 36—53) и Делима (1, 1—14). — 34. *Посади је с десне стране оца*, Марко (16, 19). Марко само у том стиху, крајње сумарно говори о вазнесењу; уз то, мисли се да је ова глава код Марка потекла из друге традиције, не Маркове. — На Гори Јелеонској царица Јелена подигла базилику коју су Сарацени разорили, и сад је џамија. — 35. Христовим вазнесењем завршавају се јеванђеља по Луки и Марку. Матејево јеванђеље говори како се Христос јавио женама мироносицама и поручио апостолима да иду у Галилеју где ће га видети, те они одлазе тамо „на гору“ и Христос им се јавља (28, 9—20). Порука по мироносицама налази се и код Марка (16, 7), али он се завршава на други начин, вазнесењем (в. горе пр. 34). И Јованово јеванђеље се завршава Христовим јављањем ученицима у Галилеји, на Генизаретском језеру (гл. 21), мада код њега нема раније поруке апостолима да тамо иду. — Галилеја је удаљена од Јерусалима преко 100 километара, а по овом Доментијановом опису Савиног путовања види се да је он пошао у околица места која су источно од Јерусалима (Гетсиманија, Јелеонска Гора, Витанија, Јордан), а тек касније, на повратку, Сава иде у Галилеју. Јасно је да је причање о Галилеји на овом месту убачено да би се показало да је Сава био и тамо где се завршава Христова историја према Матеју и Јовану, кад је већ био на Јелеону, где се завршава по Луки и Марку. Карактеристично за Доментијанов начин писања, а можда указује на то да Доментијан није пратио Саву на овом путу (Драг. Костић. Да ли је Доментијан био ученик Савин и сапутник му по светим местима, Гласник Југ. професорског друштва XIII, 1933, 933—944, другачијег је мишљења, али ово место није ни запазио). — 36. *Витанија*, на падинама Јелеонске горе. — 37. Према Јовану (11, 1—44), стога и назива Христа *Словом*, јер га Јован тако зове. — 38. *А у те дане није ништа јео*, Лука (4, 2). Настављајући пут према истоку Сава је дошао у Јудејску пустињу (од Јерихона до Јордановог ушћа у Мртво море и дуж Мртвог мора) где је, према јеванђељима, Христос четрдесет дана постио, искушаван од ђавола (Матеј: 4, 1—11; Марко: 1, 12—13;

Лука: 4, 1—13), припремајући се за своју мисију. Тзв. *Посница господња* налази се на брду, тешко је приступачна, на камену, са црквом и низом хелија у околини. — 39. *Толико далеко удаљи безакоња наша од нас, као што далеко стоје истоци од запада*, Псалам (103, 12). — 40. Односи се на Христово крштење у Јордану од стране Јована Крститеља (Матеј: 3, 13—17; Марко: 1, 9—11; Лука: 3, 21—22; Јован: 1, 29—36), када је глас божји посведочио да је Христос божји син. Крштењем се скида најпре прародитељски грех Адама и Еве, *праотачко преступљење*, као и свака друга морална нечистоћа. Два пута годишње, пред Ускрс и Божић, ходочасници у поворци долазе од Јерусалима и улазе у Јордан на месту где се налази црква св. Јована. — 41. Према Библији Јордан је престао да тече да би прошли Израилци долазећи из Мисира и носећи Ковчег завета, Књига Исуса Навина (3, 15—17). — 42. Мисли се да је Сава у почетку становао у манастиру Иверском (в. пр. 20 ове главе) и да је ту хтео да направи српско упориште, али је потом прешао у метох Лавре св. Саве Освећеног, за који је касније везао све своје колоније у Палестини (VI. Розов, Страница из живота св. Саве, Споменик СКА 69). — 43. *Лавра св. Саве*, велики манастир три часа удаљен од Јерусалима у каменитој пустињи, основао св. Сава Освећени (умро 531. год.), види и гл. II, пр. 22. — 44. *Пустиње начинио градовима*, тј. ради њега су људи отишли у великом броју у пустиње. У Јудејској пустињи било је у Савино време веома много пустињачких колонија. Сама Лавра је била прави комплекс грађевина и ова слика јој одлично пристаје. — 45. *Саликостојник*, истога лика и имена. — 46. У манастиру је пећина са гробом св. Саве Освећеног и његовом иконом. Ту је наш Сава запојао *тропар* и *стихире* — можда овде имамо податак о несачуваним Савиним песмама, посвећеним његовом патрону и омиљеном узору. Доментијан увек говори како је Сава одслужио у разним црквама, а само овде помиње песме. — 47. У огради Лавре налазили су се манастири других народности, са извесном аутономијом, па је то вероватно био разлог да и Сава под патронатом Лавре организује српске манастире у Палестини. И данас Лавра је једина која има међу братијом Словене.

У Савино време овде је био мали иверски манастир, који је Сава већ помагао (*самосаздана црква*) као и манастирић руски, у коме је и одсео приликом свог боравка у Лаври. — 48. *Чудотворења*, може да се односи на локалитете где су се та чуда догодила, али и на иконе и фреске које то приказују, или на литерарна дела која их описују, на житија, похвале, песме и сл. — 49. *Пештера Саве Освећеног* у Јудејској пустињи. — 50. *Море содомско*, Мртво море, назива се тако према библијској причи о Содоми и Гомори, градовима који су због свог безакоња спржени и пропали у земљу, а поврх њих се створило ово језеро (Прва књ. Мојсијева, гл. 19. Види Косидовског, нав. дело). Око Мртвог мора је ужасна пустиња без икакве вегетације, а у самом мору нема живота због велике концентрације соли. — 51. *Један брат од њих*, постао члан заједнице, основао српску колонију у Лаври, установио веома чврсте везе са овим манастиром, познатим са свог строгог монашког реда. У касније време Срби су на махове држали овај манастир. — 52. Види примедбу 42 ове главе, о метоху лавранском као Савином боравишту. — 53. То је *манастир св. Јована Богослова*, који је Сава дао као метох Лаври св. Саве, али у коме су живели српски монаси. Данас је у рушевинама. Неколико стотина година ово је било српско упориште за ходочаснике из свих словенских крајева, веома богат и цењен манастир. Сазидавши га, Сава је испунио један од главних циљева свога пута у Палестину. — 54. Види примедбу 18 ове главе. — 55. *Онај који ходи без порока и дела правду*, Псалам (15, 2). — 56. *Назарет*, градић у Галилеји, око 120 км. северно од Јерусалима. Место становања Јосифа и Марије, у коме је Христос провео детињство, према јеванђељима. — 57. *Пасха*, највећи јеврејски празник којим се слави ослобођење од ропства и излазак из Мисира под Мојсијем. Јевреји су о празнику Пасхе долазили у Соломонов храм у Јерусалиму из свих крајева. — 58. Причање о Христовом детињству код Луке (2, 39—52). — 59. Код Луке (1, 26—38). То су Благовести. — 60. Односи се на главну цркву, на месту дома Јосифовог. — 61. *Без осуде*, тј. да види Бога, Христа, пре Страшнога суда, када ће га сви видети. — 62. Према Протојеванђељу Јаковљевом арханђео се јавио Богородици

са вешћу да ће родити сина божјег док је она била на студенцу. По Луки било је то у кући Јосифовој. У Назарету постоји црквица на месту Богородичиног студенца. Из овог причања јасно је да Доментијан прихвата апокрифну традицију о Благовестима. — 63. Лука (4, 14). Међутим тамо је: *И врати се Исус у сили духовној у Галилеју*, а односи се на Христов повратак из пустиње јорданске, после пошћења, кад се испунио снагом св. Духа. Према томе ово је још један пример Доментијановог сасвим произвољног цитирања. — 64. *Гора Таворска*, у близини Назарета, на њој су се Христу, који је био са апостолима Петром, Јаковом и Јованом, јавили *Мојсије и Илија огњеооружник* (в. гл. XX, пр. 4), и Христ се преобразио лицем, а божји глас га посведочио као сина (Матеј: 17, 1—9; Марко: 9, 1—9; Лука: 9, 28—36). Царица Јелена подигла цркву на Тавору, која је порушена. — 65. *Акр, Акон*, у Савино време велико пристаниште за ходочаснике. Види гл. XXVI, пр. 27. — 66. *Цар Калојан*, никејски цар Јован Ватац (1222—1254).

XXIII

1. То је Савин други долазак у Никеју. — 2. *Царица*, Ирина, жена Јована Ватаца, веома културна и паметна, кћи Теодора Ласкара. — 3. *Теодор*, будући Теодор Ласкар II. — 4. Види главу IV, пр. 25. — 5. Види главу II, пр. 17. — 6. Види гл. IV, пр. 20. Када се са источне стране долази морем у Свету Гору пристаниште за Кареју је и данас Иверски манастир од кога води врло стрм пут према Кареји. Сава је на повратку из Свете земље ишао право у центар светогорски, Кареју; стога се сам искрцао у Лаври иверској, а брод са стварима упутио у Ватопед. — 7. Тј. ка својој Карејској ћелији, посвећеној св. Сави Освећеном; види главу VII, пр. 3. — 8. Види главу IX, пр. 6 и главу XXVII, пр. 12; Доментијан се позива на очевице, из чега произлази да на овом путу није био са св. Савом. — 9. Поређење са Христом, кога је Јуда продао, издао, за 30 сребрника и који је био тучен и понижаван, према јеванђељима. Читаво ово причање о Савином милосрђу типично је хагиографско претеривање и

шаблон. — 10. В. главу XXI, пр. 5. — 11. *Лик*, збор. — 12. Псалам (1, 1—2). — 13. Мисли се да овај текст говори о Савиној законодавној радњи. Наиме, Сава је прво прихватио црквени устав цариградске, *васељенске*, цркве, а потом, бавећи се у Палестини, упознао са *јерусалимским* уставом који му се учинио савршенијим, *виши*, па је од обојег *прибирајући најбоље*, одабирао од оба устава оно што му се чинило најпогоднијим за новоосновану цркву у Србији; старао се о црквеном реду, *црквено утврђење*, и законском поступку, *законско исправљење* (Рад. М. Грујић, Палестински утицаји на Св. Саву, Светосавски зборник I, 1936).

XXIV

1. Јован (17, 24—26). — 2. Неутврђен цитат. — 3. Матеј (16, 26) и Марко (8, 36—37). — 4. Прва посланица Јованова (5, 19 и 15—17). — 5. Посланица Јаковљева (4,4). — 6. Посланица Филибљанима (4,6). — 7. Посланица Ефесцима (5, 19). — 8. Тј. крштени и миропомазани. — 9. *Не даде пространа сна очима својима, ни дремања обрвама својима*, Псалам (132, 4). — 10. Дела апостолска (20, 31).

XXV

1. Христос је *пастир*, а хришћани *стадо*, али су и епископи *пастири* који чувају, *пасу*, своје стадо које им је поверено, *предано, духовном палицом*, жезлом, које је знак епископског достојанства. — 2. Неутврђени цитат. — 3. Алузија на причу о пастирима, Лука (2, 8—18). — 4. Паралела са причом о талантима, Матеј (25, 14—30) и Лука (19, 12—27). — 5. *А то је други долазак*, тумачење алегорије; тражење рачуна представља слику будућег Страшног суда. — 6. Матеј (25, 21). — 7. Лука (19, 13). — 8. *Царству*, мисли се: божјем царству. Христ је наложио својим ученицима, апостолима, да после његове смрти шире његово учење. О томе се пише у Делима апостолским и у Посланицама, списима који спадају у хришћанске канонске књиге, али исто тако, и још много занимљивије, у бројним апокрифним делима апостолским,

која с пуним правом носе и назив *Апостолски романи*. — 9. О томе у Делима апостолским у двама посланицама, али и у једном апокрифу (види пр. 11). — 10. Апостол Павле је био Јеврејин, фарисеј, велики прогонитељ хришћана, по имену Савле. Изненада се обратио. О његовом деловању: у Делима апостолским и Посланицама, којих има 14; проповедао у Палестини, Малој Азији, Ахаји, Македонији, Риму итд. Постоје и апокрифне приче о њему. Таква је *Прича о Павлу и Текли*, сачувана у нашим рукописима, ћирилским и глагољским, почев од XIII века. — 11. О делима апостола Андрије не говори се ни у Делима апостолским ни у Посланицама. У нас постоје апокрифи: *Дела апостола Андрије и Матије у граду Јудодждера*, у ћирилским и глагољским рукописима, почев од XIV века, и: *Дела апостола Петра и Андрије међу варварима*, у ћирилским и глагољским рукописима истог периода, али је за оба дела сигурно да потичу из ранијег периода, најкасније до XII века. — 12. О томе врло мало у Делима апостолским и Јовановим посланицама. Постоји код нас апокриф *Дела апостола Јована*, у ћирилским и глагољским рукописима од XIII века и даље. — 13. Ни о овоме нема у Делима апостолским ни у Посланицама, али постоји апокриф *Дела апостола Томе у Индији* у ћирилским рукописима од XIV века, а било га је и у глагољској књижевности. Сви ови апокрифи су врло рано ушли у словенску књижевност, вероватно већ пре XII века. Учени Доментијан је, дакле, читао и волео ова наивна дела хришћанске фантастике. — 14. Према причи о мудрим и лудим девицама, Матеј, глава 25 (1—13). — 15. Књига пророка Агеја (2, 6). — 16. Књига пророка Софоније (1, 15—16). — 17. *Јер овде*, вероватно се мисли: јер за овде, тј. за живот овде, на земљи. — 18. Друга посланица Коринћанима (6, 2). — 19. Матеј (13, 16—17). — 20. Сава, по Доментијану, предвиђа да се неће жив вратити са предстојећег пута. — 21. *На коме се утврдих од утробе матере моје*, Псалам (71, 6). — 22. *Мир божеји и мир мој дајем вам*, Јован (14, 27). — 23. *И благодат...* амин, Друга посланица Коринћанима (13, 13).

1. *Многа лета*, Доментијанов шаблон који увек иде уз глагол *пребивати*. Сава се са првог пута у света места вратио 1230, а на други пут пошао у јесен 1233. године, те одиста није био са Радославом „многа лета“. — 2. *И би благословен и векчан од Преосвећеног*, додато из Пећког рукописа, а у Бечком рукопису нема. — 3. *Владислав*, други син Стефана Првовенчаног, збацио је са престола свог брата Радослава, потпомогнут од свога таста, бугарског цара Јована Асена II (1218—1241), који је после битке на Клокотници, 1230, где је потукао цара Теодора Анђела епирског, таста Радослављевог, постао најмоћнији владар на Балкану. До промене на српском престолу дошло је или 1233. године, и тада је могућа вест да је Сава крунисао Владислава пре поласка на други пут у света места, или 1234. године, али у том случају Доментијанов извештај да је Сава био у земљи кад је до промене дошло није поуздан, па тиме и додаток Пећког рукописа о крунисању. — 4. *И свршивши све... светога Духа* — додаток из Пећког рукописа. — 5. Доментијанов податак да је Сава био архиепископ 14 година упућује на 1233. год. као годину његовог абдицирања и одласка на друго путовање (1219. постао је архиепископ). — 6. Архиепископ *Арсеније* (1233—1263, умро 1266) добио је своју биографију у Даниловом зборнику *Животи краљева и архиепископа српских*. — 7. О сабору на коме се бира нови српски архиепископ види гл. XV, пр. 13. У претходној глави Доментијан доноси Савину беседу епископима, одржану у Жичи, на крају које им саопштава да га више неће видети „у овом телу“, гл. XX, пр. 20; сада их је поново сазвао на сабор — једна од Доментијанових нелогичности, коју Теодосије исправља (види гл. XVII). — 8. Јован (5, 22). — 9. Прва божја заповест гласи: Љуби Господа Бога својега свим срцем својим, свом душом својом и свом мишљу својом; а друга: Љуби ближњега својега као самога себе; Матеј (22, 37—39), Марко (12, 30—31) и Лука (10, 27). — 10. Види гл. XX, пр. 4. *Илија* није умро већ је Бог послао по њега отњене кочије и коње који су га у вихору узнели на небо, Друга књига о царевима, гл. 2, 1—18). — 11. *По трећи пут*, први пут је

Сава раскинуо везе кад је побегао у Свету Гору, други пут — пошавши на прошло путовање у Палестину. — 12. Јован (12, 26). — 13. Неутврђен цитат. — 14. Књига о судијама (7, 17). — 15. *Диоклитијско море*, Дукљанско, Зетско приморје; по архиепископу Данилу Сава је тада кренуо из Старог града, данашње Будве. — 16. *Брендич*, Бриндизи, на италијанској обали. — 17. *Лаву Сирјанину*, погрешно; треба: Лаву Сирину, види Прву књигу Мојсијева, глава 31. — 18. Псалам (91, 4—7). — 19. *Њихове очи*, тј. гусарима. — 20. Матеј (5, 42). — 21. Додај: погодно за пловидбу. — 22. *Велико Сиријско море*, део Средоземног мора испред Египта, Палестине и Сирије, познато и као Левантијско море. — 23. *Кушач*, ђаво. — 24. *Учитељу спаси нас, гинемо*, Матеј (8, 25). — 25. Друга књ. Мојсијева. Молитвом и подигнутом руком Мојсије је раздвојио воде Црвеног мора и провео Јевреје пред Египћанима, глава 14, овај стих је 16. — 26. Пловидба од Бриндизија до Акра трајала је у Савино време око шест недеља. — 27. На првом путу у Палестину Сава је у Акру саградио манастир св. Ђорђа, српску колонију под заштитом Лавре св. Саве, која ће бити прихватилиште за српске и друге ходочаснике после напорне пловидбе. Види гл. XXII, пр. 65. — 28. *Велика Кесарија*, палестинска, на морској обали, између Акона и Јафе. — 29. Нетачан податак; Христово чудо са пет хлебова догодило се иза Тиверијаде, на Генизаретском језеру, Матеј (16, 9—10), Марко (6, 35), Лука (9, 12), Јован (6,5), а не у Цезареји. Међутим, одмах за тим догађајем у јеванђељима се прича о догађајима који су се догодили у околини Цезареје Филипове, града који се налази око 40 км. северно од Генизаретског језера, код извора Јордана, а који није на мору. Због текстуралне близине у Библији Доментијан је и чудо са пет хлебова пренео у Цезареју Филипову и помешао је са Цезарејом палестинском, једином у коју је Сава могао доћи бродом на путу од Акона у Јафу. Грешка богословска и географска, коју би тешко могао учинити да је био одиста Савин сапутник. — 30. *Јоп*, Јафа, пристаниште у Палестини, које је уговором Фридриха II са мисирским султаном ослобођено за хришћанске ходочаснике.

1. Види гл. XXII, пр. 53. — 2. Упореди опис цркве Васкрсења Христова у глави XXII, пр. 6—9. — Место *Кранијево* је Голгота на којој је Христос био разапет; Вук је превео са „коштурница“, а грчки је: κρανίον ἰβόλοσ (место лубање); налази се у свим јеванђељима. Упореди само Јована (19, 17): „Изиђе на мјесто које се зове коштурница, а јеврејски Голгота“. — Према апокрифној *Причи о Адамовој глави* Христос је као дечак играјући се нашао на Јордану Адамову главу. Она је закопана „на Кранијевом месту“, на Голготи, где ће Христос бити разапет и својом крвљу из ребара крстити је. Налази се у глагољским и ћирилским рукописима. — 3. Први „сједален“ шестога гласа недељног тропара. Он је морао бити певан 1233. године, у недељу 30. октобра. Ово је био податак да је Доментијан лично био присутан (види: Димитрије Витковић, Друго путовање св. Саве по источним светим местима, Братство XX, 1926). — 4. *Ној, Аврам и његови унуци, Јов*, старозаветне личности којима се Бог јављао, види Прву књигу Мојсијеву и књигу о Јову. — 5. *Јер он ће вам све напоменути*, Јован (14, 26). — 6. Књига пророка Јеремије (31, 33). — 7. Стихира-антифон на велики четвртак на бденију. — 8. Цела Савина молитва састављена је од Псалама (122, 1—2; 146, 1—2; 21, 2; 125, 1—2; 147, 2, 12—13). — 9. Неутврђен цитат. — 10. *Вишњи Јерусалим*, царство небеско. — 11. *На змије и на скорпије и на сву силу вражју*, Лука (10, 19). — 12. Овде Доментијан говори о себи, како је био у Јерусалиму и Светој Гори, како су му свети старци говорили о Сави и називали га „земаљским анђелом и небесним човеком“, што код њега личи на стил, опште место. Неки закључују из овога да Доментијан није био у Јерусалиму са Савом него је ишао касније и прикупљао податке од очевидаца. Види гл. IX, пр. 6 и гл. XXIII, пр. 8. — 13. Матеј (10, 22) и Марко (13, 13). — 14. Псалам (128, 2). — 15. Лука (14, 15). — 16. *Нека свако од нас не тражи своје него и оно што је другога*, Посланица Филиплјанима (2, 4).

1. *Александрија*, била је тада под влашћу египатског султана Малека Ел Ђамила. Сава је из Јерусалима добио водиче, али се не види да ли је ишао морем или копном. — 2. *Александријски патријарх*, један од четворице васељенских патријарха; у ово време био је то Григорије I. — 3. Иако Доментијан не каже, несумњиво се то односи на цркву св. Марка, заштитника Александрије. У своме писму студеничком игуману Спиридону Сава каже да жели да иде у Александрију, да се поклони светом Марку. — 4. *Крепки мужеви*, односи се на чувене хришћанске мислиоце и раднике александријске школе, као што су Атанасије и Кирил Александријски, који су иступали против јереси и за утврђење хришћанске догме. — 5. Тј. Сава од патријарха. — 6. *Мареот*, југозападно од Александрије, око истоименог језера. — 7. *Ливија*, Либија, западно од Александрије. Египат је света земља зато што је света породица (Христос, Марија, Јосиф) побегла пред Иродовом мржњом у Египат, а исто тако и зато што је у њему настало хришћанско монаштво (III — IV век). Стога Сава обилази познате колоније монаха и испосника у пустињским крајевима око Александрије. — 8. Односи се свакако на проучавање њихове организације, начина живота и устава. — 9. Неутврђен цитат. — 10. *Тиваида*, Табенизи, Теба, у непосредној близини Александрије, веома чувен монашки центар у коме се живи у општежићу, скупа. *Скит*, пустиња, равница, у северозападном Египту где се живи усамљенички, види гл. VII, пр. 2 и гл. XIII, пр. 3. *Црна Гора*, превод коптског назива за Египат, а значи: плодна земља, црница. — 11. *Скитски образ*, начин усамљеничког живота, види гл. VII, пр. 2. — 12. *Сурија*, по свој прилици пустиња Сур, на десној обали Нила, према Синају. — 13. *Персија*, вероватно се односи на циновско дрво *Persea gratissima* код села Матариде, 9 км. североисточно од Каира, испод кога се, по предању, одмарала Богородица са малим Христом по доласку у Египат; један од локалитета веома поштованих у средњем веку и касније (види Д. Витковић, дело наведено у гл. XXVII, пр. 3). Није вероватно да се односи на Багдадски калифат, како неки узимају.

— 14. Сава се пореди са апостолима, *господњим самовидцима*, јер је много путовао као и они, али је посетио и више од њих; *горе и пештере* итд. — 15. Неутврђен цитат. — 16. Овај опис Савиног повратка у Јерусалим веома личи на исти такав опис, и са истим насловом, на стр. 247, па није искључено „да је то нека обичајна фраза да се има враћати у Јерусалим, иако то није обична шетња или излет“ (Д. Витковић нав. дело). У Пећком рукопису овде је нова глава са насловом као у Бечком рукопису. — 17. Прича о бекству Јосифа и Марије са дететом Исусом у Египат, код Матеја, глава 2. — 18. *Јерихон*, град североисточно од Јерусалима, у близини Јордана. Сава је, дакле, прешао на источну обалу Јордана. — 19. *Каломонија*, један од три јорданска манастира који су постојали у Савино доба. — 20. Свакако из неког апокрифа, можда из Псеудоматејевог јеванђеља, где се говори како се Богородица одмарала под неком палмом (*salameae* — једна врста палми). — 21. *Добро преложиште*, Доментијан узима Каломонију као двосложну реч, те тако преводи. Можда је Сава и овде основао српску колонију. — 22. *Град Корак*, Керак, стари Кир Моав, тврђава старих Мозаваца, данас Кирхарешет, источно од Мртвог мора у Јордану, важна караванска раскрсница у доба крсташких ратова. — 23. *Велики Вавилон*, Каиро, чији део, Стари Каиро, лежи на месту где је био египатски Вавилон, у коме су живели асирски заробљеници, зван и Мемфис. Ту се, по хришћанском предању, населила света породица по доласку у Египат. — 24. Види даље пр. 27. — 25. Неутврђен цитат. — 26. *Ананија*, *Азарија*, *Мисаило*, тројица светих младића, другови пророка Данила, које је Бог спасао од ужарене пећи у вавилонском ропству, Књига пророка Данила, главе 1—3. Догађај се одиграо у Вавилону у Месопотамији, а не у Вавилону египатском. Доментијанова богословска грешка. — 27. *Велики Египат* не може бити ништа друго осим Каира, престонице *египатских султана*. Стога је вероватно да Доментијан прави грешку и говори о два града: Великом Вавилону и Великом Египту, као и о два султана: султану града Вавилона и египатском султану. И описивање боравка у та „два“ града указује да се ради у ствари о једном. Једини догађај

у Вавилону који може да послужи за идентификовање је посета месту мучења тројице светих младића, па се и то показало као грешка. Очигледно је да Доментијан није био у Савиној пратњи при овом путу у Египат. Упореди и примедбу 16 горе. — 28. Султан, Малек Ел Тамил (види пр. 9, гл. XXI), учен и способан, познат због своје наклоности према ученим људима. — 29. Коптски манастир (данас посвећен св. Сергију) у коме је било седиште коптске патријаршије; али у време Савиног доласка патријаршија је била упражњена (до 1235. год.), те стога: митрополија. — 30. Страшним доласком сакрушивши преваре египатске, према Књизи пророка Исаије (19, 1). — 31. Односи се на чудотворну икону Богородичину која се у том манастиру налазила од XI века. — 32. Синајска гора, на њој је Бог дао Мојсију законе и показао му се. На Синају је био велики центар аскета и монаштва. Стога је Синај света земља за хришћане. — 33. Синајски град, односи се на велики и утврђени Синајски манастир, који се налази на подножју Џебел Мусе, једног од највиших синајских врхова. Саградио га је цар Јустинијан, око 557. године. — 34. У манастиру је велика црква посвећена Преображењу, али има више олтара од којих је један Успење Богородичино. — 35. Главни олтар ове цркве је на месту где је била „купина неопалима“ и код њега свештеници служе боси. — 36. Друга књ. Мојсијева (3, 1—5). Тада се Бог први пут јавио Мојсију и наредио му да изведе Јевреје из мисирског ропства. — 37. Псалам (91, 2). — 38. По врло тешком каменитом путу и великој узбрдици за неколико часова стиже се на врх синајски са кога је изванредан поглед на све стране. — 39. По Библији, Јехова је у два маха дао Мојсију таблице са законом, Друга књ. Мојсијева, главе 19—31 и 32—34. Види опис божјег силаска на Синајску гору у гл. 19, 16—19. — 40. Овај разговор Мојсија са Богом одвијао се у шатору, крај јеврејског логора под гором, а не на врху, види: Друга књ. Мојсијева, 33, 12—23. — 41. У последњим стиховима горе наведеним Бог говори Мојсију да ће се овај од њега уплашити, а Доментијан то прича као догађај. — 42. Више него Јордан када се у њему крстио Господ — није из Јеванђеља већ из црквених песама које певају о два догађаја која су се десила

на истом месту: крштење Христово на Јордану и ранији прелаз Јевреја на уласку у земљу обећану кад се ток Јордана зауставио, види гл. XXII, пр. 40 и 41. — 43. Црква св. Илије налазила се, сад је у рушевинама, на једном од брда синајских, Хориву, ниже од самог врха, где је једно време живео пророк Илија да би обновио јеврејски савез са Јеховом, Прва књига о царевима, 19. 8—14. Пут на врх Синаја води преко овог локалитета. — 44. Односи се на следеће: „И рече Господ: ево мјесто код мене, па стани на стијену. И кад стане пролазити слава моја, метнућу те у расјелину камену, и заклонићу те руком својом док не прођем. По том ћу дигнути руку своју, и видјећеш ме с леђа, а лице се моје не може видјети” — Друга књ. Мојсијева (33, 21—23).

XXIX

1. Цела ова глава представља велику паралелу Саве и Мојсија. Овде се Сава први пут назива богомосац и пореди се са Мојсијем — боговидац. У првој паралели истиче се Савина предност над Мојсијем стога што је он као човек хришћанин ближи Богу од Мојсија, човека старог завета. Када се Мојсије вратио са Синајске горе после састанка са Богом његово лице је светлело, Друга књ. Мојсијева (34, 29—35). Упореди и Христа на Таворској гори (гл. XXII, пр. 52). — 2. О Мојсијевим чудима в. II Мојс. гл. 4—10 и даље, а о Савиним чудима раније у овој књизи. Сава је привео Богу Србе, *други Израил*, тј. изабрани народ. Први део ове паралеле, тј. за Мојсија, недостаје, а ово што се каже за Саву иде пре уз следећу паралелу. — 3. Мојсију је Бог наредио да иде у Мисир и изведе Јевреје (II Мојс. гл. 3) а Сави да иде у Богородичина насеља, Свету Гору. Сава се даље упоређује са пророцима *Илијом*, коме је Јехова заповедио да иде у пустињу, где га хране гаврани хлебом и месом (I књ. о царевима, 17, 1—6; види и пр. 43 главе XXVIII), и *Исаијом*, коме серафими жеравицом очишћују грехове (Књига пророка Исаије, 6, 1—7). За Симеоново пророчанство уп. гл. VIII, пр. 3. — 4. Према II Мојс. гл. 12, 37, Мојсије је из Египта извео 600.000 људи, осим жена и

деце. Јехова им је на Синају обећао заштиту као изабраном народу, Израиљу, II Мојс. гл. 19—31, али је побуњене отпаднике сурово казнио, гл. 32. — 5. О божјем закону на *каменим плочама*, II Мојс. 31, 18 и 34, 1—4. Сава је поставши архиепископ добио духовне законе. — 6. *Говорио... лицем у лице*, II Мојс. (33, 11). Сава то чини кроз непрекидне молитве на свим обредима дана и ноћи (часови). — 7. Да би Мојсију људи поверовали Бог га је обдарио чудотворном моћи, те пушта град и воду претвара у крв, II Мојс. 9, 13—33 и 7, 14—21. За Саву упор. гл. XX. — 8. II Мојс. 7, 14—24; о овој чудотворној моћи Савине молитве нигде се код Доментијана не говори осим овде, а има код Теодосија, гл. XII. — 9. О помору египатских *првенаца* види II Мојс. гл. 11 и 12; Христ је први васкрсао, постао *првенац из мртвих*, и ка њему у царство небеско, *вишњи Јерусалим*, одлази Сава, одузимајући тако *првенство Израиљево*, поставши ближи и дражи Богу од његовог изабраног народа. Игра речи. — 10. О преласку преко *Црвеног мора*, II Мојс. 14—15; Сава је истребио јеретике у Србији, упор. гл. XVII, XVIII и XIX. — 11. У синајској пустињи Јеврејима недостаје *вода*, а Мојсије им је чудом добавља, II Мојс. гл. 17, 1—7). — 12. Победа над *Амаличанима* постигнута је не знаком крста, већ уздигнутим Мојсијевим рукама, II Мојс. гл. 17, 8—16, види и гл. XIII, пр. 11; односи се на Савино чудо са Стрезом у гл. XIII. — 13. II Мојсије гл. 14, нарочито стих 16 и 21; Савино чудо из гл. XXV. — 14. Пролазак кроз *Црвено море* Нови завет тумачи као симбол спасења, дакле онако као и силазак божјег сина на земљу рођењем од *невесте која није искусила брак*, а Сава тој невести, Богородици, служи целог века, живи у њој посвећеној Светој Гори, подиже јој манастир Хиландар, борави у њеним манастирима: Студеници, Евергетици и др. — 15. О *препелицама* које је Јехова послао изгладнелим Јеврејима у Синајској пустињи, II Мојс. 16, и IV Мојс. 11, 31—33, где се и каже да их је ветар нанео *од мора*; ово Савино чудо прича Доментијан тек касније, у гл. XXX, али истим речима. — 16. О *мачи с небеса*, II Мојс. 16 глава; алузија на Савине поклоне аскетима по Атосу и Светој земљи, па и другде. Нарочито види гл. II где се описују обиласци пу-

стињака по Св. Гори које Сава чини у *младости*, носећи им у време поста топле хлебове. — 17. Према II и III књизи Мојсијевој нечисти се могу очистити приношењем жртве Богу, која се састоји од крви јунца или овна, в. II Мојс. 29, 10—21. Сава је као свештено лице причешћивао крвљу Христовом коју симболизује узимање вина при причешћу. — 18. Мојсије је убио једног Египћанина који је мучио јеврејски народ и због тога је побегао у земљу Мадијамску, источно од Акабског залива, II Мојс. 2, 11—22; Сава је дошао у Палестину, земљу обећану. И Аврам се из своје прапостојбине, Ура Халдејског, преселио у Ханан, I књ. Мојс. 11, 27—31. — 19. У пустињи Сур Мојсије је горку воду претворио у питку тако што је у њу убацио неко дрво које му је Бог указао, II Мојс. 15, 22—25; Сава је дошао у Србију из Свете Горе са монасима светогорским, *од истока ка западу*, и претворио *горко млеко у сладост*, тј. несреће које су у Србији тада владале, због братоубилачког рата, претворио у мир и благостање, в. гл. XI, нарочито похвалу Сави и Симеону са контрастом исток-запад. — 20. Фараон је наредио да се сва јеврејска мушка деца бацају у Нил, али је Мојсија нашла фараонова кћи и однеговала, II Мојс. гл. 1 и 2, 1—10. О Савином избављењу од разбојника овде у гл. II. Паралела неуспеха: обојица се спасавају из воде. — *На непријатеље моје погледа око моје*, Псалам (54, 7). — 21. Кореја, Датана и друге који су се побунили противу Мојсија са својим људима огањ је сажегао а земља прогутала, IV књ. Мојс. гл. 16; Сава дејствује против јеретика речју, *божанственим огњем*, види Савине беседе против јеретика. — 22. *Сиона, цара аморејског, и Ога, цара васанска, и сва царства хананска*, Псалам (135, 11), о овим догађајима у IV књ. Мојсијевој, гл. 21, ст. 21—32, 33—35, и даље, то су догађаји на путу од Синаја ка Ханану; Сава је ишао разним *царевима*, али је чуда творио само код угарског краља, гл. XX. — 23. *Скинија* (грч.), шатор; Мојсије је по Јеховиној наредби сачинио шатор у коме се налазио ковчег завета, тј. са законским таблицама — ту је приношена жртва Богу и ту је Мојсије са Богом разговарао, II Мојс. 26. гл.; о Савином подизању манастира Доментијан говори врло често. — 24. Мојсије је очистио од губе, *проказе*, своју сестру Маријаму, IV

Мојс. гл. 12; ово Савино чудо описано у гл. XIV. — 25. II књ. Мојсијева, гл. 11, 2; Сава чини супротно, своје раздаје туђима — о томе овде врло често. — 26. Јеврејски народ се често дизао против Мојсија, *камена је срца*, а овај је из камена воду источио за њих, II Мојсије гл. 17, 1—7; цитат из Псалама (18, 16); алузије на Савино делање као архиепископа. — 27. Мојсије говори народу да се очисти телесно (чисте хаљине и уздржавање од постеље) за три дана, да би се припремио за сусрет са Јеховом, II Мојс. 19 гл., 9—15; Савин говор овде наведен односи се на последњу Савину беседу у Србији, глава XXIV, али она је одржана пред црквеним лицима, док се овде говори о сабору, на коме су и деца свога отачаства, баш као и на сабору на коме се Сава одриче архиепископства и поставља Арсенија, глава XXVI; ово је, можда, доказ да је та Савина беседа држана том другом приликом, на сабору у Жичи, при абдикацији; види гл. XXVI, пр. 7. — *Да су бедра ваша препојасана истином*, Лука (12, 35); *Јер биће први последњи, а последњи први*, Матеј (19, 30). — 28. О саветима *Отора*, мадијамског свештеника, а таста Мојсијевог, како да се организује власт у јеврејском народу, види II Мојсије глава 18. Паралела са Савином организацијом српске цркве, в. гл. XVII, пр. 8. — 29. Према Јеховиној пресуди Мојсије је умро на путу, не стигавши у обећану земљу Ханаан, види IV Мојс. гл. 20, 12 и V Мојс. гл. 32, 48—52 и гл. 34. О Сави се говори као о већ мртвом. Паралела по супротности. — 30. *Исус Навин*, верни Мојсијев сарадник и војсковођа Израџаца, одређен је за Мојсијевог наследника, Мојсије гл. 31, 1—8. Сава је за наследника одредио свог васпитаника Арсенија, в. гл. XXVI, пр. 6. Овим се завршава велико поређење Саве са Мојсијем (које има 30 паралела), којим се пореде чињенице из њихових живота, као и особине и квалитети, с тим што се увек Сави даје предност. Међутим, паралеле не иду хронолошки према догађајима било из живота Мојсија, било Саве. — 31. Испуњење Немањиног пророчанства; види гл. VIII, пр. 2—7 и, касније, гл. XXXII, пр. 8. (За критику II—V књиге Мојсијевог види: Зенон Косидовски, Библијске легенде, СКЗ, Бгд 1965, стр. 147—189). — 32. *Четрдесетница*, или велики пост, пред Ускрс, траје 48 дана. — 33. *Бдијући за стадо отача-*

ства свога, односи се свакако на организовање српских колонија у Синајском манастиру (касније св. Катарине) и у Раити, које су кроз цео средњи век као и у доба турске окупације Србије биле врло живи центри српске књижевности (види В. Розов: Свети Сава и Срби у Светој Земљи и на Синају, Мисао 28, Бгд 1928, 334—341). Исто тако и за набавку светачких моштију и других реликвија, неопходних за новоорганизовану српску цркву и њене храмове и манастире. — 34. *Тражите... отвориће се*, Матеј (7, 7—8) и Лука (11, 9—10). — 35. Псалам (39, 1—2). — 36. *Страшноме судији на Страшном суду*, тј. Богу. — 37. *Живот светих отаца*, тј. имао је увек као узор подвиге описане у животима светаца, хагиографијама.

XXX

1. Можда значи да је у Јерусалиму био за празник Ускрса. — 2. *Екатоликија* (грч.), саборна. — 3. Односи се на Савине молитве у глави I. — 4. То је четврти васељенски патријарх и Сава је желео да се и са њиме састане. Антиохија је тада у рукама Латина. — 5. *Симеон* који је на *Дивној Гори*, Симеон Столпник (стлп — стуб, кула), празнује се 1. септембра. Сава је за *Службу св. Симеону* неколико строфа позајмио из *Службе св. Симеону Столпнику*, што показује да га је ценио (види Ђ. Сп. Радојичић, Творци и дела старе српске књижевности, 73—77 стр.). — 6. *Јерменију и турску страну*, Кнежевина Мала Јерменска и Иконијски султанат. — 7. *Анатолија*, малоазијска обала. — 8. *Који даје храну сваком телу*, Псалам (136, 25). — 9. Псалми (78, 29—30 и 105, 40). — 10. Види главу IX, пр. 2. — 11. *Андрији*, односи се на метох Евергетидског манастира. Цариград је тада у рукама Латина. — 12. Очигледно је да се Сава припремао за нове послове, зидање манастира, живописање и сл., било у Србији или Светој Гори. Ни трага од ранијег предвиђања да ће на путу умрети, упор. глава XXV, крај беседе, као и пр. 31, главе XXIX. — 13. Не зна се зашто је Сава одустао од намераваног одласка у Свету Гору; највероватније да због болести није више могао да путује морем. — 14. *Несебар*, Месемврија, на обали Црног

мора. — 15. *Јован Асен*, види гл. XXVI, пр. 3. Трново, Трново, град у Бугарској, престоница Другог бугарског царства. — 16. *Просвећење господње*, Богојављење, 19. (6) јануара. Сава је стигао у Трново, по овоме судећи, јануара 1235. године, болестан и преморен од пута који је трајао око 16 месеци.

XXXI

1. Наслов ове главе је из Бечког рукописа. У Пећком рукопису почетак наслова је одрезан, те се чита само: ... *Саве о престављењу његовом*, а долази, изгледа, на истом месту као и у Бечком. Ми смо под исти наслов ставили и овај део причања ранијег поглавља јер је тако логичније. — 2. Односи се на реликвије скупљене у Светој земљи, види гл. XXIV, пр. 33. — 3. Мисли се: са овога света. — 4. *Када се даде... плода труднога*, Псалм (127, 2—3). — 5. Не зна се докле је цитат, ни одакле је. — 6. *Васкрсење*, тј. недеља. — 7. *Небесног женика*, Христа, симболика честа у јеванђељима, нарочито код Јована. — 8. Цела молитва према псалмима (120, 1; 102, 1—3; 143, 4; 38, 10; 143, 6—7; 143, 9—12; 143, 1—2; 142, 7). — 9. *Призови ме и услишаћу те*, Псалм (91, 15). — 10. *Добри слуго мој и верни*, Матеј (25, 21). — 11. *Која око не виде, ни уво не чу, ни на срце човеку не узиђоше*, Прва посл. Коринћанима (2,9). — 12. *Ублажено*, учињено блаженим. — 13. Псалм (63, 8). — 14. Јован (16, 22). — 15. *Успеније*, уснуће, тј. смрт. — 16. *Патријарх Јоаким*, први патријарх обновљене бугарске патријаршије, од јесени 1234. год. — 17. Црква постоји и данас. — 18. Св. Сава је умро у недељу 27. (14) јануара 1235. године.

XXXII

1. Наслов је из Бечког рукописа. У Пећком рукопису овде недостаје неколико листова. — 2. *Богољубац*, односи се на краља Владислава. — 3. *Деца Преосвећенога*, Савини ученици, међу којима можда и Доментијан. Упореди причање о ученицима које Сава шаље испред себе

у отачаство, у претходној глави. Тамо у пр. 4 наведен је цитат из Псалама, али се у Псалму говори о синовима који су плод утробе, пород, а Сава говори о синовима који су награда плода труднога, тј. духовна деца. Савине последње мисли њима су упућене, што показује да је Доментијан ова места са пажњом радио. — 4. Финик, палма. — 5. *Као што ме видите, тако и ви сатворите*, Књига о судијама (7, 17), то је рекао Израилцима пре боја се Мадидјанцима вођа Гедеон, а то је и Сава раније рекао својим ученицима кад је напуштао последњи пут Србију, упор. гл. XXVI, стр. 14. — 6. *Добромириских моштију*, из Савиних моштију још не тече миро, он још лежи у првом гробу, те Владислав још не зна о Савином посвећењу. Типично за Доментијанов начин писања. — 7. Упореди гл. XV, пр. 4. Карактеристично је да код Доментијана цареви добијају извештаје од Бога о Сави. — 8. Упореди гл. VIII, пр. 2—7 и XIX, пр. 31. — 9. *Света телом и духом*, тј. нашли су неповређено тело, што је по хришћанским схватањима доказ светости. — 10. *Богоносни Атанасије*, непозната личност, по неким писца *Похвале св. Саве* од које су неки делови овде код Доментијана цитирани. — 11. Алузија на Савина чуда на Сиријском мору, описана у главама XXVI и XXX. — 12. *Ни тело његово не виде трулежа*, Дела апостолска (2, 31, где се цитат приписује Давиду, али га нема у Псалмима). — 13. Није из јеванђеља, свакако из неке апокрифне легенде, сличне легенди о Авгару. — 14. *Оца*, јер му је таст. — 15. Владислав. — 16. *Проповедајте чудеса... која сатвори*, Псалам (105, 2—5). — 17. Псалам (145, 3—4). — 18. Откровење Јованово (15, 3). — 19. Псалам (116, 15). — 20. Друга посланица Коринћанима (4, 6). — 21. Матеј (11,5); Доментијан као дворски писац иницијативу за пренос Савиних моштију у Србију приписује краљу Владиславу, па му такође приписује и похвалу, која је састављена од цитата из Св. писма. Необично је што се у овој похвали јасно истиче да су то цитати, док је иначе Доментијан цитате користио сасвим слободно и од њих компоновао сасвим нове и самосталне целине. — 22. Цео овај пасус налази се на овом месту у Пећком рукопису, док је у Бечком рукопису раније, између: *и силни бољари његови и И добивши већу смелост*. — 23. Тј. из

Трнова. — 24. *Припрага*, улазни део цркве у коме се обично налазе и гробови значајних лица. — 25. *Екклесијарх*, црквењак. — 26. Тј. да су се десила у првим данима хришћанства, описали би их први свети оци, велики писци IV и следећих векова. — 27. *Ништа није покривено... светли свима*, Лука (12, 2) и Матеј (5, 14—15). — 28. Бугарски патријарх даје иницијативу за писање Савиног житија, као што и доликује свецу који се чудима после смрти објавио. — 29. Доментијан констатује да је патријархов захтев испуњен. Да ли се то односи на њега самога и његово дело? У доба краља Владислава таква мотивација била би двору пријатна: подстицај за прослављање св. Саве потиче од бугарског патријарха. — 30. *Павлово течење*; апостол Павле је много путовао, в. Дела апостолска и Павлове посланице. — 31. Алузија на посету Синају. — 32. *Претеча*, Јован Крститељ. — 33. Паралела са звездом и мудрацима са истока из Јеванђеља по Матеју (2, 1—12). — 34. Јован (12, 13). — 35. *Милешева*, задужбина краља Владислава. — 36. Пренос моштију св. Саве у Милешеву био је 1237. године. — 37. Овај последњи пасус у Пећком рукопису гласи: „И опет откривши гроб његов учинише по речи Светога и положише га у ковчег створен од дрвета, а који после би часно покован сребром и златом, извајањем божанствених слика са хинепси, од добро изниклога изданка њихова, од једнога који је имао велику љубав и наду према овом Преосвећеном, где и до сада као сунце сија лежећи посред велике цркве, творећи дивна чудеса и мирисима побожности пунећи срца свих верних, који славе Оца и Сина и Светога Духа једнога Бога коме се клањамо у Тројици, коме слава и држава, част и поклоњење, сада и увек и у веке векова, амин.“ — 38. У лето 6751, тј. године 1242/43. — 39. Краљ Стефан Урош I (1243—1276). — 40. Аутобиографски подаци, као и у глави VII, прим. 8. — 41. Види главу XI, пр. 7. — 42. *Харизма* (грч.), поклон, дар. — 43. Овај запис у Пећком рукопису гласи: „У лето 6762. индикта 11. за царство благовернога цара Грка кир Каложана, и у дане самодршца српскога, унука светога Симео-на, а сина Стефана... и кад је потом био богоносац пре-

освећени Арсеније, Доментијану јеромонаху, који је, како је пре речено, живео у Светој Гори у мучалници овога Светога, која се назива Кареје, који је његов последњи ученик, предложи Бог, откривши Духом светим, да разуме живот овога преосвећенога Саве, и њим сложен и написан би у месту вишереченом, Карејама, светог Духа поуком и молитвама Светога. А због благе вере коју имађаше ка преосвећеном свом господину Сави благоверни господин наш, Стефан краљ Урош, посла њему Бог пресавршену молитву његову, ову књигу, коју прими као превелики частан дар.“ — Као што се види у запису Лењког рукописа година је 1253/54.

ЖИВОТ АЛЕКСИЈА БОЖЈЕГ ЧОВЕКА

1. *Хонорије*, римски император (381—423). — 2. *Аркадије*, византијски император, (395—408), син Теодосија I Великог. — 3. *Подружје*, супруга. — 4. *До деветог часа*, тј. до три сата по подне. — 5. *Ништима*, сиромасима. — 6. *Лаодикија*, град у Малој Азији (Фригија). — 7. *Едеса*, град у Сирији. — 8. *Алузија* на легенду о Авгару, цару едеском, коме је Христос послао убрус са својим ликом. — 9. *Паперта*, улазни део цркве. — 10. *Унција*, унца, мала мера (око 30 гр.). — 11. *Домачедаца*, домаћих слугу. — 12. У средњем веку грлица је била симбол брачне верности. — 13. Тј. у цркву. — 14. *Тарас*, или Тарс, град у Малој Азији, постојбина апостола Павла. — 15. *Хартолар*, писар.

О ПРЕМУДРОМ СОЛОМУНУ И ЖЕНИ ЊЕГОВОЈ

1. *Исполин*, див. — 2. *Свита*, тканина, чоха. — 3. Да би је могао украсти када буде сахрањена. — 4. У средњем веку владари су се између себе називали браћом. — 5. *Фарија*, или фариж, парип, коњ.

ЕЗОПОВ ЖИВОТ

1. *Кападокија*, најисточнија покрајина Мале Азије, између Црног мора и планине Таурус, некадашња римска провинција. — 2. *Попришта*, мера за дужину (око 125 корачаја). — 3. *Грамагик*, писмен човек. — 4. *Цветоносије*, Цвети (празник). — 5. Тј. пергаменат на коме се писало.

РОМАН О ТРОЈИ

I

1. *Илуш*, краљ Ил, син Троја и Скамандрове кћери Калирије, отац Лаомедонта. — 2. *Лавмедон*, син краља Ила и Еуридике, отац краља Пријама. Њему се приписује подизање тврђаве Троје. — 3. *Ашарикуш*, Асарак, није био син Лаомедонтов, већ брат краља Ила. — 4. *Дардануш*, Дардан, није био син Асарака. Као син Зевса и Аталантове кћери Електре, сматрао се као митски праотац Тројанаца. — 5. *Троилуш*, Трој, унук Дардана, отац Ила и Асарака. — 6. *Прејамуш*, тројански краљ Пријам, син Лаомедонта, муж Хекубе, са којом је имао синове Хектора и Париса, и кћери Поликсену и Касандру. У доба тројанског рата био је у дубокој старости и због тога није учествовао у борби. Једино када су Грци продрили у Троју, он се наоружао и стао са Хекубом и кћерима код олтара Зевса. Када му је пред његовим очима Неоптолем убио сина, бацио се копљем на њега, а затим и сам погинуо. — 7. *Јагуна*, Хекуба, или Хекаба, жена краља Пријама. По паду Троје, Грци су је повели собом као робињу. По једном миту, пошто је видела смрт кћери Поликсене, коју су спалили на Ахилову гробу, наишла је истог дана у мору на леш свога сина Полидора, који је био поверен на чување Полиместру. Из освете Хекуба убије оба Полиместрова сина, а њему ископа очи. По једној легенди претворена је после тога у пса, а по другој скочила је као Одисејева робиња у мореуз Хелеспонт.

III

1. *Париж Пастиревић*, Парис, или Александар, други син краља Пријама и Хекубе. Пре његова рођења Хекуба усни сан да је родила буктињу. Есак, син Пријамов из првог брака, протумачи сан да ће Хекуба родити сина који ће бити узрок пропасти Троје. Због тога Хекуба преда новорођеног сина пастиру Агелају да га остави у шуми, где га је у прво време дојила медведица, а затим га узме себи пастир Агелај, отхрани га као свог сина и да му име Парис. Касније је добио име Александар (бранилац) због тога што се као пастир одликовао јунаштвом. На планини Иди оженио се пророчицом Еноном, ћерком речног бога Кебрена. Када је једном одвео у Троју бика за свечану жртву, познали су га родитељи и задржали у Троји. Ускоро после тога, помоћу Афродите, којој је доделио златну јабуку, успео је да укради Менелајеву жену Јелену и да је доведе у Троју. За време тројанског рата није се одликовао јунаштвом. Као вешт стрелац убио је Ахилеја, Аполоновом помоћу. Пред пад Троје буде и сам рањен стрелом и од те ране умре.

IV

1. *Пебуш*, Фебус, тј. Аполон, бог. — 2. *Нептонш*, Нептун, тј. Посејдон, бог мора. Цела ова прича о зидању Троје према грчком миту не односи се на Пријама већ на његова оца Лаомедонта. Када је постао краљ, Лаомедонт је подигао тројанску тврђаву. У том послу помагали су му, по наређењу Зевса, Аполон и Посејдон. Када је посао био готов, Лаомедонт ускрати боговима обећану награду и отера их обојицу. Да би се осветио, Посејдон пошаље неко чудовиште које је пустошило усеве и убијало људе. Да би га умилостивио, Лаомедонт је морао чудовишту да жртвује своју ћер Хесиону.

V

1. *Пелеуш*, Пелеј, отац Ахилејев. Када је узео за жену нерејиду (нимфу) Тетиду, на свадбену свечаност су били позвани сви богови, изузев богиње свађе Ериде (римски Дискордија). Ерида се ипак појави, али када је нису пустили унутра, она баца међу госте златну јабуку са натписом: Најлепшој. Хера, Атена и Афродита се стану отимати о јабуку, и онда их Хермес, по наредби Зевса, одведе на планину Иду, лепом пастиру Парису, да им он реши спор. Хера обећа Парису богатство и власт, Атена ратну славу и мудрост, а Афродита најлепшу жену. Парис додели јабуку Афродити, и због тога доцније настане тројански рат. — 2. *Тетиша*, Тетида, мајка Ахилејева. — 3. *Дишкурдија*, Дискордија, богиња неслоге и свађе. — 4. *Јуно*, Јунона (грчки Хера), жена Јупитерова, односно Зевса. — 5. *Пелеш*, богиња Палада Атена, богиња рата и победе. — 6. *Венуш*, Венера (Афродита), богиња љубави и лепоте. — 7. *Јелена*, лепа Јелена, жена спартанског краља Менелаја.

VI

1. *Оинеш*, пророчица Енона, кћи речног бога Кебрена, с којом се Парис оженио док је још живео као пастир. — 2. *Менелауш*, Менелај, спартански краљ, муж лепе Јелене, брат Агамемнона. — 3. *Кшандра*, Касандра, кћи краља Пријама и Хекубе, сестра Парисова. Пошто је била врло лепа, бог Аполон јој обећа пророчки дар, ако прими његову љубав. Касандра прво обећа, али се касније предомисли и одбије Аполона. За казну, Аполон је осуди да њеним пророчанствима нико не верује. — 4. *Пебуш*, Фебус, односно Аполон.

VII

1. *Палештра*, палаестра, борилиште, арена. — 2. *Ајакш Телемонић*, Ајакс или Ајант, син саламанског краља Теламона, највећи грчки јунак после Ахила. Када

му после смрти Ахилове није било додељено Ахилово оружје, померио је памету, и држећи грчка стада за непријатеље, начини страشان покољ међу њима. Када је дошао к себи и видео шта је починио, од срамоте одузео је самом себи живот.

VIII

1. *Уриктиш Лаертешић*, Улис или Одисеј, краљ острва Итаке, син Лаерта, муж Пенелопе. Одликовао се изузетном мудрошћу и лукавством. Под Тројом се одликовао храброшћу, лукавством и окретношћу. Када су Грци после десетогодишње борбе хтели да напусте опсаду Троје, Одисеј их је својим говором охрабрио и задржао. Захваљујући његовој довитљивости, Грци су освојили Троју. — 2. *Палимеш Науплидић*, Паламед, син Науплија и Климене. Када је Менелај, после отмице лепе Јелене, позвао Грке у рат против Троје, Одисеј се претварао да је померио памету, па је упрегао у плуг магарца и бика, и сејао со. Паламед узме новорођеног Одисејевог сина Телемаха из колевке и стави га пред плуг. Одисеј обиђе дете и по томе ода своје лажно лудило. Да се освети Паламеду, Одисеј му за време опсаде Троје подметне лажно Пријамово писмо и већу своту злата и оптужи га за издајство. Када Грци нађу код Паламеда тобожње Пријамово писмо и злато, Паламед буде каменован. — 3. *Авлида*, Аулида (Аулис), острво у Грчкој. — 4. *Палеш*, по легенди, кошута коју је убио Агамемнон, припадала је богињи Артемиди, а не Палади (Палеш). — 5. *Калкаш*, у ствари је пророк Калхант (Калхас), који је Агамемнону најавио жељу богиње Артемиде да јој се принесе на жртву Агамемнонова кћи Ифигенија. Агамемнон се тешко одлучује на ту велику жртву, али када се војска већ почела бунити што због богињине срџбе не може да крене са Аулиде, Агамемнон позове Ифигенију под изговором да ће је удати за Ахила. Кад је Ифигенија била доведена до жртвеника, Артемиде се смиљује на њу, пошаље место ње једну кошуту на жртвеник, а Ифигенију заклони облаком и однесе је на Тауриду, где је учини својом свештеницом.

IX

1. *Итрацијски*, итачки, Одисеј је био краљ Итаке. —
2. *Клитемнестра*, Клитемнестра, жена краља Агамемнона, и мајка Ифигенијина. —
3. *Ажија*, тј. Ифигенија. —
4. *Пебуш Прејамушевић*, по легенди Ифигенија је требало да се уда за Ахила.

X

1. *Јектор*, *Хектор*, син краља Пријама и највећи тројански јунак. —
2. *Урикшиш*, Одисеј, Улис. —
3. *Јакша Телемонић*, Ајакс (Ајант). —
4. *Анцилеш Пелеушевић*, Ахил, највећи грчки јунак, син Пелеја и Тетиде. —
5. *Рижуш*, Рес, краљ у Траки, савезник Тројанаца. Имао је дивне коње и, по пророчанству, од тих коња је зависила судбина Троје. Наиме, ако буду окусили од тројанске хране или би се напили из реке Ксанта пред Тројом, град не би могао бити освојен. Због тога је Рес одмах прве ноћи када је стигао пред Троју био нападнут од Диомеда и Одисеја. Диомед убије Реса и дванаест његових ратника, а Одисеј отера коње. —
6. *Минерву*, *слику госпође Палеже*, по пророчанству, Троја није могла бити заузета докле год се у њој налазила слика богиње Минерве (Паладе). —
7. *Лавмедон велики*, краљ Лаомедонт, отац краља Пријама. —
8. *Јеленуш Прејамушевић*, Хелен, син краља Пријама, био је познат по томе што је разумевао говор птица и могао да прориче будућност. По легенди, Одисеј га је лукавством заробио да би од њега изнудио пророчанство о исходу тројанског рата. —
9. *Делон*, Долон, тројански јунак, покушао је да се као ухода увуче у грчки логор, али су га Диомед и Одисеј ухватили и испитали, а Диомед га затим убио. —
10. *Шарпедон*, Сарпедон, краљ Ликијаца, тројански савезник, син Зевса и Лаодемеје, борио се храбро под Тројом и погинуо од руке Патрокла. —
11. *Церанон*, *Пихидем* и др. су свакако другови Сарпедонови, које је Одисеј погубио заједно са њиховим вођом.

XI

1. *Краљ Ићеот*, по легенди је краљ Ликомед. — 2. *Колкош*, тј. острво Скир. По легенди, Тетида је, сазнавши за пророчанство да ће јој син погинути у тројанском рату, обукла Ахила у девојачко одело и поверила га на чување краљу Ликомеду на острву Скиру, и ту је Ахил живео са краљевим кћерима. Једна од њих, Дејдемија добила је од њега сина. Како по пророчанству Троја није могла бити заузета без Ахиловог учешћа, Одисеј се преобуче као трговац, и лукавством открије Ахила и поведе га собом под Троју. — 3. *Телемхон*, Телеф, син Херакла и Аугеје. Када су Грци на свом путу за Троју упали у Мизију, Телеф сузбије нападаче, али се у борби спотакне о лозу и Ахил га рани копљем. Доцније се измири са Ахилом, који му помогне да излечи рану. — 4. *Цилуш*, непознати тројански витез. — 5. По легенди, Ахил је заузео град Тебу и град Лирнес. — 6. Брижеида је из града Лирнеса.

XII

1. *Тержитеш*, вероватно Терсит, најружнији и најдрскији човек у грчкој војсци под Тројом. Када је дрским речима нападао Агамемнона, Одисеј га је на радост свих присутних истукао. — 2. Поп, у значењу пророк. — 3. *Пебуш*, Фебус, Аполон. — 4. *Калкаш*, пророк Калхант (Калхас). — 5. Десете године тројанског рата, Агамемнон одузе Ахилу његову робињу и милосницу Брижеиду, и Ахил се, увређен и гневан, повуче из борбе. Са описом тог Ахиловог гнева почиње Илијада.

XIV

1. *Теуцер*, или Текро, син Теламона и Хесионе, полубрат Ајакса, најбољи стрелац у грчкој војсци под Тројом. — 2. *Патроколуш*, Патрокло, рођак и пријатељ Ахилеја. Као дечак доведен је на двор Ахиловог оца Пелеја, и ту је одрастао заједно са Ахилејем. — 3. *Влкануш*,

Вулкан, син Јупитера и Венере, бог ватре и топлоте и муж Венерин. У његовој власти била је нарочита ватра којом се топио метал.

XV

1. *Андропија*, Андромаха, жена Хекторова, родила му је сина Астианакта, кога су Грци, по заузећу Троје, бацили са градских зидина, да би спречили пророчанство о обнови тројанског царства. Њена искрена љубав и велика оданост мужу, опевана је не само у Хомеровој Илијади, већ и од стране Еврипида и Вергилија. — 2. *Диомедеш Дигеушевић*, Диомед, грчки јунак, син Тидеја и Дешиле, краљ Арла. Борио се храбро под Тројом. Диомед је преживео тројански рат. — 3. У Илијади се сасвим друкчије описује двобој између Ахила и Хектора.

XVII

1. *Поликшена*, Поликсена, најмлађа кћи краља Пријама и Хекубе. Приликом Пријамовог доласка у Ахилев шатор, Пријам је повео собом и Поликсену, да би она својом појавом умекшала Ахилово срце. Ахил се заљуби у њу, и обећа Пријаму да ће порадити на склапању мира, ако добије Поликсену за жену. После смрти Ахилове, Поликсена је принета на жртву на Ахилеву гробу. — 2. По једној легенди, Тетида је Ахила, док је он још био мали, умочила у реку Стикс, и тиме учинила да му тело, сем пете за коју га је држала, није могло бити рањиво.

XVIII

1. *Ајакш Телеушевић*, вероватно мали Ајант (Ајакс), син краља Оилеја, борио се под Тројом, био познат као одличан бацач копља, и после брзоног Ахила, био најбржи тркач у грчкој војсци. — 2. Цео овај спор између Одисеја и Ајакса као и њихови говори, израђени су према XIII певању Овидијевих *Метаморфоза*.

XIX

1. *Пилоташ*, деформисано од Филоктет; син Пејанта и Демонасе, славан стрелац. Наследио је отровне стреле Хераклове и са седам лађа пошао против Троје. На острву Лемносу уједе га змија, и ту је остао са неизлеченом раном, и тек после десет година су дошли по њега, пошто се по једном пророчанству Троја могла освојити само помоћу његових стрела. — 2. *Стрела габилота*, средњовековни прерађивач ове митске приче о Филоктету, уместо Хераклових отровних стрела ставио је стрелу габилоту, која вероватно треба да значи средњовековну справу за бацање камена, којом су се разарали утврђени градови. — 3. По легенди, тројанског коња Грци су, по савету Одисејеву, начинила од дрвета. — 4. *Полимештор*, Полиместар, краљ тракијског Херсонеса. Да би сачували свог најмлађег сина Полидора, Пријам и Хекуба га повере на чување краљу Полиместару. После пада Троје, Полиместар, да би се дограбио блага, убије Полидора. — 5. *Аштијанаки*, Хекторов син Астијанакт, био је по освајању Троје бачен са градских зидина, пошто је постојало пророчанство да ће он обновити Троју.

XX

1. *Пируш*, син Ахилов, у ствари звао се Неоптолем. Као јунак био је достојан свога оца. Био је са осталим грчким јунацима сакривен у утроби дрвеног коња и, по паду Троје, убио је Пријама, а на очеву гробу жртвовао је Пријамову кћер Поликсену. Приликом деобе плена, њему је припала Хекторова удовица Андромаха, и она му је родила четири сина.

САДРЖАЈ

Драгољуб Павловић, Предговор	5
Владимир и Косара (превео др Драгољуб Павловић)	29
Хиландарска повеља Стефана Немање (превео Лазар Мирковић)	39
Живот Стефана Немање од св. Саве (превео Миливоје Башић)	45
Служба св. Симеуну од св. Саве (превео Лазар Мирковић)	67
Живот Стефана Немање од Стефана Првовенчаног (превео Миливоје Башић)	73
Живот светога Саве од Доментијана (превео Лазар Мирковић)	117
Живот Алексија божјег човека (превео Миливоје Башић)	313
О премудром Соломону и жени његовој (превео Миливоје Башић)	320
Езопов живот (превео Миливоје Башић)	324
Роман о Троји (превео др Драгољуб Павловић)	329
Белешке о делима и писцима	363
Напомене	371